

**Respublica, siue status regni Poloniae / Lituaniae, Prussiae, Livoniae, etc.
diuersorum autorum.**

Publication/Creation

Lvgdvni Batavorvm : Ex officinā Elzeviriana, 1627.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/fbgshjd9>

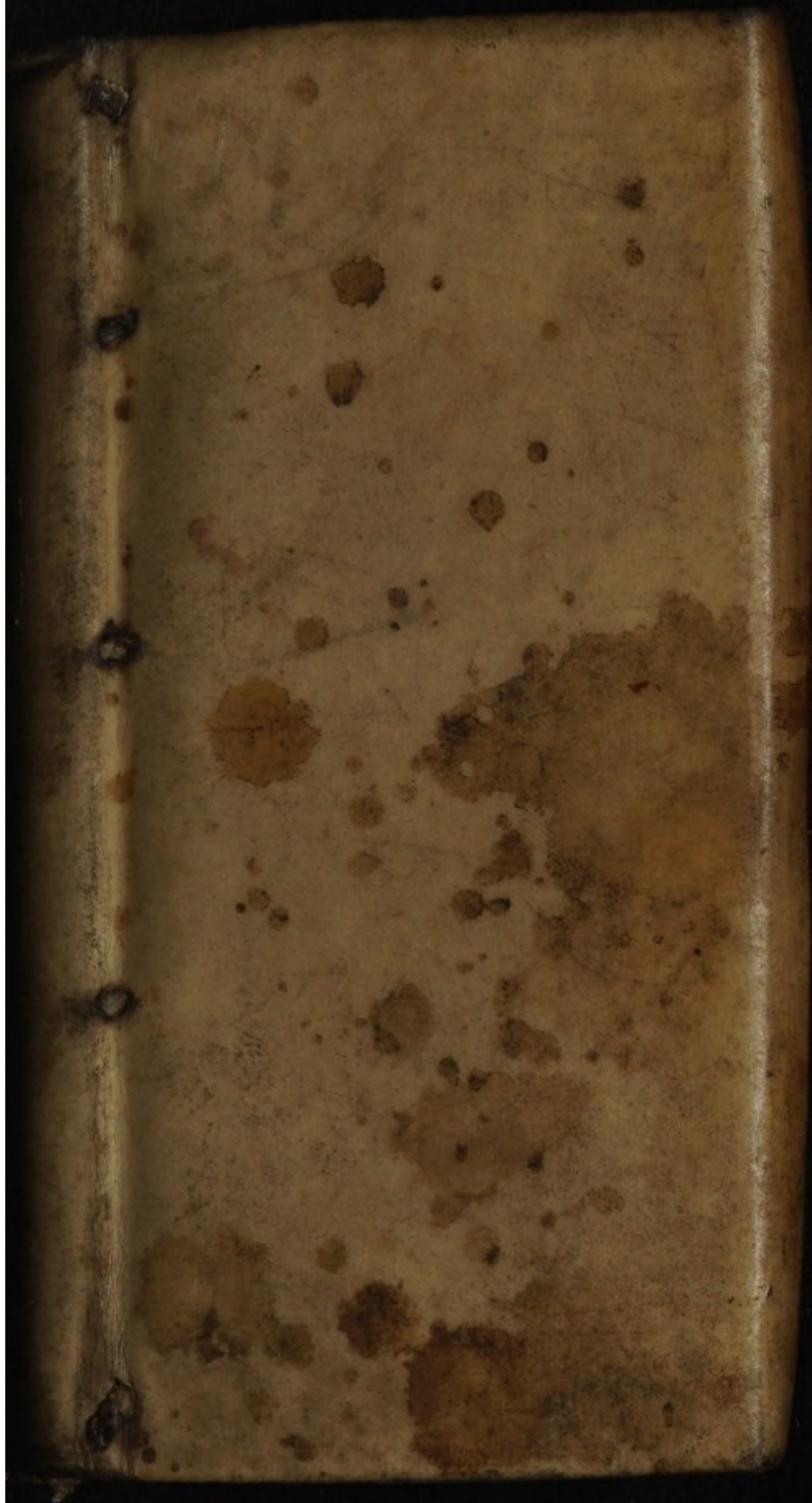
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

Resp Polonia

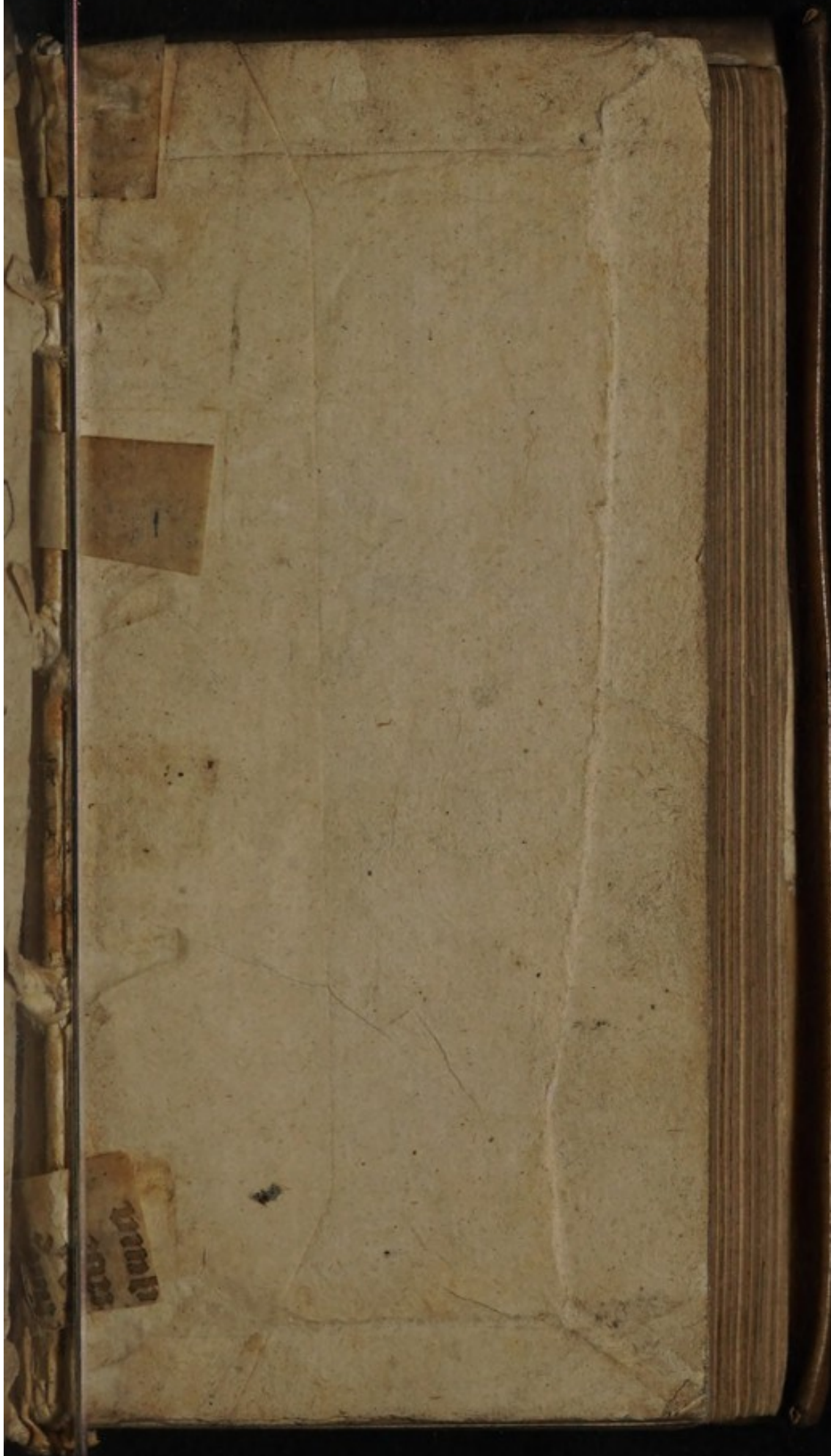

4

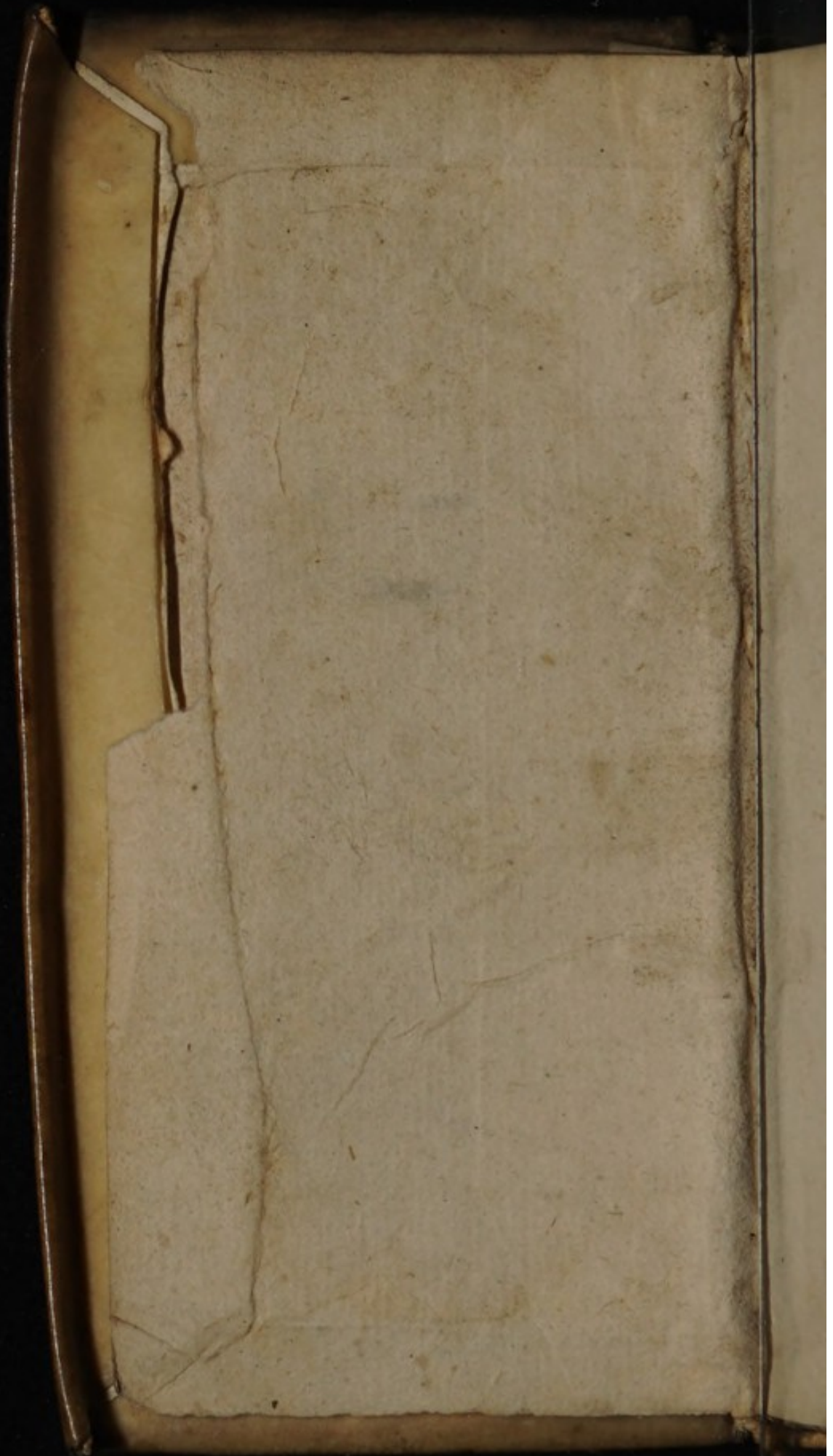
5142/A

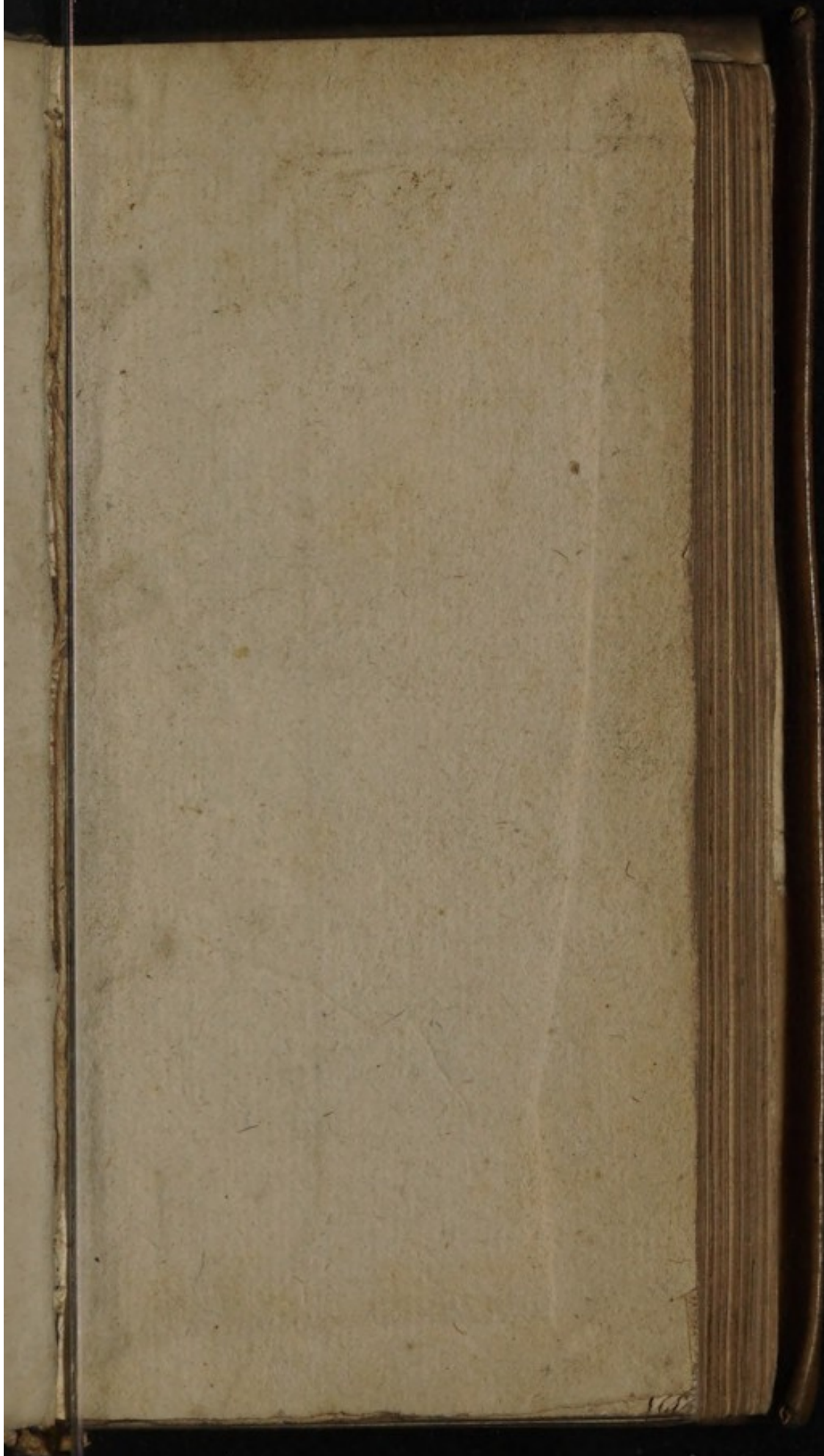
POLAND

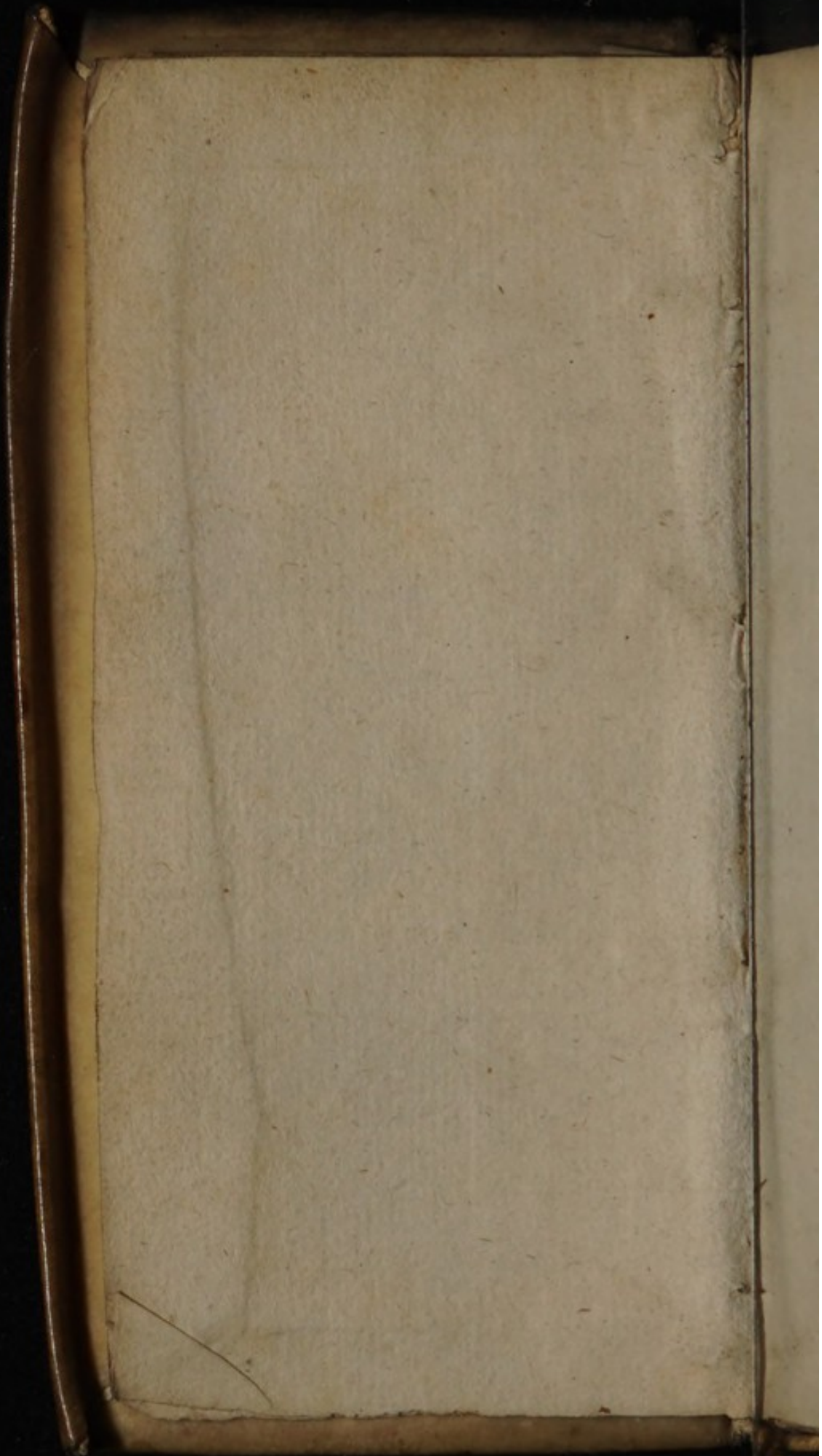
4/53
my

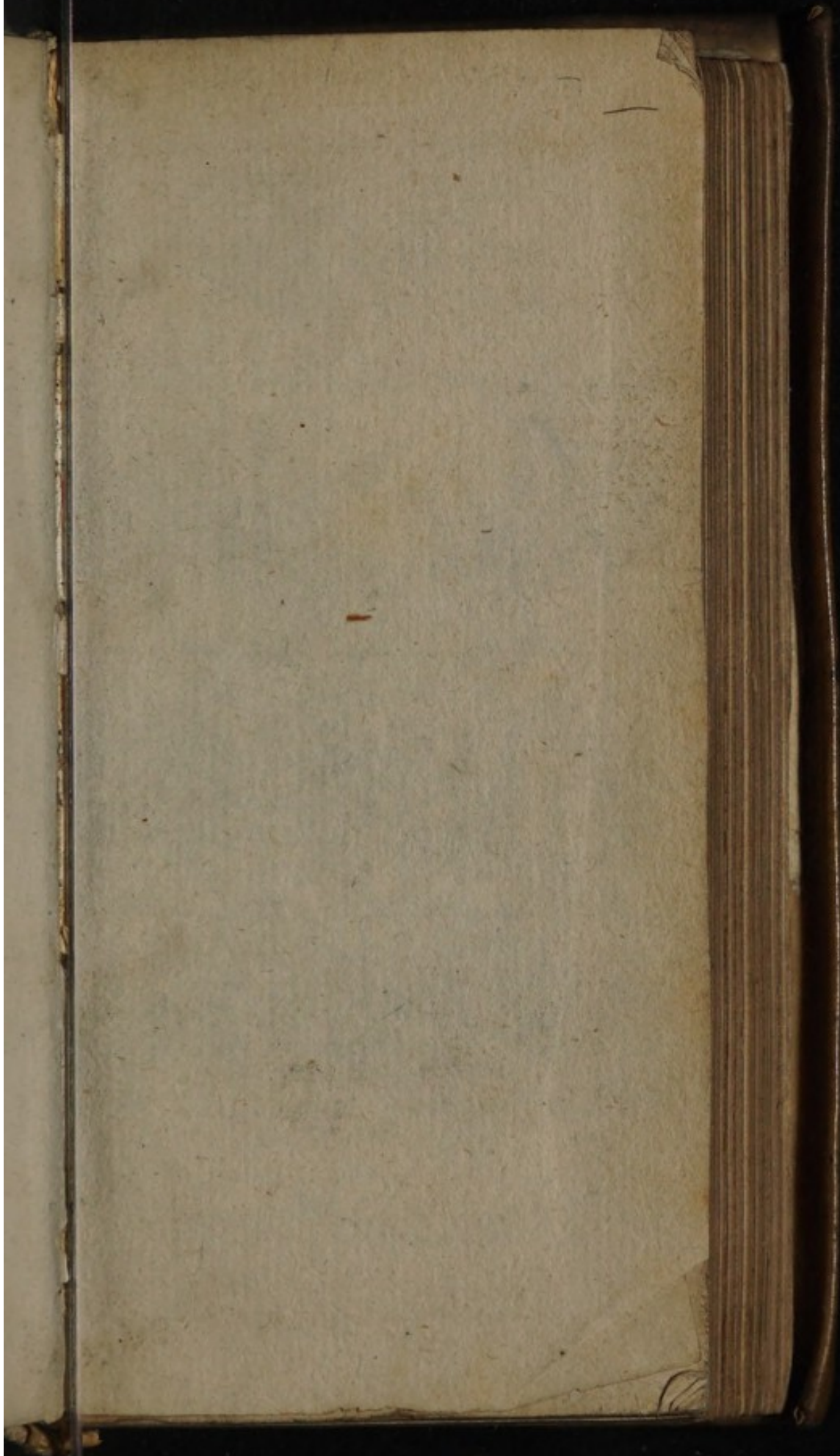

286

57380

RESPUBLICA,
Sive Status Regni
POLONIAE, LITUANIAE,
PRUSSIAE, LIVONIAE,
etc.

diuersorum Auctorum.

LVGDVNI BATAVORVM.
Ex Officina Elzeviriana.
ANNO MDCCXXVII.
Cum Privilegio.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

A

T

niz.
copi
thio
dam
insti
deb
alia
ruin
cap
Pau
fide
mag
barr
par
ant
ser
ru

ADMONITIO

AD LECTOREM
rei Politicæ studiosum.

EN tibi, Benevole Lector, jam secundam editionem commentarii de Regno Poloniae. & quidem priore multo copiosiore & nonnihil perfectiore: è priore enim quædam exemimus, quæ minus ad institutum nostrum facere videbantur, & in eorum locum alia magis opportuna substituímus, ut facile ex indiculo capitum per te animadvertes. Paucula adhuc sunt quæ te desideraturum credimus, & quæ magnopere jam addere optabamus; nimirum pleniorum patrimonii Regii, & reddituum annuorum Regni explicationem; itemque Ecclesiasticorum opes, quas summas esse

nemo ignorat; denique Illu-
strium Nobilium familias &
dignitates; siquidem nulla est
Regio in Christiano orbe quæ
antiqua nobilitate æque glo-
rietur. verum quia in hisce si-
ne certo & indubiæ fidei au-
thore, qui præeat, facile & vul-
go peccatur; & in postrema
præsertim parte multorum in-
dignatio merito metuenda est:
jam quidem nobis in hac parte
cessandum judicavimus: con-
sultius judicantes, Polonos per
patriæ suæ decus obtestari, ut
nobis in hac parte auxilio esse
velint, & ut ea quæ desiderant,
ipsi nobis submittant: ita enim
& de publico & de patria sua
bene mereri poterunt; & stu-
dium nostrum, politicarum re-
rum studiosos adiuvandi, ma-
gis magisque accendent. Bene
vale.

INDI-

I N D I C V L V S

Capitum quæ hoc commenta-
rio continentur.

I.

Stanislai Krzistanowvic Iuris-
consulti Status Regni Polonia
compendiosa descriptio. Pag. I.

II.

Polonia descriptio Martini Cro-
meri. Pag. 32.

III.

Polonia Regni descriptio ex Thua-
ni Historiarum lib. LVI. 234.

IV.

De Valachia, ex Thuani Historia-
rum lib. LVIII. 254.

V.

De Lituana gentis origine & mo-
ribus, ex Alexandri Guagnini
Sauromatia Europæa. 256.

* 3

VI. Qua-

VI.

Quaedam ad Lithuaniam pertinentia, ex fragmentis Michalonis Lituani. 265.

VII.

De Ducatu Samogitia, ex Alexandro Guagnino. 274.

VIII.

Ioannis Lasicii Poloni de Diis Samogitarum caterorumque Sarmatarum. 295

IX.

Articuli constitutionum bellicarum magni Ducatus Lituania, in comitiis generalibus constituti, à supremo & generali copiarum imperatore fortissimo, & heroë perpetua memoria dignissimo, illustri D. Gregorio Chodkievicio Castellano Vilnensi confirmati, & militibus imperati. 309.

X. Prus-

X.

*Prussia cum suis Provinciis & ci-
vitatibus compendiosa descriptio,
ex Alexandro Guagnino. 318.*

XI.

*Origo & Series Principum Teuto-
nici ordinis. 343.*

XII.

*Livonia descriptio. addita est quo-
que brevis narratio quomodo
hac regio in ius invictissimi Re-
gis Polonia, Sigismundi Augu-
sti &c., cesserit. 366.*

XIII.

*Ioannis Boteri Polonia descri-
ptio. 402.*

XIV.

*De Novo in Polonia Rege eligendo,
Honorii dissertatio. 424.*

XV. Ioan-

XV.

Ioannis Barclaii iudicium de Polonia & ingeniis Polonorum.
436.

XVI.

Series ac ordo Principum & Regum Polonia, ex Alstedii Chronologia. 440.

XVII.

De Re nummaria Polonorum, ex Historia Salomonis Neugebaueri à Cadano. 443.

XVIII.

De Vectigalibus Regis Polonia, ex eodem Salomone Neugebauero.
445.

STA-

I.

STANISLAI KRZISTANOVVIC
Iurisconsulti

S T A T V S
REGNI POLONIAE
COMPENDIOSA
DESCRIP T I O.

Rex Poloniae.

VT à Rege, tanquam suo capite, totum negotium initium capiat, Rex Poloniae, provincias ditioni suae subjectas, easque linguis fere omnes, vel dialectis saltem nonnullas differentes, habet octo: Poloniam Majorem, & Minorem: Magnum Ducatum Lituaniae, Ducatus item Russiae, Prussiae, Masloviae, Samogitiae, Pomeraniae, Livoniae. Ex his provinciis habent nonnullae Duces, Regi & regno Poloniae Feudatarios, ut sunt in Prussia, Livonia & Pomerania.

Valachiae quoque, sive Moldaviae inferioris, quae est Russiae contermina,

A

Prin-

Princeps, Regum Poloniae per multos annos fuit Feudatarius; cujus etiam homagii, Regibus & regno Poloniae saepius praestiti, extat in Statutis regni, forma juramenti. Invalescente postmodum Turcarum potentia, Principes illi, sive, ut vocantur, Palatini, Turcarum quoque Imperium comiter colere, & tributis annuis pacem redimere coeperunt; ita tamen, ut Poloniae quoque regum majestatem & fidem agnoscerent, ac mittendis etiam, statis temporibus, honorariis, muneribus, nempe equis Thracicis generosis, bobus in usum culinæ, vinis Creticis, & id genus aliis, subjectione fiduciarium profiterentur; & foedere æquo inter Polonos & Turcas in pacem mutuam sancito, disertis verbis caveretur, ne Provinciam illam cuiquam, Turcarum Princeps, unquam, praeter Poloniae regis voluntatem committeret: utque is, qui eam obtineret, regi quoque Poloniae fidelis esset. Nuper autem, anno salutis humanæ MDXCV, cum Turcarum Princeps eam Provinciam, contra pacta, Tartaris inhabitandam concessisset, à Polonorum exercitu, opera Ioannis Zamoscii Cancellarii Magni, & Generalis exercituum regni, Tartaris ejectis, deductus in illam est unus ex indigenis

nis illis, jure regni Poloniae ac praerogativis nobilitatis ante donatus: isque eam nunc regi Poloniae juramento obstrictus pacate administrat.

Sunt & alii in regno, titulo Ducum & Marchionum insigniti: qui tamen cum reliquis regni Proceribus, Comitibus, Baronibus, ac Nobilibus, communi jure utuntur. Ordo etenim equestris, cum magnam sibi apud suos Principes & Rempublicam parasset laudem, & merita, bellicis artibus, ac fortitudine militari, ad eam cum Titulatis aequalitatem pervenit, ut aequo jure, & ad capeffendos honores, & ad liberam novi Regis electionem pertineat. Vnde tanta omnium & par libertas. Quamvis nobilium filii, vel studio civilitatis, prudentiaeque usu rerum comparandae, incitati, vel tenuitate fortunarum adacti, contra Occidentalium morem, non medo in Magnatum, Episcoporum, Sacerdotumque clientelas; verum etiam in parium, ac tenuiorum, inferiorumque nonnunquam, eorum praesertim qui Magistratus gerunt, aut aliquo sunt in aula Regis numero, aut opibus, industria, eruditione, gratiave populari valent, ministerium se tradunt; aut a parentibus suis traduntur. Nec pudendum aut

dedecori affine est genus hoc ministerii, sed liberale & sociabile: nec rara est in eo vicissitudo, ita ut eum quis habeat in ministerio, cujus parentibus ipse serviret: honestaque habetur hæc juventutis Equestris educandæ ratio, æquabilitatem quandam etiam in æqualibus fortunis continens. Hinc fit, ut multos ex humili loco ac tenui fortuna, non modo ad mediocres, verum etiam ad summos nonnunquam honores, amplissimasque facultates, & opes, ipsorum virtus, Heroumque beneficia, provehant.

Provinciarum Polonia divisio.

PROvinciæ omnes dividuntur in Diœceses & Palatinatus. Hi in Castellanus, sive Districtus. Qui item subdividuntur in Capitaneatus, sive Præfecturas, easque duplices: cum Iurisdictione videlicet, & sine Iurisdictione, quæ sunt bona regia, sive patrimoniû Principis. In bona deinde hæreditaria Ecclesiæ, Dominorum ac Nobilium.

Diœceses.

DIœceses latius se extendunt nonnullæ, quam ut uno Palatinatu comprehendantur. Cracoviensis namque (Archiepiscopatus quondam) tres Pala-

DESCRIP TIO. 5

Palatinatus suo continet ambitu; Cra-
coviensem, Sendomiriensem, & Lubli-
nensem. Vilnensis totius Magni Ducat-
us Lituaniæ finibus, licet admodum
amplis, terminatur. Samogitia itidem
(Regnum olim) unicum habet Episco-
pum. & sic quædam aliæ.

Dicæceses in regno Poloniæ nume-
rantur in universum sedecim, duæ qui-
dem Archiepiscopales, reliquæ Episco-
pales, hoc ordine.

Archiepiscopales.

Gnesnensis.

Leopoliensis.

Episcopales.

Cracoviensis.

Cuiaviensis.

Vilnensis.

Posmaniensis.

Plocensis.

Varmiensis.

Luceoriensis.

Præmissiensis.

Samogitiæ.

Culmensis.

Chelmensis.

Kioviensis.

Camenecensis.

Vendensis.

Gnesnensis Sedis Archiepiscopus, est
Legatus natus, regni Primas, ac primus

Princeps. Hic non solum jurisdictionem habet in universum in regno Clerum, ac primum in ordine senatorio locum: verum etiam summam in consiliis auctoritatem: & qui interregni tempore DD. Senatores regni, ad consultandum de rebus ad Rempublicam pertinentibus convocat, legationes externas audit, diem & locum electioni novi Regis indicit: eundem electum nominat, & promulgat, ac postea in solemnibus coronationis Comitibus, Cracoviæ celebrari solitis, diademate capiti imposito inaugurat. Metropolitanæ sedis Leopoliensis Archiepiscopus secundum locum in Senatu obtinet. Eum sequuntur ordine supra declarato Episcopi, qui in ordine senatorio omnes seculares præcedunt. Ea namque fuit regum Poloniæ pietas, ut statim à receptione fidei Christianæ, Catholicæ, orthodoxæ, Romanæ, redactò regni sui ad imitationem aliarum, quæ fidem jam susceperant, Provinciarum regimine omni, illud insuper addiderint, quod Ecclesiarum antistites primum debeant perpetuo in Senatu Regni obtinere locum; eosque, uti Ecclesias illorum curæ subjectas, atque adeo universum Clerum, amplissimis donavere immunitatibus: quibus etiam nunc

gau-

gaudent, maximo regni illius commo-
do, emolumento, adjumento, addo
& ornamento.

Palatinatus.

Palatinatus (ut à Diœcesibus ad eos
transeamus) omnes certos habent
limites & disterminia. Proprie autem
Palatinatus sunt Ducatus, sive spectes
amplitudinem territorii cujusque, sive
Nobilitatem in quolibet Palatinatu
degentem. Ex ea namque, cum sit nu-
merosa, justa semper haberi potest ma-
nus, ad hostes propulsandos, vel etiam
laceßendos bello. Proinde Palatinus
quilibet, est Princeps creatus, prima-
rius in ordine secularium Senator, &
Dux exercitus sui Palatinatus. Sed præ-
ter munus senatorium, non exercet
suum militiæ officium, nisi tempore
generalis ex universo regno expeditio-
nis. Ad quam non recurritur nisi in-
gruente aliqua hostis potentissimi vi.
Pacis tempore habet jus in suo Palati-
nato, conventus Nobilitatis institue-
re: iisque & judiciis præsidere: pretia re-
bus venalibus, præter tempus comitio-
rum & belli, imponere: ponderum &
mensurarum curam gerere. Iudæorum
quoque Iudicia ad Palatinum perti-
nent. Sunt Palatini in toto regno Po-

8   P O L O N I A E
loniæ Magnoque Ducatu Lituaniæ
xxxiv. Cum quibus nonnulli, quoad
locum in Senatu, Castellani & unus
Capitaneus, prærogativa quadam u-
tuntur: & inter eos Castellanus Craco-
viensis, ex quodam singulari privile-
gio, omnes secularis ordinis Senatores
præcedit. Hic autem ordo servatur.

Castellanus

Cracoviensis.

Palatinus

Cracoviensis.

Posnaniensis.

Vilnensis.

Sendomiriensis.

Castellanus

Vilnensis.

Palatini

Califfiensis.

Trocensis.

Siradiensis.

Castellanus

Trocensis.

Palatinus

Lenciciæ.

Capitaneus

Samogitiæ.

Palatini

Brestensis.

Kioviensis.

Inoulodislaniensis.

Russicæ.

Ruffiæ.
 Volhiniæ.
 Podoliæ.
 Smolcensis.
 Lublinensis.
 Polocensis.
 Belzensis.
 Novogrodensis.
 Plocensis.
 Vitebscensis.
 Maffoviæ.
 Podlachiæ.
 Ravenfis.
 Brefcienfis.
 Culmenfis.
 Mfciflaviensis.
 Mariæburgenfis.
 Braflavienfis.
 Pomeraniæ.
 Mincenfis.
 Vendenfis.
 Derpatenfis.
 Parnavienfis.

Castellanatus.

SEquuntur Castellanus: Illi sunt Di-
 strictus, Territoria, five partes Pala-
 tinatus cuiusque; qui etiam certis cir-
 cumscripti sunt limitibus; uti quoque
 bona Regia, à bonis Ecclesiæ, Domino-
 rum ac Nobilium, hæreditariis ibidem

existentibus, discreta. Sunt autem in Palatinatu uno, aliquando quaterni, terni, bini minimum Castellatus. Castellanus vero ad munus Senatorium, quo itidem fungitur, obtinet vires in exercitu sui Palatini, illiusque loco præest sui quisque districtus Nobilitati, hac eadem generali, ad bellum, expeditione. Nullam præterea Iurisdictionem extra belli negotium in territorio, quamvis senatoria dignitate gaudeat, exercet. Castellani in regno sunt numero L X X X I I I, duplicis tamen ordinis: Quidam vocantur majores: quidam minores. Majores sunt XXXI.

Posnaniensis.

Sendomiriensis.

Califfiensis.

VVoiiinicensis.

Gnesnensis.

Siradiensis.

Lenciciæ.

Samogitiæ.

Brestensis.

Kioviensis.

Inoulodislaviensis.

Leopoliensis.

Volchiniæ.

Camenecensis.

Smolscensis.

Lubli-

DESCRIPTIO.

11

Lublinensis.
 Polocensis.
 Belzensis.
 Novogrodensis.
 Plocensis.
 Vitebscensis.
 Cernensis.
 Podlachia.
 Ravensis.
 Bresciensis.
 Culmenensis.
 Mscislaviensis.
 Elbingensis.
 Braslaviensis.
 Gedanensis.
 Minscensis.

Hi propterea dicuntur majores, quia cum cæteris Senatoribus, tam Ecclesiasticis, quam secularibus, ad omnia etiam secretissima consilia admittuntur. Minores sunt LII.

Sandecensis.
 Medirecensis.
 VVislicensis.
 Biecensis.
 Rogosnensis.
 Radomiensis.
 Zavvichostenensis.
 Lendensis.
 Sremensis.
 Zarnoviensis.

Malo.

Malogostensis.

VVielunensis.

Præmissiensis.

Haliciensis.

Sanocensis.

Chelmenfis.

Dobrinensis.

Polanecensis.

Premetensis.

Crivinenfis.

Czechoviensis.

Naclensis.

Rospieriensis.

Biechoviensis.

Bidgostiensis.

Bresinensis.

Krusvicensis.

Osvviecimensis.

Camenensis.

Spicimiriensis.

Inovvloodensis.

Kovaliensis.

Santocensis.

Sochacoviensis.

VVarsoviensis.

Gostinensis.

VVisnensis.

Raciafensis.

Sieprencensis.

VVyfogrodensis.

Ripinensis.

Zakro.

Zakrocimensis.

Cziechanoviensis.

Livenfis.

Slonscensis.

Lubacoviensis.

Conariensis, terræ Siradien-
fis.

Conariensis, terræ Lenciciæ.

Conariensis, terræ Cuiaviæ.

VVendensis.

Derpatensis.

Pernaviensis.

Minores vero vocantur ideo, qui etiamfi cum cæteris supradictis Senatoribus regni, Senatorum privilegii in reliquis gaudeant, & sint vere Senatores; à secretioribus tamen consiliis nonnunquam excluduntur.

Et hi sunt triplicis ordinis Senatores regni: Episcopi cum duobus Archiepiscopis, Palatini, & Castellani. Sequuntur officiales regni.

Officiales Regni.

HI sunt duplicis ordinis: Quidam sunt ordinis Senatorii, qui cum prædictis Senatoribus iisdem prærogativis utuntur: Quidam sunt extra ordinem Senatorium. Ordinis Senatorii sunt x.

Marschalcus regni supremus.

Mar-

Marschalcus supremus M. Duc. Lituaniam.

Cancellarius regni.

Cancellarius M. D. Lit.

Vicecancellarius regni.

Vicecancellarius M. D. Lit.

Thesaurarius regni.

Thesaurarius M. D. Lit.

Marschalcus curiam regni.

Marschalcus curiam M. D. Lit.

Marschalcus est Magister Aulae regiae, & administer consilii publici: penes quem jus est, convocandi Senatum, jussu Regis, vel Primatis: praestandi silentium & audientiam: faciendi potestatem in Comitibus, dicendae sententiae: Legatos externos adventantes excipiendi, illisque de rebus necessariis providendi: ejiciendi e consilio eos, qui ad id non pertinent: pronuntiandi decreta regia in causis infamiae & ultimi supplicii, illaque; exequendi: promulgandi ad populum Senatusconsulta: moderandi pompis publicis: Hospites Illustres suscipiendi: compescendi motus inquietorum atque turbulendorum, non modo circa Senatum, & in publico, sed etiam in privatis Regis coenaculis & habitaculis: animadvertendi in delicta, quae in loco & opido domicilii, sive hospitii regii, vel comitiorum, admittuntur.

tuntur. Denique in Comitibus, & in comitatu regio, diverſoria distribuendi; & imponendi rebus venalibus pretia. Marſchalci etiam eſt, in aulicum Regis comitatum & adminiſtros menſæ regię, aliorumque munerum aulicorum, (profanos duntaxat intelligo) juriſdictio, cenſura & animadverſio, ne vel ſuum negligent officium, vel contra decorum aliquid committant. In publicis conventibus, & Regi, in publicum prodeunti, præfert erectum ſceptrum ligneum, ſeu baculum. Hęc eadem privilegia habent Marſchalci curię in abſentia Supremorum.

Cancellarius, Vicecancellarius, tam regni, quam M. D. Lit., nominibus & loco diſtincti: poteſtate & munere æquati. Diplomatiſ, ediſtis, mandatiſ, epiſtoliſ, & aliis Scripturiſ regiis conſcribendiſ, atque ſignandiſ, quæq; ad eum mittuntur, accipiendiſ & legendiſ præſunt. Itaque in poteſtate ſua habent ſigna Regia. Cancellarius quidem majus; Vicecancellarius minus. Auctoritas eorum eouſque patet, ut multa inconfulto rege ſignare; quæ vero contra leges eſſe videntur, jubenti illi negare poſſint. Dant etiam reſponſa regio nomine; & quibus de rebus conſilium haberi debet, in ſenatu proponunt.

ponunt. Denique senatusconsulta, regiaque & comitialia placita ac decreta literis mandant, & in publicum edunt. Sunt etiam cognitores privatarum querimoniarum, & provocatorum, ab Urbanis & Opidanis, Præfectorumque judiciis, ad regium tribunal devolutarum. Secretariis, scribis, sacerdotibus, concionatoribus & cantoribus aulicis, cæremoniisque circa regem ecclesiasticis, is præsertim qui est de sacro ordine, moderatur. Lege enim, alterum ex iis sacri, alterum profani ordinis esse oportet. Vnde consuetudine longa introductum, ut Vicecancellarius, mortuo Cancellario, propter loci & sententiæ dicendæ prærogativam succedat. Quare huic dignitati, viri doctrina insignes, & in regni negotiis optime versati, semper solent deputari: qui prudenter, quid fieri, vel concedi possit, quid item non, Regem cum suæ Majestatis debita dignitate, informent. Nec debet quisquam existimare, officium hoc simile esse scribarum muneri, quod antiquitus vile fuisse, docuit Reverendus admodum pater Nicolaus Serarius è Societate Iesu SS. Theologiæ Doctor; suarum Moguntiacarum rerum lib. 1. cap. 29. ubi demonstravit doctè, illud Officii genus

nus in dignitatis honorem transf-
iisse.

Thesaurarius, ipso nomine indicat officium suum. Est enim promus & condus thesauri Regis: symbolorum seu insignium Regni, quæ sunt, corona pomum, sceptrum, & gladius: suppellectilis, & redituum regionum scripturarumque, & monumentorum publicorum, actor: & moderator quorumvis quæstorum, curatorum, atque dispensatorum Regis: & rationum reddendarum exactor: monetariæ officinæ magister: stipendiorum, tam militarium, quam aulicorum solutor. Reddendæ rationi Regi obnoxius.

Atque hic addendum necessario, Officiales istos ordinis Senatorii, etsi videri loco esse postremo inter Senatores: auctoritatem tamen habere eos maximam: & quorum cuique ad primas in regno dignitates, ipso jure patet aditus. Nam cum hi exsequantur quicquid in Senatu unquam conclusum fuerit: uti sufficientiam quisque suam testatam facere, imo & diligentiam, in negotiis expediendis satagit: ita pro magis commendato & bene merito habetur.

Officiales ordinis non Senatorii.

Officiales extra ordinem Senatorium dividuntur rursus in tres classes: vel enim sunt totius regni & M.D. Lit., vel sunt aulae Regiae, vel Districtuum. Totius regni seu Generales sunt hi:

- Exercituum regni Generalis.
- Exercituum M. D. Lit.
- Exercituum regni Campestris.
- Exercituum M.D.Lit. Campestris.
- Militiae aulicae Praefectus.
- Secretarius major regni spiritualis.
- Referendarius regni spiritualis.
- Referendarius M.D. Lit. spiritualis.
- Referendarius regni secularis.
- Referendarius M.D. Lit. secularis.
- Pocillatores utriusque gentis duo.
- Dapum incisores duo.
- Gladiferi etiam duo.
- Thesaurarius curiae regni.
- Thesaurarius M. D. Lit. curiae.
- Thesaurarius Prussiae.
- Assessores judiciorum curiae.
- Notarius causarum curiae.
- Notarius Cancellariae M.D.Lit.
- Regentes Regni Cancellariae.
- Instigatores causarum fisci.
- Notarii campestres.
- Excubiarum contra Tartaros praefectus. Telo.

Teloniorum, fodinarum argenti,
plumbi, falis, præfecti.

Pecuniæ cudendæ præfectus. &
Præfectus sylvarum.

Circa hos Officiales hoc observandum.
Ut enim ordinis senatorii officialibus,
ad primas dignitates: ita hisce ad ordi-
nem senatorium major patet aditus:
præcipue vero Secretario majori, Refe-
rendariis. Censentur namque de Rege
& Republica esse præ reliquis bene me-
riti: & qui ob usum rerum, & faculta-
tes ampliores, dignitatem Senatoriam
tueri commodius possunt.

Exercituum regni Generalis & M.D.
Lit. est Dux & moderator belli secun-
dum Regem, & vicarius Regis. Ducit
exercitum: capit locum castris: acies in-
struit: dat signum pugnae & receptus:
commeatus & annonæ curam in bello
gerit: precia rebus venalibus imponit,
ponderibusque & mensuris earum
modum statuit: in delinquentes ani-
madvertit: & ut paucis reliqua com-
prehendam, in exercitu, & tempore
belli indicti, uterque auctoritate regia
plenipotenter utitur. Hoc etiam usi-
tatum in hac dignitate conferenda,
quod ferme semper demandetur ali-
quibus ex ordine Senatorio, qui magis
habentur apti. Ideo non est, quod mir

retur quispiam, tam amplas dignitates, & quarum maximus in regno Poloniae usus, in senatu non censeretur. Senatoribus namque conferuntur: vel etiam dignitas senatoria confertur una, si quis ex privatis tanto muneri existimatur idoneus esse.

Campestris Dux exercituum tam regni quam M. D. Lit., est Vicarius Generalis Ducis à Rege datus. Excubiarum potissimum explorationumque curam gerit, mercenariis militibus, illo praesertim absente, praest, totalemque jurisdictionem in exercitu eodem tempore exercet.

Militiae Aulicae Praefectus, est praeses illorum militum, qui ad custodiam regiam, praesente rege, in castris ordinantur, exercetque in eos jurisdictionem, secundum Regem, plenariam. Durat autem ejus potestas, quousque Rex manet in castris.

Secretarius major regni, absentium Cancellariae praesidium vicem supplet in aula & comitatu Regis: nec tamen ut illi, gestat signum regium, sed quoties opus est, petito ab illo annulo signatorio, tam diplomata publica, quam Epistolas ipso praesente signat. Habet hic secundum Cancellarium praerogativam ante omnes, capeflendi honores

honores Episcopales, qui vacaverint. Habet & locum honoratiorem inter cæteros Officiales, tam aulæ, quam terrarum, seu districtuum.

Referendarii utriusque gentis & ordinis, sunt supplicum libellorum Magistri, & querimoniis hominum audiendis, Cancellariæque, ut verbo legis utamur, referendis præsumt. Quin etiam in litibus urbanis disceptandis, eidem Cancellariæ præsto sunt: ejusque permissu exponunt Regi cum consilio causas & controversias litigantium: habentque locum in judiciis Regis, extra comitorum tempus celebrari solitis, sententiæ ferendæ.

Pocillatores, utriusque gentis duo, ipso nomine indicant officia sua: quibus adjungere licet dapum incisores.

Gladiferi in pompa publica Regi præferunt enses.

Thesaurarius curiæ regni & M. D. Lit., supremi Thesaurarii regni absentis vices gerit, adhibeturque aliquando & à præsentem, ad pleraque omnia, quæ ipsum concernunt.

Thesaurarius Prussiæ est, qui pecuniam omnem, & rationes à Præfectis & ministris bonorum Regis & proventuum, atque etiam tributorum publicorum exigit: & vel ipse admini-

strat, vel Thesaurario regni tradit. Assessores judiciorum curiæ, sunt pleriq; Officiales, qui in aula regis præsentés sunt, utpote supplicum libellorum Magistri, sive Referendarii, Vicecancellarius, & nonnulli ex Secretariis.

Notarii curiæ, tam regni, quam M. D. Lit. nomine declarant munus suum.

Regentes Cancellariæ sunt illi, qui Notariis curiæ cum potestate præsunt.

Instigator causarum fisci est, qui bona jure caduco ad Regem & fiscum ejus devoluta, judicia à possidentibus repetit, & fisco vendicat: sive illa civium, sive externorum, sive nobilium, per confiscationem Regi competentia fuerint.

Notarius Campestris, est mercenariorum militum conscriptor: & stipendiorum solutor.

Præfectus excubiarum contra Tartaros, qui in finibus regni, versus Scythas assiduas gerit excubias, ne inopinas excursiones in regnum faciant: teneturque is semper tempestive Generalem exercituum præmonere, ut mature hosti cum exercitu occurratur.

Præfecti teloniorum sunt; qui tributa & vectigalia regni exigunt, eorumque rationes Regi competenti tempore reddunt.

Præ-

Præfeti fodinarum argenti, plum-
bi, salis, curam gerunt horum metal-
lorum: jurisdictionemque exercent in
operarios: rationibus reddendis Regi
obnoxii.

Præfeti pecuniæ cudendæ, sunt po-
tissimum Thesaurarii, ad quorum offi-
cium pertinet, ut proba & iusti valoris
moneta in regno cudatur.

Præfeti sylvarum sunt, qui in sylvis,
in quibus Rex solet venationibus ali-
quando indulgere, prohibent, ne qui-
vis promiscue venetur:

Officiales Aula regis.

- Camerarius supremus.
- Pocillatores.
- Incisores Dapum.
- Vexilliferi.
- Stabuli Præfeti.
- Culinæ Præfeti.
- Curruum Præfeti.
- Camerarii, vulgo lectistratores.
- Pincerna.
- Subdapifer.
- Stabuli Vicepræfectus.
- Venator primarius.
- Aulici, quorum magnus nu-
merus.
- Secretarii.
- Salariati.

P O L O N I A E

Pueri Regii.
 Cubicularii.
 Notarius thesauri major.
 Stipatores.
 Doctores Medici.
 Capellani.
 Notarii thesauri.
 Musici.
 Ostiarii.
 Satellites.
 Hospitiorum distributor.
 Curruum vicepræfectus.
 Dispensator.
 Vini distributor.
 Tibicines.
 Tympanistæ.
 Equisones.
 Argenti custodes.
 Culinæ familia.
 Artifices omnis generis.
 Artifices Stabuli famuli.
 Artifices & famuli curruum.
 Venatores & aucupes.
 Apparitores.

Horum Officialium munera, ex ipsis
 nominibus nota esse possunt: sunt ta-
 men plerique, qui peculiare quid ha-
 bent quorum officia paucis adnotabo.

Camerarius supremus præest cu-
 biculo, Lectistratoribus & cubicula-
 riis regiis, advertitque ut omnia pro
 digni-

dignitate Regis adminiſtrentur.

Subdapifer curat , ordine fercula menſæ regiæ adferri , præcedens cum ſceptro ſeu baculo dapiferum.

Aulici , quorum magnus eſt numerus , ſunt primarii ex Nobilibus conſtituti , equis ſtipendia merentes , præſidii honorisque regii cauſa; quem equeſtrem ſeu curulem equeſtres fere comitantur. Qui equitatus numerofus eſt , atque ſplendidus : huic Marſchalci moderantur , & delinquentes omnes puniunt. Sunt etiam quidam aulici , qui non habent neceſſe equos alere: hi prodeuntem in publicum Regem pedefires deducunt ; quanquam in ſolemnibus pompis non inuſitatum eſt , ut equites quoque equeſtrem Regem antecedant.

Secretarii , quamvis nullum peculiare certumque munus attributum habeant , ad nutum tamen Regis præſto ſunt , in obeundis ejus nomine legationibus , inſcriptionibus , & lectionibus publicarum ac regiarum ſcripturarum : in acciendis & deducendis ad Regem vel in ſenatum Illuſtribus hoſpitibus & Legatis Principum : in exquirendis & referendis ſententiis , ægrotorum , & à conſilio abſentium primariorum ſenatorum : in recognoſcendis

dis pro Rege locis & factis, & causis controversis, regionum præsertim hominum & administratorum, inter ipsos, vel cum magistratibus suis: & si qua sunt alia honesta, & cum dignitate conjuncta ministeria.

Salariati, sunt Concionatores, seruitores interioris cubiculi, & similes, quibus certa stipendia, & certa merces numerari solet.

Pueri regii & Cubicularii præsto sunt ad quævis domestica regis ministeria. Cubiculariorum tamen peculiaris usus est in acciendis in Senatum & ad Regem Consiliariis, & deferendis quoquo versus literis, mandatis edictisque regiis. Quam ad rem opidatim, & vicatim, illis mandato regis equi subministrantur.

Officiales Districtuum.

Officiales Districtuum possunt commode dividi in duas classes, ut quidam sint Officiales terrestres: quidam Officiales castrenses,

Terrestres Officiales sunt:

Succamerarius.

Vexillifer.

Iudex.

Dapifer.

Pocik

Pocillator.

Venator.

Subjudex.

Pincerna.

Subdapifer.

Notarius.

Gladifer.

Quæstor.

Tribunus.

Succamerarius est, qui regendis finibus agrorum, ac bonorū terrestrium, tam ad Regem, quam ad Nobilitatem, capitula, cives, pertinentiam, præest. Qui juratus oportet ut sit: habetque is ad id munus obeundum Vicarios, qui Camerarii vocantur: eosque sibi legit arbitrato suo ex Equestri ordine ejusdem territorii, & jurejurando adigit, mutatque quoties vult.

Iudex terrestris, causis & controversiis privatis, Nobilitatis, disceptandis & judicandis cum Subjudice præfidet; qui est ejus socius, non vicarius, loco tamen inferior: quibus adjungitur Notarius seu Actuarius judicii, qui habet quoque in illis judiciis jus dicendæ sententiæ.

Quæstor est exactor contributionum publicarum in certo territorio, obnoxius rationibus reddendis.

Tribunus custos est Arcis, in suo quis-

quisque territorio, durante bello: ob eamque causam vacationem habet militiae.

Cæterorum Officialium ministeria ex nominibus nota sunt.

Officiales Castrenses.

Capitanei cum jurisdictione.

Capitanei sine jurisdictione.

Burggravii.

Vicecapitanei.

Iudices.

Notarii.

Capitanei cum jurisdictione sunt præfecti arcium & civitatum regiarum, qui vocantur brachium regale. Isti judicia exercent, querelarum quidem nomine appellata, utpote quæ fiunt in causis levioribus, singulis duabus ordinarie septimanis. Castrensia vero, ubi videlicet disceptatur de causis gravioribus, singulis sex septimanis: nisi quid obstet. Habent hi Vicecapitaneos, Iudices, Notarios: imo & familiam numerosiorem, & peditatum, ad prohibendum, ne cuiquam vis inferatur, vel insolentiores contra leges patriæ delinquant impune. Habent itaque jurisdictionem coërcitionemque late patentem, non modo in agrèstes & opidanos: verum etiam in Equestris
ordinis

ordinis homines. Præterea omnium aliorum judicum, ecclesiasticorum juxta, ac profanorum, sententias executioni mandare possunt, si executores vel nolint, vel non proficiant. Gerunt etiam curam commodorum & reddituum regis, qui ex re familiari ac pensionibus opidanorum proveniunt. Qui tamen redditus, quarta detracta, illis ob merita eximia donantur. Illis etiam inter reliquos officiales cujuscunque ordinis, major patet ad ordinem senatorium capessendum aditus.

Capitanei sine jurisdictione sunt qui vulgo tenentarii bonorum regalium nuncupantur. Hi nulla judicia exercent: insolentias tamen leviores coercendi jus quandoque habent.

Burggravii sunt custodes arcium, qui pacis juxta ac belli tempore, nocturnas, atque etiam, quando opus est, diurnas excubias, per se vel suos administratos servant, Capitanei auctoritati subiecti.

Sequuntur nobiles, barones, comites, duces, possessiones ibidem habentes suas, & hæreditates: Tum & Ecclesiarum, sive Cathedralium & Collegiatarum Capitulares; sive Parochialium ac aliarum quarumvis Rectores: Ut omittam civitates, opida, villas, arces:

arces: demum & mercatores, artifices,
& id genus plebem.

Iam ex his nobilibus, baronibus, & reliquis assumuntur ad dignitates senatorias, solius arbitrio Regis. Interim vero opera, cujus vel quorum visum fuerit, utitur Rex in legationibus, in commissionibus, in finibus regundis, in contributionum publicarum exactionibus, in militia, & id genus muniis publicis.

Sed & ipsimet de medio sui, per electionem & liberis suffragiis, magis idoneos quandoque ablegant cum potestate Nunciorum terrestrium ad Comitia regni generalia: nonnunquam mittunt ad Regem de suis necessitatibus acturi: aliquando deputant iudices ad Tribunal Regni. Quod cum sit ultimæ instantiæ, provocatio ab eo non datur, nisi ex paritate sententiarum causa aliqua remittatur ad Comitia, Regi & Senatui discutienda, & decidenda. Cum enim Rex causas & actiones Nobilium per appellationes ad iudicium suum devolutas, expedire ob occupationes, quæ illi semper maximæ, non usquequaque potuisset: consultum illi esse volentes justitiæ & rebus suis; eam iudiciorum formam adinvenerunt, deq; indulgentia Principis confirmationem
ejus-

ejusdem obtinuerunt. Non tamen Rex iam vacat à jure dicundo: civitatum & opidorum omnium quæ jure utuntur Saxonico, causæ agitantur in curia. Causæ item Fisci ad judicium ejus pertinent regium, & quædam aliæ. Criminalium vero inter Nobiles causarum, ipse est unicus cum Senatu iudex. In ejus namque manu fidei honores omnium positi & pœnæ.

Illud quoque libertatis habent præcipuum, quod una cum DD. Senatoribus ad electionem novi Regis pertineant, non solum deficiente, post obitum Regis, prole mascula, quæ succedere debeat, (quis enim invitis illis regni sibi habenas sumeret?) verum etiam dum Princeps legitimus successor, secundum leges regni, in Regem debet eligi. Hic etenim, licet succedat semper, præcedit tamen facta in personam ipsius electio. Neque hoc imminuit quidquam de majestate tanti Regis, cum & duo præcipua orbis Christiani capita, eadem ratione constituentur in imperio quisque suo, per modum videlicet electionis: atque ii tamen idem jus in suos, quod & cuique Principi hæreditario itidem in proprios. Faciunt demum cum debito in reges suos cultu, observantia, & subjectionis testi-

stificatione, animis nimirum promptis, & volentibus: nec unquam committunt, quin hic eligatur, cui ipso jure debeatur successio. Non tamen eum modum negligunt, ne tantam libertatem ire perditum videantur: cum & regis eo majorem in populum benevolentiam hac se ratione magis promereri ac retinere existimant: & necessitate quadam Principem suum obstringere, quo filium, quem sibi designatum velit successorem, literis, rerum usu, cæterisque virtutibus, inprimis vero pietate sedulo curet imbuendum: ab his namque omnibus instructum eum esse oportet, qui tam amplis, longe lateque patentibus, tum in medio potentissimorum hostium sitis Regnis, imperaturus unquam est, & habenas eorum moderaturus.

II.

P O L O N I Æ
M A R T I N I C R O M E R I
L I B E R P R I O R.

De situ Polonia & gente Polona.

IN iis libris, quos triginta de origine & rebus gestis Polonorum conscripsimus, ostendimus, Polonos gentem esse Slavi-

Slavicam & Sarmaticam : Quæ quodam tempore è Sarmatia progressa, transmissò Vistula flumine, in iis Germaniæ locis, quæ prius Venedi & Vandali tenuerant, confederit, finesque domicilii & imperii sui versus occasum & septentrionem longe lateque protulerit, ita, ut à Sarmaticis montibus, in septentrionem quidem secundum utramque fere ejus fluminis ripam, in occasum vero secundum dorsum Herciniæ sylvæ, quo Boëmia clauditur, atque inde porro secundum Albim fluvium, ad ejus ipsius, atque adeo usque ad Visurgis seu Vesperæ ostia, & finem Venedicum sive Baltheum, quicquid terrarum est, ejus gentis ditione teneretur. Ac universe quidem eos populos Slavos seu Slavinos sese dixisse: A finitimis vero cum Venedos seu Vinidas, tum Vandalos etiam, eorum, qui prius ea loca incoluerant, populorum nominibus appellatos esse: peculiariter vero, eos, qui versus occasum Germaniæ erant viciniore, partim Sorabos, partim Obotritos, Lutitios, sive Luzitios, Vinulos, Ranos, Vilzos, Rugios, Vetalabos, Retarios, Licicavicos, Heveldos, Vuloinos etiam, quod nomen cum Polonorum nomine cognationem habet, dictos esse. Quos omnes Slaviciæ

C

natio-

nationis atque linguæ fuisse, & partim domesticis satraparum ac ducum defectionibus & pactionibus, partim armis in finitimorum Saxonum & Germanorum ditionem nomenque postea transiisse, memoriæ proditum est. Polonorum autem nomen vernaculum an commune fuerit horum omnium, an peculiare unius cujusdam populi, & vetustumne, an recentius, non liquet. Ante septingentos quidem annos, nusquam in annalibus ullis externis id invenio: Nec unum ejus etymon memoratur, quemadmodum alibi ostendimus. Nonnulli enim à Lecho seu Lacho duce, Polachos, quasi posteritatem Lachi, dictos esse: Alii vero à campestri planicie, quam incolunt, vel à venationibus, quibus impensius delectantur, Polacos & Polanos, mutataque una litera Polonos, & ab iis regionem Poloniam appellari volunt. Ejus autem non iidem semper fines fuere. Nam Russiæ permagnam partem cum Podolia subactam, & Prussiæ nonnullam & Polesiensem tractum barbaris Iazygibus sive Iazyngis ademptum quodam tempore, Poloni suo adjecerunt imperio. Præter illa autem dudum memoratorum à me populorū occidentalium detrimenta, posteriori tempore

Silesia

Silesia fere omnis Polonis sese subdu-
xit, & Pomeraniæ Cassubiæque reli-
quæ magna pars detracta est. Deceffe-
rat & Russia Podoliæque pars magna,
& Volynia, & Polesiensis tractus. Cul-
menfis quoque ac Dobrinum, & Ma-
sovia fere. Sed hæ provinciæ his duo-
bus non amplius seculis recuperatæ
sunt: Recuperata est etiam nonnulla
pars Silesiæ & Cassubiæ, Pomeraniæ-
que ea qua nunc Prussia continetur.
Rursus tamen Lithuani, securis fœdere
& societate ipsorum Polonis, Polesien-
sem tractum fere omnem, & Voly-
niam, & magnam partem finitimæ ei
Russiæ & Podoliæ, avorum nostrorum
memoria, regibus vel faventibus, vel
conniventibus, ad se revocarunt, quem-
admodum suo loco exposuimus. Sed ii
populi nuper adeo, extremo regni Si-
gismundi Augusti tempore, cum hoc
opus nos ad finem perduxissemus, reli-
ctis Lithuanis, ultro in jus & ditionem
Polonorum æquo fœdere prorsus ve-
nerunt. Quin & Lithuani ipsi, exem-
plum secuti, sese cum Polonis, renova-
to & ampliato antiquo fœdere, con-
jungere. Instituta tamen sua, & magi-
stratus, & jurisdictionem peculiarem
retinuere. Cæterum nos quemadmo-
dum illa superius recensita Poloniæ de-

trimenta in hac descriptione præterivimus, ita modo commemoratas accessiones cujuscumque alius operi reservamus, aliis jam distenti studiis & occupationibus. Nec Livoniam attingimus, cujus à vicinis principibus misere descriptæ, maxima pars ante pauculos annos in ditionem ejusdem regis venit. Ne Prussiam quidem ducalem exactius describemus. Licet enim ea justis armis repressâ ac domita, ex fœdere majestatem regis Poloniâ centum amplius annis comiter agnoscat, neque linguam tamen, neque instituta & leges Polonorum accepit. Sed deletis pene priscis Prussis, à Germanici sanguinis hominibus habitatur & regitur: ea parte excepta, quæ finitima est Masovia: Quæ à Polonis colitur antiquitus, & Polonici fere juris olim fuit. Nec citerioris autem Pometaniæ partem eam, in qua est oppidum Lemburgum, & arx Bythovia, complectemur, propterea, quod ea beneficio regum superiorum in jus ducum ulterioris Pomeraniæ transit. Quo nomine sunt tamen & ipsi beneficiarii regis Poloni, jurantque ritu solenni in verba ejus, quemadmodum & dux in Prussia, & ante eum, nostra memoria creatum, Magistri cum primoribus ordinis Crucigerorum, seu

Teu-

Teuthonicorum Sanctæ Mariæ militum, cum ejus provinciæ dominarentur, jurabant. Valachiam quoque prætermittimus: quæ fuit & ipsa intra hos ducentos annos in clientela regum Polonorum, sed suis legibus, sua lingua, suisque ducibus utens, qui Vojevodæ seu Palatini dicuntur. Qui duo primum fuere, Transalpinensis, & Moldavicus: quorum hic à nostratibus peculiariter Valachiæ Palatinus dicitur: ille vero Multanicus. Verum extitit postea tertius Bessarabicus ad pontum Euxinum, diviso inter fratres principatu Moldavico. Ac Bessarabia quidem jam pridem subacta est à Turcis: Reliquarum autem duarum Palatini & ipsi jam dedititii sunt ejusdem gentis, patrum, avorum, & proavorum nostrorum memoria in verba regum Polonorum, nonnunquam Vngaricorum quoque, & ipsi jurare soliti.

Polonia fines & ambitus.

Nunc igitur Polonia, quæ quidem uno regno & jure cõtinetur, quatenus à nobis describitur, secundum longitudinem terræ habitabilis, è sententia geographorum, & imprimis secundum delineationem amici mei Venceslai Grodecii, à tricesimo octavo gradu ad

quinquagesimum secundum vel tertium (incerti sunt enim in illa solitudine Scythica fines ejus) ab occasu æstivo versus ortum hibernum obliqua protenditur, amplius quam per ducenta milliaria Polonica: (quorum unumquodque quatuor Italica in se continet; Tametsi Russica & Podolica sunt aliquanto longiora.) Quin certis literarum monumentis doceri potest, Ociacoviam arcem ad ostium Borysthenis LIV gradu longitudinis sitam, aliquando in ditione Polonorum regum fuisse. Latitudo autem Poloniæ, qua maxime Orientalis, & qua Occidentalis est, xxx plus minus milliarioram est. Et Occidentalis quidem habet imam poli elevationem LII, summam LIV graduum XL fere minutorum. Orientalis vero summam quidem LI ferme, imam autem XLIX graduum. Pocusensis tamen Russiæ tractus, à quadragésimo octavo incipit. Cæterum in medio, qua latissime centum miliariis patet Polonia, & cum in meridiem paululum recurvatur, tum in septentrionem magis ad mare Baltheum seu Venedicum, & secundum extremam oram Masoviæ dorso prominet, imam quidem poli elevationem habet in ora Scepusii quadraginta novē graduum,

sum-

summam vero in litore maris, & in
 Puscensi ora quinque ferme & quin-
 quaginta: ita ut figura ejus intenzi ar-
 cus speciem præ se ferat: cujus nervus
 paululum reductus ad meridiem &
 occasum hybernum quadamtenus spe-
 ctet, exterior vero curvatura in septen-
 trionem & ortum æstivum obversa
 sit. Quod si quis novas accessiones Po-
 lessiæ, & ei confinis Russiæ, Volyniæ,
 Podoliæ, & Livoniæ, Prussiamque du-
 calem, & Lithuaniam cum sua Samo-
 gitia, & Russia alba Moschis finitima,
 (quæ omnia jam uno regno continen-
 tur) annumeret, multo longius & la-
 tius versus orientem solem & septen-
 trionem ea patebit. Ad Nieprum enim
 sitæ sunt arces & oppida, Kiovia, Ca-
 niovia, & Circassi, ultra LIV gradum
 longitudinis. Prussiæ vero ducalis &
 Samogitiæ latus septentrionale quin-
 quagesimum sextum, finitimæ autem
 Russiæ albæ LVII gradum latitudinis
 attingit. Porro continens his Livonia,
 quatenus cum duce novo Curoniensi
 sive Curlandico (qui partem ejus non
 nullam obtinet) regis Poloni Majesta-
 tem agnoscit, LXI gradum excedit.
 Atque ita longitudo regni Polonici, à
 finibus Marchiæ Brandeburgensis ad
 Nieprum ducta recta linea, non mi-

nus ccxl milliaria complectitur, si xv
 milliaria uni gradui respondent: Lati-
 tudo vero, ab ora Pocucensi ad Per-
 naviam Livoniæ, ducenta plus minus.
 Cingitur autem Polonia, sicut eam
 nunc circumscribimus, ab occidente
 sole incipientibus, Marchia Brande-
 burgensi & Pomerania ulteriore: a
 septentrione mari Venedico & Sar-
 matico: cujus adversa litora tenent
 Sueones sive Sueti. Inde Prussia ducali,
 eique continente Lithuania in ortum
 æstivum fere vergente. Hinc porro
 campestribus Scytharum sive Tarta-
 rorum solitudinibus prorsus orienta-
 libus, & flexa in Euronothum Bialo-
 grodensi Turcarum ora. Inde vero pla-
 ne australi Valachia sive Moldavia:
 Deinceps Vngaria, & in africanum &
 occasum hybernium obversa Silesia
 Boëmicæ ditionis, ad Marchiam per-
 tinente. Et à Silesia quidem, & Mar-
 chia, & Pomerania ulteriore, & Li-
 thuania, palustres densæque sylvæ eam
 fere dirimunt: Mare à Suetia: Ab Vn-
 garia vero sylvestrium montium ca-
 cumina: itemque ab occidentali parte
 Moldaviæ. Nam à reliqua Moldavia,
 quæ in ortum & ad Pontum vergit,
 Nester fluvius eam & finitimam ei Po-
 doliam dividit: idemque, nisi fallor,
 limes

limes est ejus ipsius Podoliæ cum Bi-
logrodensi Turcarum ora: ut Nieper
& Ponti Euxini sinus cum Tartaris
Ociacoviensibus, aut certe cum utrif-
que. incertus is est, ut diximus, propter
vastitatem & solitudinem. Equa soli-
tudine pensitant tamen opiliones Tur-
cici regi Polono vectigal pascuorum
nomine. Prussia vero ducalis sic est
implicata regiæ (hoc enim nomine à
ducali sejungenda est) difficulter ut
queant distingui. A Masovia sylvæ eam
dirimunt.

Polonia partes.

Partes insigniores Poloniæ sunt, ma-
jor & minor Polonia, Russia, & Prussia
regia, Podolia, Masovia, & Cuiavia.
Quæ & ipsæ deinde satrapiis, vel, ut
vulgo loquuntur, palatinatibus ac ter-
ritoriis fere distinctæ sunt. Major Polo-
nia duas satrapias, nimirum Posnanien-
sem, & Calissiensem, complexa, occi-
dentalis est; Silesiam, Marchiam Pome-
raniamq; ulteriorem, meridionali oc-
ciduo & arctoo latere attingens. Magis
autem ad occidentem vergit Posna-
niensis satrapia; Calissiensis contra ad
ortum & septentrionem: qua parte sunt
Paluci, Craina, & Cassubia, tractus ter-
ræ non contemnendi. Minor Polonia

Orientalis est, Cracoviensi, Sendomiriensi, & quæ hujus pars quondam fuit Lublinensi satrapiis definita, hoc ipso ordine, quo nunc sunt enumeratæ, versus aquilonem & ortum æstivum sitis. Quæ à septentrione, Masoviæ & Polesiensi tractui, qui dudum Lithuanicæ ditionis erat; ab ortu, Russiæ; à meridie vero, Vngariæ & Silesiæ finitima est. Sunt autem satrapiæ Cracoviensis partes, tractus Sciricius, & Submontanus, uterq; Scepusio & Vngariæ finitimus: Ac Sciricius quidem ad occidentem vergens, Cracoviæ vicinior est: Submontanus vero Russiæ & Sandomiriensi satrapiæ jungitur. Lublinensis item satrapiæ pars est Polesiæ reliquum, quod à Lithuanis detractum non fuit, utrumque à sylvis ita dictum verius, quam Podlasiæ dialecto Russica, quasi Poloniæ finitimum. Nisi quis forte Podlasiæ Polonis subjectum interpretari malit. Silesiæ pars ea, quæ adhuc est Polonicæ ditionis, sic implicata est Cracoviensi satrapiæ, ut ab ea magna ex parte ambiatur. Satrapiam ea nullam habet: Sed in Cracoviensi fere censetur: Habet autem tria territoria, Osuencimense, Zatorienese, & Severienese. Quorum duo priora superiori tempore suos habuerunt duces: Nunc præ-

præfecturæ regiæ sunt. Severiense est in
ditione Episcopi Cracoviensis. Meri-
dionale & occidentale latus ejus ipsius
Silesiæ : cætera tenet Silesia Boëmicæ
ditionis, nempe Cessinensis, & hujus
pars quondam Pelcinenfis: Ratiborien-
fis item & Opoliensis principatus, sive
ducatus, ut vocant. Ab ortu vero
hiberno Scepusiensem tractum vix &
modice ea attingit. Est autem Scepu-
sium non exiguus terræ tractus, olim
cum Polonici juris esset, ad Vngaricum
traductus: de quo alibi suis locis atti-
gimus. Deinde vero nonnulla pars
ejus cum tredecim oppidis & arce Li-
blio, sive Lubovulia rursus Polono regi
certo pacto ab Vngaricis Regibus addi-
cta est, atque etiam nunc ab ejus præ-
fecto & ejus nomine administratur,
Cracoviensi satrapiaë tractuique Sci-
ricio versus meridiem adiacens. Inter
minorem vero & majorem Poloniam
primarias totius Poloniaë partes, inter-
mediæ sunt Satrapiaë, Siradiensis, Len-
ciciensis, & Ravensis, nullum commu-
ne nomé habentes. Quarum prima ad
meridiem & Silesiam, Lenciciensis &
Ravensis ad septentrionem vergunt,
Masoviamque attingunt. Harum au-
tem occidentalior est Lenciciensis.
Nonnunquam eæ tres una cum Cui-
via,

via, imo & Masovia, majori Poloniae, sicut Russia & Podolia minori, accensentur. Cuiavia vero ab ortu, Masoviae & Ravensi satrapiae; à meridie Leucieni & Califfiensi jungitur. Continet autem in se duas satrapias, Brestensem, quae magis ad ortum & meridiem vergit; atque Inonladislaviensem, sive Iuninladislaviensem, quae magis est occidua & septentrionalis. Cujus non exigua pars est Dobrinum, ultra Vistulam, ab oppido sic dictum: latere orientali confine Masoviae; septentrionali vero, Prussiae. Masovia quoque eodem latere Prussiae, orientali Lithuaniam & Polesiensem tractum, & versus ortum hibernum Poloniam minorem, ejusque satrapiam Sendomiriensem, meridionali vero Ravensem attingit: Duabus satrapiis distincta: Plocensi nimirum, quae occidentalis est; & ea, quae peculiariter Masoviae nomen retinet, propterea quod diutius ducum suorum, de Polonorum principum stirpe oriundorum, dominatu segregata, postrema omnium nostra memoria defecta ducibus, ex pactis, & jure feudi, ut vocant, Poloniae redintegrata est. Quae quidem orientalis est. Ravensi quoque satrapia quondam pars Masoviae fuit, suosque duces habuit, sicut

&

& Plocensis, & pleræque omnes. Prussia regia præter meridionale latus, quod jam est expositum, ab occasu ulteriore Pomeraniam confinem habet. A septentrione sinu Baltheo seu Venedico, sive Codano; ab ortu Prussia ducali cingitur. Tribus autem satrapiis distincta est, Culmensi, Mariæburgensi, & Pomeranica. Quarum hæc occidentalis est: Reliquæ duæ, Vistula flumine ab illa diremptæ, orientales. Ex his autem Culmensis ad meridiem spectat, Mariæburgensis vero ad septentrionem. Varmia, & ipsa pars est Prussiae regiae, ad aquilonem seu euroaquilonem vergens, ducali fere undique cincta, & ab ea quodam tempore majorem in modum accisa: Mariæburgensem quoque satrapiam contingit: Nec in ulla satrapia censetur, subiecta episcopo suo, & sacro Ecclesiae ejus collegio, Regis Poloni Majestatem agnoscantibus. Michaloviense autem territorium est in satrapia Culmensi, Masoviae ac Dobrino finitimum: olim pars Masoviae. Ducalis Prussiae (ut eam quoque, quo magis perspicua sit hæc Poloniae descriptio, hic obiter attingamus) præter regiam Prussiam, limes est, à septentrione mare Sarmaticum, cum lacu Curoniensi, & ora Livoniae:

Ab

Ab ortu Samogitia, cæteraque Lithua-
 nia: A meridie vero Masovia. Satra-
 piam ea nullam habet: præfecturas per-
 multas. Olim Prussia priusquam sub-
 jugum Christi missa est, alios fines ha-
 buit, & aliter divisa fuit. Fuit autem ea
 decem regionibus sive tractibus descri-
 pta: videlicet Pomesaniensi, in quo est
 Mariæburgum, Christiburgum, Quizi-
 num sive Mariæverderum: Pogesaniën-
 si, in quo est Elbinga & Hollandia:
 Erminio sive Varmieni, qui retinet
 etiam nunc in lingua Germanica vetus
 nomen, & Ermeland vocatur: Natan-
 gino, ubi est Balga, Brandenburgum,
 Cruciburgum: Sambieni, in quo sunt
 Mons regius sive Kœnixberga & Loch-
 stete: Nadravensi, quo Tapelacoca,
 Insterburgum, & Vonsdorfia conti-
 nentur: Salavensi, in quo est Ragneta
 & Labia: Sudino, qui & ipse nomen
 suum retinet, & ad Aquilonem ortum-
 que æstivum inter utrumque Habum
 & mare longe prominet: Bartheno,
 quo Rastenburgum, Barthesteinum,
 & Resla sive Reselia continentur: &
 Salindo, qui nescio an is sit, in quo
 Galindas populos ponit Ptolomæus.
 In his Sudinus tractus fuit primarius,
 opibus & viribus maxime pollens, ita
 ut ad sex millia equitum, peditū etiam
 ingen-

ingentem numerum conficeret. Cæterorum quilibet minimum ter mille equites, peditum vero decem millia conficere potuit, si vera sunt ea, quæ nos in vetusto quodam libro Germanica lingua scripto legimus. Cæterum Culmensis tractus, & Pomerania, Polonia, non Prussia partes fuere. Sed nos cætera prosequamur. Russia, quam rubram nonnulli vocant, latere occidentali minori Polonia iungitur. A septentrione Russiam albam & Volyniam habet: Ab austro Vngariam, eiusque populum Ceculos, & nonnullam Moldavia partem attingit eo tractu terræ qui Pocuce appellatur. Nam cætera Moldavia sive Valachia, qua Podolia quoque iungitur, magis est orientalis Russia. Continet Russia duas satrapias, nempe Belsensem, quæ ad Volyniam & Lithuaniam vergit, & eam, quæ peculiariter Russica & Leopoliensis dicitur, australem magis & orientalem: Nisi quod Chelmenis tractus eius non exiguus ad septentrionem, etiam ultra Belsensem prominet, & Polessia finitimus est. Reliquum autem orientale latus eiusdem Russia, ac totius Polonici regni, claudit Podolia, ab aquilone & euro alba Russia, à cætero ortu vastis campis Tartaricis atque

atque Turcicis, ut diximus, à meridie vero Moldaviæ continens: Totaque una satrapia censetur, quam Podolicam vocant. Olim Podolia & Russia, tam ea, quæ nunc Poloniæ pars est, quam ea, quæ est in ditione Lithuanorum & Moschorum, suos habuit duces, quemadmodum luculentius ostendimus in historia: Quorum stirps cum late propagata esset, partim ipsa sese intestinis dissidiis atque civilibus bellis confecit, partim à Polovuciis, qui Gothi fuisse videntur, ac Tartaris extirpata, partim Polonorum & Lithuanorum adjuncta est imperio, partim in nomen & jus de se ortorum Moschorum transit. Extant etiam nunc permulti, ducale nomen, sed plerique nudum propemodum, retinentes: Inter Polonos vero nulla ducum superest memoria. Hi nunc sunt Poloniæ, quatenus hic eam descripsimus, fines, hæ partes.

Soli cœlique qualitates.

Est autem regio tota fere plana & aprica, maxime qua ad occidentem solem & septentrionem vergit, & quæ penitus orientalis est Podolia, ac vel nomine ipso declivitatem præ se fert, vicinorum Moldaviæ, Russiæ & Ungariæ

gariæ montanorum intuitu. Minor Polonia itidem atque Russia, quo propius accedit ad fines Vngariæ, hoc magis montana est & sylvestris. Quo longius autem inde recedit, eo lenius declivis est, magisque culta & meliore gleba. Tametsi in meditullio quoque Sendomiriensis satrapia, aliqua ex parte leniter montosa, seu verius clivosa est. Prussia pleraque omnis, excepta Mariëburgensi satrapia, qua ad Habum & mare vergit, collibus molliter & ad fertilitatem amœnitatemque commode distincta est. Itemque pars nonnulla Cuiaviæ. Montes Sarmatici, qui Poloniam & Russiam ab Vngaria dirimunt, ardui & sylvestres, non ignoti sunt etiam veteribus Geographis & Historicis. Et in his celebris est imprimis Carpathus, quem nos Crempacum, ni fallor, vocamus. Alii Biesciadi, Modra, Turza, Vapienna, vernacula lingua appellati, externis ignoti sunt. In meditullio vero minoris Poloniæ Lysecius est, quasi tu dicas calvum, sive calvarium, in quo monasterium est, S. Crucis nomine lignoque celebre: & Vavelus, arce Cracoviensi quam suo ipsius nomine nobilior, & is in quo situm est Cienstochoviense monasterium, quem Clarum latine monachi, ni fallor, in-

colæ appellavere. Sylvestris fane fuit superioribus temporibus pleraque omnis Polonia: Ex eone autem tempore, ex quo habitari cœpit, an postea pestium bellorumque incommodis eo redacta, non liquet. Sed Sigismundi senioris, filiique ejus Sigismundi Augusti, optimorum & mitissimorum, sapientiumque regum studio, diuturnam pacem nacta, nunc ubique diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis abundans. Nec tamen deest etiam nunc sylvarum copia. Neque enim eæ penitus exciduntur & extirpantur, partim propter pascua & mellificia, partim propter ædificiorum materiam, & ligna mitigando frigori utilia ac necessaria, partim etiam propter saxosi vel arenosi soli sterilitatem. Sunt autem sylvæ pleræque picæ, quernæ, faginæ, & abiegna: Ac picæ quidem fere in planis & arenosis locis, abiegna & faginæ in montanis, quernæ in utrisque, sed uberiore gleba præditis. Multæ sunt etiam in planis juxta ac montanis locis mixtim omni genere arborum refertæ, & pascuis optimæ. Ex his abietes, tiliæ, picæ, quercus, apum alveariis gravidæ sunt, materiamque ædificiis navium ac domorum, malis, tabulis, & vasis aptam, ut & taxi & terebin-

thi,

thi,
palsu
bene
nacu
ta su
frigo
radie
æditi
cont
cus q
bus e
nunq
ferru
do pe
curril
multi
cura
darn
tii V
adhe
& ab
Hac e
glacia
rium
totum
vum
temp
freq
præ
sibu
bus

thi, suppeditant: Quercus & fagi etiam
pastum uberem porcis ferisque præ-
bent. Omnes autem focorum, & for-
nacum, furnorumque ignibus alimen-
ta subministrant. Tanta est enim vis
frigoris in his regionibus interdum, ut
radicitus arecant arbores, & aqua ex
æditiori loco effusa, priusquam terram
contigerit, in glaciem concreseat. La-
cus quidem & paludes & flumina duo-
bus tribusve mensibus hibernis, non-
nunquam autem vel in quintum ac
sextum usque glacie concreta, non mo-
do peditibus, verumetiam equitibus &
curribus ac plaustris, quamvis oneratis,
multis simul longo spatio pervia & se-
cura præbent itinera. Equidem quo-
dam tempore ultima die mensis Mar-
tii Vistulam in Masovia, per firmam
adhuc glaciem, cum curru & quadrigis
& aliquot equitum comitatu transivi.
Hac etiam præterita hyeme in Prussia
glacialis piscatio in lacubus post ini-
tium Novembris cœpta, duravit per
totum Martium: gelu autem per to-
tum Aprilem. In tanta autem cæli in-
temperie pomaria tamen sunt non in-
frequentia, & fructuosa, ad Vistulam
præsertim, & in suburbanis Cracovien-
sibus, Sendomiriensibus, Varlavienfi-
bus, Torunensibus, Gdanensibus: El-

bingensibus item, Fraumburgensibus, Veliscensibus & Bochnensibus, licet remotioribus à Vistula, totoque tractu Submontano atque Sciriciensi. In quibus pirorum, malorum, prunorum, persicorum, cerasorum, & nucum bonitas & varietas certat cum Vngaricis & Italicis. Sunt & vites, quarum uvæ in minore Polonia esui quidem non insuaves sunt, præsertim si æstas & autumnus temperiem suam servent: sed vinum inde expressum acerbius, ubi defecatum est. Aliquanto suavius & copiosius exprimitur apud Crosnam Silesiæ in finibus majoris Poloniæ. Apud Toruniam quoque in Prussia vineæ coli cœpere non infeliciter, ut audio. Neque negat solum Polonicum castaneas, mora, cotonea, ficus, amygdalas, pepones, melopepones, herbas & flores omnis generis, & alias hortenses Italiæ delicias, palatinariumque lenocinia, si adhibeatur cultura diligentior, & à gelu custodia. Nec metalla fossiliaque desunt in montanis: plumbi quidem intermixto argento apud Ilcussum, Slacoviam, Chranoviam, & Novagoram oppida satrapia Cracoviensis, & in finibus Silesiæ: argenti vivi apud Tustanum in Russia: æris & lazurii, & plumbi item apud Chencinos:

nos: ferri plurimis in locis sylvestribus: nitri apud Visliciam & alibi: salis apud Bochnam & Veliscam in satrapia Cracoviensi, & apud Haliciam, Colomeiam, Solum, (quod quidem à sale nomen habet,) & aliis compluribus in locis Russiæ. Ac in Russia quidem id ex aqua ex profundis puteis hausta decoquitur, & partim in modum farinæ vel nivis minutum relinquitur, partim in frustula conformatur: in tractu vero Cracoviensi, partim lapidea duritie solidum instar ingentium saxorum & rupium in subterraneis specubus, alte lateque excavatis, & villas, templa, oppidaque superædificata sustinentibus, ferro excinditur, comminutumque deinde, & mola tritum, ad usus hominum accommodatur; partim & ipsum ex aqua injectis lapidei salis frustulis & quisquiliis, quæ secantibus id abraduntur, decoquitur. Color lapidei in massa lividus est fere, ac luto respersus. Candidum, & in modum crysalli pellucidum, rarius est. Tritum candet aliud alio magis. Coctum vero despumatis fordibus candidissimum redditur, nivi non dissimile. Fertur, in salinis Bochnensibus reperiri quiddam picæ concretæ simile, quod vocant carbunculum: Quod tritum & epotum solvat alvum.

Ibidem exaudiuntur nonnunquam canum, gallorum, & aliorum animalium assimulatæ voces in profundissimis specubus: idque mali & incommodi alicujus imminentis portentum vulgo habetur. In majore quoque Polonia apud Pincum salinæ sunt, verum tenuiores. Sunt etiam in confinio Ofvencimensis territorii & Scepusii aquæ falsæ, unde salem coctum vidimus regi exhibitum. Salinæ tamen nullæ sunt. Porro in desertis Podaliæ, & Borystheni vicinis locis, lacus est, cujus aqua sereno & ardente sole, in solidum salem concrefcit, ita ut homines cum jumentis & curribus in eo, tanquam in glacie versentur, sectumque in frusta arbitrato suo avehant. Quamprimum autem pluit, solvitur illa glacies non sine periculo insistentium. Apud Biezum vero sive Beciam oppidum in submontana regione, vitriolum effodi, ac in viridem lapideamque duritiem decoqui, nuper cœpit: *Coppervasser*, hoc est, æris aquam, Germani, & nostrates item, appellant. Antiquitus autem id conficitur ad æris metalla in Scepusio. Marmor quoque & alabaster quibusdam in locis effodiuntur. Est in majore Polonia prope Sremum oppidum collis, ubi (res incredibilis; sed à multis confir-

confirmatur) ollæ, amphoræ, cacabi, & aliarum figurarum vasa fictilia sponte nascuntur, & sub terra effodiuntur mollia, in aërem autem prolata durefcunt. Vidi unum atque alterum, quod inde erutum esse dicebatur, rude, nec satis bene conformatum. Porro in mari Sarmatico Prussiam alluente colligitur succinum, sive electrum; (ambra etiam externi vocant.) quod fluctibus appulsum ad littora, homines nudi obviam euntes parvis retibus excipiunt & extrahunt, molle primum, sed mox in aëre durefcit, tornoque ac scalpro varie conformatur. In lacubus quoque nonnullis à mari remotioribus id reperitur: ut in Pissia Episcopæ Varmiensis, modicum tamen. Quin & in editioribus locis fossa altius humo fertur inveniri. Spumane maris concreta id sit, an succus & gummi arboris, an quippiam aliud, non est hujus loci disputare. Est sane leve & pellucidum: Estque fulvum & candidum: Candido majus pretium. Ferunt, si incendatur, odore venenum necari. Videntur in nonnullis frustulis formicæ, muscæ, culices & alia insecta, non arte, sed vel opificio naturæ, vel fortuitis casibus inclusa.

Flumina Polonia.

Aquis irrigua est pleraque omnis Polonia: sed fluvios navigabiles non multos habet: Præcipui sunt Vistula, Donaiecius, Sanus; Vieper, quasi quis dicat porcum; Varta, Notessius, Nester, Prutus, Bugus, Bohus sive Bogus, Pripetius, Narva, Drevancia. Nam Odra, quem veteribus Gotalum seu Viadum esse volunt, in confinio Moraviæ & Silesiæ existens, & per hanc secundum Poloniæ limitem, perque Marchiam ac Pomeraniam ulteriorem permeans, infra Scecinum in Venedicum sinum decurrit. Olim intra fines Poloniæ tum oriebatur, tum decurrebat. Nieper Rusiam albam, eique confinem Podoliam alluens, longo tractu in pontum Euxinum apud Ociacoviam munitionem Tartaricam sese exonerat, ortus in Moschovia. Borysthenes is est veteribus Græcis & Latinis, omnium scriptorum consensu, præter Bernardum Vapovium. Qui similitudine nominis, ut credibile est, adductus, Borysthenem vult esse Berezinam: qui in Nieprum ab æstivo occasu influit, minor eo & ignobilior. Vistula in Cessinensi ora è Sarmaticis montibus exoriens, versus æstivum occasum & septentrionem

pri-

primum, mox versus orientem aliquantisper, deinde à Sendomiria versus septentrionem rursus per minorem Poloniam decurrit. A Varfavia vero rursus ad occasum æquinoctialem, & mox æstivum flexus, Masoviam interluit, Dobrinumque à reliqua Cuiavia dirimit. Vbi autem Prussiæ fines attingit, in septentrionem reflexus, deinceps mediam eam dividit. Supra Mariæburgum autem in duos alveos præaltis aggeribus objectis sectus, insulam insignem & fertilem, quam Zulavam majorem vocant nostri, efficit, & nomen amittit. Ac sinister quidem alveus, qui major est, Lenivuca, dexter vero Nogatus vocatur: Quorum hic in Habum lacum tribus ostiis, ille vero duobus partim in eundem Habum, partim in mare infra Gdanum sese exonerat, longitudinis quidem gradu 41, latitudinis vero 54. Fontes autem Vistulæ sunt longitudinis itidem 41 gradu, latitudinis 49, minuto 20. Fluens autem amplius centum milliarium Polonicorum spatio Vistula, Solam, Premsam, Scavam, Donaiecium, Vislocam Ropa auctam, Nidam, Sanum, Viepram, Pilciam receptis Dreviceia & Volboria, Bsuram, Narvam cum Bugo, Drevanciam, Berdam, Oslam, & Motlaviam

minora flumina excipit : & Ofuenci-
 num, Zatoriam, Cracoviam, Cazimi-
 riam, Sendomiriam, Varfaviam, Plo-
 scum, Vladislaviam, Teruniam, Cul-
 mam, Grudentum, Quizinum, No-
 vum, Gnevum five Mevam, Mariæbur-
 gum, Derfaviam, & Gdanum urbes &
 oppida non ignobilia præterfluit. Ar-
 ces item Lipoveciam, Nepolomice,
 Corcinum, Zavichostum, Cervenscum,
 Monasterium, Zacrocimum, Viflegra-
 dum, Sochacioviam, Dobrinum, Bo-
 brovunicos, Racionzum, Sluzoviam,
 Dyboviam, Niessloviam, Starigradum,
 five Althausum, & Suece, & adhæren-
 tes eis vicos alluit. Donajecius (quod
 nomen parvum Danubium significat)
 ex eisdem Sarmaticis jugis non longe à
 Vistulæ fontibus paulo orientior ex-
 ortus, per Scepusium & Submontanum
 tractum decurrit, Sorstenumque &
 Muffinam, & Melstinum arces & San-
 deciam oppidum, ubi Popruto auge-
 tur, præterlapsus, non longe ab Opa-
 rovecio vico Vistulæ miscetur. Sanus
 à Biesciadis jugis, longitudinis gr. 44,
 latitudinis 48, minuto 30, nascens, &
 versus septentrionem & occasum æsti-
 vum profluens, posteaquam Liescum,
 Sobenum, Sanacum, Brozoviam, Præ-
 misliam, Radimnum, Iaroslaviam,
 Lezei-

Lezeiscum, Russiæ arces & oppida prætergressus est, Vislocumque alium à Visloca, & Viarum minores fluvios in se recipit, apud Sendomiriam oppidum long. gr. 44 fere, lat. 50, minuto 30, Vistulam & ipse subit. Varta apud Cromoloviam satrapix Cracoviensis oppidum ortus, longitudinis gradu 40, min. 50, latitudinis gradu 50, min. 30, per Siradiensem satrapiam & majorem Poloniam versus occasum æstivum fere decurrit, Olstinum, Censtochoviam, Mestoviam, Siradiam, Vartam, Vneoviam, Colum, Cominum, Pyzdros, Sremum, Curnicum, Posnaniam urbem, Obornicos, Stobniciam, VVroncos, Siracoviam, Mezichodum, oppida & vicos cum adjunctis arcibus, & Landisbergam veteris Marchiæ præterfluens, Nyrumque, VVresmiam, Velinam, Prosniam, Obram, & Notessium minores fluvios excipiens: & apud Cosstrinum oppidum, in Odram è Silesia occurrentem influit, long. grad. 37, lat. 52, min. 50. Notessius vero apud Crusuiciam Cuiaviæ oppidum è Goblo lacu existens, & ipse per majorem Poloniam versus occasum hybernum means, Pacossum ambit: Labissinum, Naclum, Pilam, Vise, Drenumque arces & oppida præterlabitur. Nester,

ster, quem Tyram veteribus vocari volunt, in Russia è Sarmaticis jugis non longe à Tybisci & Sani fontibus ortus, initio versus Aquilonem profluit, deinde ad ortum conversus, Bistriciam, Lipam, Seretum Russicum, alium à Valachico, Sbrucium, Smotricium, Vsciam, & Moraquam ignobiliora flumina absorbet, & Zidacioviam, Haliciam, Cefsibiefos, Cervonum, Chocimum, Valachix, & alia quædam oppida præterlapsus, infra Pocuce Podoliam à Valachia longo spatio dividit: Ad extremum deflexo nonnihil in meridiem alveo, supra Bialogrodum urbem Scythicam, sive Turcicam, quæ & Monastrum dicitur, in Pontum Euxinum sive continentem ei Obidovum lacum influit, long. gr. 53, lat. 47, min. 30. Bugus in Russia & ipse non longe ab Olesco oppido, long. gr. 46, lat. 49, exoriens, & primum in occasum, mox in septentrionem secundum occidentale latus Volynix tendens, postremo ad occasum reflexus, ubi Polesensem tractum, receptis Volodaroa, Belso, Rata, Suinia, Muchavecio fluviis, emensus est, & Buscum, Grodecum, Grodium, Lubomliam Russica, Bresteque, Ianoviam, Drochicinum Polesensia, & Cameneciam Masoviticam oppida præ-

DESCRIPTIO.

61

prætergressus est, apud Serocecium vicum, long. gr. 43, lat. 52, min. 40, Narvæ à septentrione & ortu æstivo è Lithuania profluenti ægre miscetur, nigrorem suum retinens aliquamdiu. Nec multo inferius victor Narva apud Nouidvuorum oppidum Vistulam subit. Est autem peculiaris Narvæ natura, sicut & Dlugossius annotavit, quod non fert venenosa animalia, usque adeo, ut serpentes, qui navibus Bugo delatis adhæserint, edito sibilo refugiant, cum primum ad aquam ejus fluminis attigerint. Pripetius in Chelmenfi tractu è palude non longe à Lubomia existens, long. gr. 47, lat. 50, præter occidentale & septentrionale latus Volyniæ, diversus à Bugo, per Russiam albam longo spatio versus orientem solem progreditur, & cum nonnullis aliis, tum Styro, Turo, Slucio, Suissocio grandibus fluviis auctus, Nieprum sive Borysthenē supra Kioviam subit, long. gr. 51, lat. 53 fere. Bohus autem, sive Bogus, è palude ortus in finibus Podoliæ, long. gr. 49, lat. 49, min. 30, itidem per Russiam albam meridionalior longo terrarum tractu ad ortum tendit: ad extremum deflexo in meridiem cursu, & ipse in Borysthenem non longe ab ostiis ejus, long. grad. 55, lat. 48, sese exone-

exonerat. Prutus è jugo montium Sarmaticorum, longitud. gr. 46, min. 50, lat. 47, min. 30, versus aquilonem in Pocuce delapsus, & Colomeiam Sniatinumque præterlapsus, inde per Valachiam sive Moldaviam primum orientalis, deinde australis versus Bulgariam in Danubium decurrit, long. gr. 52, lat. 45 fere. In Prussia vero Alla & Passaria, non longis inter se spatiis orti, versus septentrionem fluunt: Et Passaria quidem infra Olstinecium, sive Hochsteinum, (ut vocant Germani,) ducale oppidum existens, Morango, Libstadia, Brunsberga, & Helgebeila oppidis præteritis, Habum lacum subit, long. gradu 42, min. 34, latit. 54: Alla sive Alna vero supra Allesteinum S. Collegii Varmiensis arcem & oppidum, cui etiam nomen dedit, oriens, præteritis Vartemberga, Guteftadia, Heilsberga, sive Allesberga, Varmiensibus, & Barthesteino, Sipelbeino, Friedelandia, Allemburgo, ducalibus oppidis, apud Velam Prægolæ, ab ortu hiberno per ducalem Prussiam decurrenti, miscetur, & cum eo infra Kœnixbergam, hoc est, Regium montem urbem, long. gr. 43, lat. 54, Habo lacu recipitur. Drevantia vero non ita longo ab iis intervallo oriens, diversoque

meatu

meatu versus Austrum fluens, supra Toruniam à Vistula excipitur. Atque hæc de fluminibus nunc sufficiant.

Lacus Polonia & Prussia.

Lacubus, piscosis imprimis, abundat Prussia. In his nominatissimus est Habus, cujus modo mentionem fecimus: quem etiam recens mare vulgo vocant: Ad quindecim milliaria in longitudinem, inter Gdanum & Regium montem urbes, secundum mare patens, & ab eo angusta insula, quæ Neringa appellatur, disjunctus: In latitudinem vero duo milliaria plus minus. Ac Elbingam quidem urbem non longo spacio adspicit, eique portum efficit, ejusdem nominis flumine navigabili influente. Tolkemitam vero, Fraumbergam, (cui basilica Varmienfis in modum arcis munita impendet,) Balgam, Brandenburgum, & Fisshausum oppida & arces alluit, receptisque, ut dixi, Vistula & Prægola, & aliis minoribus fluminibus, apud Locstete arcem mari miscetur. Hoc aliquanto amplior lacus alter est eodem nomine, cognomento Curoniensis, in Prussia ducali, in quo sunt ostia Nemenis fluvii (Memelam vocant Germani) per Lithuaniam defluentis. Inter hos duos Habos &

& mare peninsula est, quæ & ipsa Neringa, sed Curoniensis, appellatur, arces & oppida continens. Secundum hos est Drusnus sive Drausenus lacus in Mariæburgensi satrapia, unde Elbinga flumen profluit: Partecinus Lubnus, Reussina, & Vicininus in Culmensi: In Pomeranico vero Stuurzonagaci, quasi quis stratam vel factam aggerem dicat, inter Choiniciam, Slochoviam, ac Tucholiam oppida, septem milliarium spatio longus, quinque latus: Unde Berda fluvius profluens, per Crempscum, Lubovum, & Charficovum minores lacus in Vistulam influit infra Bydgosciam. Nec ignobiliores his sunt Vfdice, Lubscus, Ossiecinus in eodem tractu: Alii minores. Sunt & in Varmieniensi ditione non pauci: Præcipui vero Dadaius, Zainus, Vadangus, Piffia, Blanke, quasi albus, Sinser, Lingenaus, Lemanglus, Ellingus, Plaucicus, Vulpingus, Clebergus, Cosnicus, Obelus, Marangus, & alii complures. Sunt & in ducali Prussia multi & grandes, quos omittimus. Habet & major Polonia & Cuiavia nonnullos piscososque. In quibus Goplus princeps est, quinque milliaria patens in longum, semis in latum. Secundum hunc sunt Blendnus, Povizus, Slesinus, Sanus,
Pied-

Piednicia, Niezamyflus, Voniesca, Lomunice, Pcievus, Lubstovus, Dravus, Noblim, Tulangus, Ielen, & Lednicia, in cujus insula Cnesnensis basilica initio condita fuisse, indeque propter difficilem aditum, in eum, quo nunc est, locum translata esse putatur, quemadmodum Dlugoflus memorat. In Cuiavia vero Tur, Lanscus, Bielscus, Lubotinus, Orlic, Berdovus, Borimovus, Crevianta: Et in Dobrinensi tractu Gorznus, Mocovus & Scampscus, minores aliquanto superioribus. Pro lacubus minor Polonia, Silesia, Russia, ac Podolia piscinas habent arte manue factas permultas ac grandes. Non carent tamen & lacubus, Lublinensis maxime & Chelmenfis tractus. E quibus Biale, hoc est, Albus, per antiphram sic dictus, pretereundus non est: Cujus aqua Aprili & Majo mensibus fuscus reddit lavantes: Pisces autem pinguissimos profert, qui brasmi, a nostratibus autem clescii vocantur. Est & in Belsensi lacus Crinice, non amplius, verum profundus. De quo illud memorabile annotavit idem Dlugoflus, quod certis temporibus altero vel tertio quoque anno cum mugitu fluctus attollens exhauritur prope ad fundum usque, aquis vicini montis cavernas

subeuntibus. Atque ibi tunc facileprehenduntur pisces in aqua vadabili. Post dies aliquot ea refluit. In cæteris lacubus, atque etiam in majoribus piscinis & fluminibus, hyberno tempore commodiores fere sunt piscationes, quam æstate, pertusa certis intervalis glacie, retique per majus foramen in aquam immisso: quod longis funibus ad perticas alligatis hominum equorumve opera longo spacio in diversum tractum, coeuntibus rursus piscatoribus, alio foramine piscibus refertum extrahitur. Sunt autem eadem genera piscium in lacubus & piscinis. Utrobique enim sunt lupi, sive lucei, prafmi, perca, rhombi, (si modo sic appellandi sunt ii, quos nos carassios dicimus,) sumi, sendacii, cirtæ, sive certæ, à delitijs, ni fallor, apud Germanos nomen sortitæ, tineæ, anguillæ, ruboculi, carpones, quos reginas vocant Itali, Latini Cyprinos, quemadmodum vult Ioannes Dubravius Olomucensis Episcopus. Tametsi minus frequentes hi sunt in lacubus, quam in piscinis: In quas parvuli tanquam in vivaria studiose includuntur. Ferunt etiam lacus nonnulli eos, quos sulvizas & sielavas nostrates, Germani marenas vocant. Piscis est dulcis & sapidus, aleci similis.

lis. Fluviatiles vero sunt cum iidem fere omnes, tum delicati inprimis, truta, barbo, sive mullus, (barvenam vocant,) fundulus, oculata, quæ lampreda quoque dicitur, alosa, sive borbocha, cujus jecur potissimum est in deliciis: à nostratibus mientus vocatur. itemque lipien, sliz, berzana, ucleia, jasdez, & quæ bialariba, hoc est, albus piscis, à nostratibus appellatur: quibus latina nomina dare non habemus. Quanquam quid vetat, Alberti Magni, & aliorum scriptorum, qui ejusmodi res persecuti sunt, exemplo, eos vernaculis nominibus ad latinum sonum conformatis appellare? Quod in superioribus quoque nonnullis factum est. Cancris & anguillis abundat inprimis Nida fluvius. Anguillis etiam & stintis Habus, & alii nonnulli lacus Prussici. Marinis piscibus non admodum abundat ea regio. Nobiles autem præcipue sunt haleces, quos haringas Germani vocant, quorum sale conditorum maximus est vulgo usus in totâ Polonia, atque adeo in Lithuania quoque, Boëmia, Silesia, Moravia & Vngaria. Tanta eorum copia est. Sed in Prussia pauciprehenduntur: A Cymbrica autem Chersoneso, & Scandia, & ex Oceano Germanico plurimi & optimi navibus

eo importantur. Pomuchlæ non desunt, neque passeræ. Salmonem sive esocem, & sturionem, inter marinosne an fluviatiles numerem: nescio. Vtrobique quidemprehenduntur: Sed è mari fursum fluminum certis temporibus enatant, transilientes obstacula. In quibus etiam insidiosis capsis collocatis capiuntur. Tanto sunt autem suaviorés, quanto longius à mari & Habo recesserint. Quin univérse pisces ii, qui in fluviis juxta ac lacubus & mari victitant, sapidiores sunt in fluviis, quam in mari vel lacubus capti. Non est hic prætereunda quarundam aquarum non vulgaris natura. Est in Scepusio rivus ex arduis montibus profluens, cujus guttæ in lapideam duritiem concresecunt, ita ut ex iis sponte existant fulcra sustentantia canales, quibus rivus ille ad moletrinas deducitur. Est & fons sive lacus pestilentem aquam & vaporem emittens, cujus non modo gustu, sed etiam afflatu animalia & aves necantur. Sunt etiam nonnullis in locis Poloniæ scaturigines tepidarum aquarum, sulfuris & aluminis odorem redolentium, quibus scabies & ulcera hominum & jumentorum curantur. Sed nos ab aquis & aquatilibus ad terrestres animantes transeamus.

Ani-

Animantia & fera Polonia.

E ferarum animantium genere fert hæc regio copiam leporum, dorcarum, sciurorum: cuniculorum quoque alicubi: cervorum etiam, & aprorum, & urforum, & luporum nonnullis in locis. In primis autem Nepolomicensis & Radomiensis saltus nobiles sunt cervorum venationibus. Et horum autem, & onagrorum atque bisontium, Prussia ducalis, eique finitima Masovia, ferax est, & imprimis Podolia: ubi agminatim in campis non modo hæ feræ, verumetiam feri equi pascuntur. Est autem bisons prægrandis, verum perniciosissima fera, magnis & introrsus leniter incurvis cornibus nigris armata, quibus equum cum fessore correptum in sublime identidem jactat, & arbores mediocri crassitudine evertit. Magnitudinis ejus illud quoque est argumentum, quod in capite ejus inter cornua, duo, imo tres etiam homines, possunt confidere. Habet villosum & hispidum corium, & sub mento palearia. Caro ejus sale condita in delitiis est magnatibus & principibus. Cornu, sonorum, & ob id venatoribus in usu est. Zubrum seu zanbrum vocant nostrates: Imo & Græci recentiores: Onager

vero los appellatur. Alcem hanc esse volunt: De qua scribunt Plinius, & nonnulli alii ex veteribus. Fera est longis cruribus & auribus, aliquanto major equo, colore cæsius & fusco, mas capite cornuto: Cujus ungula posteriorum crurum, si Autumnii initio spiranti adhuc defecentur, expetitur, comitiali præsertim morbo laborantibus salutaris. Ferunt etiam capreas montana loca, Ungariæ finitima. Cæterum uri, hoc est, boves sylvestres, quos nos rhuros dicimus, in solis Masoviticis sylvis apud Vyskitcos extant. Et harum quidem ferarum carnes aptæ sunt humano esui: Cultui vero pelles subministrant panthera, sive is est lupus cervarius, (ris appellatur à nostratibus,) maculosis ventre & pedibus: quæ partes maxime in precio sunt. martes, sive mardures, quas cunas dicimus. vulpes, lupi, rosomaci. lutri item & castores amphibia. Atque horum, castorum, inquam, caudæ etiam inter delicatos cibos & pro piscibus habentur, reliqua carne inutili propemodum. Extruit autem sibi hoc animal cubile ligneum in marginibus fluminum & lacuum, cameris compluribus aliis super alias distinctum, ac secundum incrementum aquæ domicilium mutat,

mutat, ita ut cauda natante reliquum corpus in sicco maneat. Pellem habet in dorso hispidam, sed mollem: unde fimbriæ sunt exornandis vestibus hibernis & pileis. Vrsorum quoque volæ cum digitis esitantur: pelles etiam stragulae vestis usum præbent. Quin & vestire his famulos cœperunt ii, qui feroculi videri volunt. Cuniculi, lepores, & sciuri cultui juxta ac esui apti sunt. Sunt etiam in Podolia animalia sciurorum vel cuniculorum magnitudine, in cavernis degentia, varias & maculosas pelles habentia, quæ & ipsæ ad vestitum & pallia fœminarum expetuntur. Crzecicos vulgo vocant. Omni autem genere ferarum magis abundat Lithuania, propter vastitatem sylvestrem. De bisontium venatione scire operæ pretium est, quod in campis Podolicis segregati ex agmine singuli ab equitibus sagittariis ordine in gyrum dispositis conficiuntur. Vnus enim post alium feræ adequitantes, jaculantur, citatisque equis refugiunt. Efferata autem illa ictu & vulnere, refugientem insequitur. Interim ferit eam alius: Quem illa rursus priore dimisso insequitur, donec defatigata labore & vulneribus concidat. In sylvis vero ii deprehensi oportuno aliquo loco, dejectu

arborum à rusticanis hominibus ad id coactis, quasi intra sepes includuntur, plures etiam quam singuli, ita ut effugere inde non possint. Deinde extracta ex tempore principibus & magnatibus ac fœminis cavea sive tabulato editiori, ex quo tuto spectare possint, venatores cum venabulis ad suam quisque arborem disponuntur. Mox ab equitibus, strepitu & clamore, admissuque canum, fera excitata è vepretis in medium propellitur. Quæ à venatore post arborem latente, ut cuique maxime appropinqua, efferata ictu, arborem, cujus objectu ille se tegit, cornibus petit, & cum arbor sit gracilior, quam ut ambobus cornibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incumbit, cornibus utrinque prominentibus. Urget interim semel adactum in præcordia ferum venator, sensim cedens appetenti se feræ ac circum arborem gyranti: nec desunt canes grandiores moribus adjuvantes, donec ea exanimata vel defatigata prorsus concidat. Quod si venator ictum frustratus sit, aut minus oportune intulerit, aut à fera etiam correptus & proculcatus fuerit, aliquis è vicinioribus rubrum pannum feræ objectat. Hoc enim colore maxime effe-

efferatur. Ibi ea dimisso priori, hunc
 petit, recipientem se ad suam arborem,
 & ab eo feritur & conficitur. Linguae
 ejus contactus vitatur, qua longius ex-
 erta attrahit ad se hominem, si vel ex-
 tremam vestis ejus oram contingat. Est
 enim ea scabra. Ursi vero, quamvis
 praegrandes, etiam vivi capiuntur, reti
 implicati, venatoribus compluribus
 simul accurrentibus, & ligneis furcis
 caput pedesque feræ ad terram depri-
 mentibus, donec ea fune constringa-
 tur. Constricta in arcam ligneam con-
 cluditur, ita, ut se commovere ne-
 queat, & avehitur. Vnde post, ubi libi-
 tum est, ad spectaculum & urbanam
 vel campestem venationem emitti-
 tur. Sic autem colligatur, ut uno tractu
 funis ex arca prominens solvatur. Vidi-
 mus aliquando in spectaculo equulum,
 & quidem castratum, cum urso præ-
 grandi commissum. qui ex intervallo
 accurrens, obverso tergo calcibus ur-
 sum petebat & refugiebat, urso ad sti-
 pitem, laxiore tamen fune, alligato.
 Sed alia persequamur. De jumentorum
 genere. Bobus & equis abundat Polo-
 nia: camelis, asinis, & mulis caret. A-
 liunde ii nonnunquam adducuntur,
 sed non durant. Ovium item & capra-
 rum ferax est.

Volucris Poloniae.

Avium quoque magnam habet copiam. Præter altiles autem, nempe gallos gallinaceos, domesticos juxta ac Indicos, (qui nuper adeo inveci sunt,) anseres, anates, & columbas, in delitiis hæ sunt: Pygargus, quem quidam bistardam vocant, eo quod tardior sit propter molem corporis, & vix à terra evolet: pavo, grus, cygnus, perdix, bonosa, coturnix, sturnus, sive starnus, & quæ cietrzem & cieciorca, & glussetz, quasi sirdaster, à nostratibus vocantur. Et ut rapaces, aquilas, falcones, accipitres, milvios, vultures, nisos, ardeas, & multas alias mittamus, minorum quoque avicularum aptarum esui ingens est copia. In his nobilis imprimis ea, quæ in solis fere Loviciensibus campis cum nive existit ac disparet: avicula passere non multo major: quam à nive sniegulam vocamus. Turdus rarior est, itemque pardua, quam ita vocamus nomine vernaculo, quando latinum non habemus. avis est sylvestris, gallina non multo minor, in campis Rufficis & Podolicis. In iisdem reperiuntur coturnices virentibus pedibus, quarum esus spasmodum inducit. Ex avibus majores atque teneriores sub hyemis initium

tium gregatim avolant, vereque novo redeunt: Nonnullæ minores, velut hirundines & cypseli, implicitis inter se pedibus & alis conglobatæ in lacus, paludes, & piscinas sese immergunt, ac vere novo emergunt, & explicantes sese evolant. Hiberno quidem tempore retibus extractæ à piscantibus, sine ullo sensu & motu, & ad ignem admotæ, vel in hypocaustis calidis positæ, reviviscunt & evolant, sed statim læsæ frigore, vel ignis calore atque vapore insolito, emoriuntur. Cæteræ hyemis tolerantiores, in sylvis vel circum domos & villas vitam degunt. Nec plura nunc de situ, ubertate & omni descriptione Poloniæ.

*Idioma, mores & ingenia
Polonorum.*

Genti Poloniæ sicut originem, ita & linguam communem esse cum Boëmis, Russis, Moschis, Croatis, Moravis, Silesiis, Cassubiis, Bulgaris, Raschiis, Serbis, Illyriis, & universo nomine Slavico seu Venedico, alibi exposuimus. Tametsi dialectis ea tam varia est, ut nonnulli ex his populis ægre & vix se invicem intelligant. Cæterum ab aliis omnibus linguis ea prorsus diversa est: Nisi quod multa instrumentorum,
ope-

operum, & aliarum rerum ad opificia
& communem vitam pertinentium
vocabula à finitimis, & priscis, ni fal-
lor, incolis Germanis, mutuata est.
Sunt hodieque non modo mercatores
& opifices Germani multi sparsim in
urbibus habitantes, verum oppida pe-
ne tota & pagi pleni utentium lingua
Germanica in submontana regione, ei-
que finitimis Russia & Scepusio, item-
que in extrema ora majoris Poloniæ,
deductis eo, sicut & in Silesiam & in
Prussiam, quodam tempore Germano-
rum coloniis, & multis de plebe com-
pendii sui causa subinde immigrantibus.
Quin & equestres quædam familiæ
antiquitus è Germania ducunt originē.
Cui rei argumento sunt stemmata sive
insignia, & eorum nomina. Sed jam ii
atque etiam oppidani & pagani diutur-
nitate temporis ac domicilii, & connu-
biis, magna ex parte in Polonos trans-
ierunt. Libenter autem & Poloni pro-
pter multum usum & commercia cum
Germanis condiscunt linguam Ger-
manicam. Libentius etiam Latinam,
propter sacrorum ritus & sacerdotia,
scribendique usum, qui vulgatissimus
fuit antiquitus hac lingua, cum in pri-
vatis scripturis & epistolis, tum in actis
publicis ac diplomatibus, mandatis,
edi-

edictis, decretisque principum, & omnium judicum & magistratum. Estque etiam nunc, aliquanto tamen minus, in usu. Nostras enim lingua neque tam copiosa est quam alia, neque scriptu lectuque facilis. Sed Prussiae incolae, cum maxima ex parte Germani, aut e Germanis oriundi sint, in conscribendis actis judiciorum Germanica lingua magis utuntur, vulgo mixtim Polonica & Germanica loquentes. Prisci Prusii, quorum pertenues adhuc extant reliquiae, peculiarem habuerunt habentque ab utraque penitus diversam. In Russia, meridionali praesertim, jam fere usitator est Polonica dialectus, quam vernacula, ex quo gens ea Polonorum cessit imperio, Polonis propter ubertatem soli & militiam adversus Tartaros libenter ibi figentibus domicilia. Sunt etiam in Russia Podoliaque Armeni, mercaturam exercentes: Hebraei vero longe frequentiores, etiam in caetera Polonia, praeter Prussiam, sparsim oppida & vicos incolentes. Vtrique sua lingua utuntur: sed & Polonica, vel Russica: Hebraei vero passim & Germanica. Penetrarunt & Itali mercatores atque opifices in urbes primarias nostra fere memoria: Estque nonnullus ejus linguae usus etiam apud
 Polo-

Polonos elegantiores. Libenter enim
ii peregrinantur in Italia.

Civitates & oppida Poloniae.

Pagis autem & vicis potissimum, at-
que etiam oppidis, gens Polona anti-
quitas habitat: quibus fere castella &
arces adjunctæ sunt, dominorum &
præfectorum domicilia. Urbes muni-
tas atque cultas non multas habet.
Princeps est *Cracovia* in minore Polo-
nia, regum & regni domicilium: Quæ
cum ædificiorum privatorum juxta ac
publicorum splendore atque munitio-
ne, tum rerum omnium ad victum
cultumque corporis pertinentiam, &
mercium exoticarum copia, emporio,
magnis ad vitam degendam commo-
ditatibus, hominumque frequentia,
civilitate & elegantia, facile primum
locum obtinet, & cum claris Germaniæ
Italiæque urbibus certat. Germanis au-
tem mercatoribus abundat antiquitas.
Neque caret Italis. Habet oportunita-
tem *Vistulæ* fluvii, quo pisces, ligna, &
omnis ædificiorum materia, & alia
quædam è vicina *Silesia* importantur.
Nonnulla etiam, cum alio, tum in *Prus-
siam* deportantur, & inde merces exo-
ticæ reportantur. Habet item subur-
bana ampla & frequentia, & cum hor-
tis

tis atque pomariis delicatis, tum viva-
 riis piscium & prædiis culta, ac tempe-
 rie cœli amœna. Adjuncta sunt ei duo
 oppida: à meridie quidem Cazimiria,
 ponte ligneo juncta, interlabente Vistu-
 la. Est tamen intermedius urbi & ponti
 continens viculus, cui nomen est Stra-
 domia. Quem flexus Vistulæ tria latera
 ambientis, & influentis in eum Kuda-
 viæ occurfus facit insulam. A septen-
 trione vero pomariis urbis continens
 est Cleparia, non tamen cincta mœni-
 bus, ut est Cazimiria. Habet & arcem
 peramplam Cracovia à latere Australi
 in colle seu rupe, Vistulæ & Stradomiæ
 imminentem, mœnibus turribusque
 munitam, & magnificis regiæ ac basili-
 cæ, in qua sedes est Episcopi, duorum-
 que præterea delubrorum, & aliarum
 privatarum domuum ædificiis exor-
 natam. Regiam quidem Sigismundus
 rex senior nostra fere memoria in eam,
 quæ nunc visitur, formam, amplitudi-
 nem & splendorem redegit. Habet A-
 cademiam quoque omnium discipli-
 narum atque doctrinæ studiis & pro-
 fessione florentem. Olim tamen, quam
 nunc, honestis disciplinis & frequentia
 præceptorum juxta ac studiosorum
 florentiorem, cum principes viri orna-
 mentis patriæ magis faverent ac stude-
 rent,

rent, necdum vel Luteranismo infectæ, vel ferro Turcico divexatæ, & ferme subactæ essent gentes finitimæ. Sita est autem urbs ea non procul à finibus Silesiæ, Vngariæ & Russiæ, longitudinis quidem gradu 42, latitudinis vero 50.

Secundum hanc sunt haud ignobilia oppida, in eadem minore Polonia ac diœcesi Cracoviensi. *Lublinum*, tricesimo sexto milliario versus ortum æstivum, long. 45 fere, lat. amplius 51 gradu: non spaciosum quidem, sed bene exædificatum, & externarum gentium, Christianarum juxta ac barbararum, emporio nobile: Deinde *Sandomiria*, *Sandecia*, *Tarnouca*, *Biezzum* sive *Becia*, *Vislicia*, & *Ilcussium* & *Osuencimum* in Silesia.

In majore Polonia *Posnania* urbs est, æmula Cracoviæ, quinquaginta milliariis ab ea distans, longitudinis quidem gradu 39, lat. vero 52, min. 30, itidem commerciis & emporio Germanorum exulta. Quæ & ipsa Academiam, opera & sumptibus Ioannis Lubrantii episcopi nostra ætate fundatam, sed à successoribus ejus neglectam habet. Nunc tamen ea cura & munificentia Episcopi Adami Conarii instauratur. Habet & arcem, & basilicam
sedem-

DESCRIPTIO. 81

sedemque episcopi, cum oppidis Srodca & Valissevo, interlabente Varta flumine disjunctam.

Secundum hanc sunt oppida Califfia, Gnesna, vetustate & Archiepiscopi sede basilicaque nobilis, Vuschovua, quam Freistadium Cermani vocant, Costenum & Slupcia episcopi.

In Russia *Leopolis* long. gradu fere 46, latitud. 49, sita quinquagesimo à Cracovia milliario: Vrbs est satis munita, duas arces adjunctas habens; emporio civiumque elegantia & humanitate florens, ac sede alterius Archiepiscopi, duorumque episcoporum, nempe Armenici atque Russici, non ignobilis.

Sunt etiam oppida *Præmissia* & *Crosna*: Quorum Præmissia arce munita, & duobus episcopis, latino sive catholico, & Russico, cohonestata est. *Chelma* quoque itidem duos habet episcopos: sed propter oppidi seu vici immuniti infrequentiam, Tartaricasque excursiones, catholici episcopi cathedra Ctasnostaviam translata est.

In Podolia *Cameneçia* est, urbs cum arce, natura loci manuque permunita, triginta milliariis bene longis distans à Leopoli: versus ortum hybernum long. grad. 49 ferme, lat. vero 48,

min. 30. Habetque & ipsa suum episcopum.

In Masovia *Varsavia* est, longitudinis 43, lat. 52 gr. & minuto 20: pari fere spatio, hoc est, quadraginta milliariis, à Cracovia & Posnania. Deinde *Ploscum* basilica nobile & episcopo, e jusque episcopi oppidum Pultovia cum arce, & Lomza.

In Cuiavia sunt, *Breste*, & *Vladislavia* sedes & oppidum episcopi, cum arce, quam Stanislaus Carnovius episcopus nuper splendidiorum & magis habitalem reddidit.

In Prussia vero *Gdanum* sive *Dantiscum*, octogesimo ferme à Cracovia milliario, à Posnania vero quadagesimo; à mari, uno ferme: longitudinis quidem gradu 41, minuto 30, latitudinis vero 54, min. 20. urbs est è tribus oppidis coagmentata, portu, navalibus, & horreis nobilis: copia & varietate mercimoniorum, partim maritimarum ex toto occidente & septentrione, partim terrestrium ex diversis mundi partibus, & fluviatilium, maxime *Vistulæ* præterlabentis opportunitate, abundans: munitione firma, civium & convenarum industria ac diligentia culta.

Gdano proxima dignitate nunc est

Torn-

Torunia, viginti quatuor milliariis introrsum versus Posnaniam & Cracoviam ab eo distans, & in ripa Vistulæ sita, longitudinis grad. 41, lat. 32, duobusque oppidis distincta. Olim emporio & omnibus rebus florentior. Sed Gdani incrementa eam non parvis detrimentis affecere, & infrequentem reddidere: quod ab ipsa itidem Culmæ prius usu venerat: quæ civitas ea dignatione fuit antiquitus, ut ab ea cætera omnis Prussia atque etiam Masovia pleraque, jus peteret: quod inde etiamnum Culmense dicitur. Viguerunt in ea non ita pridem etiam bonarum literarum studia. Nunc ea pro amplitudine sua infrequens est admodum: Cumq; superiori tempore in ditione regia fuisset, nunc paret episcopo, qui inde nomen habet. Tametsi cathedra ejus est in oppido Culmense, uno milliario inde distante.

Elbinga etiam Prussiæ urbs est gemina, permunita & copiosa: nisi quod ejus quoque luminibus, ut ita dicam, officiant, ab altera parte Gdanum, ab altera Regius mons sive *Kænixberga*, vicinæ, & majore commoditate portuum copiosæ urbes. Est autem Regius mons, ducalis Prussiæ caput, tribus oppidis & arce magnifica, nostraque memoria etiam basilica & sede episcopi

Sambiensis insignis: terrestri quidem itinere decem octo milliarium, per Habum vero aliquanto minore intervallo à Gdano distans, long. gradu 43, lat. 54, min. 50. Prægola flumen oppida intersecat, & uno ferme milliario infra ea in Habum influit. Minoribus item oppidis frequens est admodum utraque Prussia, & quidem nec incultis, nec immunitis. In regia primum est *Marienburgum*, cum ipsum per se mœnibus turribusque permunitum, tum arce amplissima & munitissima nobile, situm ad Nogatum brachium Vistulæ, sexto ab urbe Gdano milliario: Propter adjacentis autem insulæ, cujus mentionem supra fecimus, ubertatem glebæ, pagorumque frequentiam & cultum, copiosum & frequens. Ea vero insula in palustri olim stagnantis Vistulæ solo operibus & præalti ac firmi aggeris objectu effecta, magno hominum labore non sine periculo ab inundatione fluminis defensatur. Major vocatur. Minor autem appellatur ea planicies, quæ ad Gdanum est inter alterum ejusdem Vistulæ brachium dorsumque montis vicini usque ad mare: & ipsa palustris fere olim: nunc autem fossarum ductibus exculta & facta compascua. Mariæburgo
non

non multum ulla re cedit *Allesberga*,
 five *Heilsberga*, episcopi Varmiensis
 domicilium. Cathedra enim supra
Fraumbergam est, quemadmodum su-
 perius attigimus. Initio vero, *Brunns-
 berga* ea fuit collocata. Quod ipsum
 quoque oppidum geminum, permu-
 nitum, frequens & copiosum est, ita
 ut inter primarias urbes Prussiae nume-
 rari queat. Quam nuper vir amplissi-
 mus Stanislaus Hosius, S. R. E. Cardi-
 nalis & Varmiensis episcopus, una cum
 sacro ejus ipsius Ecclesiae collegio, stu-
 diis literarum atque doctrinae nobilio-
 rem reddidit, nobis adjutoribus, & in
 religione catholica conservat, collegio
 religioso eorum hominum, qui de so-
 cietate Iesu vocantur, in ea collocato.
 His oppidis non multum cedunt *Gu-
 testadia*, *Allesteinum*, *Resla*, *Vormita*,
Melfacum, *Vatemberga*, *Sebergum* in
 eodem tractu ac dioecesi Varmiensi. In
 Pomerania, *Tucholia*, *Choinicia*, *Star-
 garta* five *Starigrodum*, *Nouum*, *Gneum*,
Derfavia. In reliqua Prussia, *Neimar-
 cum*, *Brodnicia*, *Stuma*, *Grudentum*,
Lubavia, *Razinum*, & inter hæc inter-
 jectum ducale *Quizinum*, quod Ger-
 mani *Mariæverder* vocant, non ita pri-
 dem sedes *Pomesaniensis* episcopi: Cu-
 jus dioecesis insulam quoque majorem

& Stumense territorium complectebatur. Nunc ea caret episcopo. Hæc omnia oppida & ipsa per se mœnibus cincta sunt, & fere arces validas & bene exædificatas, sed vetustas, adjunctas habent. In cætera quoque Polonia non infrequentia sunt oppida, aut si vicos appellare malimus, pleraque sine ullis mœnibus, nec nisi ligneis ædificiis: præter templâ & castella sive arces adjunctas. Sunt item arces in editioribus locis & rupibus extructæ, nullis adjunctis oppidis: Melstinum, Tencinum, Landiscorona, Ogrodenecia, Lipovecia, Olstinum, Pilcia, Sorstenum, Soben, Ocecium, Visnice. Sunt & monasteria ad munitionem pariter & commoditatem habitatorum exædificata, & vicis pagisve non longe distantibus frequentata: Tinecense, Mogilense, Michoviense, Andreoviense, Brescense, Stananticense, Coprivunicense sive Pocrivunicense, Lyslecense, Cienstochoviense, Vitoviense, Suleoviense, Landense, Lubinense, Cervenescense, Paradisense, Mogilnense, Tremesnense, Secechoviense, Vangrovecense, & Sarnovicense, Pelplinense, Olivense, Zucoviense in Prussia. Pagi plerique omnes ad lacus, rivos, & flumina siti sunt, sparsim duplici, ut plurimum, ordine

dine disiectis agr estium domiciliis. In his casæ sunt lignæ vel luteæ, humiles pleræque, omnes stramentis, nonnullæ asserculis intectæ, præter prædia domosque dominorum, quæ ampliores sunt & cultiores. In Prussicis tamen pagis agrestes Germani minus inculte habitant: Oppidani vero cultius etiam, lateritiis fere domibus interjectu trabium firmatis, & ad omnem commoditatem instructis: Quæ tamen pleræque stramentis tectæ sunt: nonnullæ lateritiis regulis. Vrbes longe sunt cultiores, nisi quod habent domos angustiores. Cæteræ vero Poloniæ urbes primariae laxioribus domibus, nec minus cultis habitantur. In quibus cum Germani mercatores superiori ætate lateribus & lapidibus elegantius ædificare cœpissent, nunc Poloni quoque eodem studio tenentur, illosque superare contendunt: Nec in urbibus modo, sed etiam in villis lautius habitare student, Italorum fere opificum opera & industria. Hypocaustorum permagnus est usus maiore parte anni in tota Polonia, præter Caslubiam, & Prussiæ partem quandam: ubi agrestes per hybernum tempus accenso in medio domiciliis foco cum pecudibus, jumentis, ac cæteris animalibus & avibus dome-

sticis in sordibus, fœtore, atque fumo (licet non desint ampla fumaria) vitam degunt: sicut & in Samogitia, & aliis ad Septentrionem vergentibus regionibus. Quanquam hypocaustra quoque, agrestium duntaxat, pleraque fumosa sunt, (ut quæ furnis ad coquendos cibos & panes intus extractis calorem excipiant, & fumariis magna ex parte careant,) & anserum, anatum, gallinarumque cum pullis suis, ac ovicularum quoque, capellarum, vitellorum, ac fucularum, propter hybernum gelu, admissu & receptu sordida.

Polonorum instituta & mores.

Balnearum item excafactarum frequens est Polonis usus æstate juxta ac hyeme ad abluenda & levanda sudore corpora. In quibus mares seorsum lavant à fœminis. Vestium genus neque unum est, neque certum, aut suum cuique ordini, conditioni, ætati & generi hominum. Exoticis delectantur plurimi. Fœminæ passim cum alio cultu vario, tum virorum amiculis utuntur. Quanquam id novum est. Reticulis tamen, aut lineis velis sive flammeis, eæ capita integunt. Puellæ antiquitus nuda capita fertis aureis, gemmatis, vel sericeis, vel floreis, vel herbaceis redimitæ,

mitæ, progrediuntur in propatulum:
Sed nunc cæ, atque etiam matronæ,
pileis sericeis, pellibus suffultis, itidem
ac mares fere, tectæ incedunt. Victus
genti antiquitus vulgo & in plebe, agre-
sti præsertim & vicana, succidia, lacta-
riis, pisciculis, oleribusque potissimum
constat. Nunc multi vervecina quoque,
& vitulina, & bubula carne victitant:
Quarum carniùm fora in pagis quoq;
apud templa & parœcias festis diebus
instituantur. Urbanis, atque nobilita-
ti, victus est dapfilior: Et jam lautior
etiam: mensæque cum altilibus, tum
feris animalibus, avibusque, & piscibus
lautis, instructæ: in quibus permagnus
est aromatum, neque exiguus saccari,
& aliorum exoticorum condimento-
rum usus: Nec oleribus exquisitis &
pistatiis cæ carent. Nec desunt bella-
ria, aliæque lautitiæ, cum domi na-
tæ, tum exoticæ. Triticei panis vini-
que usus non ita pridem inolevit apud
elegantiores. Nunc quidem utroque
multum utitur etiam vulgus in convi-
viis: Vino quoque, præsertim in mi-
nore Polonia vicina Vngariæ & Mora-
viæ. Nec obstat pretium. Cæterum sili-
ginei panis, & cerevisiæ, promiscuus
est usus in tota Polonia. Fit autem ce-
revisia in Prussia quidem ex ordeo,

in cætera vero Polonia etiam è tritico minutatim molito seu confracto & aqua decocto cum lupulo. Admiscetur nonnunquam tritico filigo, vel spelta, vel avena. Mel quoque itidem cum lupulo aqua decoctum in frequenti usu est: Russis præsertim & Podoliis, apud quos permagna est apum & mellis optimi ex dictamno & aliis bene olentibus herbis ac floribus collecti copia. Nec Pruffis & Masoviis mel deest; Qui & ipsi itidem id decoquunt. Medonem vulgo vocant. Solet autem is condiri Varfaviæ peculiariter succo è cerasis rubive malis expresso, aut aromatibus: & pro ratione condimentorum, kerstrangi, malinici, ac troinici nomen accipit. Color hominum fere candidus est: capillus flavus, vel magis albicans: statura mediocris, aut mediocrem paulo excedens. Habitudo corporum succulenta. nisi quod fœminis, & maxime puellis nobilioribus urbanisque, studium est, ut se reddant curatura junceas, quemadmodum inquit ille. alioqui formæ atque teneritudinis non magna ab iis adhibetur cura. Fucare autem faciem, & capillos tingere, indecorum habetur. Sed est in viris juxta ac fœminis naturalis quædam formæ bonitas, ingenuo rubore tineta. Inge-
nia

nia Polonorum sunt aperta & candida, & falli quam fallere magis apta: non tam irritabilia, quam placabilia: minime proterva aut pertinacia: imo valde tractabilia, si commode ac placide tractentur. Exemplis autem in primis ii commoventur: & sunt principibus & magistratibus suis satis morigeri. Ad comitatem, civilitatem, benignitatem & hospitalitatem prompti, ita ut ignotos & externos non modo libenter suscipiant hospitio, sed etiam invitent, & omni officio prosequantur: & non modo ad convictum atque familiaritatem quorumlibet faciles, verumetiam ad mores & imitationem eorum, cum quibus vivunt, externorum præsertim, flexibiles. Juventutis laxior est paulo & neglectior educatio: Sed ea naturæ bonitate compensatur. Ad Scholas quidem & magistros mittere mares liberos, & latinis literis teneram ætatulam imbuere, omnibus, pauperibus juxta ac divitibus, nobilitati ac plebi, oppidanæ præsertim, studiū est. Multi pædagogos domi alunt. Itaque ne in medio quidem Latio quis reperiat tam multos vulgo, cum quibus latine tamen loqui possit. Puellæ quoque nobiles & urbanæ, vel domi vel in monasteriis, vernacula, imo & latina

latina lingua legere & scribere discunt: Adultiores, puellæ quidem rei familiaris, culinariæ præsertim & pecuariæ curandæ, lanificioque seu linificio potius, atque textrinae, & acu pingendi arti, manus admovent: Mares vero agriculturæ, vel opificio cuiquam, vel mercaturæ, vel magistratum & procerum sacerdotumve opulentiorum ministeriis vel affectationi sese addicunt. Multi domi cum parentibus vitam degunt, eosque in re familiari curanda sublevant, ac decedentibus eis, patresfamilias facti, rem suam agunt. Complures libenter peregrinantur, dispensiorum rei familias negligentes, egestatisque & omnium, quæ peregrinantes consequuntur, incommodorum tolerant. Externa enim magis, quam domestica admirantur. Itaque linguas earum gentium, ad quas pervenerint, cupide & facile discunt. Quin etiam in victu cultuque corporis & moribus, novi aliquid peregre afferre student, indeque elegantia laudem quarunt. Quod jam ad opiniones quoque de religione proserpsit. Sunt autem docilia hominum ingenia, & valent quocunque intenduntur: Sed alienis inventis perdiscendis ea magis accommodant, quam ut novi aliquid ipsi

excogitent, & excellere magnopere ul-
 la re studeant. Id adeo fit, sive quod uni
 alicui arti & studio non libenter sese
 addicunt, sed multa nosse cupiunt: sive
 incuria, segnitie, laborisque fugitatio-
 ne, quæ plerisque in rebus peculiaris est
 huic genti; præsertim quod homines,
 ad quorum usum fere liberalia juxta
 ac mechanica studia referuntur, me-
 diocritate contenti, exquisitam artifi-
 cum & operum præstantiam non ma-
 gnopere requirunt: seu denique quod
 ditiores otio delitiisque sese dedunt, re-
 licta tenuioribus ingenii & industriæ
 exercitatione; hos vero, cum sit diffici-
 le, ut ait Philosophus, egentem bene
 operari, præsidii vitæ comparandis
 distineri, & alienis nonnunquam ab in-
 genio suo studiis & negotiis implicari
 necesse est. Atque ubi, quod satis est,
 compararint, & ipsi ferme superiorum
 similes evadunt, vel rei familiaris tuen-
 dæ cura, litiumque anfractibus, vel po-
 tentiorum consecratione distrahuntur:
 idque sive ambitionis stimulis incitati,
 sive quo se suosque certo aliquo præsi-
 dio ab aliorum injuriis & contumeliis
 vindicent. Nescio enim quomodo fit,
 ut ad vitæ commoda & ornamenta nõ
 modo comparanda, sed etiam tuen-
 da non satis præsidii sit, hac nostra
 præ-

præsertim ætate, in solis animi & ingenii bonis, & in legibus ac jure communi. Non tam autem ad artes mechanicas tractandas Poloni apti esse videntur, quam ad studia doctrinæ. Nisi forte illas contempserè potius, quam assequi nequiverè. Externis quidem plerisque opificibus antiquitus usi sunt, & utuntur etiam nunc non paucis. Bonarum literarum atque doctrinæ studia accuratius consèctantur, inprimis ii, qui his præfidiis ex humilitate sordibusque domesticis emergere cupiunt, aut qui sua vel parentum voluntate ad sacerdotium animos adjiciunt. Severiores autem disciplinas ad nostra usque tempora potissimum consèctati sunt Poloni. Non defuere nobis sane superioribus temporibus insignes mathematici, astrologi, dialectici & philosophi, atque etiam theologi, ii præsertim, qui vocantur Scholastici, cum instituta Cracoviæ ante centum septuaginta annos Academia, magistri ejus generis Lutetia Pragaque acciti, admirationi essent vulgo & primoribus, atque ipsis etiam regibus. Humanitatis & linguarum eruditarum studia diu neglecta jacuere: Nec solum apud majores nostros, verum & alibi fatali quadam temporum conditione. Proinde non
erat,

erat, unde noſtrates ea diſcerent poſt acceptas cum religione Chriſtiana literas & cultum vitæ mitioris. Quo factum eſt, ut illi quoque, qui tunc docti habebantur, & erant, nihil propemodum literis mandarent, nec in publicum ſibi edendum eſſe ducerent, ſi quid forte excitandi ſui aliorumve docendorum cauſa conſcripiſſent. Neque ſane expedita erat edendi ratio, cum careret Polonia typographis. Ita doctorum virorum memoria cum iſtis pariter extincta eſt. Nunc certe poſteaquam animadverſum eſt, in pretio eſſe linguarum, eloquentiæ humanitatiſque ſtudia, cupide ea quoque noſtrates amplexi ſunt, ſed ad uſum civilem vulgarem magis quam ad gloriam. Non defuere tamen noſtra hac ætate, neque nunc deſunt, cum in ſtudiis humanitatis & eloquentiæ, tum in omni genere doctriinæ, magni quidam & excellentes viri, qui, cum commoda vitæ honeſtiſſimis diſciplinis, & gloriæ, ſive utilitati publicæ poſthabuiſſent, eo evaſerunt, ut admirationi ſint, ſi non ſuis, certe externis, incorruptius judicantibus. Sed eos recensere nunc neceſſe non eſt. Nec medicinam poſthabent, poſteaquam ea, vulgatis delicatiore & laxiore victus ratione morbis, in pretio eſſe

esse cœpit. In aliis minus elaborant, propterea quod minus ea conducere videntur ad commoda & ornamenta vitæ comparanda. Non est enim novum, plurimos mortales hunc finem studiis laboribusque suis statuere, patresque similes illius habere, de quo canit poëta quidam:

Sape pater dixit, Studium quid inutile tentas?

Rem porro familiarem diligentius curare, non ita pridem, & eodem prope tempore, quo bellorum incommodis vacui luxum splendoremque, consecrari cœpimus. Sed in ea minor est vulgo parta tuendi ac dispensandi quam acquirendi diligentia. Majores quidem nostri comparandis divitiis non magnopere incubuere, satis habentes, sine magna cura & labore, unde in diem propemodum, si non laute, non dure quidem certe, nec parce cum suis viverent: Itaque tranquilliores tunc res domi erant. Minus appetebatur alienum: Minus erat litium: Minus jurgiorum atque cædium: Minus fraudium & perjuriorum. Major autem erat fratrum & agnatorum, cognatorum, affiniumque inter ipsos concordia & benevolentia. Major non modo parentum, sed etiam quorumvis natu grandio-

rum reverentia. Ferrara finium regun-
 dorum judicia. Herciscundæ vero fa-
 miliæ nulla propemodum. Cæterorum
 enim cognatorum aut vicinorum na-
 tu majorum interventu & intercessio-
 ne componebatur, si quid ulla de re
 exortum erat controversiæ, quod ipsi
 inter se vicini vel necessarii transigere
 familiariter nequivissent. Res militaris
 quoniam cum instituto gentis tum
 temporum quadam conditione in ho-
 nore fuit superioribus, atque adeo o-
 mnibus fere seculis, extitere multi vir-
 tute bellica præstantes viri, maxime
 nostra memoria, non ita pridem ex-
 tincti. Et quamvis in diuturna pace &
 otio, extant etiam nunc nonnulli. Nec
 emarcuit vulgo in Polonis vigor ille
 animorum, laudisque bellicæ studium,
 si quæ se usquam offerat idonea virtu-
 tis exercendæ occasio. Meditationem
 & exercitationem viri sapientes requi-
 runt. Idque ideo fortasse, quia desunt
 virtuti sua præmia, & quod ignavo
 otio & conviviis plusculum indulge-
 tur. Ad hæc autem, & festas epulas,
 conveniunt plerunque vicini & neces-
 sarii inter se, ad unum aliquem viri soli,
 vel pariter cum fæminis. Nec turpe ha-
 betur puellas interesse, & earum collo-
 quia, convivia, choreasque à juvenibus

frequentari, parentibus earum cognatisque natu majoribus presentibus: Atque ita plurima conciliantur matrimonia. Nec raro in ejusmodi conviviiis simultates & inimicitiae abolentur, & vel dissolutae vel nutantes amicitiae redintegrantur. Quanquam intemperantioribus computationibus interdum cruentae quoque pugnae inter convivas, amicos & necessarios accenduntur, jurgiis plerumque inter viliora servitia coortis. Potantibus enim dominis, nec illa à poculis arcentur. Quin illiberalis convivator habetur, cui curae non est, ut servitia convivarum bene pasta ac pota sint. Quo fertiliores enim sunt haec regiones, eo magis indulgent homines vulgo crapulae prolixioribusque conviviiis & computationibus, ita ut multi eum solum ducant fructum laborum atque divitiarum suarum. Vigent autem passim inter mares computationes ad aequales haustus, non solum in conviviiis, verum etiam in cauponis, ad quas vulgus computandi causa convenire solet: Eoque provecta est haec licentia, ut quod profestis diebus partum est, festo die potando fere prodigatur. Atque inde fit, proserpente potandi etiam profestis diebus & otii consuetudine & inertia, ut angustiore

ffiore re familiari utantur multi: præfertim cum nemini curæ sit, quid privatus quisque gerat negotii, unde & quomodo sese sustentet: & fructuosa fit autem dominis & magistratibus illa potandi licentia. Etenim non exigua vectigalium publicorum juxta ac privatorum portio è cauponis corrogatur. Exolefcit tamen sensim apud honoratiores illa ad æquales haustus potandi consuetudo, eorum studio, qui apud eas gentes, quæ humanitatem studiosius colunt, peregrinati sunt. Sed lautitia in victu potuque magis ac magis indies inolefcit. In cultu quoque corporis, vestiumque numero, varietate ac pretio, major luxus existit. Nec solum exoticis pannis & pellibus, verum etiam serico & purpura vestiri, & argento, auro, margaritis, gemmis ornari mos inolevit, inferioribus quibusque præstantium genere, honore vel facultatibus, exempla cupide amplectentibus, nullis autem legibus sumptuariis modum in victu cultuque corporis cuiquam ordini aut homini præscribentibus.

Hominum ordines in Polonia.

Quo planiora autem & absolutiora sint omnia, quæ de gente Polona per-

sequimur, ordines & genera hominum describamus: Quæ descriptio rei-publicæ quoque fundamenta continebit. Distinguitur populus Polonus partim genere, partim ex religione sumpto vitæ instituto. Ac genere quidē in equestrem ordinem sive nobilitatem, atque plebem distribuitur: Religionis autem instituto in sacrum & profanum ordinem. Liceat autem nobis eum qui fanorum atque sacrorum administrationem non habet, profanum appellare. Vulgo ecclesiasticum & laicum, vel spirituale & secularem statum & ordinem vocitant. De his posterius: Nunc de nobilitate & plebe. Nobilitas Polona ad regimen atque defensionem cæteræ multitudinis regionisque segregata est: Atque inde qui sunt hujus ordinis, antiquitus milites, nunc equites fere ab equestri militia, cui sunt obnoxii, à latine loquentibus & scribentibus appellantur: Vernacula autem lingua Schliachta, à generis nobilitate mutuato nisi fallor à Germanis vocabulo, (quasi *geschlechter*,) vocantur; & Ziemianie, quasi agrarii, vel, ut vulgo interpretantur, terrigenæ, à terra & agris, quos fere colunt & habitant, antiquitus hæreditariis, pretiove seu principis beneficio partis, vocantur. Habet autem

tem ea multas & magnas prærogativas, quæ partim regum & principum munificentia firmatæ sunt, partim moribus & institutis invalere: Quæ magna ex parte sparsim opportunis locis huic & historico operi à nobis insertæ sunt. Regi quidem ea soli fere subjecta est. Iudicatur tamen ad præscriptum legum & à magistratibus regni & regis, quemadmodum posteriori libro ostendemus. E cæteris, privatis præsertim, nemo nobilitatem cum agris & pagis subjectam habet: Nisi forte in Russia, antiquitus, & prisco ducum gentis jure. Habet etiam Cracoviensis Episcopus in Severiensi ditione: Habet & Varmiensis, ejusque ipsius ecclesiæ collegium: Quin & Plocensis Præpositus: & alii fortasse. Licet tamen homini nobili sive equiti scultetiam, ut vulgo vocant, sive advocatiam, in bonis alienis paganis juxta ac oppidanis voluntate domini obtinere. (De Scultetiis autem & Advocatiis posteriore libro dicemus.) Licet etiam privati conditione in urbem vel oppidum cujuslibet commigrare, salvis personæ suæ prærogativis, nisi is decus nobilitatis amittat. Nobilitas porro genere censetur & meritis, adjuncto vitæ instituto. Habentur enim nobiles, quorum

majores aut parentes virtutis ergo in eum ordinem allecti, militiæque adscripti, & gentilitio signo donati sunt, quive ipsi hæc meruere virtute sua. Sed præstabilius habetur, nobilem natum esse, quam factum. Nasci autem patre simul & matre nobilibus oportet legitimo conjunctis matrimonio. Quamquam nec plebeia mater liberorum nobilitatem minuit, dummodo pater sit nobilis. Nothi quamvis nobilibus & illustribus orti, non censentur in familiis, neque nobilitatis prærogativis fruuntur. Conferendi porro hujus decoris, hoc est, nobilitatis, potestatem, solus habet Princeps: Idque vel suo ipsius judicio & beneficio facit, vel interveniente testimonio, & quasi adoptione clarorum & principum alicujus familiæ virorum, stemma & gentem suam cum eo, qui ita creatur, communicantium. Ejusmodi tamen creatis nobilibus obtinere & possidere bona terrestria statuto quodam novo non licet. Sed posteritas eorum pari cum aliis natis equitibus jure esse incipit. Amittitur porro nobilitas decreto Principis, ob admissum dedecus, & atrox aliquod facinus. Contaminatur etiam, & abdicatur quodammodo, si quis desertis militiæ & agriculturæ studiis,

for-

fordidum quæstum faciat arte mecha-
 nica, vel tenuiore & minutioribus
 mensuris ac ponderibus utente merca-
 tura & cauponatione. Est autem pari
 dignatione Polonica omnis nobilitas:
 Nec est ullum in ea patritiorum comi-
 tumve discrimen, exæquata quodam
 tempore omnium conditione. Nuper
 adeo paucis quibusdam, parentum, vel
 ipsorummet amplitudine atque meri-
 tis, & principum beneficio, Comitum
 decus denuo partum est. Ducum, qui
 peculiare haberent dominatus vel ter-
 ritoria, nunquam aliud genus fuit
 apud Polonos, quam id, quod à Bole-
 slao Krivousto Principe propagatum
 fuit, cum is principatum inter liberos
 divisisset. Verum id jam defecit. Russi
 habuerunt antiquitus suos duces, ha-
 bentque etiamnum ii, qui dudum Li-
 thuanicæ ditionis fuere, aut sunt et-
 iamnum, & Volynii. Neque enim sub-
 actis, vel in deditioem acceptis ea
 prærogativa adempta fuit. De Prussio-
 rum & Curoniensium ducibus post at-
 tingemus. Multæ sunt autem nobilita-
 tis Polonæ gentes, & quasi tribus, non
 locis, & regionibus, verum signis qui-
 busdam gentilitiis, quæ arma & infi-
 gnia vocant, eorumque appellationi-
 bus distinctæ, quæ singulæ rursus mul-

ras stirpes & familias cognominibus & agnationibus distinctas complectuntur. Verbi gratia, Lelivicorum gens, cujus signum est, nova luna superne stellam inter cornua continens in cælestino scuto, Tarnoviam, Pileciam, Melstiniam, & alias nonnullas honestas & amplas familias comprehendit. Signa vero gentilitia, sive insignia, partim à rebus, quarum sunt notæ, quemadmodum Topororum ab ascia, partim ab eventu, ut Ielitorum à visceribus transfixis, appellationem habent. Plurimorum ratio obscura est. Nisi forte à primis conditoribus gentium ea sumpta sunt. Neque enim olim, ut nunc, ab arcibus, villis & pagis, quibus dominabantur, denominabantur equites. Sed undelibet sumpta aut indita nomina, ad longam posteritatem, amisso etiam vel commutato Patrimonio, recte transmittent. Qualia supersunt etiam nunc multa cum alibi, tum in Submontano & Sciriensi tractu, & in Ruffia. Ut sunt Herborth, Dunin, Iordan, Gladis, Pienianscus, Pirschala, Cmita, Farureius, & alia ejusdem generis. Nunc malunt plerique de arcium, oppidorum & pagorum nominibus, deflexa paululum per denominationem in *ski* sive *ki* voce, appellari.

lari. Ea vero deflexio vel adjectio syllabæ à latine loquentibus & scribentibus in *iis* commutatur, ita ut à Choina Choinski, & pro ea Latine Chonius, à Crasne Crasinski, & pro eo Crasinius, à Lasco Laski, appelletur: Cæterum pro eo non Lascius, sed Lascus dicitur. Quod nos in historia secuti sumus, perspicuitati orationis & externorum auribus inservientes. Idem veteres historicos Græcos & Latinos in barbaris nominibus factitasse animadvertimus. Interdum autem sine hac deflexione vel adjectione, arcis vel oppidi, vel pagi nomen, unde quisque ortus, vel cuius dominus est, cum præpositione *de*, vel *à*, vel *ab*, vel *in*, cognominis loco usurpatur, à magnatibus præsertim & clarioribus: ita ut verbi gratia, in Tencin, vel à Gorca, vel de Felstein quis appelletur. Observaturque in his vulgo discrimen quoddam non magis à Polonis, quam à Germanis & Boëmis: qui itidem utuntur hujuscemodi appellationibus. *In* enim præpositionem iis ferè attribuunt, qui domini sunt locorum: cæteras etiam iis, qui inde duntaxat orti vel oriundi sunt, etiam si ibi non habeant ubi pedem figant. Gentiliorum autem signorum, quæ quidem quærendo investigare potuimus,

appellationes hæ sunt. In quibus enu-
 merandis ordinem primarū literarum
 & vernaculæ linguæ sonū servabimus.
 Abram five Valdorf: Amadei: Bialina:
 Biberstein: Bodulia: Bohoria: Boitza:
 Brog:Bozestado:Buincia, five Buincza:
 Byliny: Ciolek:Copaczina:Comia:Cie-
 lantcoua: Coruitz five Bies: Choleua:
 Cotfitz: Corab: Corciak five Corczak:
 Dambroua:Dábroua altera: Dembno:
 Doliva:Dolenga: Drzevicza: Druzina:
 Drija: Dzialosła:Godziemba:Gosdoua:
 Grabia: Griph,quod & Suieboda: Gry-
 zima: Grzimala:Habdanc:Herburtho-
 vva: Helm:Ianina: Iastrzembiec: Ielita
 five Koslarogi: Iednorozez: Iunosła:
 Korsboc:Kerdei:Labents: Larisła: Leli-
 va:Liada:Levat fiveLeopardus:Lodzia:
 Lzavia: Lis, quod & Murza: Mozela:
 Morskicot:Mandroftca: Nalencz:Nie-
 sobia: Nieczuia:Novina:Oliva: Osma-
 rog: Odrovvanz: Ofstoia:Orlia:Olobog:
 Ouada: Oxa:Pilava:Pirzchala: Povalia
 five Ogon: Poboze: Pogonia: Poluco-
 fia:Pravvda: Pomian:Przegina: Prus:
 Prus alterum,quod & Navilki: Profnia:
 Rava:Radvan:Roza: Rogala:Ruchaba:
 Rolia: Scheliga: Slepovvron: Socolia:
 Servicaptur: Schilde: Staricon: Starza,
 quod & Ossoria: Strzemien: Strzego-
 mia: Sternberg: Srenava: Sulima:
 Syvirc-

Svirczek: Sirocomlia: Schumberg sive
 Corfitza: Svinca: Tarnava: Topor: To-
 pacz: Trzaski: Tramby: Varnia: Vienia-
 va: VVzelie: Vieruffova: Venzik: Vad-
 vva: Vierzinkovva : Zabavva : Zadora
 sive Plomien: Zagrobia. Duorum nomi-
 na non tenemus. Ea sunt albæ aquilæ,
 anterior pars dimidia à capite cauda te-
 nus erecta, cū duabus stellis à tergo: &
 quinque rosæ albæ in quincuncem col-
 locatæ. Vnde simul ex gente Iastrzem-
 becia ego maternum genus duco: Pa-
 ter vero meus è Pirzchalia & Osmaro-
 gia. Nihil autem vetat his nostrū quoq;
 adungere, quo me una cum fratribus
 meis, & omni posteritate nostra opti-
 mus rex Sigismundus Augustus orna-
 vit, dimidiam aquilam, pectore tenus
 naturali colore, extensis alis, laurea co-
 rolla circum collum redimitam in ru-
 bro scuto impartitus. Cui Ferdinandus
 Rom. Imp. electus immortalī memoria
 dignissimus, cum legatione apud eum
 ejusdem regis nomine in septimum
 annum fungerer, gentilitium Austriacæ
 familiæ suæ stemma, rubram in albo
 scuto tæniā per transversum ductam
 subdidit, & duo nigræ Imperialis aqi-
 læ capita galeæ coronatæ superposuit.
 Cur autem minus liceat cuiquam, à se
 parato, quā ab aliis relicto, decore gau-
 dere?

dere? Et haecenus quidē de nominibus gentium Polonæ nobilitatis nobis dictum sit. Signa, origines, familiasq; describere, longum & operosum esset, ne dicam infinitum. Antiquitus sparsim nobilitas in agris habitat, in sua quisq; villa, vel castello, vel arce, rem familiarem operis & laboribus adscriptitorum suorum vel mercenariorum curans, & agricultura, gregum, armentorum, & apiariorum fructu, itemq; venatione & aucupio, non modo sustentans sese cum domesticis suis familiis, verumetiam honestas divitias comparans, vendēdis iis quæ supersunt usui domestico, quæq; desunt, inde vicissim comparandis. Matres autem familias, & puellas nobiles, lanificium, & linū, canabumque, & rem pecuariam tractantes, non dedecet vendere ea, quæ ex huiusmodi re familiari & fructibus ejus supersunt usui domestico. Quin & culinæ curam eæ gerunt, exceptis illustrioribus & senatoriis, quæ hæc pleraque dedignantur, aut pedissequarum opera peragunt. Iter facientes, fœminæ quidem carpentis, vehiculis aut curribus vehuntur: Mares vero vel iisdem, vel equis potius. Pedestrem incedere per viam, longiorem præsertim, minus honorificum vulgo habetur, nisi paupertas necessitatem imponat. Iam

autem

autem lautiores & elegantiores de nobilitate in urbib⁹ domicilia figere, villis & rusticis prædiis relictiſ, incipiunt. Prodeuntem in publicum nobilem virum juxta ac ſcœminam aſſeclis maribus, ſcœminam vero etiam puellis pedisſequis ſtipari, honorificum habetur. Et in eum uſum alicuiſq; domi ſuæ famulitium pro modo facultatum: indeq; ſimili figura & colore veſtium, nõ ſine ſumptu & luxu, veſtiri uſitatum eſt. Aluntur & equi complures. Equitantem enim aut vehentem herum famuli honoratiores non niſi per urbem, vel ad ſuburbana, pedes tres aſſeclantur. Ac Senatores quidem primarii, pedes tres juxta ac equeſtres, medii fere inter aſſeclas mares incedunt, honoratiores antecedentibus, cætera vero turba cum pueris ſubſequentem. In cætera nobilitate aſſeclæ omnes heros ſubſequuntur. Matronas autem & puellas nobiles mares quidẽ antecedunt, ſcœminæ ſubſequuntur, præter filias, & quæ in filiarũ loco habentur, & ſorores puellas, quæ ſecundũ antambulones proxime matrem vel ſororem præcedunt. Spectatur autem in famulis & pedisſequis cum uſus ad miniſteria, tum ſtatura, forma, elegantia & genus. Nec deeſt copia equeſtriũ ac nobilium juvenum, qui vel ſtudio civilitatis, prudentiæ.

dentiaëque usu rerum comparandæ incitati, vel tenuitate fortunarum adacti, vel præsidii contra vim potentiorum sibi suisque comparandi causa, non modo in magnatum & episcoporum, sacerdotumque ac doctorum clientelas, verumetiam in parium, ac tenuiorum inferiorumque nonnunquam, eorum præsertim, qui magistratus gerunt, aut aliquo sunt numero in aula Principis, aut opibus, industria, eruditione gratiave populari valent, affectionem & ministerium, parva, vel nulla mercede, à parentibus & propinquis traduntur, vel ipsi sese addicunt: Duratque ea servitus, quoad utrique, herero, inquam, & servo sive clienti placet. Multi etiam de ditioribus necessariorum & amicorum liberos pio quodam & honesto juventutis educandæ studio ultro sibi in familiaritatem & ministerium adsciscunt. Ad eundem modum & fœminæ fœminis famulantur. Nec pudendum aut dedecori affine est genus hoc servitutis, sed liberale & sociabile: Nec rara est in eo vicissitudo, ita ut eum quis habeat in ministerio, cujus parentibus ipse serviverit: Honestaque habetur hæc juventutis equestris educandæ ratio, æquabilitatem quandam etiam in inæqualibus fortunis conti-

nens:

nens : Et multos ex humili loco ac tenui fortuna, non modo ad mediocres, verumetiam ad summos nonnunquam honores, amplissimasque facultates & opes, ipsorum virtus herorumque beneficentia provehit : idque maxime conciliandis luctulentis conjugiiis vel sacerdotiis. Honestatis magna semper à nobilitate ratio habita est. Fraudem facere, promissum fallere, pejerrare, mentiri, probrosum & infame semper habitum est, atque etiam nunc habetur, quamvis in majore, quam olim, habendi studio & licentia. Quod si quid ejuscemodi in probri loco cuiquam obijciatur, præsertim ab ejusdem ordinis viro non tam legibus & magistratum judicio & auctoritate, quam ferro manuque vindicatur. Dissimulare quidem probrosum habetur. Loci tamen ratio ducitur. Plebeiis minor est cura dignitatis, atque pomposa ambitionis, exceptis urbanis fœminis, quæ & ipsæ bene cultæ & una aut altera pedissequa comitatæ incedere student: Vita autem laboriosior & sollicitior, tam mulierum, quam virorum, nullo fere sexus discrimine : nisi quod fœminæ opificia non exercent, neque vecturam, neque negotiandi gratia peregrinantur. Vicina tamen oppida intra
fines

fines regni adeunt, domique negotiantur. In iudicio standi jus non habent. In plebe autem numerantur, quicumque nobiles sive equites non sunt, sive sint agricolæ, olitores, apiarii & pecuarii, sive opifices & operarii, sive caupones, propolæ, vectores, & mercatores. & sive in agris, quemadmodum superius attigimus, pagis atque vicis vitam degant, sive in oppidis & urbibus. Ac turbes quidē & oppida à mercatoribus, opificibus & propolis habitantur. Vici autē & pagi, & suburbana prædia, ab aratoribus, olitoribus, pecuariis & apiariis. Caupones vero, molitores, operarii, vectores, jumentorūque locatores, utrobique sunt. Sunt autē aliquando meliore & liberiore conditione urbani & oppidani, quā agrestes. Ac censum quidem annum utrique dominis suis pensitant: verum agrestes & vicani plerique omnes, operas præterea gratuitas ad colendos eorum agros, & alios usus domesticos, non solum manuarias verumetiam cum jumentis, ipsi, per se, vel per mercenarios & operarios suos præstāt. Nec alio cuiquam commigrare incōsulto domino licet: ita ut videantur esse glebæ adscriptitii, nec multū à servis differant, præsertim ut nunc sunt tempora. *Cmiecie* seu *cmietones* vulgo vocantur. His autē
dete-

deteriore conditione hortulani , qui hortos colunt. Vtriq; *chlopi* appellantur: Quam appellationem velut probrosam non fert nobilitas. Habent sane in eos domini vitæ necisq; potestatem; præter eos, qui ab ineunte ætate literarum studiis sacrorumque ministerio sese addixerunt. In plebe urbana non desunt, qui rem lautio rem per famulos & vicarios administrantes, & ipsi otio, honestioribus studiis, vel delitiis vacant. Multi lautius & sumptuosius vitant: Atq; inde crescunt rerum pretia; & non pauci ex iis ad egestatem rediguntur. Et hætenus quidem de nobilitate & plebe. Iam de sacro sive ecclesiastico ordine. Quod ut planius fiat, de religionibus prius pauca attingamus. Christianam religionem Polona gens, abjecto semel impio dæmonum cultu, sexcentis amplius annis constanter retinet, religioseque colit, hæreticarum novationum insolens & impatiens ante nostram ætatem. Nuper adeo nostra memoria Lutherana primum, mox etiam Berengaria seu Calviniana labes à mercatoribus, & bonarum literarum studiosis juvenibus, levitate animorū & curioso studio novitatis inductis, peregre investa, multorum animos infecit. Quod olim quoq; de Hussitica &

Viclefica, extremis VVladislai Jagellionis regis, & primis filiorum ejus VVladislai & Cazimiri temporibus (cum horum juxta ac illius ætas contemneretur,) usu venire cœperat. Sed principum & episcoporum virtute, auctoritate, studio, ac diligentia, cæterorumque procerum pietate, gravitate & constantia, malum altius radices agere permissum non est. Itaque retinuerunt ii tunc cum prisca religione etiam dignitatem auctoritatemque suam, & rempublicam. Quæ qui nunc vivunt, utinam posteris etiam suis relinquant! Iam autem non solum illæ, quas dudum memoravi, verumetiam Picardorum, Anabaptistarum, Ariatorum, Pneumatomachorum, Tritheitarum, Photinianorum, Ebionitarum, Recutitorum, & nescio quæ non pestes, proh nefas, Poloniam, laxatis semel licentiæ habenis, agminatim invadunt, & prætextu, seu verius abusu libertatis, præeuntibus nonnullis de nobilitate, sibi quisque religionis magister, atque adeo rex & lex, esse incipit. Sed hæc alibi prolixius deploravimus. Præsi aliquanto posterius Christo nomina dedere: Citius autem & cupidius Lutherianum dogma amplexi sunt, urbani præsertim, & qui sunt Germanici

san-

fanguinis, propter mercatorum & opificum Germanorum frequentiam, & commercia, & lectionem librorum importatorum è Germania. Quum enim ea colluvies hominum quasi ad pileum vocata, semel ecclesiasticæ disciplinæ jugum excussisset, à magistratibus sive timore, sive perversa animi inductione, & ob jusjurandum præceptoribus suis in Germania datum, eodem inclinatis, non modo non repressa est, sed magis etiam confirmatur & incitatur. Multi tamen adhuc pia majorum instituta retinent, præsertim ubi magistratus officium suum faciunt, alienum non usurpant. Masovi tenaciores antiquæ religionis & pietatis, à profanis novationibus ferme abhorrent. Abhorrent etiam Russi inprimis. Græcos autem hi sequuntur, quos ab initio religionis magistros habuere, & cum iis à nobis, hoc est, à Romanæ & catholicæ ecclesiæ consensu, sese per sacrilegum schisma præcidunt tanta pertinacia, ut nihil commune habere velint cum Latinis. Sic enim nos appellant, qui in cultu divino publice Latina lingua utimur, & cum sapientissimis & sanctissimis majoribus ipsorum, Græcorum juxta ac nostris, summam Romani Pontificis dignitatem & auctoritatem

in universo Christianorum populorum
 coetu agnoscimus. Nec in multis præ-
 terea à nobis ii dissentiunt : & quidem
 ritibus & institutis ecclesiasticis magis,
 quam dogmatibus religionis. Vulgata
 autem divortia, quamvis levi de causa.
 Plurimi tamen ex iis, ex quo tempore
 Polonorum ditione tenentur, ad nos
 & Romanæ ecclesiæ societatem & in-
 stituta transferunt, eodemque cum cæ-
 teris Poloniis jure sunt. Armeni oppida
 quædam Russiæ Podoliæque incolen-
 tes, suis & ipsi ritibus suaque lingua in
 sacris utuntur. Non abhorrent ii ta-
 men, sicut accepimus, à Romana eccle-
 sia & Romano pontifice : Qui Princi-
 patum ejus in universa Christi ecclesia
 agnoscunt. Hebræi vero, quibus aliunde
 pulsus, Russiæ & Lithuanix, ac totius
 fere Poloniæ oppida referta sunt, suam
 retinent religionem : nisi forte super-
 stitio vel impietas ea potius dici debet.
 Feruntur etiam Tartari Ceremissi in
 uno aut altero oppido Podoliæ suis uti
 ritibus & impietate Mahometana,
 quemadmodum & Lithuanici. Quo-
 rum in delubro apud Trocos nihil præ-
 ter pileum turbinatum, qualibus vulgo
 ea gens utitur, in suggesto editiore po-
 situm, ante multos annos aspeximus. Sed
 mittamus barbaros incolas cum falsis
 suis

fuis rel
 strum
 igitur,
 nos, e
 institut
 lunt at
 homin
 liarite
 gener
 potest
 temp
 in qua
 iniria
 ra om
 sacrus
 lem d
 non
 rum
 stri
 sent
 dine
 jam
 hunc
 avon
 scop
 fedib
 leni
 rum
 hon
 carus
 conf

fuis religionibus , & ad institutum nostrum revertamur. Tam apud Russios igitur, & Armenos, quam apud Polonos, qui Christi Dei ac magistri nostri institutis convenienter pietatem colunt antiquitus, certus est ordo eorum hominum, qui religioni sacrisque peculiariter moderantur & inserviunt, non genere, sed eorum, penes quos ejus rei potestas est antiquitus & jam inde ab temporibus Apostolicis (Episcoporum inquam) auctoritate, segregatione, & initiatione sive consecratione, à cætera omni multitudine distinctus: quem sacrum & ecclesiasticum & spiritua-lem dici supra memoravimus. In quo non modo episcopi & sacerdotes, verumetiam cæteri sacrorum administri, & monachi monachæque censentur, è plebeio juxta ac equestri ordine allecti. Vtrisque enim antiquitus jam inde ab initio patuit aditus ad hunc ordinem. Patrum demum avorum nostrorum memoria ab episcopalibus nō tam functionibus quam sedibus, & primariis quarundam opulentiorum basilicarum, sive ecclesiarum, ut vulgo vocant, cathedralium honoribus, quæ prælaturæ & canonicatus dicuntur, plebeii (theologis, jureconsultis, & medicis aliquot exceptis)

excludi cœpere. Quod jam ad Abbacias quoque & monasteria (ubi ex professione mundana omnia abdicantur) inducitur. Secernitur etiam sacer ordo vestitu & cultu corporis à cætera multitudine: Sed & inter se non modo à cæteris sacerdotibus episcopi, & ab utrisque monachi, verumetiam ipsæ inter se monachorum & monacharum sectæ, partim figura, partim colore vestium, partim toto vitæ instituto distinguuntur. Quæ quoniam communia sunt Polonis cum cæteris Christianis populis, persequi hic prolixius necesse non est. Proinde distinctis ordinibus, reliquam rei familiaris Polonicæ rationem paucis concludamus.

Res nummaria Polonia.

In magna rerum omnium copia, ut fit, major aliquanto fuit superioribus temporibus, quam nunc est, argenti & auri, reique numariæ penuria, præsertim cum auri & argenti metalla nulla extarent, & minus nota essent nostris majoribus transmarina mercimonia. Neque proprium habebant numum Poloni, sed externis & maxime Boëmicis usi sunt aliquandiu. Cœpit deinde ante ducentos, ni fallor, annos à Cazimiro Magno rege æs & argentum
signari

signa
reos
Sigin
di Au
signa
corus
tris e
auter
dupl
quan
ria. I
& cre
nem
rior
com
adm
gro
est
oct
vel
par
pe
oct
deci
dico
pec
mu
Me
na
ma
ter

signari ad exemplum Boëmorum. Aureos vero numos primus omnium Sigismundus rex, hujus Sigismundi Augusti pater, nostra memoria signavit, bonitate & pondere Vngariorum. Tametsi Alexandri quoque fratris ejus aureum numum vidimus. Sic autem crevit jam auri pretium, ut pro duplo carior nunc sit aureus numus, quam fuit avorum nostrorum memoria. Id adeo, partim propter luxum, & crebriorem auri usum, exportationemque ad exteros, partim quia deterior nunc esse fertur reliqua moneta, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem ea multiplex. Ac grossius quidem argenteum numisma est cum admixto ære, olim vicesima octava, nunc quinquagesima secunda vel tertia, imo jam quarta & quinta pars aurei Vngarici, sexagenæ sive copæ sexagesima, marcæ quadragesima octava, floreni tricesima, fertonis duodecima, scoti vero dimidia. Sic vulgo dicuntur pondera sive genera, quibus pecuniam numeramus & computamus. Sunt & minores grosso numi. Medians quidem grossi dimidium, nona fere parte superans cruciatum Germanicum: Sed jam exæquatus. Solidus tertia pars grossi, ternarius sexta, obo-

lus vero decima octava. Atque hi quidem nunc ærei sunt inalbati: Superiori tempore habuerunt admixtum argentum, ut etiam nunc habent grossi & mediantes. Argentei vero sunt tri-grossius ac segrossus, hic quidem sex, ille vero tribus grossis æstimatione par. Vtrumque primus signavit Rex Sigismundus senior. Sed jam pauci extant. Exportantur enim, & conflantur ab avaris Iudæis, mercatoribus, & argentariis apud gentes finitimas. Permag-nus est autem etiam nunc apud nos usus externæ monetæ, quæ pro mercibus undelibet importatur.

Commercia Polonorum.

Magna sunt enim nunc, si unquam alias, Polonis variarum rerum cum cæteris gentibus commercia: quanquam commutatione mercium permulta peraguntur. Exportantur autem imprimis filigo, triticum, hordeum, avena, & alia legumina, linum, lupulus, coria boum, sebum, alutæ, mel, cera, succinum, pix, cinis, mali, aslères, cætera-que materies fabricandis navibus & or-nandis domibus apta: Cerevisia quo-que & herba quædam tingendis lanæ & serico idonea. Iam vero & boum, vervecum & equorum permagna vis
non

non modo finitimis, verumetiam remotioribus populis suppeditatur. Ac equi partim propter pernicitatem & laboris incommodorumque tolerantiam, partim propter molliorem incessum à remotioribus etiam populis expetuntur. Importantur autem vicissim aliunde panni, non modo sericei & aurei, sed etiam lanei lineiq; subtiliores, aulæa, tapetes, & alia parietum, equorum & hominum ornamenta, quorum opificia minus exquisita sunt apud Polonos, licet non desit materia, & aliis gentibus suppeditetur. Margaritæ item & gemmæ, & pelles fabelinæ, pantherinæ, sive lupicervariæ, hermillinæ, mardurinæ, murium ponticorum, vulpinæ, lupinæ, ursinæ, & aliarum ferarum, quarum majorem copiam producant interiores septentrionis orientisq; sylvæ. Husiones quoque sive mariani, & haleces, & alia balsamata, & vento vel sole durati pisces marini. Adhæc argentum, æs, orichalcum, & chalybs, cum facta, tum infecta. Boum etiam copiam auget uber pascuis Valachia, sive Moldavia, & Bessaria: sicut equorum Vngaria. Vina plurima ex eadem Vngaria & Moravia: Ex Austria, Rhetia, Slavonia, Italia, Creta, & Græcia, importantur etiam, sed pauciora.

Gedanum autē, Rcnense, & Gallicum, & Hispaniense, Canariense quoque & Creticum navibus advehitur. Porro aromata, & varia eduliorum condimenta atque cupediæ, quæ una cum vino, & pannis aureis ac sericeis, gentem hanc atque regnum vehementer exhauriunt, de longe ab oriente & occidente importantur. Harum autem rerum atque mercium exportandarum & importandarum commercia sunt Polonis, maritima quidem cum accolis sinus Venedici & Oceani Germanici, Pomeranis, Mechelburgensibus, Holfatis, Danis, Frisiis, Hollandis, Brabantis & aliis Belgis, Gallis, Livonibus, Moschis, Sueonibus sive Suetis, Norvegiis, Anglis, Scotis, Hispanis etiam & Lusitanis. Itemque per Pontum Euxinum cum gentibus Turcicæ ditionis: Terrestria vero cum Germanis, Moravis, Silesiis, Boëmis, Vngaris, Italis, Moldavis, Moschis, Armenis, atque Turcis. Sed jam hunc librum claudamus, altero Reipublicæ Polonæ rationem descripturi. Ac primum quidem de Magistratibus & muneribus publicis persequemur: deinde vero judiciorum, comitiorum & belli rationem explicabimus: sic tamen, utrobique ut Prussios ad calcem operis

operis vitandæ perplexitatis causa re-
servemus.

P O L O N I Æ
M A R T I N I C R O M E R I
L I B E R A L T E R .

De Republica & Magistrati-
bus Polonorum.

Princeps.

DE tribus primis & simplicibus
rerumpublicarum formis,
quæ vel unius, vel paucorum
imperio, vel multorum om-
niumve quadam æquabilitate juris
continentur, unius principatum Polo-
ni semper, præter duo quædam tempo-
ra, de quibus in historia memoravi-
mus, amplexi sunt, bonis plerunque &
moderatis, & à tyrannide alienis usi
Principibus. Fuitque contenta Polonia
Principis sive Ducis nomine, & impe-
rio, donec Otto III ejus nominis Im-
perator Romanus Boleslaum cogno-
mento Chrobrum (Chrabrum vulgo
vocant) paulo post susceptam religio-
nem Christianam, hoc est, anno post
Christum natum millesimo & primo,
regio diademate & honore dignatus
est.

est. Nec tamen ultra quartum regem tunc is honos mansit apud hanc gentem. Nam post alterum Boleslaum, prioris illius pronepotem, ducentis amplius annis, Principes Polonorum regio nomine abstinerunt. Deinde vero anno Christi 1295 revocatum & renovatum id in Præmislo, manet in hanc diem: Et quidem ad externos plerumque liberis liberi populi suffragiis delatum, cum antea Poloni externum Principem non habuissent: Ac neque ex alia familia per quadringentos amplius annos, quam ex ea, quæ à Biaſto duxit originem. A centum & amplius octoginta annis regnavit perpetua successione Jagellonia magnorum ducum Lithuaniae progenies. Non hæreditario tamen, sed electionis jure. Fuit autem initio liberior dominatus principis, & nullis propemodum legibus adstrictus, infinitam non modo omnium rerum, sed etiam vitæ necisque omnium potestatem habens. Post susceptam vero publice religionem Christianam, temperari ea cœpit primum piis monitis atque doctrina episcoporum & sacerdotum, (quorum permagna erat dignatio & auctoritas in rudi etiam tum & literarum experti populo,) ac cæterorum Christianorum populorum imitatione &

& moribus: deinde vero bellatricis nobilitatis meritis & obsequiis, fortassis autem & contentionibus, multa de suo jure remittentibus & indulgentibus equestri ordini regibus & principibus. Nunc sane angustiis finibus regia potestas in sacrum & equestrem ordinem, & utrique subjectos homines atque bona, circumscripta est. Ac in sacerdotes quidem jam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ rex nihil prorsus juris habet. De equitis vero capite & fama non nisi in Comitibus cum Senatu judicat, certis aliquot causis exceptis. Senatu autem inconsulto, neque bellum cuiquam facit, neque fœdus publice cum quoquam icit, neque tributa, vectigalia, ac telonia nova instituit, neque alienat quicquam de bonis regni, neque rem ullam majorem ad rempublicam pertinentem statuit aut facit. Porro leges novas condere, pecuniam extra ordinem publice imperare, monetam signare, successorem sibi designare, ne cum Senatu quidem potest absque consensu cæteræ nobilitatis, sive equestris & militaris ordinis: De quo fere Magistratus etiam publici & Senatores leguntur: ita ut penes eum ordinem nunc sit propemodum summa reipublicæ. Itaque nunc regnum

&

& respublica Polonorum à veteri Lacedæmoniorum, vel hujus temporis Venetorum, reipublicæ ratione non multum differt. Ius creandi regis penes Senatum est, de quo paulo post dicemus. Atque id etiam equester ordo sibi vindicare cœpit, ita ut tum demum in eo ratum sit senatus iudicium, si assentiatur cætera nobilitas. Non temere tamen disceditur à stirpe regia mascula, si qua extat. A novo Rege jusjurandum exigitur in hanc sententiam, Quod secundum leges & instituta majorum regnaturus sit, & suum cuique ordini & homini jus privilegiumq; & beneficium, à prioribus Regibus collatum, salvum conservaturus, neque de regni finibus & bonis quicquam diminuturus, quin amissâ etiam ab aliis pro virili sua recuperaturus. Vicissim autem senatus omnis in verba ejus jurat. Inauguratur autem (si tamen hoc verbo uti fas est) olim quidem in Gnesnensi, nunc vero in Cracoviensi basilica, ritu solenni Christianorum, ab archiepiscopo Gnesnensi sacris operante, ac duobus proximis episcopis: unctusque inter scapulas sacro oleo ante aram maximam, ubi etiam sacrosanctam Eucharistiam venerabundus accipit, & corona aurea redimitus, ac-

cepto

cepto in dextram scepro & in lævam
pomo aureis, in editiore folio ex tem-
pore præparato collocatur, omnibus-
que rite peractis coronatus in regiam
reducitur. Postridie pompa itidem so-
lenni coronatus in forum urbis equo
vehitur, senatoribus equestribus, epi-
scopis quidẽ pone sequentibus, profa-
nis vero antecedentibus longo ordine.
E quibus tres primores pomum, sce-
ptrum & strictum gladium proxime ei
præferunt. Ibi erectum ex tempore ta-
bulatum sublime cum iis pedester con-
scendit, & in editiori folio collocatur.
Sedentem senatus paulo inferior ordi-
ne circumfidet. Deinde assurgens ille,
versus quatuor mundi partes gladium
vibrat, rursusque residens, ejus con-
tactu sive leni ictu inter scapulas cujus-
que, nobiles & equites auratos creat:
quod perinde est, ac si baltheo militari
donet. Urbani autem & oppidani ma-
gistratus in verba novi regis jurant. In-
de rite peractis omnibus, in arcem cum
eadem pompa reditur, & festis epulis
indulgetur. Nec multo diversa est regi-
næ inauguratio: quæ fit præsentem, de-
ducente, & postulante pro ea rege.
Deducit autem eam coronatam etiam
ad forum rex ipse quoque coronatus
cum simili pompa. Sed non juratur in

verba

verba reginæ, nec ei defertur ulla potestas aut iurisdicatio.

Vestigalia regis.

Vestigalia Principis aliquanto luculentiora & ampliora olim fuere, quam nunc sunt. Pensitabant enim ei omnes agrestes & adscriptitii quotannis tributum *poradline*, quod nos rastrale dicere possumus, (regale etiam vocatur) in iugerum, seu laneum & mansum, ut vulgo vocant, duodenos grossos, & quidem latos sive Pragenses: qui dimidio eos, qui nunc sunt in usu, grossos vernaculos excedunt. Quin si bonitatem & pondus argenti spectes, quadruplo, quemadmodum earum rerum periti affirmant, melior tunc erat grossus quam nunc est. Pensitabant & alias quasdam cum numarias, tum pecuarias, frumentarias, avenarias, & aliarum rerum pensiones: Nec modo agricolæ, sed & oppidani: Quin & equites sive milites non penitus immunes erant. Et jumenta autem hi ei, quacunque iter faciebat, alii secundum alios suppeditabant, & canes cum venatoribus ejus alere necesse habebant. Ne monastica quidem & alia ecclesiastica bona initio prorsus erant libera ab huiusmodi oneribus ac tributis: quorum appellationes

videre

videre licet in vetustis Principum diplomatis : Nempe Przevvod, Povvos, Stoza, Stan, Povvolove, Targove, Crova, Podvvodii, Voginia, Narzas, Sep, Podvvorovve, Opolie. Liberæ autem Principi erant ubique piscationes atque venationes : Aliis non erant, ne in suo quidem cuiquam fundo, absque peculiari Principis indulgentia. Multæ quoque maleficiorû Principi dependebantur. Quæ cum ita essent, cumq; per magna esset rerum omnium ad victû pertinentiam vilitas, & necdum maritima cum externis populis commercia extitissent, aut vulgata essent, non distrahebantur fruges & alii fructus prædiorum Principis. quæq; expensionibus in cellam ejus comportata erant, neq; ad unum aliquem totius regni locû (quod non sine gravi agrestium pressura futurum erat) convehantur: sed in præfecturis asservabantur. Cumque ad officium Principis pertinere existimaretur, non desidem & uni alicui loco affixum hære, sed obire omne regnum, & fines ejus tueri, omnium usibus sese exponere, querimonias afflictorum audire, jus dicere, tenuiores à potentiorum injuriis vindicare, quoquo is venerat cum equitatu & comitatu suo aulico, ejus præfecturæ fructibus &

proventibus alebatur, quoad ei manere ibi libuisset, opusve esset, sive quoad horrea cellæque sufficerent, seu denique descriptis cuique præfecto, pro ratione præfecturæ & proventuum, certis temporum spatiiis. Atque hoc illud est, quod scriptores quidam externi rerum Polonicarum imperiti ante nostram memoriam in eam partem acceperunt, & literis mandarunt, quasi rex Polonus egestatis causa regnum suum obire perpetuo necesse habeat, quo à suis hominibus quasi precario sustentetur. Cæterum postea cum Principes vel certo se loco continere, vel bellis distenti peregre diutius abesse cœpissent, distrahi cœpere fructus prædiorum, qui præfectorum cum sua cujusque familia moderatis usibus superessent. Remissæ sunt deinde Principum beneficentia sacro equestri ordini, & utriusque adscriptitiis & subditis pleræque omnes pensiones & onera. Nunc sane equestris & ecclesiastici ordinis homines nihil Regi pensitare necesse habet. Ac ne oppidani quidem eorum, aut agrestes adscriptitii, præter binos grossos vernaculos de manso, sive laneo (quæ idem sunt) pagano, & eo quidem solo, quem adscriptitius ipse sibi colit. Nam qui sacerdotibus & equitibus colun-

tur,

tur, itemque suburbani & scultetorum (de quibus post attingemus) agri, ab ea quoque pensione immunes sunt. Ne subserviunt quidem Principi sacerdotum & equitum homines agrestes & oppidani, præterquam ad arces tempore belli reficiendas, atque etiam novas, si id à senatusconsulto fiat, condendas. Non ita pridem Abbates & Præpositi monasteriorum certas pensiones, quæ Stationes vulgo dicuntur, Regi denuo pensitare cœperunt. Adscriptitii quoque ipsorum ad colendos Principi agros, subvectiones, & pensiones quasdam frumentarias revocantur, quo præfectorum regionum præsidio tutiores sint ab injuriis improborum. His autem exceptis soli præfecturarum adscriptitii, in suis quique præfecturis agros colendo, & vectigalia pensitando, rem familiarem Principis sustinent: Quæ nunc tamen aliquanto exquisitius curatur, quam olim. Habet is etiam è metallis mediocri vectigal. In iis autem conductitiarum operarum usus est: Quarum impensa deducta, reliquum cedit Principi. Omnium vero metallorum in Polonia fructuosissimæ sunt salinæ. Sed habet in iis equester ordo hanc prærogativam, ut in usum suum domesticum, statis anni tempo-

ribus aliquanto minoris emat salem quam cæteri homines. E teloniis quoque mercium & vectorum provenit vectigal Principi. Cæterorum hominum nemo jus ullum habet instituendi & exigendi telonii, præter peculiarem regis indulgentiam: idque ob necessariam extra ordinem refectioem viarum, pontium, & aggerum. Cæterum naulum à trajectu fluminum in suo cuique solo instituere licet. Duplex autem est telonium: vetus & novum. Ac vetus quidem exile est, quod ab iis penditur, qui intra fines regni negotiantur. Novum vero majus aliquanto, quod boum, equorum, coriorum, frumenti, lanæ, ceræ, sebi, & aliarum mercium, quæ ad exteras oras exportantur, & earum, quæ aliunde importantur, nomine pensatur. Vtriusque immunitatem habent ecclesiasticus & equester ordo, modo ne mercaturam quis exercent, hoc est, venum ea exportet, quæ ipse aliunde emerit, ac non de suo pararit. Si quis tamen boves emptos suo pabulo & frumento per hyemem aluerit, perinde habetur, ac si domi ejus nati sint. Publicæ quoque civitates nonnullæ habent immunitatem veteris telonii. De novo fuit superiori tempore controversia inter equestrem ordinem
atque

atque regem. Hęc igitur nunc sunt perpetua Principis vectigalia : Quę distrahere, aut addicere cuiquam jure hæreditario , Alexandri regis lege prohibetur. Atque ea lex neglecta post, & ante paucos annos acerbius revocata, multos conturbavit, & non exiguos motus excitavit : qui nondum profus sopiti sunt. Extra ordinem nihil à quocquam, nisi forte à Iudæis, regi pensatur. Ex his autem vectigalibus is cum domestica familia sua sese sustentat: inde comitatui suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, dotes, & elocationes filiarum, arcium præsidia & fortatecta , viarum publicarum refectio- nes, machinas & apparatus bellorum, præmia bene merentium de se ac republica, & in alios usus impendit: inde & senatoribus fere, ac magistratibus publicis, & nonnullis sacerdotiis, certi ac perpetui redditus antiquitus constituti sunt, partim pietate & beneficentia Principum attributi, partim accepto in usus necessarios pretio venditi. Et hætenus quidem de Principe sive Rege ac vectigalibus ejus. Iam de legibus.

De Legibus Poloniae.

Legum scriptarum nullus fuit usus apud Polonos vetustioribus tempori-

bus: Nec ullæ extant antiquiores iis, quas Cazimirus Magnus rex condidit: Quæ sane pauculæ sunt. Nec multæ iis à filiis ejus Ioanne Alberto & Alexandro adjectæ sunt. Extremis demum fere temporibus Sigismundi senioris, & regnante filio ejus Sigismundo Augusto, magis ac magis exarsit & longius progressus est pruritus & libido novarum legum condendarum, & antiquiorum mutandarum. Quo fit, ut hæ propemodum exolescant, novæ autem vix, aut ne vix quidem inolescant; sed utræque, hæ quidem novitate, illæ vero vetustate sua, in contemptum vulgo veniant, maxima reipublicæ perniciæ. Earum autem condendarum potestas est simul penes regem, senatum, & nuncios nobilitatis; nec nisi in comitiis. Statuta regni vocantur. Priscis temporibus viva lex erat Rex sive Princeps: Qui cum unus in tam amplo regno omnia neque præstare, neque providere, ac ne judiciorum quidem difficultates recte explicare posse videretur, & lubricus autem proclivisque ad tyrannidem gradus in summa potestate esse soleat, adhibiti sunt ei Senatores sive Consiliarii, qui & consilia actionesque ejus ad salutem reipublicæ, & judicia ad justitiæ & æquitatis trutinam

nam dirigerent, & monitis consiliisque salubribus, quasi vivis quibusdam legibus, pro re nata cum animum ejus informarent, tum potestatem modificarentur.

Senatus Regius.

Hic est Senatus Regius, multo amplior modo, quam olim: certo hominum numero constans, quos Senatores & Consiliarios regni appellamus. Qui non nisi jurati ad hoc collegium & ad consilium admittuntur. Et perpetuum est hoc munus quoad vivit quisque, certis annexum honoribus & magistratibus, partim ecclesiasticis, partim profanis. Sunt autem in Senatu antiquitus Archiepiscopi duo, septem Episcopi, Palatini quindecim, Castellani quinque & sexaginta. Archiepiscopi sunt, Gnesnensis in majore Polonia, Leopoliensis in Russia. Episcopi vero sunt, Cracoviensis in minore, Posnaniensis in majore Polonia: Vladislaviensis in Cuiavia & Pomerania, qui tamen jam à certo tempore Posnaniensem loco anteit: Plocensis in Masovia: In Russia Præmissiensis & Chelmenensis: Camenensis in Podolia. Qui omnes, quo ordine nunc à nobis enumerati sunt, eum perpetuo servant in

senatu dicendaque sententia, & in publicis celebritatibus. De Prussicis suo loco dicemus. Sunt quidem præterea tres Russici & Græci schismatis episcopi in Russia, quos ipsi Russi VVladicas vocant, nimirum Leopoliensis, Præmissiliensis, & Chelmenensis: qui una cum Senatoribus suis, & aliis Russicis itidem episcopis, qui sunt in ditione Lithuanica, à Kioviensi metropolita, & à Patriarcha Constantinopolitano, quod ad religionem & initiationes attinet, dependent. Habent & Armeni suum episcopum. Sed neque hic neque Russici pertinent ad regium consilium. Superioribus seculis, cum latius paterent versus occidentem solem fines Poloniae, VVratislaviensis quoque & Lubussiensis episcopi, & Camenensis, in senatu sua loca habebant: Atque etiam nunc duo priores in provincia Gnesnensi, censentur. Et nostra memoria habuit uterque certa bona in Polonia. Nunc Camenensis episcopatus in ducum Pomeraniae, Lubussiensis in Marchionum Brandeburgensium faucibus, VVratislaviensis in regum Boemiae ditione est. Secundum episcopos in Senatu sunt Palatini, hoc ordine: Cracoviensis & Posnaniensis, alternis vicibus inter se priora & posteriora habentes
loca

loca & suffragia: Deinde Sendomiriensis, Califfiensis, Siradiensis, Lenciciensis, Brestensis, VVladislaviensis, sive Iunivvladislaviensis, Leopoliensis sive Russiæ, Podoliæ, Lublinensis, Belsensis, Plocensis, Masoviæ, & Ravenfis. Castellani, Cracoviensis, Voiniciensis, Sandecensis, & Biecenfis in Satrapia sive Palatinatu Cracoviensi: Posnaniensis, Medirecensis, Rogosnensis, Sremenfis, Præmentensis, Criviniensis, & Santocensis in Posnaniensi: Sendomiriensis, Visliciensis, Radomiensis, Zavichostensis, Zarnoviensis, Malogostensis, Polanecensis, Cechoviensis in Sendomiriensi: Califfiensis, Gnesnensis, Landensis, Naclensis, Biechoviensis, Camenensis in Califfiensi: Siradiensis, Rospirensis, Spicimiriensis, Velunensis & Conariensis in Siradiensi: Lenciciensis, Breziniensis, Inovvlodensis, & Conariensis alius in Lenciciensi: In Brestensi Brestensis, Crusuiciensis & Covaliensis: In Iunivvladislaviensi Iunivvladislaviensis, Bydgostiensis, & Conariensis item alius: itemque Dobrinensis, Ripinensis, & Slonnensis in terra Dobrinensi: In Russia Leopoliensis, Præmisiensis, Haliciensis, Sanocensis & Chelmenfis: In Podolia unicus Camenecensis: In Lublinensi item Lublinensis:

In Belfensi Belfensis : In Plocensi Plocensis, Racianzensis & Siepercensis: In Masovia Cyrnensis, Viznensis, Varfaviensis, Viflegradensis, Zacrocimensis, Ciechanoniensis & Livenfis: In Ravensi Ravensi, Sochaciovienfis, & Gostinensis : In Silesia unus Ofuincimensis: Palatinum ea non habet. Ex his Castellanis qui primi in unaquaque fatrapia modo à nobis enumerati sunt, eum inter se servant ordinem, quo Palatinos recensuimus, excepto Cracoviensi, qui ex quodam tempore Palatinos omnes loco suffragioque anteit. Voiniciensis item & huic proximus Gnesnensis prærogativa quadam inter Califfiensem & Siradiensem Castellanos interjecti sunt. Cæterorum hic esse legitimus ordo existimatur, ut Ravensi, qui superiorum extremus est, proximus sit Sandecensis: deinde Medirecensis, Villiciensis, Biecensis, Rogosnensis, Radomiensis, Zavichostenfis, Landensis, Sremensis, Zarnoviensis, Malogostenfis, Velunensis, Præmiffiensis, Haliciensis, Sanocensis, Chelmenfis, Dobrinenfis, Polanecensis, Prementensis, Crivinenfis, Cechoviensis, Naclensis, Rospirenfis, Biechoviensis, Ofuencimensis, Brezinenfis, Crufuiciensis, Bydgostienfis, Camenenfis, Spicimirienfis, Inovvlo-

denfi
chaci
Varfa
fis, V
men
nenfi
quib
radi
cicie
vict
tu
Pri
Net
tur
Vic
etis
fed
Pu
tar
co
pe
ho
au
fui
fte
fu
ti
fi
P
re
fi

denſis, Covalienſis, Santocenſis, So-
 chaciowiенſis, Goſtinenſis, Viznenſis,
 Varſavienſis, Raciandenſis, Siepercen-
 ſis, Viſſegrodенſis, Ripinenſis, Zacroci-
 menſis, Ciechanowienſis, Livenſis, Slo-
 nenſis: extremi tres Conarienſes: In
 quibus primum locum is, qui eſt in Si-
 radienſi ſatrapia, medium qui in Len-
 cicienſi, ultimum qui in Inovvladiſla-
 vienſi, obtinet. Sunt item in Sena-
 tu Magiſtratus quidam & adminiſtri
 Principis, quos Officiales regni vocant:
 Nempe Mareſcalcus, qui magnus dicitur
 Cancellarius, Procancellarius ſive
 Vicecancellarius, ac Theſaurarius. Eſt
 etiam unus de magiſtratibus aulicis,
 ſed curiæ Principis, Mareſcalcus curiæ.
 Putantur etiam duo Præfecti ſeu Capi-
 tanei, nempe majoris Poloniæ, & Cra-
 covienſis, ad conſilium pertinere. Sed
 perraro uſu venit ut ii non aliquo alio
 honore Senatorio præditi ſint. Horum
 autem omnium magiſtratum loca &
 ſuffragia in conſilio ſunt ſecundum Ca-
 ſtellanos eo, quo hic à nobis conſcripti
 ſunt, ordine. Niſi ſi quo alio eminenti-
 ori honore ii cohoneſtentur: Quod
 fit plerunque. Hoc igitur eſt Conſilium
 publicum apud Polonos, & Senatus
 regius ſive regni, ſex & nonaginta con-
 ſiliariis conſans: Quorū alii vocantur
 majo-

majores, alii minores consiliarii. Sunt autem majores Archiepiscopi, Episcopi, Palatini, primarii aliquot satrapiarum Castellani usque ad Siradiensem fortassis: Cæteri omnes minores: qui posterius in consilium adhiberi cœperunt: & excluduntur nonnunquam à consiliis secretioribus. In hoc senatu censentur etiam Prussici consiliarii. Verum de his & omni republica Prussica separatim posterius persequemur. Accessere nuper (posteaquam hæc nos conscripsimus) & Lithuanici, cum antiqui, tum quos Sigismundus Augustus Rex ad numerum eorum adjecit. Eos quoque alii loco reservabimus. Porro Secretarii admittuntur quidem & ipsi jurati in Senatum, sed, ut auditores modo, & quasi seminarium quoddam senatus: Neque locum habent in confessu consiliariorum, neque dictionem sententiæ. Ex his autem unus primi sive majoris Secretarii nomen & honorem obtinet, de quo plura paulo post: Duo referendarii sive supplicum libellorum magistri sunt. Putantur & succamerarii aditum habere ad locum habendi senatus, claudendi & aperiendæ ostii causa, idque in suo tantum quisque territorio. Iam & Senatorum, primariorum præsertim, filios adolescentes
admitti

admitti in Senatum, non inusitatum est. Quamquam solent & ii sacramento adigi in numero secretariorum, quo liberius intersint consiliis. Convocantur autem Senatores à Principe ad consilium: præsentem quidem quoties opus est: qui vero longius absunt, non nisi arduis de causis, utpote ad comitia, vel celebritatis alicujus gratia, nimirum ad nuptias Principis, seu liberorum ejus, aut si quis socius & obnoxius regno dux in verba Principis juraturus sit. Cum iis vero, qui adsunt, Princeps pro re nata consulat. Nisi forte res gravior ac difficilior incidat, quæ plurium consilio & consensu sit explicanda, velut de indicendis comitiis. Tunc enim absentes singuli per epistolas regias consuluntur, majores præsertim. Atque hæc de genere, numero, ordine & officio senatorum sive consiliariorum regni suffecerint, si unum illud addiderimus, quod subserviunt ii quoque Principi & reipublicæ quoties opus est; domi quidem in judiciis, cum aliis, tum recuperatoriis, quas commisiones vulgo vocamus; foris autem in legationibus obeundis, aut si quid aliud publice cum dignitate peragendum est. Cum autem ii certis magistratibus & ho-

& honoribus præditi sint, habent etiam præter commune senatorium munus, curamque totius reipublicæ, peculiaria officia pro diversitate magistratuum sive honorum attributa. Ac archiepiscopi quidem & episcopi officia quæ sint, nemini Christiano incognitum est: Nec ullum ii peculiare habent in Polonia, præ cæteris nationibus: Nisi quod Archiepiscopus Gnesnensis perpetua quadam Pontificis Maximi legatione fungitur, & legatus natus sedis apostolicæ appellatur. Quo nomine ampliorem habet jurisdictionem: de qua suo loco attingemus. Habet etiam primatis honorem ab eadem sede apostolica, absque eo, quod antiquo gentis instituto & prærogativa primas regni, & princeps senatus. Proinde penes eum est potestas indicendi comitia, convocandi senatum, senatusque consulta definiendi & edicendi, absente Rege, & regno vacante. Sed nos institutum nostrum persequamur. Palatini munera sunt, esse ductorem copiarum suæ satrapæ in expeditionibus bellicis: indeque nomen habet lingua vernacula, ut Voievoda dicatur, quasi dux belli, sive copiarum. Palatinus autem dicitur Romanorum imitatione, apud quos sub imperatoribus non obscurum erat nomen

nomen honosque Comitum Palatinorum. Porro in pace, Palatini est, in sua cujusque satrapia conventus nobilitatis instituere, iisque, & judiciis præsidere: pretia rebus venalibus præter tempus comitiorum & belli imponere: ponderrum & mensurarum curam gerere: ludæorum quoque patrociniū & judicia ad Palatinū pertinent. Castellani quasi legati sunt Palatinorum, ductoresque & præsides nobilitatis sub suo quisque Palatino. Appellantur autem Castellani etiam vernacula lingua mutuato à Latinis vocabulo, à castellis sive oppidis, eorumque territoriis, quæ singuli singula habent attributa: non quod dominatum, jurisdictionem, aut curationem in eis habeant, sed legationem tantum bellicam, cujus modo fecimus mentionem: plerique etiam certos redditus anniversarios. Indeque suam quisque denominationem sumit, videlicet, ut Voiniciensis vel Sremensis, vel alius cujuspiam loci Castellanus vocetur. Vocantur etiam persæpe nomine vernaculo domini, loci appellatione in *ki* vel *ski* syllabam deflexa, verbi gratia, pan Pofnanski, pan Ploski. Solus autem Cracoviensis Castellanus, præter nomen & redditus, nihil habet commune cum aliis: Sed liberum is honorem

rem habet, absque ullo prorsus munere, præter commune Senatorium: Tam Palatinum autem, quam Castellatum, lege esse non licet quenquam in ea satrapia, in qua nullum proprium habet fundum seu bona terrestria. Vocanturque ii utrique vulgo communi vocabulo dignitarii, quasi dignitate & honore præditi, addito fere satrapiae seu terræ nomine.

Magistratus & Officiales Regni.

Magistratus vero sive officiales regni ab officiis, & functionibus quibusdam publicis, quibus funguntur, ad universam rempublicam pertinentibus, hanc sumunt communem appellationem. Nam peculiaria eorum nomina superius jam indicavimus. Quibus singulis REGNI nomen adiungitur, ut, verbi gratia, Marescalcus & Cancellarius regni dicatur, eodemque modo cæteri. Officia vero singulorum hæc sunt:

Marescalcus quidem magister est aulae regiae, & administer consilii publici, penes quem jus est convocandi senatum iussu Regis, vel primatis, præstandi silentium & audientiam, faciendi potestatem dicendæ sententiæ, legatos externos introducendi, ejiciendi è con-
filio

filio eos qui ad id non pertinent, pronuntiandi decreta regia in causis infamiae & capitalibus, promulgandi ad populum senatus consulta, moderandi pompis publicis, hospites illustres suscipiendi, compescendi motus inquietorum atque turbulentorum non modo circum senatum & in publico, sed etiam in privatis Principis cœnaculis & habitaculis, animadvertendi in delicta, quæ in loco & oppido domicilii sive hospitii regii, vel comitiorum admittuntur, denique in comitiis & in comitatu regio diversoria distribuendi, & imponendi rebus venalibus preta, unde etiam vectigal seu tributum forale ipsi provenit. Marefcalci etiam est, in aulicum regis comitatum & administratos mensæ regiae, aliorumque numerum aulicorum, profanos præfertim, iurisdicção, censura & animadversio: eoque gestatis in publicis conventibus, & regi in propatulum prodeunti præfert erectum sceptrum ligneum, sive baculum.

Cancellarius & Vicecancellarius, nominibus & loco distincti, sed potestate & munere exæquati, diplomatibus, edictis, mandatis, epistolis, & aliis scripturis regiis conscribendis atque signandis, quæque ad eum mittuntur acci-

K piendis

piendis & legendis præfunt. Itaque in potestate sua habent signa regia, Cancellarius quidem majus, Vicecancellarius vero minus. Authoritas eorum eousque patet, ut multa inconsulto Principe signare: quæ vero contra leges esse videntur, jubenti illi negare possint. Dant etiam responsa regio nomine, & quibus de rebus consilium haberi debet, in Senatu proponunt: denique senatus consulta, regiaque & comitialia placita ac decreta literis mandant, & in publicum edunt. Sunt etiam ii cognitores privatarum querimoniarum, & provocationum ab urbanis & oppidanis, præfectorumque judiciis, ad regium tribunal devolutarum: Secretariis, scribis, sacerdotibus, concionatoribus, & cantoribus aulicis ceremoniisque ecclesiasticis moderantur: is præsertim qui est de sacro ordine. Lege enim, quamvis non antiqua, alterutrum ex iis sacri, alterum profani ordinis esse oportet, cum antiquitus soli fere sacerdotes eo munere fungerentur. Sunt autem ii in proxima expectatione honorum sui uterque ordinis. Sed neque sacerdoti cum episcopatu, exceptis Præmissiensi, Culmensi, Chelmenfi & Camenecensi, neque profano sive seculari cum ullo Palatinatu vel

Castel-

Castellania retinere munus hoc licet, præter peculiarem indulgentiam, aut conniventiam: est autem usitatum, ut de Vicecancellario fiat Cancellarius, propter loci & sententiæ dicendæ prærogativam.

Thesaurarius ipso nomine indicat munus suum. Est enim promus & condus thesauri regii; symbolorum sive insignium regni, quæ sunt, corona, pomum, sceptrum, & gladius; suppellectilis & reddituum regionum, scripturarumque & monumentorum publicorum: auctor & moderator quorumvis quæstorum, curatorum, atque dispensatorum Principis, & rationum reddendarum exactor, monetariæ officinæ magister: stipendiorum tam militarium quam aulicorum solutor: reddendæ Principi rationi obnoxius. De Marescalco curiæ, & præfectis, referendariis, & secretariis, dicemus postea.

Numerantur etiam inter Magistratus & Officiales regni, duo duces exercitus: quorum alter generalis & supremus exercituum regni Capitaneus, alter Campiductor, seu campestris Capitaneus dicitur. Ac ille quidem dux est & moderator belli secundum Principem, & vicarius Principis. Ducit exercitum, capit locum castris, acies in-

struit, dat signum pugnae & receptus, commeatus & annonae curam in bello gerit, pretia rebus venalibus imponit ponderibusque & mensuris earum modum statuit, & in delinquentes animadvertit. Campestris vero, hujus est quasi vicarius à Principe datus: excubiarum potissimum explorationumque curam gerit, & mercenariis militibus, illo praesertim altero absente, praest. Neuter tamen in Senatu locum habet: Quin temporarii esse perhibentur, neque inter magistratus regni habiti superioribus temporibus. Longe minus autem alii quidem, qui ipsi nostra fere memoria pro magistratibus regni haberi & appellari coepere. Neque tamen in Senatu locum habent, neque functionem ullam ad universum regnum pertinentem. Si vero sunt gladiifer, pocillator sive pincerna, structor mensae, quem incisorem vocant, dapifer, subdapifer, magister culinæ, qui dapibus apparandis & cocis regiis praest. Et certe aut iidem sunt terrestres Cracoviensis satrapiae, aut ea sola de omnibus nullos habet. Itaque nos quoque de sententia peritiorum inter terrestres honores & magistratus eorum officia exponemus. Dicuntur autem terrestres honores & magistratus, qui non universi

verſi regni, ſed terrarum atque ſatrapiarũ ſunt peculiareſ. Officia terreſtria vulgo appellantur: & hiſ qui præditi ſunt, Officialeſ terreſtreſ. Sunt autẽ ii, ſuccamerariuſ, capitaneuſ, gladifer, vexillifer, pincerna, ſuppincerna, inciſor, dapifer, ſubdapifer, tribunuſ, iudex, ſub-iudex, notariuſ, theſaurariuſ, venator, agaſo ſive equorum curator. Habentq; certuſ ſuaſ functioneſ ſive curationeſ antiquituſ, in ſua quiſque ſatrapia ſive tractu, ac terra, ut vulgo loquuntur: quarum quælibet olim, diſcerpto in multoſ dominatuſ regno, ſuũ ducẽ habuit. Ejuſ autẽ hi fuerunt adminiſtri peculiareſ. Nunc magna partuſ ſoluſ nomen eundẽque honorem retinent. Qualeſ ſunt gladiferi, pincernæ, ſuppincernæ, inciſoreſ, dapiferi, ſubdapiferi, ac theſaurarii: niſi quod in extraordinariuſ iudiciuſ, quaſ commiſſioneſ vocãt, regiſ mandatiſ ſubſerviunt, & in colloquiuſ aſſident. Tamẽſi etiã nunc ii peculiaribuſ ſuiſ muneribuſ fungi recte poſſe exiſtimantur, in ſuo quiſque tractu, à quo denominationẽ habet, quotieſ eũ Princepſ adit: Nempe ut gladifer Poſnaniẽſ in Poſnaniẽſi ſatrapia gladiũ ipſi præferat in ſolenni pompa: pincerna poculũ adminiſtret: inciſor ſive ſtructor menſam apponat:

dapifer dapes inferat: subdapifer dapiferum cum sceptro seu baculo præcedat, suppincerna potus curam gerat, thesaurarius condus ac promus pecuniæ sit ac supellectilis ejus. Cæteri sane funguntur etiam nunc fere suis muneribus. Ac vexillifer quidem in bello vexillum præfert exercitui suæ satrapia. Tribunus custos est arcis in suo quisque tractu, durante bello: Itaque vacationem habet militiæ. Venator venationibus & sylvis præest. Agafo equitio sive armento equorum. Iudex causis & controversiis privatis nobilitatis disceptandis & judicandis præsidet una cum subjudice: qui ejus est socius, non vicarius, loco tantum inferior. Notarius scriba est & actuarius judicii: Sed habet ipse quoque in judiciis jus dicendæ sententiæ, consuetudine magis, quam legum præscripto. Cæterum Succamerarius (ut ejus partes postremo loco explicemus, licet honore omnibus his anteeat) olim fortassis præfuit cubiculo & cubiculariis Principis in sua quisque terra: Nunc regendis modo finibus agrorum ac bonorum terrestrium præest. Quem itidem atque judicem, subjudicem, & notarium, juratum esse oportet. Habetque is ad id munus obeundum vicarios & ipsos juratos

juratos, in singulis territoriis singulos, qui camerarii vocantur, sive cubicularii, propterea fortassis, quod antiquitus ministri cubiculi Principis ad id munus legebantur à succamerario. Nunc is eos sibi legit arbitrato suo ex equestri ordine ejusdem territorii, & jurejurando adigit, mutatque quoties vult. Cracoviensis Succamerarius præ cæteris ea prærogativa præditus est, ut salinarum ejus ipsius tractus arbiter sit & inspector. Capitaneorum officia statim exponemus. Cæterum hi, de quibus modo egimus, non omnes in omnibus satrapiis sunt, neque in singulis singuli. Et Cracoviensis quidem satrapia succamerarium, gladiferum, dapiferum, tribunum, judicem, subjudicem, & notarium habet singulos: Posnaniensis cæteros quidem habet itidem singulos: Succamerarius vero, judices, subjudices & notarios binos. Habet enim hodie terra Vschoviensis peculiare, quæ à Polonia quodam tempore seiuncta fuit. Sendomiriensis satrapia cæteros quidem & ipsa singulos habet, præter tribunum, quem etiam Prissloviense territorium non ita pridem suum habere cœpit. Calissiensis item eosdem omnes habet singulos. Siradiensis stratore & subdapifero caret: gladiferum,

pincernam, dapiferum habet singulos: Succamerarios, vexilliferos, iudices, & notarios binos. Habet enim hos Velunense territorium suos, ex quo tempore avulsum fuit à Polonia, sicut arbitrator. Tribuni item duo sunt in eadem satrapia, Major & Minor. Lenciciensis gladiferum, structorem & subdapiferum nō habet, cæteros habet singulos. Itemque Brestensis. Inovvladislaviensis vero gladiferum unum habet, structorem & subdapiferum nullum: Reliquos omnes binos. Habet enim Dobrinensis terra peculiarem succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, tribunal, iudicem, subjudicē, & notarium. Russia quinos habet succamerarios, vexilliferos, pincernas, dapiferos, tribunos, iudices, subjudices, & notarios: Nempe Leopoliensem, Præmissiensem, Sanocensem, Haliciensem, & Chelmensem: Gladiferum, structorem, & subdapiferum nullum. Podolia itidem nullum de his tribus: Reliquos vero singulos, exceptis tribunis, quos duos habet, Camenecensem atq; Trebovliensem. Lublinensis satrapia gladiferum, structorem, & subdapiferum nec ipsa habet: vexilliferum, pincernam, ac dapiferum singulos: cæteros binos. Lucoviense enim territorium peculiare habet

bet succamerarium, tribunum, judicem, subjudicem, & notarium. Belfensis succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, judicem, subjudicem, & notarium habet singulos, cæteros non habet. Plocensis succamerarium, pincernam, dapiferum, ac tribunum singulos: Iudicem vero & subjudicem & notarios binos: (Habet enim hos Zavyrense territorium suos.) Structore ac subdapifero ea satrapia caret. Ravensis vero structore item & gladifero: Subdapiferum unum habet: reliquos autem ternos, territorii distinctos, videlicet Ravensem, Gostinensem, & Sochacioviensem. Masovia iudices habet undecim, totidem quot territoria: Nimirum Cynensem, Viznensem, Varšaviensem, Nurensem, Vyšlegrodensem, Zacrocimensem, Ciechanoviensem, Lomzensem, Ostrolencensem sive Zembrovianensem, Rozanensem, & Livensem: Subiudices & notarios totidem: Succamerarios uno minus: Zembrovianense enim territorium eo caret: Pincernas atque dapiferos octonos: Rozanense enim & Livense, atq; item Zembrovianense territoria hos non habent: Vexilliferum ne Lomzense quidem: Subdapiferum autem neq; hæc ipsa, neque Nurense: neque Vyšlegrodense: porro suppin-

cernas & thesaurarios totidem, quot subdapiferos habet Masovia, nempe quinque: Suppincernam item Ravenfis satrapia habet: Brestensis vero thesaurarium: Cæteræ omnes neutrum: Magistrum culinæ nulla præter Cracoviensem, si modo non regni is est: Agasonem nulla præter Russiam: Venatores solæ Cracoviensis, Posnaniensis, Siradiensis atque Lenciciensis singulos: Sandomiriensis vero & Masovitica binos: Hæc quidem Visnensem & Lomzensensem: Illa vero Sandomiriensem & Radomiensem. Habent & Osuiciensis & Zatoriensis terræ suos iudices singulos: habet etiam Severiensis ab episcopo. Cæterorum terrestrium magistratuum nullum habet Silesia, Præfectis sive Capitaneis exceptis: De quibus iam dicendum est. Capitaneus, quem Præfectum recte dixerimus, addito nomine arcis, cui præest, custos est ac defensor non solum arcis regiæ, verumetiam pacis atque tranquillitatis publicæ, in sua quisq; præfectura, quam à vi tutam debet præstare & vindicare, & furibus latronibusque repurgare. Itaque jurisdictionem coërcitionemque habet late patentem, non modo in agrestes & oppidanos, verumetiam in equestri ordinis homines: Qua de re

accu-

accuratius suo loco tractabimus. Adhæc omnium aliorum iudicum, ecclesiasticorum iuxta ac profanorum, sententias ad extremum executioni mandat, si executores alii nolint, vel non proficiant. Gerit etiam curam commodorum & reddituum Principis, qui ex re familiari, ac censibus & pensionibus oppidanorum & agrestium proveniunt. Et omnino arces, & villæ, seu rustica prædia cum suis sartis tectis, & oppida pagique Principis in ditione præfectorum sunt. Solus omnium Cracoviensis præfectus licet amplissimam iurisdictionem habeat, tamen sartorum tectorum arcis, & reddituum Principis curam non habet. Est enim magnus procurator eius arcis, qui utrumque hæc onus sustinet. Nam Posnaniensis præfectus, licet maiores etiam prærogativas & iurisdictionem in tota maiore Polonia obtineat, atque ob id generalis maioris Poloniæ Capitaneus vocitetur, curat tamen sarta tecta arcis Posnaniensis duntaxat, & redditus regios eiusdem territorii. Cætera enim territoria iurisdictioni eius subiecta, habent fere suos curatores, quos etiam minus proprie præfectos appellamus: de quibus post agemus. Oportet autem præfectum esse equestri ordinis,

nis, agros & fundos proprios in ea ipsa
 præfectura, cui præficitur, habentem.
 Neque externo autem, neque regio vel
 ducali genere orto, conferri præfectu-
 ram fas est. Nec duas cuiquam habere
 licet: Ac ne unam quidem primariam
 duntaxat & jurisdictione præditam
 cum primaria Castellania vel Palatina-
 tu ejusdem satrapix: Posnaniensi &
 Cracoviensi exceptis; in quibus non
 idem jus est. Ne Silesix quidem ca-
 dunt sub hanc legem. Habet Præfectus
 quilibet suum Vicarium, quem Viceca-
 pitaneum vel Burggrabium vulgo vo-
 cant: Nos Suppræfectum fortassis non
 inepte dixerimus. Penes quem est vi-
 caria præfecturæ totius potestas, & re-
 rum judicatarum executio. Habet &
 alterum administrum, statorum ac cer-
 tis temporibus peragi solitorum judi-
 ciorum, quem judicem castrensem di-
 cunt. Utrunque arbitrato suo creat
 & abdicat: Sed utrunque juratum iti-
 dem, atque ipsum præfectum, & ex-
 questri ordine esse, certa que bona ter-
 restria in ea ipsa præfectura habere o-
 portet. Nec eundem judicem suppræ-
 factum, terrestremve & castrensem ju-
 dicem, esse fas est. Habet item præfectu-
 ra quæque actuarium juratum, quem
 notarium castrensem nominat. Non
 sunt

sunt autem satrapiis, verum arcibus ac territoriis fere, quæ districtus vocantur, distinctæ præfecturæ: nonnullæ etiam complura territoria in se complectuntur.

Præfectura totius Poloniae.

Sunt vero hæ totius Poloniae præfecturæ: In maiore quidem Polonia unica generalis, Posnaniense, Costense, VVschovenese, Calissiese, Gnesnense, Pysdrense, Coninense, Keinense, & Nacense territoria complexa: In minore autem Cracoviensis, quæ præter primarium, alia tria territoria, videlicet Prossloviense, Xianzense & Leloviense in se continet. Præter eam sunt Sandecensis & Biecenensis, præfecturæ cum iurisdictione. In Sendomiriensi vero satrapia sunt: Sendomiriensis, Radomienensis, (Stenzicense quoque territorium dudum complexa, quod jam peculiarem præfectum habet,) Corcinenfis, iuxta & novæ civitatis dicitur, Chencinensis, Opocinensis, Pilsnensis. In Lublinensi ejusdem nominis præfectura est, & Lucoviensis. In Siradiensi Siradiensis, quæ Schadcoviense quoque & Radomscense & Petricoviense territoria annexa habet: Velunensis item & Ostresloviensis. In Lenciciensi unica est, tria habens territoria, nimirum

nimirum Lenciciense, Brezinense, & Orloviense. In Cuiavia Brestensis, Cru-
 fuiciense item & Covaliense, & Præde-
 cense, territoria adiuncta habens: Iu-
 nivladislaviensis cum annexo Bydgo-
 stiensis territorio: & Bobrovnicensis,
 Dobrinense, Ripinense & Libnense
 territoria complexa. In Russia Leopo-
 liensis, Præmissiensis, Sanocensis, Ha-
 liciensis, Chelmenfis, & Crasnostavien-
 sis. In Podolia Camenecensis atque
 Trebovliensis. In Belsensi satrapia Bel-
 sensis, Buscensis, Grodlensis, & Grabo-
 necensis. In Plocensi unica cum tribus
 aliis territoriis, Zavvrensi, Mlavenfi,
 Srenensi sive Srencensi. In Masovia
 Cyrnensis, Viznensis, Varfaviensis, cui
 Nurense quoque territorium paret,
 Vysslegrodiensis, Zacrocimensis, Cie-
 chanoviensis, Lomzensis, Rozanensis,
 (in qua est Macoviense territorium,) &
 Livenfis. In Ravenfi vero satrapia
 tres præfecturæ sunt, Ravenfis, Gosti-
 nensis, & Sochacioviensis. In Silesia
 sunt Osuiencimensis & Zatoriensis.
 Præter has præfecturas sunt & aliæ de
 superioribus fere detractæ, & peculia-
 riter, quamvis minus Latine, tenuta,
 earumque præfecti tenutarii vulgo vo-
 cantur: qui partim non habent sua ter-
 ritoria, partim habent, verum sine ulla
 iurif-

iurisdictione in nobilitatem. Nam ea est penes veros præfectos, quibus ea tenentur voluntate regia propter utilitatem, vel aliqua de causa detracta sunt. Sunt autem ii tenentarii curatores, modo regionum prædiorum atque reddituum, & castellorum, plebisque subiectæ, non dissimili conditione magni procuratoris arcis Cracoviensis. In iis leges ea, quæ de præfecturis quidem commemoratae sunt, locum non habent. Omnium autem præfecturarum redditus, partim ex agricultura, & re pecuaria, partim è molis frumentariis & sylvis, partim è censibus & pensionibus agrestium & oppidanorum proveniunt, & vel certo pacto præfectis locantur à Principe, vel eorum fidei committuntur, ita ut rationibus reddendis obnoxii sint. Condonantur etiam interdum ob eximia merita. Oppignorari quoque præfecturas non inusitatum est, eas præsertim, quæ iurisdictione carent, quæque non sunt primariae cuiusque satrapia. Sed ita demum id legitimum est, si rata reddituum portio quotannis de capite deducatur. Quod cum in desuetudinẽ abiisset superiori tempore, comitiorum decreto nunc revocatum est. In iis vero præfecturis, quæ iurisdictionem habent, si usus reipublicæ

blicę oppignorationem requirat, etiam
assensu Senatus comitali opus est. Sola
Sendomiriensis privilegio quodam ne-
que oppignorari, neq; locari perpetua
locatione potest. Habent & episcopi, &
proceres, atque equites locupletiores
nonnulli arces & præfectos suos: Sed
hoc nomine Principi nequaquã obno-
xios. Habet arx Cracoviensis peculiari-
ter decē custodes, qui burggrabii, sum-
pto à Germanis vocabulo, appellantur,
sine ulla potestate, præfecti auctoritati
obnoxios: Qui pacis juxta ac belli tem-
pore nocturnas, atque etiam diurnas,
quãdo opus est, excubias, per se, vel per
administratos suos servant. Habentque
militiæ vacationem: & eo nomine am-
bitur id munus à multis, & à rege con-
fertur. Salinæ & alia metalla habēt suos
curatores & administratos juratos, & ra-
tionibus reddendis obnoxios. Præst
autē salinis Bochnensibus & Veliscen-
sibus, earumque administris & operis,
unus salinator, quem zupparium Cra-
coviensem vocant. Russicis item unus,
quem Russicum appellant. Et est hono-
rata hæc utraque curatio. Sed neque in
regni, neque in curiæ, neq; in terrestri-
bus magistratibus numerantur: Quem-
admodum neque telonæ, sive quæsto-
res teloniorum, neque tributorum atq;

exactionum publicarum exactores. Et ii vero utrique rationibus reddendis obnoxii sunt. Telonæ quidem, si non redemerint telonia: Quod faciunt plerunque. Hos omnes in hunc locum terrestrium magistratuū conjicere libuit, propterea quod eorum curationes ad præfectorum officia nonnihil accedunt. Scribam quoque sive notarium thesauri regii nihil vetat his adjicere, quem rex ipse edit, ac thesaurario vicarium adjungit. Est & scriba castrensis, quem etiam notarium campestem vocant, mercenariorum militum conscriptor, & solutor stipendiorum.

Ministeria aulica.

Sunt etiam à terrestribus magistratibus non multum diversa ministeria quædam in aula Principis, quæ officia curiæ dicuntur. Quorum administri terrestrium plerorumque & regni officialium (quorum sunt cognomines) quotidianis ministeriis in aula Principis funguntur, fidemque suam Principi ad suum quisque ministerium iurejurando obstringunt. Sunt autem ii: Marescalcus, Thesaurarius, seu Vicethesaurarius, Succamerarius, Referendarii duo, Pincerna, Structor mæsæ, Dapifer, Subdapifer, Magister culinæ, & Præfe-

ctus curruum. Nuper etiam his accesse-
fere Vexillifer, ac ductor aulicæ mili-
tiæ. Qui omnes addito nomine curiæ,
à superioribus magistratibus & officia-
libus cognominibus suis distinguun-
tur: nempe ut Marescalcus curiæ, The-
saurarius curiæ, atque eodem modo alii
dicantur. Nec scio an & Secretarii in
hunc ordinem referri debeant, licet
nullum peculiare certumque munus
attributum habeant, sed ad nutum
Principis præsto sint in obeundis ejus
nomine legationibus, in scriptionibus
& lectionibus publicarum & regiarum
scripturarum, in acciendis ac deducen-
dis ad Regem vel in senatum illustri-
bus hospitibus & legatis Principum, in
exquirendis & referendis sententiis æ-
grotorum, & à consilio absentium pri-
mariorum senatorum, in recogno-
scendis pro Principe locis, factis, & cau-
sis controversis, regionum præsertim
hominum, & administratorum inter
ipso, vel cum magistratibus suis, & si
qua sunt alia honesta & cum dignitate
conjuncta ministeria. Numerus eorum
certus non est. In his eminet unus, qui
appellatur primus seu major Secreta-
rius. Is absentium Cancellariæ præsi-
dum vicem supplet in aula & comitatu
Principis: Nec tamen, ut illi, gestat
signum

signum regium, sed quoties opus est, petito ab ipso annulo signatorio, tam diplomata publica, quam epistolas ipso præsente signat. Quod si is quoque absit, peragit ea quispiam de cæteris Secretariis, quem Princeps jusserit. Habet autem primus quoque Secretarius secundum Cancellarium & Vicecancellarium prærogativam capeffendi honores publicos & magistratus qui vacaverint: in arbitrio tamen regis positam. Habet & locum honoratum supra omnes officiales terrestres & aulicos, excepto Marescalco. Marescalcus curiæ absente Marescalco regni agit omnia quæ illius muneris sunt: A præsente etiam socius adhiberi solet ac debet ad ea quæ sunt majoris momentû peragenda, præfertque cum eo pariter Principi erectum sceptrum, Thesaurarius item Thesaurarii regni absentis vices gerit, adhibeturque & ipse à præsente ad pleraque omnia. Succamerarius, est magister cubiculi atque cubiculariorum puerorum, aliorumque domesticorum Principis administrorum: Sub cuius potestate est supellex ad lectum & cubiculum Principis cultumque corporis pertinens. Ianitoribus quoque idem præest. Referendarii, supplicum libellorum magistri sunt, &

querimoniis hominum audiendis, Cancellariæque, ut verbo legis utamur, referendis præfunt. Quinetiam in libris urbanis disceptandis præsto sunt eidem Cancellariæ, ejusque permissu exponunt Regi cum consilio causas & controversias litigantium. Nuper adeo sententias quoque rogari cœperunt in regiis judiciis. Sunt autem duo pari potestate, alter ecclesiastici, alter profani ordinis. Ductoris copiarum, magistri stabuli, magistri culinæ, & præfetti currum quæ sint officia, ipsa eorum nomina satis ostendunt. Cæterorum munera jam sunt explicata in terrestribus officiis & curationibus. Eadem enim sunt horum atque illorum: Sed cedunt hi illis præsentibus in sua cuiq; satrapia sive terra. Hæc autem omnia honorata sunt ministeria: Minus illa, interioris cubiculi servitoris, curatoris lecti atq; dispensatoris. Cæterum stipendiarii & aulici Principis equites, concionatores, & sacrifici, quamvis honorato sint loco, tamen inter officiales non censentur: Multo minus stipatores, sive satellites, cubiculariique & pueri: Sed perpetui sunt administri Principis, & præsto sunt ipsi iter facienti, & quovis loco manenti. Ac sacrifici quidem per vices operantur sacris quotidie præsentem re-
ge.

ge. Canunt etiam festis diebus, benedictionesque & gratiarum actiones ritu Christiano ad mensam ejus peragunt. Concionator sacris concionibus fungitur. Aulici vero (sic enim vocantur) equites equis stipendia merent, præsidii honorisque regii causa, & equestrem eum vel currulem equestres fere comitantur. Qui equitatus numerosus est atque splendidus, nobili juventute constans. In qua sunt complures magistratibus & officiis non modo aulicis verum etiam terrestribus præditi. Ei vero Marescalci moderantur. Cæteri ministri non habent necesse equos alere. Itaque pedestres prodeuntem in publicum Principem deducunt. In solennibus tamen pompis non inusitatū est, ut equites quoque aulici pedestres equestrem Principem antecendant. In longioribus autem itineribus ii, qui equis non merent, vel regiis, vel oppidatim suppedatis, vel conductitiis equis aut curribus vehuntur. Ex his stipatores præsidii causa sunt circum Principem: Quod tamen recens est in Polonia: sed auget majestatem Principis. Cubicularii & pueri præsto sunt ad quævis domestica ministeria. Sed cubiculariorum peculiaris usus est in acciendis in Senatum & ad Regem consiliariis, & perferendis

quoquo versus literis, mandatis, edictisque regiis. Quam ad rem oppidatim & vicatim eis mandato Principis equi subministrantur. Quæ, subvectiones, & lingua vernacula, *poduoda* vocantur: Cursum publicum Latini vocant. Incedentem in publico Principem, aulici quidem antecedunt: stipatores prælongis securibus more pedum Germanorum armati latera ejus cingunt: cubicularii vero cum pueris subsequuntur, sed ita, ut & aulici proceribus atque senatoribus profani ordinis, & cubicularii puerique episcopis ac secretariis ecclesiastici ordinis proxima Principi loca honoris causa concedant: Nisi forte regem regina sequatur. Tunc enim episcopi quoque & secretarii cum proceribus antecedunt: Regnam vero longus ordo sequitur nobilium matronarum & puellarum. Hæc igitur est ratio universæ aulæ & comitatus regii. Mitto enim cantores, abacucustodem, mapparium, canum venatorum curatores, dimensorum distributores, janitores, tibicines, tubicines, opifices, & alia viliora ministeria: Quæ magna est turba, & sumptibus Principis alitur. Et quoniam omnia persequimur: volumus quidem certe. Habet etiam Regina suum comitatum, nec modo

modo puellarum & matronarum quæ in gynæceo sunt, sed etiam puerorum cubiculariorum & aulicorum, & in his peculiare administratos sive officiales. In primis Magistrum curiæ, qui omnibus præest, Reginamque prodeuntem cum sceptro antecedit: Magistram curiæ matronam gynæceo moderantem: Deinde Cancellarium, vel Secretarium: Cujus sunt munera, literas nomine Regine conscribere, & signare, & legere, & compellantibus eam responsa dare. Quod quidem nescio an cum Magistro curiæ commune habeat. Est autem & hic discrimen inter cancellarium & secretarium, quod hic non gestat signum Regine, sicut ille: sed ab ea, quoties opus est, utendum accipit. Habet Regina etiam thesaurarium suum, & pincernam sive pocillatorem, & structorem mensæ, & subdapiferum, & dapiferum, & culinæ ac stabuli magistros singulos: Itemque dispensatorem, abaci custodem, mapparium, & janitores, eodem, quo regii sunt, honoris discrimine: Quibus omnibus victus, vestitus, & mercedes à Rege præbentur. Indidem ipsius quoque Regine mensa instruitur, res vestiaria, mundus muliebris, & jumenta comparantur. Quod si ea Regi superstes sit, vidua de suo ac de fructi-

bus & redditibus eorum bonorum, quæ Rex ipsi dotis ac donationis propter nuptias nomine de amplissimi Consilii sententia attribuerit, sese cum universo comitatu suo deinceps sustentat. Atque hæc de magistratibus regni terrestribus, & aulicis, nobis decursa sunt.

De ordine Ecclesiastico.

De ecclesiasticis magistratibus, honoribus, ministeriis & curationibus, quales sunt secundum archiepiscopos & episcopos, suffraganeorum, abbatum, præpositorum, decanorum, archidiaconorum, scholasticorum, cantorum, custodum, cancellariorum, vicariorum in spiritualibus, officialium, commissariorum ministrorum, priorum, custodum sive guardianorum, pœnitentiariorum, parœcorum, quos etiam plebanos vocant, non est operæ pretium hic nos persequi: Ne de collegiis quidem, canonicorum, monachorum, & monacharum, fratrum conventualium, vicariorum, psaltarum, mansionariorum, & si qua sunt alia. Neque enim peculiare quicquam habent apud Polonos præ cæteris gentibus & nationibus Christianis, neque ad rempublicam pertinent, exceptis archiepiscopis & episcopis, & si quibus forte

forte præterea peculiariter quædam reipublicæ munera, quorum superius mentionem fecimus, mandantur. Magnus tamen, ut par est, honor eis & omnibus sacerdotibus habetur solo sacerdotii nomine. Major etiam olim habebatur: id quod è vetustioribus literarum monumentis deprehenditur. Omnes autem si episcoporum & archiepiscoporum potestati & jurisdictioni subiecti sunt, præter, si qui Pontificis maximi, cuius eximia potestas est, auctoritate exempti sunt.

Reliqui magistratus Poloniæ.

Plebes urbanæ, oppidanæ, vicanæ, & agrestes, partim Principi parent, partim proceribus & equitibus: partim certis sacerdotiis attributæ sunt. Reguntur autem à suis quæque dominis, eorumque præfectis ac procuratoribus, ex æquo & bono, sive ex arbitrio magis, quam certis legibus. Quanquam non carent tamen suo quæque jure: Quod non est unius modi, quemadmodum posterius ostendemus. Præter dominos autem, eorumque præfectos & procuratores, habet plebs quæque oppidatim, vikatim, & pagatim suos magistratus. Ac in pagis quidem scultetum sive advocatum hæreditarium vocant,

L 5   qui

qui est quasi deductor ac defensor coloniarum: qui vel ipse, per se, vel per vicarium suum, (& ipsum advocatum, sed judicialem, vocant,) cum adjunctis aliquot ex aratorum numero scabinis (sic appellantur iudices, sive assessores iudicii) jus dicit. In civitatibus autem & oppidis & vicis præter hos sunt etiam consules. Ita vocamus eos, qui à veteribus decuriones appellantur: penes quos est civitatis cujusquam gubernatio & custodia: in delinquentes animadversio: publicorum commodorum administratio, curaque ædificiorum & sartorum tectorum publicorum. Inter eos autem unus præsidet magister civium, quem vulgo proconsulem vocitant, qui eos, quoties opus est, convocat, & in consilium adhibet. Nam leviora sine illis ipse gerit. Consulum non idem est ubique numerus. Habent item singulæ opificum societates & contubernia in qualibet civitate & oppido suos magistros, & his adjunctos aliquot seniores. In majoribus urbibus sunt etiam ædiles unus & alter, de numero decurionum delecti, pecuniæ publicæ quæstores, & sartorum tectorum curatores. In oppidis vero & vicis communiter hæc à decurionibus curantur. Hos magistratus, in oppidis præser-

præsertim, iuratos esse oportet, præter
advocatos hæreditarios. Nullos autem
eommunes magistratus pagi inter se,
neque civitates, habent. Hæc de ple-
beiis magistratibus.

Electio magistratum & Cleri.

Creandorum magistratum, & ho-
norum mandandorum, in Polonia
non una est ratio. Olim episcopi ex
præscripto sacrorum canonum à col-
legiis primariorum sacerdotum, quæ
capitula cathedralium ecclesiarum vul-
go nominant, legebantur: Nunc Prin-
ceps, umbratili quadam electione illis
relicta, aut ne relicta quidem, solus ar-
bitratu suo edit episcopum, & Pontifici
max. commendat (quod fiebat etiam
à collegiis) ut eius auctoritate appro-
betur, præficiatur, & ab aliis episcopis
consecretur. Cæperunt autem sic editi
sive nominati indulgentia vel conni-
ventia quadam admitti ad consilia pu-
blica priusquam approbentur à Ponti-
fice: Non item ad functiones sacras, &
iurisdictionem ecclesiasticam, & admi-
nistrationem bonorum: Sed à morte
episcopi collegium sacrum, distributis
inter se curationibus, bona vacantia
administrat: excepta Gnesnensi dicece-
si, quæ peculiarem habet Oeconomum,
etiam

etiam vivente Archiepiscopo. Ius autem dicit in ea juxta ac in aliis dicecesibus vacante sede unus aliquis, quem collegium administratorem temporarium renunciaverit. Abbatum & præpositorum eligendorum jus collegia monachorum hætenus retinere: Sed jam vix retinent, ab episcopis primum, deinde à regibus etiam labefactum & violatum. Ad electionem quidem certe, regius assensus & episcopi auctoritas accedat, oportet. Cæterum in sodalitiis & conventibus fratrum mendicantium neutrum horum requiritur. Ne in inferioribus quidem & quasi vicariis locupletiorum monasteriorum curationibus, quas fere præposituras vel prioratus vocant, prælati & canonici ecclesiarum cathedralium, partim à pontifice maximo, partim ab ipsarum episcopis, alternis mensibus creantur. Primariorum tamen secundum episcopos in unaquaque ecclesia prælatorum & nonnullorum canonicorum edendorum sive commendandorum, & , ut vulgo loquuntur, præsentandorum jus regi concessum est pontificum superiorum indulgentia. Indultum est idem jus etiam privatim quibusdam, præsertim episcoporum curatoribus, in aliis quibus-

busdam sacerdotiis. In parœciis vero & aliis minoribus sacerdotiis usitatum & legitimum est, ut jus edendi sit penes eos, unde profecta est donatio cuiusque sacerdotii, vel in quorum bonis id proventusque ejus siti sunt, sic tamen, ut penes episcopum sit approbatio editi, & reprobatio, si non sit idoneus: aut si plures pariter edantur, adjudicatio. Quod de illis quoque, qui à rege vel alio quopiam profano commendantur, sive præsentantur, intelligendum est. Vocantur autem patroni usitato juri pontificio nomine; collatores etiam vulgo, qui jus hoc edendi sive præsentandi habent: Quibus invitis obtrudi sacerdotem sive beneficiarium per legem non licet, ne pontificis quidem maximi auctoritate: nisi ii sese indignos eo jure reddiderint, aut intra tempus legitimum uti eo neglexerint. Obtruso pœna est proscriptio. Quæ sic obiter, & præter institutum propemodum, hic nobis perstricta sunt. Ad proprios reipublicæ Polonæ magistratus revertamur. Palatinos & Castellanos, & reliquum omnem senatum regni, Princeps legit, & jurejurando obstringit sibi, & regno, sive reipublicæ. Idem confert præfecturas, cæterosque omnes magistratus, honores & mi-

& ministeria publica. Sed in magistratibus regni illud receptum est, ut non nisi in comitiis renunciatur. In iudice vero & sub iudice, & scriba sive notario, terrestribus ita adstricta est legibus potestas Principis, ut nobilitas eius satrapiae sive territorii, cuius iudex, vel sub iudex, vel scriba decessit, conventu instituto, auctore & praeside Palatino, quatuor patresfamilias equites eligat: de quibus Princeps unum, quem vult, in locum vacantem surrogat. Abrogari vero magistratus aut honor ullus nemini potest, nisi per maximam vel mediam capitis diminutionem, hoc est, libertatis civitatisve, sive nobilitatis & bonae famae amissionem: aut si quis alium magistratum honoremve adeptus sit, quem cum priori retinere jure non possit. Ipse se quisque abdicare arbitrato suo potest. Praefectura, & metallorum, teloniorumque curatione, Princeps amovere quemlibet, quando vult, potest, nisi cui ipse promiserit, ac diplomate caverit, ut ad certum tempus, vel quoad vixerit, amoveri nequeat. Aulico item magistratu & ministerio amovere quemque Regi licet. Non temere tamen id facit, nec fere sine nota ignominiae: nisi lex jubeat. Exactores tributorum annui
fere

fere creantur à Rege, vel comitali placito. Plebeios magistratus partim domini vel præfecti creant, partim ipsi sibi cives & oppidani legunt, præter Cracoviam: ubi Palatinus jus legendi senatus habet: abrogandi non habet: Nec nisi morte, aut maxima mediave capitum diminutione honoris amittitur: Ex omni etiam numero viginti quatuor consulum, quotannis octo, quos vult, Palatinus rebus gerendis præficit, quos præfidentes vocant: de quibus certo ordine singuli fiunt magistri civium in sex hebdomadas. Nec multum diversa est ratio consulum in aliis quibusdam civitatibus & oppidis: Nisi quod præfecti in suæ quisque ditionis oppido unum aut alterum legendi facultatem habent. Cazimiræ, Clepariæ, & Prosoviæ magnus procurator arcis Cracoviensis, cum in legendis consulibus, tum in aliis rebus, præfecti vicem obtinet. Idem advocatum & scabinos juris supremi Theutonici sive Magdeburgensis legit. Cæteros autem scabinos, ipsi consules sive decuriones in sua quisque civitate & oppido legunt, & sacramento adigunt. Cracoviæ advocatum quoque judicalem. Cæterum scultetus sive advocatus hæreditarius in quovis oppido, vico atque pago semel à domi-

no constitutus, magistratum hunc, obnoxium ipsi domino ad equestre ministerium, reique publicæ ad expeditionem bellicam, etiam ad hæredes transmittit. Quin & in externum transferre assentiente domino potest. Est tamen jus fasq; domino amovere scultetum, & advocatum hæreditarium contumacem aut inutilem, persoluto ipsi pretio, quod habet inscriptum in diplomate, vel secundum æstimationem emolumentorum atque ædificiorum. Nisi quid enorme & privatione dignum commiserit. Quo quidem jure multiplicabuti cœpere ad augenda commoda sua, ut scultetis & advocatis hæreditariis sine ulla culpa ejectis prorsus, vel in ordinem redactis, agros eorum prædiis suis adjunxerint, judiciis vero judiciales advocatos arbitrato suo præficiant. Reditus magistratuum regni exigui, terrestrium vero & aulicorum nulli fere sunt. Ne urbanorum quidem, & oppidanorum, & agrestium ulli fere certi sunt. Honorem Poloni satis amplum & luculentum virtutis & honestorum laborum præmium esse duxerunt, etiam sine compendio: quod minus generosi animi magis plerunque consectantur. Sunt tamen certæ mercedes, & quasi sportulæ, quæ judicibus
judi-

judiciorumque administris penduntur à litigantibus. Primores aliquot Palatini & Castellani, mediocres tamen habent redditus, partim ex agris & prædiis, partim è salinis, vel teloniis, sive aliis quibusdam pensionibus à Principe antiquitus in omne tempus attributis. Episcopi nonnulli peramplos habent, unde non modo ipsi commode & cum dignitate vivere, & senatoria munera laute sustinere, verumetiam inferioris ordinis sacerdotes, socios & administratos suos recte alere ac tueri, & omnem cultum divinum cum dignitate administrare, & egenis denique liberaliter subvenire queant. Habent etiam decimas omnium segetum publico principum ac totius Poloniæ consensu jam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, & aliis quibusdam pensionibus postea vel cumulatas, vel commutatas: indeq; cum aliis quibuslibet sacrorum administris, tum paræcis, prælatis, & canonicis certas portiones antiquitus segregarunt. Habent & luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces & territoria, partim priscorum itidem principum & regum, partim privatorum munificentia adjecta. Ne abbatum quidem & cæterorum sacerdotum, prima-

riorum præsertim, quos prælatos vocant, & monasteriorum, atque etiam parœciarum piis & honestis usibus male prospexit similis pietas & beneficentia. Ipsi etiam superiorum temporum episcopi, abbates, & sacerdotes successoribus & posteris suis permultum addiderunt, patrimonia sua, vel empta aliunde bona, censuque sacerdotiis adiungendo, templorumque splendorem, ædificiorum atque donariorum omnis generis magnificentia augendo, quo augustiorem cultum divinum redderent. Atque hæc omnia cum ipsis adeo personis ecclesiasticis maiorum legibus ac Principum benignitate immunita sunt à plerisque omnibus muneribus & oneribus publicis. Quo prolixior autem fuit hominum in ordinem sacrum munificentia superioribus temporibus, hoc erant abundantiores & ipsi, qui de suo liberales erant, licet minus curæ laborisque rei familiari impenderent. Nunc passim in alienas donationes ac decimas invaditur longe maiore avaritiæ rapacitatisque infamia, quam egestatis relevatione. Multi tamen ex hoc ordine nullos habent certos redditus: sed partim Episcoporum & opulentiorum non modo sacerdotum, verum etiam profanorum stipendiis, partim
cæteræ

cætera multitudinis quotidiana beneficentia & quasi stipe vitam sustentant. Quales fere sunt etiam ii, qui vocantur Mendicantium conventus, sive collegia.

Judicia Ecclesiastica.

Sed nos honorum & magistratum omni ferme ratione explicata, ad judicia transeamus. Eorum autem ratio varia & perplexa est in Polonia. Habet ordo ecclesiasticus, quemadmodum & apud alios Christianos populos, sua, quibus cæteri quoque homines, nobiles pariter ac plebei, obnoxii sunt aliquatenus, in iis præsertim causis, quæ cum religionis, aut personarum, rerumve sacrarum ratione aliqua ex parte connexæ sunt: Quales sunt, de institutis & ritibus religionis: quæque his adversantur, de impietate, hæresi, schismate, magia, incantationibus, scœnore, sacerdotiorum cauponatione, quam Simoniam vulgo vocant: Itemque de decimis, & fundis, & quibusvis censibus ac redditibus ecclesiasticis, de cæde, vi, & injuria sacris initiato homini, rei, aut loco sacro, seu sacerdotii fundo illata. Ad hæc de jure patrociniæ sive patronatus, quod vocant, & de sacerdotiorum jure quævis controversia:

itemque de jure matrimonii & natalium, & de miserabilium egentium personarum injuriis, quæque ex obligatione in foro ecclesiastico facta oriuntur. Testamentariæ causæ profanorum hominum in hoc æque ac profanis foris disceptantur, dummodo extra judicium testamenta sint condita. Aliter enim in eo foro disceptantur, in quo sunt condita. Nisi quid forte legatum sit pietatis ergo, & ad piam causam, ut vulgo loquuntur, hoc est, templis, ecclesiarumve ministris aut egenis: Quæ causa propria est ecclesiastici judicii. Est autem judiciorum ecclesiasticorum summa penes episcopos: quorum vices gerunt ii, quos vocant vicarios in spiritualibus, Cancellarii & Officiales: Inter quos unus, qui est primarius, generalis appellatur: Cæteri foranei. Ab Episcopis, eorumque vices gerentibus provocatio est ad Archiepiscopos: & ad Gnesnensem quidem ab ipso etiam Leopoliensi Archiepiscopo: Idque eo nomine, quod ille est legatus perpetuus, sive, ut vulgo loquuntur, natus sedis apostolicæ. Pertinent autem ad ejus provinciam hi episcopi: Cracoviensis, VVladislaviensis, Posnaniensis, & Plocensis in Polonia, VVratislaviensis in Silesia Boëmicæ ditionis: Lubessensis in Mar-

Marchia Brandeburgensi: Vilnensis in Lithuania: & Mednicensis in Samogitia: Olim Culmenfis quoque in Prussia, & Camenensis in Pomerania sub eo fuere: sed avulsi sunt postea. Ad Leopoliensem vero, Præmissiensis, Chelmenfis, Camenecensis, Lucensis, sive Luceoriensis, atque Kioviensis. Extrema tandem provocatio est ad Pontificem maximum antiquissimo Christianæ religionis instituto. Omnes autem iudices ecclesiastici iudicant, sive ad eo iudicare debent, è præscripto ecclesiasticorum & pontificiorum canonum: & præter diras sive censuras & interdicta ecclesiastica, habent ius quoddam coërcendi fontes, in sui quidem ordinis homines laxius, in profanos autem restrictius, ita ut contra hos ad executionem rerum iudicatarum, urbanorum ac terrestrium magistratum opem ad extremum implorasse necesse habeant. Nec ii iure eis deesse possunt aut debent.

Iudicia Politica.

Habent & profani inter se nobiles iuxta ac plebeii sua iudicia: quibus sacris initiatum aut sacerdotio præditum præesse non licet. Ac nobilitas quidem terrestribus iudiciis peculiariter

subest: quæ à iudice, subiudice, & notario terrestribus exercentur, alibi quidem quater, alibi sexies quotannis, alibi vero singulis mensibus: Nisi forte iudex, subiudex, aut notarius desit: aut bellica expeditio, vel comitia, colloquiave (de quibus paulo post dicemus) interveniant. Tunc enim silent iudicia nobilitatis, non terrestria modo, sed & alia. Sunt autem in qualibet satrapia sive palatinatu certa oppida, in quibus jus hoc dicitur nobilitati, in eo ipso territorio bona agrosque habenti. Nec evocari quenquam è suo territorio licet, nisi ipse certa obligatione nominatim ab hac prærogativa recesserit. Cæterum qui nulla habet bona terrestria, conveniri hoc jure non potest. ne sacerdos quidem, exceptis causis finium regundorum, & adscriptitii alieni profugi, cæsi, vel vulnerati: aut si ullus alio quam sacerdotii nomine bona terrestria possideat. Oppida vero ac territoria judiciaria hæc sunt: In Cracoviensi quidem satrapia Cracoviensis arx, Proslavia, Xianzum, Lelovia, Biezzum, Cichovia: In quo oppido & Sandecense territorium judicatur: In Posnaniensi, Posnania, Costenû, VVschona: In Sendomiriensi, Sendomiria, Radomia, Opocinum, Chencini, Vislicia,

cia, Pilsna: In Califfiensi, Califfia, Gneza, Pysdri, Coninum, Kcina, Naclum: In Siradiensi, Siradia, Schadcovia, Petricovia, Radomsci; Item Velunia & Ostrefovia: In Lenciciensi, Lencicia, Brezini, & Orlovia: In Brestensi, Breste, Crusuicia, Conale, & Prædecia: In Inōvvladislavviensi, eiusdem nominis oppidum, & Bydgostia: itemque Dobrinum, Ripinum, & Lipnum: In Russica, Leopoldis, Præmissia, Sanocu, Halitia & Chelma: In Podolica, Camenecia, ac Trebovvlia: In Lublinensi, Lublinum, & Lucovia: In Belsensi, Belsum, Buscum, Grodlum: In Plocensi, Ploscum, Plonscum, Bielscum, Racionzum, Zaverze, Mlavva ac Srenscum: In Masovica, Cyrscum, Vizna, Varfavia, Nur, Wyflegradum, Zacrocinum, Ciechanovia, Lonza, Zembrovia, Rozanum, & Liva: In Ravensi, Rava, Gostinium & Sochaciovia. In Silesia vero Osuencimense & Zatorienfe territoria suos utrunque peculiare habet iudices, qui cum delectis de nobilitate ius dicunt, præfecto præsidente. Ad eundem modum & Severiensis, episcopi Cracoviensis ditio, suum habet. Olim in Silesia ipsi duces in sua quisque ditioe iudiciis præsidebant. His iudiciis discipantur pleræque omnes causæ nobil-

ratis privatæ, ac civiles, quemadmodum loquuntur iureconsulti, ac civiliter institutæ. Regundorum finium controversia hoc ipso quidem iudicio primum disceptatur inter equites, vel inter equitem & sacerdotem: Sed ad extremum ad Succamerarium terrestrem remittitur: Qui in rem præsentem veniens, ipse per se vel per vicarium suum camerarium illius territorii eum definit, certisque metis atque signis fines controversos designat. Atque hæc est unica Succamerariorum iurisdictio. Cæterum si cum regiis bonis equiti sit controversia, non apud terrestre & Succamerarii iudicium ea disceptatur; sed Princeps equite postulante edit recuperatores aliquot de senatu ac terrestribus magistratibus sive officialibus eius satrapia, in qua est controversia: quos commissarios appellamus. Inter quos etiam Succamerarius esse solet. Qui in rem præsentem venientes iudicium id peragunt. Idem fit, si sacerdotalis fundus & ager cum regio controversos fines habeat: Nisi quod episcopus quoque eius diocesios editis à Principe recuperatoribus unum aut alterum de suis adiungit. Eademque ratio est petendi recuperatores à Principe in causa herciscundæ familiae, sive dividendæ

dendæ hæreditatis inter fratres & propinquos. Quanquam hoc iudicium etiam præfectus exercere potest. Criminales vero causæ de stupro, incendio, latrocinio, & vi armata alienis ædibus illata, ad præfectorum sive capitaneorum in sua cuiusque præfectura iudicium pertinent. Civiles item, quæcunque adversus eos equites instituuntur, qui certos agros & bona terrestria nulla habent, & qui, licet habeant, obligatione tamen sua ei foro obnoxios se fecerunt, aut merent publica stipendia, aut sacris initiato homini damnum vel iniuriam intulerunt, aut alienum adscriptitium detinent, aut obstaculis denique liberam fluvii navigationem impediverunt, aut si quis executionem rei iudicatæ prohibeat. Dicit autem ius præfectus in arce, aut alio loco publico suæ quisque præfecturæ, sexta quaque septimana, per se ipse, vel per vicarium suum iudicem castrensem. Atque hæc sunt iudicii castrensis causæ. Officii vero, sunt, rerum iudicatarum exécution: viduarum de bonis dotalibus eiectionum, & aliorum spoliatorum restitutio: Itemque in deprehensos in scelere & recenti, ut dicunt, crimine, aut si quis rem alienam apud se deprehensam non reddat domino repetenti: ad hæc

in turbatores conventuum & iudiciorum, & qui vetitis armis utuntur: in tolerantibus censuras ecclesiasticas ultra annum in injustos teloniorum exactores, & in sacerdotes, qui juri patronatus profanorum hominum derogant, aut profanos præter jus ad forum ecclesiasticum evocant, animadversio. In quibus causis quovis tempore cuivis querenti præsto esse debet præfecti auctoritas, per seipsum, vel per sup præfectum suum: Cuius jurisdictio ad causas officii pertinet, si præfectus ipse jus non dicat. Denique furti suspectos apprehendendi, reosque iudicandi, & supplicio afficiendi jus habet præfectus & sup præfectus ejus. Equestres tamen non nisi eos, qui ter ab eodem crimine damnatis editi, & in album furum relati sunt. Porro status controversiæ, hoc est, cum de genere cuiusquam ambigitur, & ex causæ, quæ infamiæ, confiscationis bonorum, vel capitis pœnam (præter eas, quas dudum præfectis attributas esse exposuimus) annexam habent, atque etiam de cæde equitis, ad solius Principis iudicium pertinent. De quibus is in comitiis demum cum senatu cognoscit. Præter si maleficium in loco domicilii Principis ipsius & sub aspectu eius patratum sit. Tunc enim,
si actor

si actor recenti & calenti, quod aiunt, facinore comprehendatur, absque citatione Princeps eum ipse per se, vel Marefcalcum iudicat. De personalibus vero causis civilibus, aut civiliter institutis, quæ alioqui ad forum terrestre vel castrense pertinent, Princeps itidem quovis loco ac tempore cum iis, quos ad manum habet, consiliariis, citatum iudicat. Quæ citatio curialis, & post curiam, vocatur. Sed eius usus ita restrictus est, ut ea in minore Polonia contra eum, qui in maiore tantum agros ac domicilium habet, non valeat: neque contra. Id autem iudicium regionum terminorum nomen habet. Vbi etiam in præfectos & administratos suorum bonorum & reddituum, quod ad munera eorum attingit, quicumque & undecunque ii sint, Princeps ipse sibi, instigatore, ut vocant, officii petente, & cuius postulanti jus dicit: Ac de provocationibus quoque ab officio castrensi ad se delatis cognoscit. Inustus tributum publicum exactor etiam apud Episcopum, Palatinum, vel Castellatum loci recte convenitur. Belli autem & expeditionis publicæ tempore, cum silent omnia supramemorata fora, penes Principem est ius omne, & iudicium eorum, quæ in castris & in ipsa
 expe-

expeditione flagitiose aut scelerate admittuntur. De injuriis quidem damnifque datis in expeditione bellica palatini vel castellani, cuius querenti contra suæ quisque satrapia vel territorii homines, jus dicunt. Si quis autem non pareat, principi deferunt. Ab omnibus porro judiciis nobilitatis provocatio est ad principem: Nisi quod ea, quæ fiunt à terrestribus judiciis, in Colloquiis fere prius disceptantur. Appellatur autem Colloquium, peculiare palatini cum dignitariis, ut vocant, ac terrestribus magistratibus iudicium: Quod semel quotannis autumni tempore in qualibet satrapia sive palatinatu exerceri debet, provocationum à terrestribus & castrensibus ejusdem satrapia judiciis disceptandarum causa. Quod etiam terminos generales vocat. Vbi & alienationes & obligationes bonorum terrestrium recte fiunt. Ab hoc itidem ad regem est provocatio. Silesii soli Colloquiorum usum non habent, neque Principem, sed vicinorum duorum triumve Principatum iudicia appellant, in eisque acquiescunt. Verum id quoque jam exolevit, pleraque omni nobilitate in jus terrestre Polonicum sese transferente. Fuit autem aliquando in comitiis facta mentio instituendæ
in

in Polonia novæ judicium decuriæ, quæ de omnibus provocationibus absque provocatione cognoscerent, quale est in Gallia, quod parlamentum vocant. Sed non placuit, summam judiciorum cuiquam præter Principem concedere. Quo fit, ut Principe plurimis & variis judiciis distento, & aliis multis & gravibus tam ampli regni negotiis distracto, lites in multos annos comperendinentur, non sine dolore & querimonia multorum, præsertim auge-
 scente indies cupiditate hominum, nullaque, aut exigua certe, temere litiganti, & provocanti, & injusto judici, pœna imminente. Vnde capitales existunt inter necessarios quoque & cognatos inimiciæ, cædes innumerabiles patrantur, coactisque hominibus & justis prope exercitiis nonnunquam confligitur, dum offensus longa judicii comperendinatione, armis jus suum quisque persequi ac tueri contendit. Sed ad provocationes redeamus. Earum duplex est ratio. Est enim appellatio, qua inter litigantes solos disceptatur, sustene an injuste judicatum sit. Motio vero est, in qua iudex à quo provocatum est, necesse habet tueri sententiam suam, ut si iniqua & legibus adversa fuerit, ipse pudeat, mulcteturq;.

Quod

Quod tamen iam ferme exolevit. Vtrobique autem regio vel colloquiorum iudicio iniustum decretum rescinditur, vel corrigitur, univetsaque causa disceptatur ac diiudicatur, etiamsi ab interlocutoria sententia provocatum sit. Tametsi non temere admittitur eiusmodi provocatio. Cognitionum quoque Principis de provocationibus non una est ratio. Nam de iis, quæ fiunt à colloquiis, non nisi in comitiis cum frequenti senatu cognoscit. Ad eundem modum de iis etiam, quæ fiunt à terrestribus iudiciis. Nam de iis quoque recte à rege cognoscitur in comitiis, si prius ea instituantur, quam colloquia. Itaque indiscriminatim provocari solet ad colloquia, vel ad comitia. De cæteris vero provocationibus, quæ fiunt ab aliis iudiciis, etiam extra comitia cognoscit is cum iis consiliariis, quos ad manum habet, quovis tempore & loco: sed tamen intra fines regni modo. Foris enim nemo equitum sistere se Principi necesse habet ulla ex causa, exceptis fiscalibus. Tam in comitiis autem, quam extra ea in iudiciis regiis, adhibentur in consilium etiam supplicum libellorum magistri sive referendarii: Itemque iudex, subiudex, & notarius eius satrapia sive territorii in quo

quo iudicium exercetur: præter, cum de provocatione ab ipſorum iudicio facta cognoscitur: Habentque ii poſtremi omnium dictionem ſententiæ. Atque his fere foris atque rationibus nobilitatis iudicia peraguntur. Nam barbaricus ille mos, & à religionis Chriſtianæ iſtitutis alienus, provocandi adverſarium ad ſingulare certamen, & ferro uſque ad necem vel dedicationem de iure & iniuria veroque & falſo decernendi, nihil habet commune cum iudicio. Quod tamen noſtra memoria ſemel tantum à Sigifmundo rege ſeniore admiſſum eſt. Cum autem liberrimus ſit nobilitati Polonæ armorum uſus, ad iudicium tamen terreſtre & caſtreſe, & ad comitia nemini armato venire licuit antiquitus: Nunc ea lex propemodum obſolevit. Iudicatur autem nobilitas ſuis legibus, quæ pauca ſunt, & conſtitutiones vel ſtatuta regni vocantur: (tametsi Maſovii peculiaria habent) vel moribus, vel ex æquo & bono, ſive adeo iudicum opinionone. Magnam autem in iis iudiciis vim habet exemplum, & res in ſimili cauſa à Principe iudicata. Per magnam item, ne dicam nimiam, iuſiurandum. Magnus eſt etiam uſus præconum, quos miniſteriales terreſtres appellant.

magna-

magnaque eis fides habetur, itidem ac tabellionibus in jure civili Romano & pontificio. Sed sunt ii fere illiterati, plebei, & rusticani homines, palatini vel delegati cujuscumque regii arbitrio, nec semper exquisito delectu, creati. Verum in omni fere functione sua unum aut alterum equitem testem adhibeant oportet. Actori nulla est poena, si causa cadat, vel eam non prosequatur: Ac ne litis quidem impensas reus solvit. Reus condemnatus si judicatum non solvat, multatur & pignorratur. Condemnatur autem actori in civili causa, quancumque is litem jurjurando interposito aestimaverit. Licet tamen judici ante jusjurandum ejus aestimationem moderari. Si non paruerit rei judicatae reus, condemnatur in duplum: quod per lucrum appellant: Prior enim condemnatio lucrum dicitur. Si duplum ad certam diem non exolverit, praefecti regii eius territorii, in quo reus bona vel domicilium habet, opem actor implorat. Ex decreto autem praefecti bona rei possidenda ei traduntur, adiecta certa multa, quod vadium vocant, si is prohibuerit. Sin iterum id fecerit, duplicatur multa: Sin tertium, triplicatur. Quae vadia duplicata & triplicata appellantur.

tur. Quæ tamen sublata jam sunt. Et post interpositum unum vadium, reus, si pergat esse contumax, proscribitur. Proscriptus vero, si vi sese nihilominus suaque tueatur, cuncta illius præfecturæ nobilitas contra eum armatur. Ac ipse quidemprehenditur, bona vero ejus à præfecto possidentur, donec de redivis eorum non modo judicatum, sed multæ etiam & vadia solvantur. Indicta vero causa, hoc est, non citatum, neque convictum equitem, qui modo agri aliquid habeat, prendere nulli magistratui, ac ne Principi quidem licet, præter furem à servis pœnæ inter conscios & complices ter editum, aut in maleficio quovis deprehensum, aut qui satisfacere nolit, vel non possit. Præfecto remissiori, in executione rei judicatæ, pœna est abrogatio præfecturæ: nisi forte eam oppignoratam teneat. Tunc enim centum marcarum multa ipsi à Principe irrogatur, detrahenda de summa ejus capitali, quoties officium suum non fecerit. Oppidanis vero & plebeiis magistratibus equitem etiam in scelere deprehensum sine præfecti auctoritate judicare omnino fas non est. Sed sufficiant hæc nunc de judiciis nobilitatis. Neque enim omnem judiciorum rationem &

formam persequi hic nobis propositum est. Habet plebs peculiaria iudicia, in pagis quidem simplicissima, quæ vel ab advocatis iudiciariis, & scabinis, vel à scultetis, vel à præfectis sive dominis, eorumve procuratoribus & administris, sine strepitu & figura iudicii exercentur. In urbibus vero & oppidis exactiora sunt: quibus equites quoque, qui in iis domicilia & ius civitatis habent, sunt obnoxii in causis civilibus aut taxat. Ea vero partim penes advocatum & scabinos, partim penes decuriones sive consules & magistratum civium sunt, partim etiam penes magistrōs contuberniorum. Consules ac magistrōs contuberniorum sine strepitu & figura iudicii iudicant: Hi quidem singuli cum adiunctis sibi primoribus sive senioribus de levioribus causis sui quisque generis opificum: Consules vero de quibusvis, proprietatis modo & possessionis rerum soli, & hæreditatis, itemque capitalibus atque sanguinariis exceptis: Quæ ad scabinorum & advocati iudicium peculiariter pertinent. Parvi momenti causas etiam magister civium solus cognoscit. A quo itidem, atque à magistris contuberniorum, ad consessum Consulū est provocatio. Ab his porro ad Regem. Inolevit tamē multis

multis in locis mos, ut prius Præfectus, vel qui Præfecti loco est, appelletur, atq; inde demum ad Regem provocetur. Idque de regiis modo oppidis intelligendum est. Nam quæ alii cuipiam subfunt, in iis provocationes fiunt ad eorum dominos: Ab iisque sine provocatione iudicantur. Sed si quis adversus eum, qui ipsi non subest, iniuste iudicaverit, sive per se, sive per vicarium & procuratorem suum, vocari potest eo nomine in ius, cui est obnoxius. Porro episcoporum & aliorum ecclesiasticorum hominum subditis opem superioris (nempe episcopi, vel archiepiscopi, vel pontificis maximi) contra vim & iniuriam dominorum suorum implorare licet. In iurato autem iudicio (sic enim vocatur id, cui scabini cum advocato iurati præsident) accuratior servatur processus iudiciarius. Exerceturque id fere inter concives quintodecimo quoque die, nisi is festus sit: Externis vero & hospitibus postulantis, quoties opus est, exponitur. Atque hoc quidem emptum dicitur, illud expositum. Est & tertium genus iudicii huius, quod magnū vocant, ac ter statis anni temporibus ob graviores causas magistro civium præsidente exercetur. A iurato autem iudicio legitima est pro-

vocatio ad aliud quoddam iudicium primariarum urbium. Quod quidem duplex est, itidem ac leges, quibus oppidani & agrestes fere utuntur. Neque enim iisdem ii cum nobilitate legibus tenentur. Ac in Masovia quidem, ubi ius Culmense viget, ad Varfaviensem, vel Plocensem, hinc porro olim quidem ad Culmensem, nunc autem ad Torunensem in Prussia magistratum, atque inde demum ad regem provocatur. In cæteris vero partibus Poloniae, ubi iuris Teuthonici Magdeburgensis usus est, olim ad Magdeburgensem civitatem provocabatur. Sed Cazimirus Magnus rex aliud quoddam iudicium in arce Cracoviensi instituit, quod iuris supremi Teuthonici sive Magdeburgensis appellavit. In quo advocatus cum septem scabinis, magno procuratore eiusdem arcis præsidente, non tamen iudicante, iudicant de provocationibus, quæ fiunt à iuratis quarumvis civitatum & oppidorum iudiciis. Inde vero provocatio est ad aliud iudicium, quod sex civitatum dicitur. In quo eiusdem Cazimiri instituto bini certorum oppidorum decuriones sive consules Cracoviam convenientes in arce ius dicunt sine provocatione. De quo in historia fusius persecuti sumus.

Cogno-

Cogn
tion
judic
verfi
etian
ctos
gnu
Sap
aut
lega
ma
ven
equ
circ
à S
est
C
ca
tu
h
n
ci
Te
ve
te
q
ce
al
ce
ca
p

Cognoscit autem Princeps de provocacionibus iis, quæ ab urbanis & rusticis judiciis veniunt, & omnino de controversiis plebeiorum suæ ditionis, atque etiam de querimoniis adversus præfectos suos, ubi libet, etiam extra regnum, & cum quibus vult consiliariis. Sæpe etiam consiliariis & referendariis, aut secretariis earum cognitionem delegat, sed ita, ut ipse tamen ad extremum, iis referentibus statum controversiæ, decernat: præsertim si causa ad equitem pertineat. Soli Cracovienses cives hoc præditi sunt privilegio, quod à Senatu urbano non nisi ad Principem est provocatio, & quod ejus, itemque Cazimiriensis & Clepariensis civitatum causæ ab eo non nisi Cracoviæ judicantur. Habent & sculteti sive advocati hæreditarii pagorum & oppidorum nonnullis in locis inter se peculiaria judicia. A quibus item ad jus supremum Teuthonicum, & inde ad sex civitates, vel ad Principem provocatur. Iure autem suo quisque judicatur, præter, quod causæ cædis & vulnerum Polonico tantum jure judicantur: Quo reus actoris jurejurando peragitur. Ac in recenti quidem crimine comprehensus, eadem capitis luit supplicio. Post interpositam vero viginti quatuor hora-

rum moram, ad certam & lege constitutam capitis æstimationem damnatur: quæ diversa est equitis ac plebei: Pro plebeio capite partim domino eius, partim liberis & hæredibus cæsi cedit multa: Pro equestri vero, solis liberis & hæredibus exolvitur. Equiti tamen pro equitis cæde ultra multam pœna est etiam carcer annuus. Sed Masoviorum legibus carceris pœna solvitur is, qui profugus annum totum exulaverit. Cæterum plebeio equitem interfecisse capitale est, nisi tranfigat cum auctore. Vulnerum certæ sunt æstimationes. Fit autem contemptu harum pœnarum, & capiendæ ex multa pecuniæ, ut crebrescant magis iurgia cædesque. Executio rerum iudicatarum contra oppidanos & urbanos penes magistratum est in sua quemque civitate, aut si is negligat, domini vel præfecti auxilium imploratur. Et hætenus quidem de iudiciis.

Comitia publica Polonia.

Comitiorum ratio nobis deinceps exponenda est. Duabus autem de causis ea habentur: propter consultationes de republica, & propter iudicia. Cum enim Polonis, quemadmodum supra memoravimus, ea potissimum forma
reipu-

reipublicæ placuiſſet, in qua penes ti-
num quidem eſſet iudiciorum & re-
rum omnium in bello & in pace ſum-
ma, ſed ut iſ rerum agendarum & ju-
dicandarum conſilia, cum compluri-
bus conſiliariis communicaret, hi por-
ro cum propter alias functiões publi-
cas, tum etiam propter curam rei ſuæ
familiaris, ad latus Principis aſſidui eſ-
ſe non poſſent, placuit, ut ii ad certum
locum & diem convocarentur à Prin-
cipe, ad exercenda cum ipſo iudicia,
conſiliaque de republica capienda. Hæc
ſunt comitia publica: Quæ etiam ge-
nerales regni conventus vocant. Qui
olim ſimplicioribus & melioribus ſæ-
culis bidui vel tridui ſpacio perageban-
tur. Augeſcentibus deinde iudiciis, &
rebus agendis, extrahi cœpere in lon-
gius tempus comitia: Sic tamen, ut pro
re nova & inſolita annotarit Ioannes
Dlugoſſius, in nonum diem ea extracta
eſſe. Atque hæc fuit vetuſtorum comi-
tiorum ratio. Poſteriori tempore, hoc
eſt, avorum fere noſtrorum memoria,
cum univerſa nobilitate, & una de o-
mnibus civitate Cracoviënſi, commu-
nicata ſunt comitia: cœperuntque ad-
hiberi legati nobilitatis, ſive, ut vulgo
loquuntur, nuncii terrarum, hoc eſt,
ſatrapiarum atque territoriorum, &

civitatis Cracoviensis . Principio quidem unam ob rem, quemadmodum in historia ex Dlugossio retulimus: nempe sciscendi in bellum tributi causa. Deinde vero, cum sive incuria Principum, sive consiliariorum conniventia, multa, quæ ad salutem & amplitudinem reipublicæ pertinebant, negligi, & nobilitatis prærogativæ minui viderentur, ad alias etiam consultationes de republ. accedere cœperunt, non ut consilarii, sed ut monitores Principis atque consiliariorum, & custodes libertatis, & prærogativarum nobilitatis, ac legum publicarum. Laudabile sane & salutare in primis genti Polonæ (si eo recte utatur) institutum, & ad optime constitutarum olim rerum publicarum Romanæ & Lacedæmonia mores accedens: Quarum in altera Ephori, in altera Tribuni plebis, Principū & potentium libidini inertique & inutili administrationi reipublicæ objecti erant. Nunc igitur sine nuntiis terrarum non habentur legitima comitia. Atque eam ob rem quoties ea debent institui, indicuntur prius à Rege nobilitati conventus, quos vocant particulares, ad certos dies certa que oppida: Majoribus quidem Polonis, hoc est, Posnaniensis & Calissiensis satrapiarum equitibus, Srodam:

dam: Cracoviensi vero satrapia Prof-
 foviam: Sendomiriensi Radomiam: Si-
 radiensi Schacoviam; excepto Velu-
 nensi tractu, qui suum peculiarem con-
 ventum Veluni habet: Lenciciensi Len-
 ciciam: Cuiaviis Radeoviam; Dobri-
 nenses tamen separatim Ripini conve-
 niunt: Russis Vilnam; praeter Chelmen-
 ses, qui & ipsi Chelmæ suum habent:
 Podoliis Cameneciam; Lublinensi sa-
 trapia Lublinum: Belsensi Belsum: Plo-
 censi Razianzum in eodem tractu: Ma-
 soviis Varfaviam: Ravensi nobilitati
 Ravam: Sochacoviensi Sochacoviam:
 Gostinensi Gambinum. His igitur locis
 (nisi iusta causa obstet) nobilitas cum
 consiliariis & magistratibus terrestri-
 bus, sive, ut vulgo loquuntur, cum di-
 gnitariis & officialibus ejusdem satra-
 pia, vel tractus, ad templum convenit,
 & implorata sacro publico ope divini
 numinis, legationem regiam audit, ubi,
 quando, & quibus de causis opus sit ha-
 beri comitia: Deinde praeventibus con-
 siliariis legatos suos sive nuncios deli-
 git, eisq; vel peculiaria dat mandata ad
 comitia, vel universe potestatem facit
 curandi ea, quaecunque in commune
 è republica fore videbuntur. Lege au-
 tem ab hoc munere legationis excludi-
 tur, qui privatam habet negotium &

litem in comitiis. Finitur nunciorum potestas unicis comitiis. Nec idem sane est in omnibus satrapiis eorum numerus: Verum pro numero territoriorum esse debere existimatur. Nunciis ita creatis in particularibus conventibus, mox instituuntur alii conventus, quos generales vocant. in maiore quidem Polonia Coli, in minore autem Corcini, quæ etiam Novacivitas nuncupatur. Et ad hunc quidem Cracoviensis, Sendomiriensis, Russicæ, Podolicæ, Belsensis & Lublinensis satrapiarum; ad illum vero reliquarum proceres, & nuncii recens creati, ac de nobilitate qui volunt, constituta itidem à Principe die conveniunt, auditisque iterum mandatis regiis, mandata nobilitatis, & quæ postulat usus reipublicæ, inter se conferunt. Atque inde itur ad maiora comitia. Quo ubi conventum est, re sacra solenni itidem in templo publice peracta, itur ad aulam. Ibi Principe & consiliariis in corona confidentibus, adstantibusque pone secretariis & nunciis, Cancellarius vel Procancellarius Principis nomine proponit in medium, quibus de rebus in commune consuli operæpretium sit: deinde consilarii ab archiepiscopis & episcopis orsi, ordine dicunt sententias.

Hinc

Hinc nuncii petita à rege venia secedunt in aliud conclave, iisdem de rebus inter se consultaturi. Reversique sive eadem, sive alia die, per unum aliquem exponunt id, quod ipsis in commune visum est, quid probent, quidve requirant. Nonnunquam pluribus mandant, si plura sint negotia proponenda, ut suum quisque edisserat. Non modo enim iis de rebus, quæ Principis nomine propositæ fuere, sed etiam si quid aliud ipsis in mentem venit, de republica postulant vel admonent. Id vero si est eiusmodi, ut consultationem requirat, & ab eorum functione non alienum esse videatur, dicuntur etiam de eo sententiæ à senatoribus, exclusis nunciis: interdum etiam non exclusis. In omnibus autem consiliis postremus omnium dicit Princeps. Et quod ei placuit, decreti comitalis & legis habet vigorem, dummodo prioribus legibus, nobilitatisque aut sacri ordinis prærogativis ne adversetur. Tunc enim refragari placito Principis non solum senatui, sed etiam nunciis fas est. Itaque in eiusmodi consultationibus suspendit fere sententiam suam Rex, donec inter nuncios & senatores maioremve eorum partem conveniat. Sed hoc iam aliter modificatum est.

Cætera

Cætera autem consilia de republica, quæ legibus diserte excepta non sunt, nec prærogativis nobilitatis præjudicant, cū senatu solo Princeps communicat. Quemadmodum judicia quoque cum eo solo exercet, minimum biduo vel triduo singulis hebdomadis per tempus comitorum. Sed interdum ea delectis aliquot è senatu delegat. Atque ii quotidie fere, festis diebus exceptis, judicant. Verum ab his quoque assessoribus (sic enim vocantur ii iudices) ad Regem provocatur. Atque ii statum controversiæ cujusque, decretumque suum, in consessu reliqui senatus exponunt. Sententias tamen denuo non dicunt. Publicarum inter sacrum & militarem sive equestrem ordinem controversiarum arbitrium atq; transactio penes Regem est. Comitia quotannis, nisi quid forte impediatur, institui usitatum est. Nihil tamen prohibet, quo minus, vel rarius, vel crebrius instituantur. Crebrius quidem ut id fiat, requirit judiciorum & provocationum disceptandarum multitudo: Tametsi extrahuntur ea nonnunquam in quartum & quintum, ac sextum fere mensem. Locus certus comitiis habendis olim nullus erat. Sed ubi Principi collibuerat, etiam sub dio

dio & in territoriis ea peragebantur. Postea lege in unum conclusa sunt oppidum, in umbilico fere & medijtullo totius Poloniae situm Petricoviam. Sed ea iam inde nova lege in gratiam Lituanorum Varfaviam translata sunt. Potest tamen Rex assentiente senatu, iusta aliqua de causa alibi quoque ea instituere. Nec illud praetermittendum est, quod initio comitiorum nuntiis nobilitatis singulis certa pecunia in victum de publico numeratur. Senatoribus non item. Caeterum non venienti ad comitia senatori sine iusta causa, lege multa irrogatur: Sed ea vix unquam a Rege exigitur. Habet ecclesiasticus quoque ordo in Polonia sua comitia: quae synodi graeco, sed latinis non inusitato, nomine appellantur. Quarum causas & universam rationem e iure pontificio petat, qui velit. Hic illud modo annotandum est, quod licet Archiepiscopus Leopoliensis suam habeat provinciam a Gnesnensi distinctam, tamen & ipse, & socii, vel, ut vocant, suffraganei eius Episcopi, Gnesnensis Archiepiscopi auctoritatem agnoscunt, cum in provocationibus & iudiciis, tum in Synodis: Ad quas ab illo evocantur. Est autem ius, mosque, Petricoviae, Lenciciae, aut Loyiciae provin-
vin-

vincialem synodum tertio quoque anno, nisi res maiorem celeritatem, aliumve locum episcoporum consensu postulet, insitui, & adhiberi in consilium abbates & præpositos monasteriorum, & collegiorum sacrorum primariorum (quæ capitula cathedralia vocantur) legatos binos, vel singulos duntaxat. Sed nos à synodis & comitiis ab bellum transeamus.

Bellica instituta & potentia.

Id autem in hac gente à nobilitate geri usitatum & legitimum est antiquitus: Quæ cuncta equestris militat, quemadmodum antea diximus, idque pro modo bonorum & redituum facere debet. Sed cum nulla publice instituta sit bonorum æstimatio, modus hic fidei cuiusque creditus, labente in deterius disciplina & fide, arbitrarius factus est, non sine reipublicæ totius incommodo & iniuria. Arbitrarium est genus armorum. Tenuiores, & qui equum alere non possunt, pedestres militant. Sculteti quoque sive advocati hæreditarii, & quicumque fundos terrestres hæreditarios habent, non sunt immunes à militia. Multatur autem agris & bonis omnibus, si quis paterfamilias à bello abfuerit, aut filium adul-

adultum, fratremve, qui ipse separata bona & militandi necessitatem non habeat, pro se non miserit. Cæterum pupillis impuberibus, ægrotis senio confectis, & viduis, per necessarios & famulos militiam obire licet. Habent autem vacationem militiæ tribuni terrestres, præfecti arcium in finibus regni sitarum, vicarii cæterorum præfectorum jurisdictionem habentium, vicecapitanei & burggrabii: & qui rei publicæ causa absunt. Habet item ordo cunctus ecclesiasticus, præter eos sacerdotes, qui bona terrestria hæreditario, seu alio quovis, quam sacerdotiorum iure & nomine obtinent. Evocatur ad bellum nobilitas antiquo more, dimissis quoquo versus per præfecturas literis signo regio consignatis: Quæ deinde in pertica resti alligatæ (unde *restium* nomen acceperunt) à præconibus sive ministerialibus terrestribus ad dignitarios & officiales, sive magistratus, primoresque nobilitatis cuiusque præfecturæ, sublimes & conspicuæ circumferuntur, & in foris urbium & oppidorum alta voce publicantur. Ter autem id fieri oportet, interpolatis quaternis septimanis: Nisi decreto comitali tempus id accidatur, binæque restes coniungantur. Post tertias de-

mum

num restes domo se quisque movet ad suæ satrapiaë conventum ad certum locum certamque diem indictum. Inde porro auctore ac ductore Palatino cum sui quisque territorii Castellano ad constitutum à Principe prope fines regni locum pacati proficiscuntur. Verum hoc quoque, ut alia nonnulla recte à maioribus instituta, augeſcente indies equitum licentia, conniventiaque magistratuum, in desuetudinem abiit, magno non modo sacerdotalium, verum etiam regionum, & ipsius nobilitatis prædiorum, & adscriptitiorum incommodo damnoque. Necessè autem habet Princeps equestris ordinis homines ab hostibus in bello captos redimere, ac damna amissorum equorum, quæ ii extra fines regni acceperint, exolvere. Captum vero hostem, nobilem præsertim, is qui cepit, Principi tradere debet, acceptis pro eo duobus florenis. Vsu venit nonnunquam, ut hæc copiae dividantur à Principe de sententia amplissimi consilii; ac cæteris quidem adversus hostem proficiscentibus, unius aut alterius satrapiaë nobilitas, vel plurium, si opus sit, ad præsidium ejus oræ, unde item belli aliqua est suspicio, relinquatur. Hæc est apud Polonos belli gerendi ratio: Hoc robur militiæ in equi-

tatu situm. Hæ sunt opes & vires gentis: hæ copix externis pene incredibiles, & cum quibusvis maximarum gentium opibus ac divitiis comparandæ: quibus olim Principes Poloni res magnas & præclaras gesserunt, non domi modo illata bella propulsando, sed foris etiam hostes ulciscendo, fines imperii longe lateque proferendo, & amicis atque fociis succurrendo. Sed cum abuterentur ii nonnunquam obsequio nobilitatis, eamque crebriorum ac diuturnorum, minimeque necessariorum bellorum incommodis exercerent, lege cautum est, intra hos ducentos annos, ut ne liceat Regi bellum facere sine comitiis & assensu amplissimi consilii: & ut nobilitas fines quidem regni, quoties, & ubi opus est, absque ullo stipendio tueri necesse habeat, non sine Principe tamen, præterquam in interregno: Cæterum extra fines ne ad ullam militiam educi possit invita, nisi acceptis à Rege in quemlibet hastatum equitem quinque marcis, quod perinde est hoc tempore, ac quinque coronati Gallici vel Italici. Peditatus nullus est fere apud Polonos præter mercenarium, si quem Princeps conduxerit. Mittunt quidem ei oppidani currus commeatu onustos cum peditibus;

○

Verum

Verum is peditatus non multus est, & sternendis muniendisque viis, quam armis tractandis accommodatior. In extrema tamen necessitate & graviori bello, evocata ad expeditionem nobilitate, oppidani quoque & agrestes decimum quenque peditem decreto comitali armant & expediunt. Cum autem lentior sit expeditio hæc universa, & nonnunquam civibus & amicis magis, quam hostibus incommodare soleat, excogitata est ratio conducendi militis mercenarii pedestris & equestris, ad subitarias Tartarorum & aliorum hostium excursiones reprimendas, expugnandas munitiones, & alios militares labores subeundos aptior & promptior. Quæ copiarum pariter cum decanis, centurionibus, turmarum & cohortium ductoribus, tribunisque militaribus, ab alterutro duce exercitus longe laxiori potestate, & severiore disciplina, quam in expeditione publica reguntur. Est autem stipendium trimestre in equitem quidem senum, in peditem vero quaternorum florenorum antiquitus constitutum. Perexiguum id sane est, nisi in magna alioqui rerum omnium ad victum partumque pertinentium copia & utilitate; longe levius etiam pretium rebus venalibus bellica.

lex

lex imponeret, & charitas patriæ, studiumque bellicæ virtutis & gloriæ, & spes adipiscendorum publicorum honorum magis, quam ulla merces juventutem multitudine & otio abundantem ad facienda stipendia excitaret. In hoc vero stipendium publice conferatur pecunia, tributo, quam exactiorem vulgo vocant, agrestibus ac oppidanis, regi iuxta ac nobilitati subjectis, imperato. Quo illi non inviti agrorum domorumque suarum vexationem redimunt, si modo redimunt; mercenariorum etiam militum, non contentorum stipendiis suis, licentia & rapacitate indies magis ac magis progrediente, & nec sacerdotum nec nobilitatis, atque adeo neque regis ipsius bonis abstimente. Id autem tributum ex agris quidem in lanæum seu mansum, (certus agri modus est:) ex oppidis vero ostiatim penditur. Quinetiam venalis cujuslibet potus nomine in oppidis juxta ac in pagis pensatur. Pendunt & molitores de moletrinis quiddam: & sculteti sive advocati de suis agris, itemque equites ii, qui nullos habent adscriptitios, & plebeii, qui neque domos, neque agros habent, & arte aliqua vel opera sua victitant. Doctores, magistri, & scholastici, & qui literarum doctri-

næque studiis vacant, immunes sunt. Est & aliud quoddam tributum, in magna necessitate aliquando plebi univērsæ, exceptis scholasticis, imperatum: Quod quia de singulis capitibus pendebatur, capitale dictum est. Imponit nonnunquam & ipsa sibi nobilitas cum Rege & proceribus tributum de agris vel de censibus suis pensitandum, si usus & necessitas postulet. Non nisi in comitiis autem hæc tributa sciscuntur ac decernuntur, & quidem consentientibus consiliariis pariter & nunciis terrestribus. Cæterum ecclesiasticus ordo una cum bonis & hominibus suis jam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ, non modo militiæ perpetuam, sicuti superius attigimus, vacationem, sed tributorum etiam publicorum immunitatem habet in Polonia. Verum ipse superiori tempore oppidanos & agrestes suos tributis, quæ cæteris imperantur, ultro reipublicæ gratia subiecit. Nunc jam pro lege habetur, ut quoties regiis & equitum subditis tributum imperatur, nec hi exortes sint. Pensitant ipsi etiam nonnunquam sacerdotes cum Episcopis rogati, urgente necessitate, & charitate patriæ suadente, de suis sacerdotiis certam redituum suorum portionem.

nem. Quam pensionem contributionem appellant. Ejus vero decernendæ jus est penes synodum provincialem. Exigendæ vero penes eos, quibus episcopi cum primario suo collegio in sua quisque diœcesi mandaverit. Superiorum autem illorum tributorum, quæ plebi atque etiam nobilitati imperantur, exactio plerunque regis arbitratur, nonnunquam de senatus atque nunciorum sententia, per satrapias compluribus imponitur: Nec diutius id munus durat, quam ipsum tributum. Dispensatio penes Regem fere & thesaurarium regni manet. Nonnunquam tamen & ipsa aliis comitiorum decreto mandatur. Dum hæc recognoscimus, excogitata est nova ratio comparandæ in defensionem regni militemque mercenarium pecuniæ. Rex enim benignissimus Sigismundus Augustus quartam partem reddituum regionum in eum usum perpetuo reipublicæ concessit. Quæ pacis tempore in fiscum, in arce Ravenfi constitutum, deponitur. Atque hæc habuimus in præsens, quæ de ratione belli, ac de universa republica Polonica in medium afferremus. Si quid præterea requiritur, è recentioribus comitialibus constitutionibus petatur.

Prussia Regia descriptio.

Prussia Regia nobis reliqua est, quæ quamvis eodem cum Polonis regno contineatur, tamen quia peculiare consilium publicum, peculiare leges, peculiaria judicia & comitia, ærariumque, & belli gerendi rationem à reliqua Polonia diversam habet antiquitus, de his nunc separatim persequamur. Nec abs re fortasse fuerit si de Ducali quoque obiter attingamus. Igitur ea pars Prussiæ quæ nunc Ducalis dicitur, ex eo tempore, ex quo devictis barbaris populis sub jugum Christi missa est, simul cum episcopis suis Sambienſi & Pomeſanienſi ad nostra usque tempora Ordini Teuthonicorum Crucigerorum, qui se de hospitali S. Mariæ militiæ Hierosolymitanæ dixere, paruit. Cujus Ordinis præses Magister generalis, socii vero administrationis, & præfecti territoriorum, Præceptores & Commendatores appellati sunt. Qui cum pro amicis & sociis, Polonorum hostes facti essent, armis eorum adacti quodam tempore, una cum episcopis in verba Regis Poloni jurarunt, & aliquandiu majestatem ejus comiter conservarunt. Sed cum id deinde aliquoties, & ad extremum nostra memoria Alberto

Mar-

Marchione Brandenburgensi Magistro, viro excelsi animi, & rei militaris perito, auctore detractassent: Sigismundus rex senior, ut se & posteros suos illa perpetua defectionum bellorumque molestia liberaret, & Poloniae Lituaniaeque tranquillitatem majorem praestaret, fractis iis bello, & ad necessitatem deditiois redactis, & partim decedentibus e Prussia, partim habitu & religione abjecta manentibus, illum ipsum Albertum sororis suae filium singulari clementia pro Magistro ducem in Prussia jussit esse, haereditariumque Principatum ipsi cum fratribus & posteris eorum maribus attribuit, ea lege, ut ii in verba regis Poloni ritu solenni jurarent: cum centum equitibus hastatis, quoties & ubi usus postularet, ei militarent: & in senatu regni locum haberent itidem ac Magister habuisset. Extant pacta conventa. Ex eo igitur tempore pars illa Prussiae ampla & copiosa, duarumque episcoporum suppressione auctior, sub Duce esse coepit, summam omnium rerum potestatem Rege tamen Polono obnoxiam habente, & arbitrato suo consiliarios sibi legente, & praefecturas ac magistratus mandante. Vtinam quidem is sacra intacta reliquisset. Nec plura nunc de

ducali Prussia. Regia vero, ex quo à Crucigerorum imperio ad Polonum nomen (unde fere detracta erat) ante centum annos sese recepit, recepta ea quidem est à Polonis in societatem juris & reipubl., sed leges tamen suas & instituta à Teuthonibus fere hausta, vel post subactos & ferme extirpatos priscos & barbaros Prussios deductione coloniarum è Germania importata retinuit. Consilium quoque à senatu regni sejunctum obtinuit. Habuit etiam initio suum gubernatorem, à rege datum. Sed postea suppressus est hic magistratus. Vtitur autem omnis ferme Prussia, ducalis juxta ac regia, jure municipali, quod Culmense vocatur. Quod tamen non satis certum est in hanc usque diem. Eruitur id quidem è tenebris & colligitur, sed nondum in lucē prodit. Solæ Elbingensis, Brunsbergensis & Fraumburgensis civitates Lubecense amplexæ sunt, vel secum fortassis attulere. Et quoniam utrumque id paucis capitibus continetur, in cæteris recurritur ad Saxonicum & Magdeburgense: indeque etiam ad Romanum. quibus de rebus, neq; Culmensi aut Lubecensi, neque Magdeburgensi & Saxonico jure, neque plebis scitis civitatum, aut constitutionibus regis cautum est. De-
dis

dit enim constitutiones & leges quasdam sapientissimus rex Sigismundus senior, partim toti Prussiae regiae, partim Gdanensi civitati peculiariter. Eaqueque auxit optimus ejus filius Sigismundus Augustus, cum in ea urbe esset ante annos duos & viginti. Quibus conscribendis nos adfuimus. Non ita pridem etiam, cum idem Rex comitali decreto clarissimos & prudentissimos aliquot senatores ad Elbingensem & Gdanensem civitates corrigendorum quorundam errorum & abusuum causa cum summa potestate delegasset, condiderunt ii leges nonnullas, rebus, locis, atque temporibus accommodatas. Quas nuper is qui fuit Princeps ejus legationis, vir amplissimus, Stanislaus Carnco-
vius VVladislaviensis Episcopus, in lucem edidit. Vectigalia regia non ampla sunt in Prussia: Eaque proveniunt potissimum e civitatum pensionibus, agris & praediis insularis, & praefecturis: Quarum tamen pleraeque donationibus, venditionibus, & hypothecis in impendia bellorum, superioribus temporibus accisae, aut prorsus alienatae sunt. Quod itidem aliis quoque vectigalibus in civitatum jus translatis factum est. Verum ea detrimenta crebris tributis, populariter in gratiam Regis

scitis vel decretis, superiori tempore compensabantur. Metallorum ea regio ferax non est: Fruges non maligne profert, & linum, & lupulum: easque merces trans mare mittit. Mittit & materiam fabricandis navibus & vasis, exornandisque domibus aptam, & ceram, & cinerem, & bubula coria, imo & carnes. Sed hæc ei fere suppeditat Russia, Samogitia, & Lituania: Quin & frugum, & aliarum rerum ad victum pertinentium majorem copiam eadem regiones, & Masovia cæteraque Polonia ratibus & navibus fluviatilibus subministrant. Accipit autem ea vicissim transmarinis commerciis vina, oleum, aromata, faccarum, sal, & alia condimenta mensarum; telam etiam & pannos laneos juxta ac ericeos, & quas præterea mittit Lusitania & India dives cupedias. Eaque omnia Polonis & Litanis Prussia transmittit. Hinc est vulgo simul & nobilitati res lautior, vestitusque & habitatio cultior. In victu quidem frugalitas prisca adhuc ferme retinetur. Vtinam computationes essent moderatiores. Sed est in commune vitium Septentrionalium populorum. Ex tamen computationes Pruffis ordeacea cerevisia crassiore ferme peraguntur. Vini non magnus est usus.

Distin-

Distingua
ni, sacro
ac plebe
tione ple
Polonia
tate par
rogativ
per qua
terrest
magist
que a
nobilit
gnatur
cum sa
nitate
gravia
betur
& m
præfu
quiss
peme
except
incole
potest
quam
Episco
stellat
bus pe
medic
ni con
guis b

port
egio
pro
ner.
ate.
vor.
am,
car.
lia,
ru.
er.
em
lo-
b-
na
m,
di.
n-
as
li-
de
st
r,
r.
s
.
e
.
e

Distinguuntur Prussi, itidem ac Poloni, sacro & profano ordine: nobilitate ac plebe. Sed paulo meliore est conditione plebs in Prussia, quam in reliqua Polonia. Eodem quidem cum nobilitate jure, & iisdem legibus utitur, prærogativis modo quibusdam inferioribus per quas tamen plebei neque à bonis terrestribus, neque ab honoribus & magistratibus, neque à sacerdotiis, neque à consilio publico arcentur. Nec nobilitas modesta & frugalis eos dedignatur. Quin decedit ea quoque una cum sacro ordine nonnihil de immunitate sua, reipublicæ & concordie gratia. Sacerdotibus justus honos habetur, à catholicis præsertim. Monachi & monachæ cum nostra memoria præfultore Luthero domicilia sua reliquissent, manent ea etiam nunc prope modum vacua & ruinosa, aliquot exceptis: quæ sane infrequentia sunt, & incolentes ea contemptibiles. Regis potestas in Prussia minus est restricta, quam alibi. Senatus constat duobus Episcopis, tribus Palatinis, totidem Castellanis, totidem Succamerariis, & tribus primariis civitatibus: quarum non mediocris est potentia. Earum vero bini consules legati five nuncii pro singulis habentur, & alternis dicunt sententias.

tentias. Episcopi sunt, Princeps, senatus, & moderator Varmiensis. In qua episcopa me Pius ejus nominis quintus pontifex maximus, ultro petente D. Sigismundo Augusto rege, amplissimo Cardinali Stanislao Hosio, (ipso libentissime assentiente) ante sex annos, Coadjutorem, ut vocant, dedit, successorumque designavit, & collegium sacrum acceptavit. Sed revertamur ad institutum. Est ergo Princeps senatus Prussicis Varmiensis Episcopus: Huic proximus Culmensis, qui olim eum anteibat: Quorum hic Theutonū Crucigerorum opera quodam tempore de Gnesnensi provincia detractus, Rigensi addictus fuit, vehementer accisis redditibus & episcopa, ecclesiaque in ditionem ordinis ipsius redacta. Ille vero, Varmiensis, inquam, initio quidem Rigensis Archiepiscopi metropolitica auctoritatem agnovit. Nunc vero à permultis annis in nulla provincia censetur, & soli subest in rebus ecclesiasticis Romano Pontifici: Magistri & Ordinis dominatum nunquam agnovit: amicitiam & societatem, cum & ipse plerunque Germanici esset sanguinis, libenter coluit: nec sine malo ac detrimento suo & ecclesiae suae. Ad regnum vero Poloniae ante centum annos certis pactis cum

Rege

Rege
Vlad
cont
rania
ipius
Episc
ficum
nifur
ante
mera
bing
itide
nens
fingu
gula
se in
est e
terra
mor
Varm
ab
mul
is, si
min
ficis
gen
jura
con
vile
aute
jus

Rege Cazimiro initis sese adunxit. VVladislaviensis Episcopus habet non contemnendas possessiones in Pomerania. Atque ea tota ferme in diœcesi ipsius est, indeque Pomeraniæ quoque Episcopi titulum'is usurpat, sed ad Prussicum consilium non pertinet. Palatini sunt, Culmensis, Mariæburgensis, qui antehac Elbingensis dictus fuit, & Pomeranicus: Castellani, Culmensis, Elbingensis, & Gdanensis: Succamerarii itidem atque Palatini: Civitates, Torunensis, Elbingensis, & Gdanensis, in singulis satrapiis sive palatinatibus singulæ, eundem ordinem servantes inter se in consilio, quem sui Palatini. Hoc est consilium Prussicum. Consiliarios terrarum Prussiæ vocant. Quos & ipsos more aliorum juratos esse oportet. Varmiensis tamen Episcopus diversam ab aliis jurisjurandi rationem & formulam pacto præscriptam habet. Nam is, si Rex est in Prussia, ipso præsentem: sin minus, nonnullis magistratibus Prussicis ad id delegatis in arce Mariæburgensi, præeunte verba aliquo Episcopo, jurat. Civitatum delegati injurati ad consilium admittuntur, aliquone privilegio, an per abusum, nescio. Habent autem consiliiarii Prussici sua loca, & jus dicendæ sententiæ in amplissimo totius

totius regni Polonici consilio. Verum ea loca ante aliquot annos post auctum Lituanorum accessione senatum aliqua ex parte variata sunt, ita tamen, ut nihilominus Episcopi inter Episcopos, Palatini inter Palatinos, Castellani inter Castellanos confideant. Ad calcem operis hujus ea singula secundum novam constitutionem Comitiam inter alios notata sunt. Palatinorum jurisdictio & auctoritas in Prussia major est, quam in cætera Polonia. Penes eos sunt multæ & supplicia delinquentium, rerumque judicatarum executio. Tranquillitatem quoque publicam in agris & extra urbes ii præstant. Castellani & Succamerarii eodem sunt jure, quo in Polonia. De Episcopis paulo post dicemus. Præter hos autem magistratus, habent Prussi thesaurarium, præfectos arcium, sive capitaneos, gladiferos, judices, & scabinos: verum ii non pertinent ad consilium. Thesaurarius est, qui pecuniam omnem & rationes à præfectis & administris regionum bonorum & proventuum, atque etiam tributorum publicorum exigit, & vel ipse administrat vel thesaurario regni tradit. Olim is æconomus fuit seu procurator Mariæburgensis. Gladiferos singulos habent Culmensis

mensis & Pomeranicæ satrapia. Iudices novem sunt. In Culmensi quidem & Mariæburgensi satrapiis singuli: in Pomeranica vero septem, nempe totidem, quot territoria. Sunt autem ea, Slochoviense, Tucholiense, Suecense, Derfaviense, Zucoviense, Puscense, & Mirachoviense: habentque singuli iudices in consilio scabinos juratos aliquot. Præfecti, arcium & redituum regionum in sua quisque præfectura curam & administrationem habent: Iurisdictionem nullam ferme habent, præsertim in nobilitatem: neque in opidanos amplam; In agrestes amplio-rem. Solus Mariæburgensis neque redituum regionum curam gerit, neque in agrestes iurisdictionem habet: arci modo præest, ejusque præsidio: quod perpetuum est. Cæterum constitutione quadam, ampliores is cæteris præfectis & magistratibus prærogativas habet, velut generalis locum-tenens Regis in Prussia. Redituum vero & subditorum regionum, & factorum tectorum ejus ipsius arcis curationem habet thesaurarius. Igitur primaria totius Prussiae præfectura Mariæburgensis est: Cui Polonus antiquitus præficitur. Nunc primus de Prussia, è Polonia tamen oriundus, ei præest, vir vigilantissimus, &

omni

omni genere virtutum ornatissimus, mihique amicissimus, Ioannes Coska, nuper, dum hæc nos recognoscimus, Palatinus Sendomiriensis à novo Rege Henrico creatus. Secundum hanc in eadem satrapia sunt hæc præfecturæ, Stumensis, Gnevensis, Novensis & Starogardenensis sive Starigrodensis. In Culmensi, Brodniciensis, Grudentina, Radinensis, Golubensis, Rogoznensis, Bratheinensis, Covaliensis, Coprivnéfis: In Pomeranica, Slochoviensis, Suecensis, Tucholiensis, Derlavienfis, & Pusnensis. Torunensem vero, Elbingensem, & Gdanensem præfecturas, civitates ipsæ sibi regia indulgentia & ex pacto vendicarunt, & per magistratus urbanos administrant. Episcopi cum collegiis suis suos & ipsi habent arcium atque territoriorum præfectos, quos fere Burggrabios vocant, suosque iudices & advocatos, & oppidanos magistratus. Habent & Cancellarios & officiales suos in causis ecclesiasticis uterque Episcopus. Habent enim utramque jurisdictionem & amplissimam potestatem in suos. Varmiensis quidem episcopa in nulla censetur satrapia: Vno autem & non interpolato ambitu, in modum Principatus, bona certis finibus peculiariter circumscripta & arcibus

bus a
sic di
tiam
neat
tem
ab or
rudi
net
terri
Qua
infe
cler
sub
& d
episc
sup
sce
ria
m
Va
ju
iar
nia
est
ven
au
lib
ca
è
leg
co

bus atque oppidis excolta habet: Eaque sic divisa, ut duas partes Episcopus, tertiam collegium sive capitulum obtineat. In his utrique subjectam nobilitatem habent, & liberam jurisdictionem, ab omni Reginum magistratum jurisdictione exemptam. Præterea pertinet etiam Elbingensis civitas cum suo territorio ad Varmiensis dioccesim: Quamvis jam aliquandiu hæretica labe infecta conniventibus regibus ab ecclesiastica episcopi jurisdictione sese subtrahere nitatur. Bartena quoque terra & Natangia ante cc annos ejusdem episcopi jurisdictioni subjectæ fuisse, & supra sex millia mansorum tunc Episcopo Varmienfi per fraudem & injuriam Cruciferorum detracta esse memorantur. Subditi episcopi & collegii Varmiensis eodem, quo cæteri Prussi, jure municipali utuntur: Sed habet etiam peculiaria, inter se autem communia instituta: quæ *Landtordnung*, hoc est, terræ constitutiones, vocant. Conventus etiam communes habet. Ad eos autem nobilitas, civitates, & sculteti cum liberis (de quibus postea dicemus) evocati, pro se quique binos vel plures etiam è singulis territoriis procuratores sive legatos mittunt, iis de rebus, quæ in consultatione veniunt, cum episcopo

& legatis collegii constituturos. Cæterum ea nobilitas omnis, & advocatus, & civitates, præter jusjurandum, quo partim in episcopi, partim in sacri collegii verba jurant, novo quoque Rege, ac deinde decimo quoque anno ei ipsi ex pacto fidem suam obstringunt. Tametsi de decimo anno in desuetudinem abiit, sublata causa, hoc est, pacatis prorsus rebus Prussicis, & extirpato ordine Teuthonicæ militiæ. Iurant etiam Sacerdotes, quando certum aliquod sacerdotium adipiscuntur: Primarii tamen, qui Prælati & Canonici cathedrales appollantur, intra mensem, posteaquam in id collegium cooptati sunt. Sed hæc Regum fortassis indulgentia pacatis prorsus rebus Prussicis in desuetudinem abiit. Eos autem Pontifex quidem maximus creat, collegium vero una cum Episcopo eligit alternis mensibus: Excepto Præposito, qui à Rege editur, sive præsentatur, ab episcopo præficitur. Sed neque is, neque cæteri tres prælati locum & suffragium habent in collegio, sive capitulo, nisi sint etiam canonici. Culmensis ecclesiæ collegium ad quatuor canonicos redactum est. Qui singuli à cæteris una cum episcopo cooptantur. Ipse autem episcopus à solo rege designatur,

gnatur, à pontifice maximo creatur. Cæterum Varmiensis ex pacto recentiori è quatuor canonicis indigenis à rege propositis, unus ab ejus ipsius ecclesiæ collegio deligitur: deinde hic quoque à pontifice renunciatur, & confirmatur. Ac tum demum sacris pontificalibus ad præscriptum ecclesiasticorum canonum initiatur. Magistratus terrestres in Prussia quoque itidem, ac in Polonia, à Rege creantur: Iudex tamen ex aliquot, à Palatino cum dignitariis & cætera nobilitate de consensu scabinorum delectis, ab eo editur: Scabini soli à Palatino cum cæteris dignitariis illius loci creantur. Sunt autem & Prussici magistratus omnes perpetui, præter præfectos: qui regis arbitratu mutari possunt, nisi beneficio ac diplomate regio sibi prospexerint. Civitates à decurionibus, seu consulibus, & quidem Germanicæ linguæ & sanguinis (Polonos enim pro externis habent, & neque ad artes mechanicas perdiscendas admittunt) reguntur: Quorum non idem ubique, certus tamen est numerus. Et ipsi jus habent cooptandi, quos volunt, in sua collegia, quoties vacat locus: eoque majore sunt dignatione & auctoritate, quando volunt, & obsequentio rem habent

plebem. His præfident magistri civium, à decurionibus ac de numero ipsorum delecti, & ipsi, itidem atque decuriones, perpetui, in primariis quidem urbibus quaterni, in cæteris vero oppidis bini, per vices annum gerentes magistratum. Habent item singulæ civitates juratos judices, sive scabinos, qui à decurionibus sive consulibus leguntur. Et ipsi autem perpetui sunt, nisi forte in numerum consulum cooptentur. Neque enim eundem consulem & scabinum esse licet, præter Elbingam & Brunsbergam: ubi pars consulum loco scabinorum judicia exercet. Cæterum unus è consulibus eis præficitur, quem scultetum vel judicem vocant. Primariæ tres civitates etiam præfectos habent singulos, ut dudum memoravimus, quos vocant burggrabios, & eos quidem annuos fere: Qui tranquillitatis urbanæ, ac totius territorii curam gerunt, causasque privatarum injuriarum & sanguinarias judicant, & pro iis multas irrogant. Hunc solum magistratum Rex in civitatibus creat, sed non nisi unum è sex vel octo è numero consulum ejusdem civitatis ab ipso collegio delectis. Iidem autem consules ex omni civium numero, Gdani quidem centum viros, alibi vero

vero pauciores deligunt, qui sint capita multitudinis & quasi tribuni plebis: cum quibus communicant nonnunquam consilia de republica, & ex iis cognoscunt postulata plebis. Vitantur enim coitiones multitudinis propter externorum omnis generis hominum frequentiam, nequando in seditionem erumpant, ut nonnunquam factum est. Iudicia nobilitatis iudices terrestres cum suis scabinis, praesidente Palatino, bis quotannis exercent in certis oppidis. Infamiae tamen causa, & status controversia, itidem ac in Polonia, ad Regis iudicium pertinet. A terrestribus iudiciis provocatio est ad consiliarios Prussiae: inde vero ad Regem. In oppidis vero iudiciaria potestas fere omnis est penes consules, exceptis paucis causis, quarum mentionem dudum fecimus, & si quae sunt aliae ad burggrabios vel palatinos pertinentes: Sed eam ipsi consules, quod ad privatorum hominum inter ipsos controversias attinet, cum iurato iudicio, cuius mentionem dudum fecimus, communicarunt. Ab eo vero iudicio in primariis quidem civitatibus ad consules civitatis cuiusque, in caeteris autem oppidis ad consilium totius Prussiae: inde porro utrimque ad

regem provocatur. Rex vero de quibusvis provocationibus ubilibet, & cum quibus vult, cognoscit. Plerumque etiam cognitionem delegat Cancellariis & Iureconsultis. Alioqui privatum neminem è Prussia Regi evocare licet, exceptis iis causis, quæ sunt fisci & iudicii regii propriæ. Magistratus terrestres juxta ac urbanos evocat de iis duntaxat, quæ in magistratu perperam & præter officium egerint: vel, si mavult, consiliariis Prussicis eas delegat, in comitiis cognoscendas. Delegat etiam vel iisdem, vel quibus vult, causas fisci sui, finium regendorum cum suis bonis, ac dividundæ inter fratres & cognatos hæreditatis: quasvis item alias ab aliis ordinariis iudicibus per provocationem ad se devolutas. Comititia his quotannis habentur in Prussia statis temporibus: Majo quidem mense Mariæburgi, Septembri autem extremo Grudenti. Sed Grudentina jam Toruniam, propter majorem commoditatem urbis, translata sunt. Ex justis tamen causis ea quoque loca mutari possunt. In iis comitiis à consiliariis de republica in commune consultatur, sive ultro, sive ex præscripto regio: de provocationibus terrestrium & oppidanorum iudiciorum cognoscitur:

feitur : & omnino judicia vel à rege delegata , vel si qua sunt alia , exercentur. Cum ducalibus quoque Pruffis, seu ducis ipsius legatis , nonnunquam Elbingæ ex fœdere , vel Mariaburgi, constituta certa die conventus habentur , & consultationes de legibus , & aliis rebus communibus , & controversiis. Non ita pridem in Pruffia quoque nuncii nobilitatis & minorum civitatum in comitiis adhiberi cœperunt, tributi sciscendi causa : cujus decernendi potestatem neque rex neque consiliarii soli usurpant. Ad regni quoque comitia nuncii nuper adeo mitti cœperunt. Sciscitur autem cerevisiarum tributum plerumque in usus publicos, vel in gratiam regis: & non modo à cauponibus , verumetiam ab iis, qui eam in suos familiæque suæ privatos usus coquunt , penditur : vocaturque id vulgo cisa vel accisa. Nonnunquam etiam de censibus, agris, domibus, bonis & facultatibus, æstimatione facta , certa portio pensitanda decernitur. Varmiensis episcopæ subditi nihil habent negotii cum comitiis. Solum iis interest & præest episcopus, ac deinde iis , quæ ibi constituta sunt , ad peculiarem conventum suorum refert, de tributo præsertim. Nec temere ii

dissentire solent ab episcopi sui & conventus Prussici sententia. Nihil tamen vetat, ipsos arbitrato suo, auctoritate episcopi & capituli præeunte, peculiare leges, & ut vocant, ordinationes sibi condere, tributumque sciscere. Quinetiam magistratus primaria- rum civitatum non raro imperant civibus suis tributum peculiare, & operas, aliaque onera in usus publicos urbium suarum, adhibitis capitibus plebis. Portus maris tres habet Prussia. Regia quidem Gdanensem & Elbingensem. Quorum hic in Habum lacum, ille recta in mare procurrit. Ducalis vero Regiomontanum sive Kœnixbergensem, qua Prægola fluvius in Habum influit. Atque hic quidem cum portoriis & omni jurisdictione & impendiis in ducis; duo vero reliqui in ipsarum civitatum, quibus adjacent, & magistratus potestate sunt. Verum is tamen, magistratus, inquam, sine permisso vel mandato regio claudendi & aperiendi portus potestatem non habet. Quod de tributo quoque decernendo itidem nuper constitutum est. Quod ad bellum attinet, si qua vis hostilis ingruat Prussiae, domesticis communibusque plebi cum nobilitate viribus depellitur. Ac nobilitas quidem

dem cum proceribus equestris militat; sculteti item & liberi: (quos ita vocant, propterea quod & ipsi ab operis & laboribus, quos rustici domini suis præstant, gratuitam immunitatem habent, medii quodam modo inter nobiles & rusticanos agricolas: Ferunt tamen nonnulla onera extra ordinem.) Civitates equitatum atque peditatum suppeditant: Rustici peditatum tantum. Hæc ante institutam coadunationem (quæ necdum maturuisse videtur) de Prussia & in universum de Polonia nobis σαφεστρον, quod ajunt, καὶ ἀμαρτῆστρον sunt exposita. Quæ cum civibus nostris, tum externis, non ingrata fore speramus. Sic enim fiet, ut minus peregrinentur in historia nostra.

III.

POLONIÆ REGNI DESCRI-
ptio ex Thuani Historiarum
lib. LVI.

Vltra Vistulam, qui limes est Germaniæ orientem versus, late jacent Sarmatiæ, Europæa prima, deinde Asiatica, ad Septentrionem porrectæ, quæ Tanai fluvio, & Mæotide palude discriminantur. In Europæa Poloniæ regnum situm est, quod etiam citra Vistulam versus occasum ad Oderam seu Viadrum usque protenditur, & Pomeraniam ac Prussiam amplissimas Polonicæ ditionis beneficiarias provincias, quanquam & easdem Imperium Germanicum sibi vindicat, Poloniam denique proprie dictam, à qua toti regno nomen, inter Vistulam & Oderam amplectitur. Totum igitur regnum ab Odera ad Vistulam & à Vistula ad Borysthenem hodie Nieperum dictum, à Ponto Euxino ad mare Balticum, ab extremis Lithuanorum finibus ad Moscorum & Suecorum usque limites extenditur. In Europææ Sarmatiæ spatii maximæ ac frequentissimæ regiones moribus ac lingua differentes, Polonia,
Prussia,

Prussia, Masſovia, Samogitia, Livonia,
 Lithuania, Volhinia, Podolia, in unum
 fortissimum regni corpus coaluerunt.
 Polonia, cui à *Pole* nomen, quod vo-
 cabulum planiciem & venationem so-
 nat, eo quod plana majori ex parte
 provincia & venationibus exercendis
 opportuna sit, in majorem & mino-
 rem dividitur, & ab occasu Oderam
 habet, & trans Oderam Germaniam
 omnium Europæ provinciarum maxi-
 mam, à meridie Pannonias, ab ortu
 Lithuaniam respicit. regio ferax, oppi-
 dis ac vicis & castellis frequens, fluviiis
 crebris irrigua, & adhæc generosa no-
 bilitate abundans, quæ armorum cu-
 ram fere cum literis conjungit. itaque
 & regionum visendarum gratia nobi-
 les ac primores adolescentes crebro la-
 res paternos deserunt, & magnam se-
 cum doctrinæ copiam & optimarum
 rerum usum non mediocrem, quod il-
 lis inclementis cœli rigore denegatur,
 ex peregrinationibus collectum do-
 mum referunt. Slavica lingua utun-
 tur, ut & in Germania Boëmi, Silesii &
 Moravi, à Slavis è Roxolania populis
 profecta, qui circa Attilæ Hunnorum
 Regis tempora vacuas Vandalorum
 sedes occupasse, & in interiorem Ger-
 maniam victricia arma intulisse me-
 moran-

morantur. ab iis, ut genus, sic lingua propagata hodie quam latissime per septentrionem & orientem patet; ea-que fere præter eos, quos dixi, Vindæ, Baltico mari vicinæ gentes, Pomerani, Lusatii, Roxolani, Mosci, quorum non solum in Europa, sed etiam in Asia latissimum est imperium, Circassii etiam Quinquemontani ad Pontum habitantes, Rasciani, Mœsii, Serviani, Bulgari, Bosnenses in Illyrico, Dalmatæ, Istri, Carniolani, ac denique Carinthii utuntur. Poloni Miecislao duce circa annum Christi 100000 LXV sacra Christiana susceperunt, Ioanne XIII Romæ sedente. Antiquissima apud eos urbium Gnesna, à Lecho primo gentis duce, uti fertur, condita; & à *Gniafdo*, quod nidum patria lingua significat, appellata, quod in eo loco aquilarum nidum reperisset Lechus; unde Principibus Polonis alba aquila expansis alis insigne etiam hodie manet. urbs archiepiscopali sede decorata est. archiepiscopus legatus R. S. natus & totius regni primas habetur; & subtracto è vivis Rege, etiam munere apud Polonos fungitur regio; mittendarumque ad externos legationum, custodiendorum finium & promulgandorum comitorum jus habet: Regem electum pronunciat,

nunciat, sacro oleo inungit, regium-
 que diadema imponit. in supremæ di-
 gnitatis signum sublatus præfertur ei
 baculus, & cibum sumpturo tympana
 militaria pulsantur, qui honos soli Re-
 gi in Polonia habetur. aula nulla post
 Regiam præterquam archiepiscopalis
 censetur; & aulici familiares ejus, non
 famuli, ut cæterorum episcoporum,
 vocantur. postea Cracus, qui circa an-
 num Christi 1000 regnasse scribitur,
 Cracoviam ad Vistulæ ripam ædifica-
 vit, in eaque Regiam sedem fixit. po-
 stea Popielius senior, regionis monta-
 næ pertæsus, in qua sita est Cracovia,
 regium tribunal Gnesnam retulit. &
 rursus Vladislaus Regiam circa annum
 1100 Cracoviam transtulit; quæ
 & episcopali sede, & arce à Sigismun-
 do I in colle Vouelo constructa maxi-
 me insignis est, & tribus oppidis con-
 tiguis, Casimiria, Cleparia, & Strado-
 mio frequentissima efficitur. Casimiria
 Stradomio & interlabente Vistula, qui
 receptis amplius XIII magnis flumini-
 bus apud Gedanum urbem Borealis
 oræ nobilissimam & emporium illis
 locis celeberrimum in mare exonera-
 tur, à Cracovia separatur; amplissimo
 ponte interjecto, facultatem ultro ci-
 troq; commeandi præstante. Casimiriæ

con-

conjunctus est Hebræorum vicus, quem illi olim promiscue cum Christianis habitabant postea separatim, ut se à plebis injuriis assererent, locum hunc multis magnis & elegantibus ædificiis exstructis occuparunt. præterea Cracoviæ gymnasium est & schola ab Vladislao I Jagellone instituta, in qua mathematicarum artium, philosophiæ, theologiæ, ac juris studia florent ac docentur. Altera Poloniæ urbs est Posnania, quam Varta celebris fluvius alluit, post Cracoviam & superbarum ædium splendore ac magnificentia mercatorum atque opificum omnis generis numero, & omnium rerum, non solum ad usum, sed etiam ad luxum necessariarum copia ceteras antecellens, episcopali & ipsa dignitate insignis. Secundum has duas primarias Vladislavia sive Cuiavia numeratur, quanquam nec ædificiis, neque opibus cum utraque comparanda, cujus episcopo amplissima diœcesis subest, nempe tota Pomerania & Gedanum ipsum, de quo modo diximus. Sunt in ea provincia præter ea aliæ urbes & oppida, quibus & ab illis cognominatis regionibus Palatini, quos lingua patria Vaivodas appellant, quasi militiæ duces dixeris, præficiuntur, iique sunt, qui

qui ar
 nam
 num
 loniar
 provi
 more
 quam
 fluvio
 Chro
 scium
 Vilna
 alter
 provi
 tibus
 Polon
 que
 deo
 aqu
 tur
 rum
 rum
 urbs
 Eur
 bon
 in e
 & y
 nib
 pre
 lum
 col
 te

qui amplioribus provinciis præfunt. nam Castellani angustiorum regionum sunt præfecti. Lithuania post Poloniam sequitur, amplissima sed vasta provincia. campestris pabuli ferax, nemorosa, & pluribus æstate locis, postquam nives colliquatæ sunt, palustris. fluvios nobiliores habet Narvam, Chrononem & Beresinam, copia piscium maxime abundanteis; præterea Vilnam & Veliam, qui ad Vilnam de alterius nomine dictam urbem totius provinciæ metropolim confluunt. vitibus regio propter cæli rigorem, ut & Polonia, caret, sed populares birra atque cerevisia ex aqua, tritico, vel hordeo & lupulo cocta, item medone ex aqua, melle, lupuloque confecto utuntur. martarum, castorum, harmelinorum, aspreolorum, nigrarum & albarum vulpium, luporum, pantherarum, urforum pelles Lithuani in omnem Europam transmittunt; Hercinia silva bonam provinciæ partem occupante. in qua præter alia animalia visuntur & jubati bisontes taurorum specie cornibus quandoque sic diductis, ut treis proceræ staturæ viros eorum intervalum capiat. alces item cervina effigie, colore tamen ad albedinem inclinante, cornibus nonnihil differentibus
pro-

producit, quæ velocissime currunt, sed
 instar equi gradarii, pellibus bisontis
 & aliis præparatis in bello utuntur mi-
 lites. carnes etiam inter delicata obso-
 nia numerant, & alcinæ quidem un-
 gulæ, si statis temporibus abscindan-
 tur, præsentissimum adversus comitia-
 lem morbum remedium credunt. A
 Libone quodam Roma exule fabulan-
 tur nomen provinciæ inditum, quasi
 Liboniam dicas, quæ postea primis
 mutatis literis Lithuania appellata sit.
 & argumento eam fabulam firmant,
 quod multas Latinas voces eorum lin-
 gua admittas habeat. Nobilitas in ea
 magna, & primariæ dignitatis viri: in
 quibus dux Slucensis, qui incredibili
 privatarum opum apparatu vel aliqui-
 bus Germaniæ & Italiæ Principibus
 æquari potest: item Olicæ duces ex
 illustrissima Radevilliorum familia, ex
 qua Sigismundus Augustus Barbaram
 lectissimam in uxorem duxit Nicolai
 sororem, cujus industria & virtute ju-
 ris Polonici Livonia facta est, sicuti
 suo loco diximus. magna & clarissimæ
 Chodkieviciorum comitum gentis in-
 ter Lithuanos & aliorum dignitas est.
 Ultimi septentrionalium ad illas partes
 Christianis sacris initiati sunt circa an-
 num **MDCCCXXCVII**, episcopo Vilnæ

ab

ab Vladislao Jagellone tunc instituto, cujus successores Græcorum ritibus addicti diu Patriarcham Constantinopolitanam, ut & Roxolani, solum agnoscētes, Romano Pontifici obtemperare noluerunt. Prope Vilnam Tatarum gens Scythica supra Vacam amnem agros colunt, Mahumetanæ superstitioni addicti, quos Vitoldus anno S. MDCCCXCVI ex media Scythia abductos cum uxoribus & liberis in media Lithuania collocavit. ii suis legibus vivunt, & ex æquo cum Lithuanis magni Principis imperium agnoscunt, eorumque opera Rex in bello uti consuevit. cum cæteris Tataris continuum magis quam infestum bellum gerunt Poloni, quippe in Podoliam & Russiam usque fere excurrentibus. & hoc quidem anno in feriis Paschalibus MDCCC ex iis, Baca & Sicoza ducibus, ad Baram usque arcem progressi sunt, vicisque aliquot & prædiis circumjacentibus succensis, dum onusti præda revertuntur, à familia Buczacii præfecti Camienecensis inopinata eruptione circumventi sunt ac trucidati, spoliis receptis. Lithuaniae Principes magni Ducis titulum usurpabant, non ab imperatoribus concessum, sed ut Moscorum Principes plurium Ducum

ditionibus in unum coalescentibus hanc prærogativam sibi privata auctoritate sumpserunt, ita & Lithuanos duces fecisse vero simile fit. Cæterum inter magnos Lithuanix duces præstantissimus fuit Jagello à Gedimino genitrahens, Olgirdi F., qui abrogatis gentilium superstitionibus primus Christianorum sacris initiatus est, Vladislai nomine accepto, & Reginam Heduvigen Ludovici Hungariæ & Poloniæ Regis filiam, quam Poloni regio diademate ornaverunt, uxorem duxit, & dotale regnum cum uxore accepit anno S. MDCCCXXVI. atque ut parem Polonis omnibus tam præclari beneficii referret gratiam, post consummatum cum Regina conjugium, Lithuaniam omnem cum Samogitia, & ea Roxolaniæ parte, quæ in ditione ejus erat, Poloniæ regno jure sempiterno adjunxit, & regibus Polonis obnoxiam fecit. ab eo stirps regum Poloniæ propagata est, quæ in Sigismundum Augustum anno superiore defunctum desit. Lithuanix Roxolania regio subest. quod nomen tamen latius patet, & ut nomen ipsum præfert, disseminatam gentem significans, quicquid terrarum est inter mare Balthicum & Livoniam, Sueciam, Oceanum glaciale,

Iem, Volgam, qui Rha hodie appellatur, Mæotim paludem, Pontum Euxinum, montes Sarmaticos, Poloniam, Lithuaniam, & Samogitiam, completitur, in duasque regiones dividitur. quarum altera Carpathios montes non longe à Cracovia attingit, & secundum Tyram ad Valachorum finis, atque ex altera parte Borysthenem & pontum Euxinum porrigitur: tum ad utramque Axiaci fluminis ripam vergit, & à Tanai Europæ & Asiæ limite ad Astracantum nobile emporium in citeriore Volgæ ripa ad ejus fere ostia, ubi à Medis, Persis, Armeniis, Scythis, & Moscis nundinæ celebrantur, per vasta terrarum spatia extenditur: inde Volga non magno interjecto spatio in LXX ramos scinditur, plurimis insulis factis; totidemque per ostia navigabilia in mare Hyrcanum sive Caspium evolvitur. & hæc quidem Roxolania, quæ ultra Borysthenem ad Persarum usque finis extenditur, magno Moscoviæ duci paret: hæc, quam Regiam vocamus, Leopoliensi, Lublinensi, Belsensi, nec non Podoliæ, Voliniæ, Kioviæ, Circassiæ & Podlachiæ regionibus comprehenditur. eodem jure, quo Lithuania, atque adeo cum Lithuania in regni

Polonici ditionem concessit, sicuti & Samogitia, quæ Prutenis & Livonis intermedia cum Lithuania contigua est, ferax frumenti & leguminum, silvis & nemoribus amœnissimis exornata, sed nulla celebri urbe aut illustri oppido insignis. Masovia autem doctissimorum & fortissimorum virorum fecundissima, cum antea communi totius Poloniæ nomine censeretur, tunc primum peculiarem adeptam est appellationem, cum Maslaus sive Masos Miecislai Polonorum Regis pocillator, circa annum Christi 1103 xxxiv, ardente bellis civilibus regno, mortuo Rege, provinciæ dominationem invasit, eamque de suo nomine Masoviam vocavit. verum à Casimiro I deinceps una cum Prutenicis auxiliariis victus & tandem etiam supplicio affectus vitam cum Principatu amisit. nomen tamen semel regioni inditum ab eo tempore mansit, quamvis provincia ad amplissimi regni corpus reversa. Vistula, Narva, & Bugo irrigatur, & uros, quos & tuos patria lingua vocant, boum silvestrium genus nigrum, sola producit. Metropolis ejus est Varavia ad Vistulam, cui ligneo ingenti ponte conjungitur, ubi ob loci opportunitatem comitia regni celebrantur. secundum

dum eam Ploſcovia dignitate præcipua
eſt. utraque episcopalis civitas. Pruſſia
ſive Boruſſia, & Livonia ſuperſunt am-
pliſſimæ provinciæ regni Polonici be-
neficiariæ, de quibus cum ſuperioribus
libris, qua ratione in ditionem Poloni-
cam conceſſerunt, abunde dixerimus,
non eſt quod earundem rerum repeti-
tione lætori moleſti ſimus. Initio apud
Polonos ſumma poteſtas penes unum
fuit, iſque Lechus memoratur, de quo
diximus. quo ſublato Principis unius
imperiam pertæſa gens, XII ex omni
procerum numero ſibi Duces ſeu Pala-
tinos creavit, quibus & ſummam uni-
verſæ reipubl. commiſit adminiſtratio-
nem. ſed ruruſ ad unum delata pote-
ſtas eſt, qui Cracus fuit, Cracoviæ con-
ditor, circa annum Chriſti 1000. cujus
ſtirpe extincta Palatini ruruſ remp.
geſſerunt, donec Primuſlaus, homo ple-
beius, ſed aſtuto ingenio & virtute ſu-
pra nataleis, cum feliciter rem adver-
ſus Hungaros geſſiſſet, anno LX ſæculi
inſequentis omnium ſuffragiis Prin-
ceps creatus eſt. quem alii atque alii
longa temporum ſerie Principes ſecuti
ſunt uſque ad Boleſlaum I, qui ab Ot-
thone III Cæſare, repudiato Ducis no-
mine, quo majores ſui contenti vixe-
rant, in civitate Gneſnenſi Rex ſocius

& amicus Romani imperii appellatus est, anno Christi c101. quod cum successores diu servassent, eo tandem Boleslaus II post patratam Stanislai episcopi necem privatus est, quod tamen seculis aliquot deinceps Primislaus resumpsit, ex nobilitatis consilio à Iacobo archiepiscopo Gnesnensi Regio diademate insignitus, anno c10 cxcv. Ab eo regium nomen mansit & dignitas regia, sed cum moderato potentiae temperamento. nam quamvis Princeps supremam potestatem habeat, maxima tamen auctoritas remanet penes regni Senatum, qui ex nobilitate constat, plebe ab universa reip. procuratione omnino summota. ita ut optimatum veluti auctoritas regio imperio, regia vicissim potestas senatus & equestrium virorum libertate temperetur: sic fere ut amplissimum illud imperium regio splendore refulgeat, & regia in eo potestas, quæ plerunque ad libidinem & insaniam vergens, cum cuncta licent, omnium scelerum & iniustitiæ seminarium est, sapientissimis senatorum & nobilitatis animadversionibus intra æquitatis terminos contineatur. itaque cum apud alios quicquid Regibus placuit legis habeat vigorem, heic non modo nullam sine Senatus

natus consilio & nobilitatis assensu fert legem, sed & legibus regni ipse obtemperare jubetur. incredibilis tamen est Regum in Polonia majestas, ac subditorum erga eum cultus, cum ex præscripto Legum regnare judicatur. quod enim præcipuum est, summa est juris dicendi penes eos potestas: & quamquam nihil in quemvis sine publici iudicii auctoritate statuunt acerbius, condonandi tamen multas, & ab legibus patrata nece gratiam faciendi jus habent. possunt & ad repentinos reip. motus urgente periculo universam nobilitatem signo dato ad arma vocare, & irruentibus hostibus sub vexillis opponere, mercenarium militem conscribere, creare militiae magistros, exercitum exauctorare, & in militarium sanctionum violatores animadvertere. sed potissima eorum in creandis magistratibus & honoribus ac dignitatibus in eos, quos dignos censuerint, conferendis facultas spectatur. nam archiepiscopos, episcopos, cœnobiarchas, ecclesiarum primicerios dicunt: Palatinos, Castellanos, Marefcalcos, Cancellarios, Thesaurarios, qui sunt regni senatores, ex arbitrio suo faciunt. gubernatores, & quos capitaneos vocant, cæterosque regionum iudices ac

magistratus in singulis præficiunt pro-
vinciis. secretarios, supplicum libello-
rum magistros, ac reliquam curialium
ministorum turbam creant. plebeios
homines propter egregia bello & pace
erga remp. merita jure nobilitatis or-
nant. castella, pagos, vicosque regaleis
viris de se ac regno bene meritis uten-
dos concedunt. proscriptorum, & sine
legitimis hæredibus decedentium a-
gros nobilibus viris in perpetuum do-
nant. Omnes demum legationes, leges,
literæ, diplomata, privilegia, & uni-
versa fœderum, induciarum & bello-
rum negotia regio nomine conficiun-
tur, ac regiis sigillis firmantur, ita ta-
men ut in iis maximam auctoritatem
tota regni universitas habeat. Ad hæc
accedunt opes non mediocres. nam
amplissimum regum est toto regno pa-
trimonium, portoria ex mercatura
& complura. magna quoque pecuniæ vis
ex fodinis salis è profundissimis terræ
venis raro naturæ beneficio tanquam
è saxo eruti quotannis in ærarium in-
fertur. quales sunt apud Bochnam, &
Veliscam in Satrapia Cracoviensi, apud
Haliciam, Colomeiam, Salum, & aliis
pluribus Roxolaniæ locis. præterea
in desertis Podoliæ ad Borysthenem
locis lacus est, cujus aqua sereno &
ardente

ardente sole in solidum salem concre-
 scit, ita ut homines cum jumentis &
 curribus in eo tanquam in glacie ver-
 sentur, sectumque in frustra arbitrato
 suo avehant. sed vilitas annonæ, &
 nobilitatis immunitates, ac sacri ordi-
 nis inprimis, in causâ sunt, ut amplif-
 simi regni, quam vicinorum, census
 sit tenuior. nam nobilitas universa o-
 mnibus soluta vectigalibus, bellica
 tantummodo munera privatis obire
 stipendiis tenetur, idque non nisi ad
 propulsandam hostium vim intra Sar-
 matici regni fineis. nam si ad inferen-
 dum exteris gentibus bellum extra Po-
 loniam proficisci jubeantur, singulis
 ternis mensibus quinos aureos numos
 stipendium in hastam accipiunt. ita
 sacro ordine & nobilitate ab omni
 onere immuni, coloni equestrium ho-
 minum fenos in singula jugera circiter
 solidos agnoscendæ regiæ potestati
 pendunt. regia item plebs moderatum
 vectigal exsolvit. interdum regibus ex
 amplissimi ordinis sententia licet uni-
 versis regni ordinibus tributum impe-
 rare in communeis & publicos regni
 usus. Tam exiguo ærario innumerabi-
 lis, & qui cæterorum Christiani orbis
 Principum opes superat, equitatus ex
 milite voluntarijo apud eos conficitur.

Q 5

nam

nam Rex ex solis nobilibus, qui privatis sumptibus regno militare astricti sunt, centum quinquaginta millia gravioris & levioris armaturæ militum cogere, & in aciem, si necessitas ferat, educere potest. Secundum Regem maxima est & augustissima Senatus auctoritas, ad quem admittuntur Gnesnensis & Leopoliensis archiepiscopi, & VII episcopi, quo in numero Borussiae episcopi non censentur. Post eos ordine veniunt Palatini numero XV, ut penes quos olim sublatis regibus summa reip. administratio bis fuerit. Et ultimi Castellani LXV, inter quos Cracoviensis Palatinus veteri prærogativa Palatinos omnes & dignitate & in dicenda sententia anteit. Sunt & alii, quos regni officiales vocant, puta Marescalli II Poloniae & Lithuaniae, cancellarii item II & totidem procancellarii, quorum illi ambarum nationum sigilla majora, hi minora servant: summus secretarius, & II libellorum supplicum magistri, qui subditorum querelas ad Regem deferunt. Ita numerus omnium XCVIII conficit, quorum alii majores, alii minores consiliarii appellantur, quibus & Sigismundus Augustus alios recenter adjecit. Senatores à Rege in consilium vocantur, præ-

sentes

sentes quidem quoties opus est, absentes non nisi iustas ob causas, ut si comitorum tempus incidit, aut nuptiarum Principis aut liberorum ejus celebrandarum causa, aut cum qui socius aut regno obnoxius dux in verba Regis juraturus venit. omnibus eadem est perpetua & constans tuenda publica libertatis & propagandi regni voluntas. & cum deliberant, libere & sapius acerrime sententias dicunt, Principem imprudentius regnantem objurgant, atque uno consensu & incorrupto judicio sanctissima majorum instituta & universas communis patriae leges insuperabileis defendunt, quippe ex praecipua totius regni nobilitate generis & virtutum commendatione delecti & exacto fidei sacramento in Senatum cooptati. iis quoque summus honos à Principe habetur: nam & venientibus ad se caput aperire summa cum oris suavitate & in proximo sedendi potestatem facere Rex consuevit. Alii sunt praeter senatores & regni munerum curatores, ut ærarii quaestores, capitanei, quos vocant, qui sunt in minore Polonia XL, in majore xxx, in Massovia Principatu XII: vexillifer, pincerna, dapifer, structor. Splendidissimus militiae totius regni ducis in
exer-

exercitu magistratus, penes quem iste Principis vicarium in acie rei summa residet, potissimum excellit: quare hoc tam illustri honoris gradu non nisi primarii donantur senatores. Secundum quem & alii belli duces, quos campestreis vocant, sed longo proximi intervallo, numerantur. Ea autem summa Senatorum, & contra moderata Principis in Polonia potestas ex eo locum habuit, quod qui reipubl. clavum tenet, non naturæ legibus, quemadmodum cæterarum gentium Reges, in paternum & avitum regnum succedit, sed communibus senatorii & equestris ordinis suffragiis publicaquæ totius nobilitatis acclamatione Rex eligitur. & quanquam superiores Reges continuato fere temporum contextu alter alterum ex eodem genere exceperit, hoc non juri hæreditario, quod sibi vindicare prohibentur, sed virtutibus & innatis nobilitati Poloniæ erga regiam prolem studiis, ascribi debet, quæ natos paternæ virtutis hæredes futuros cum sibi persuaderet, quod in parentibus admirabatur, hoc de filiis eorum sperare facile potuit. ita tamen filii in paternum solium succedebant, ut non hæreditate, sed nobilitatis consensione regnum deferri existimarent,
electio-

electione eo consilio prudentissime instituta, ut si qui Reges, quod in summa potestate fere usu venit, aut ab officio deflectere, vel publicam oppugnare libertatem vellent, hac saltem necessitatis lege & liberorum caritate in officio continerentur. sic Piastorum stirps 10, Jagellonum familia c c circiter annorum spatio in Polonia ordine successorio regnavit. A primis regni incunabulis, hoc est, ab anno Christi 1024 usque ad Sigismundi Augusti obitum novies interregnum in Polonia fuit. & primum quidem, quanquam obscuris testimoniis numeratur, cum deficiente Lechi sobole, Visimirus seu Cracus ad regnum electione vocatus est. secundum post Craci mortem secutum est, quo tempore x i i Palatini rempubl. administrarunt. tertium fuit, cum dirempta de Principatu per equorum cursum controversia, Lesconi infimæ sortis juveni sceptrum obvenit. quartum post Popielum II Crusviciæ à muribus devoratum, ut tradunt eorum annales, quando Piastrus ille, Crusviciensis civis & agriculor, probitate pollens, omnium consentientibus votis Princeps designatus est. quintum post Miecillaum II, quando uxor ejus ob regnum perverse administratum à
Polo-

Polonis imperium femineum exofis, Cafimiro etiam hærede innocuo excludo, pulfa est. sextum, cum post Primiffaum ab Otthone Lango & Brandenburgicis occifum Venceslao Boëmiæ regi fumma delata est. feptimum post Cafimiri Vladiffai F. mortem, cum Ludovicus Hungariæ Rex Polonorum fuffragiis ad regnum vocatus fuit. octavum denique, quando post Ludovici mortem Jagello Lithuanus regni gubernacula fufcepit, cujus progenie in Sigiffmundo Auguffo deficiente res poftremo ad interregnum anno fupiore rediit.

IV.

D E V A L A C H I A , E X
Thuani Hiftoriarum lib. LVIII.

TRans Transilvaniam Valachia, ac proinde *Transalpina* dicta, ortum verfus & feptentrionem excurrit. Cujus regia hodie eft *Tergoviffa* five *Tarnoviffa*, à Flacco quodam prætore Romano, ut indigenæ volunt, ita appellata; fidemque opinioni vulgari adffruunt, quod multis ex lingua Romana detortis vocibus ufque adhuc in ea regione utuntur.

tur. Huius limites sunt ab occasu Aluta : à septentrione & ortu Hierasus; qui, hodie Prustus, curvato flexu in Danubium influens, insulam faucibus suis efficit; ultra quam porrigitur septentrionem versus Moldavia LXIV milliarium longitudine, & ipsa antiquæ Daciæ pars, in qua Getæ erant, Ovidiani exilii sedes; quam Tyras, qui hodie Nester, infra Russiæ Polonicæ & Podoliæ fineis ab ea parte claudit: ab ortu pontus Euxinus: à meridie Hierasus: ab occasu Valachia ipsa. Mediam interfecat Moldava, è Transilvaniæ montibus paullo infra Hierasi fontes ortus amnis; qui provinciæ dat nomen; & Soczaviam, quæ est Despotarum sedes, præterfluit; & inde rapido cursu Hoinam, Dobenisam, Argiamque parvos, sed perennes amneis, secum trahens, in Alutam effunditur; qui postea Danubio juxta Nicopolim excipitur. Hæ provinciæ, quæ Christiana sacra, sed secundum Græcorum ritus, colunt, olim Hungarici imperii beneficiariæ, atque adeo tributariæ erant. nunc juris Turcici sunt; postquam Mahumetes, qui Byfantium ipsum Christianorum in oriente Imperatorum sedem in potestatem redegerat, Casimiro Hungariæ & Poloniæ Rege

Rege bello Marianorum equitum occupato, neque Petro tunc utriusque Valachiae Despotae laboranti suppetias ferente, eas subegit anno MDCCCLV; tributo etiam 11 MD aureorum annuo tantum tunc imposito. postea, Turcicis imperatoribus vicissim Asiatico ac Persico bello occupatis, rursus Valachia modo Hungaris, modo Polonis paruerit. sed lacerato ac pene profligato Hungariae regno, & icto cum Polonis foedere, Turcici imperatores eas provincias, atque adeo Transilvaniam, tributarias fecere; impositis pro libidine seu Palatinis seu Vaivodis: sic Principes vocant; qui, ut sunt ad omnem offensionis aut gratiae auram mobilia horum populorum ingenia & infida, multoties etiam mutaverunt.

V.

DE LITVANÆ GENTIS

Origine & Moribus, ex Alexand.

Guagnini Sauromatia

Europæa.

P Tolomæus ille universi orbis geographus curiosissimus, his in regionibus, quæ hodie à Lituanis coluntur, & quæ eorum

eorum ditioni, utpote Russia, Podolia, Volhinia, Podlaffia Samogitiaque, subsunt, hos populos colonias suas (quorum hodie ne vestigium quidem apparet) antiquitus habuisse recenset, Galindos, Bodinos, Geninos, Sudinos, Cariones, Amaxobios, Stabanos, Sturnos, Nascios, Asirbios, VVibiones, Ombrones, inter Lublinam & Brestiam, Sargatiosque. Quos omnes ex Cimbris, Gotisque & Sarmatis, ortum sumpsisse, idem Ptolomæus asserit. Sarmatorum autem deductio cum latius à nobis descripta pateat, Cimbrorum nomen & successiones mihi explanandæ videntur. Cimbro, itaque à Gomerō nepote Nohæ ex maximo natu filio Iapheto ortos esse, nomenque ab eo per tot secula paululum immutatum trahere, consentiens omnium historicorum opinio est. Hæc posteritas Iapheti, cum majorem orbis terrarum partem in Europa Asiaque minori occupaverit, quod ipsi cum etymon nominis dilationem significantis, tum fausta Nohæ parentis imprecatio portendebant; pars eorum à Gomerō orti, ad Bosphorum Cimmericum Mæotidis paludibus proximum, (qui de illis Cimmericus est appellatus,) ultra fontes Tanais fluvii, ubi in ducatu Rhesanensi

Moschoviæ Principi subjecto oritur, sedes suas habuerunt. Postea successu temporis, quod haud difficile illis fuit, per regiones propinquas, Russiam, Lituaniam, Livoniam, & Borussiam, nunc Prussiam appellatam, & Cimbricam Chersonesum, ubi Svveci, Dani, Golandi, progressi, toto eo litore se passim diffundentes late dominati sunt, & castrato paululum nomine, literaque interjecta, Cimbrici nuncupati. Quando vero & qua occasione hæc migratio contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id constare possit, ignotum est. Cæterum, fuerunt semper Cimbrici gens bellicosa, strenua, manu prompta; id enim res ab ipsis fortissime audacissimeque gestæ testantur. His namque coloniis septentrionalibus relictis in numero trecentorum milium, per Germanorum regiones in Helvetiam Galliamque imprimis penetrarunt. Deinde Hispanias populabundi vastaverunt. Inde annum circiter centesimum decimum ante natum Christum in Italiam excurrerunt, quam vastabundi passim deprædarunt, Romanorumque Consulem Papyrium Carbonem cum universo exercitu fuderunt. Postea ab eisdem M. Iunius Sylva-

Sylvanus, & ipse Consul, contracta infeliciter pugna superatur. Aurelius deinde Scaurus Consulis legatus amissis copiis Romanis, in manus eorum vivus perveniens, à Bolo Rege Cimbriorum occiditur. Id, Tacito affirmante, actum est anno trecentesimo quadragesimo post urbem conditam. Tandem Romani majoribus copiis collectis in aditu Alpium contra Cimbros exercitum opponunt, fusi tamen, & ad interneccionem prostrati. Vbi C. Manlius in pugna interfectus occubuit. Octuaginta vero millia Romanorum militum cæsa. Q. Servilius Cæpio, Imperator exercitus, ex conflictu funesto vix cum denis elapsus, Romam tantæ cladis nuncius perveniens, bonis omnibus publicatis, ex decreto Senatus, quod temeritate sua exercitum perdidit, jugulatur. Ajunt, Romanos uno in prælio majori clade & detrimento nunquam affectos esse; quamobrem suspensis metu animis, de exitu imperii sui magnopere solliciti, præsentique rerum suarum periculo vehementer conturbati sunt, cum hostes exitium Vrbi minitantes propediem adventare nunciarentur. Cajum Marium ex Libya, ubi Iugurtham devicerat, ducem bellicosissimum & fortunatum voca-

verunt; duobusque annis ab illa clade Romanorum elapsis, Marius Cimbrorum & Teutonum ad aquas Sextias cruento prælio ducenta millia fudit; tantaque fertur cæforum multitudo, ut Massilienses, congestis defunctorum ossibus, vineas eisdem obseperint, sanguineque humano agri, quasi stercore multo pinguescentes, uberrimi feracissimique redditi sint. Itaque Cimbri attenuati numero & viribus, sed animo minime fracti, in unum conglobati, Q. Catuli Proconsulis exercitum in fugam verterunt, ad fluviumque Atesin castrametati sunt. Quo Marius summa celeritate advolans, conjunctis copiis suis cum exercitu Catuli, inito prælio xxix Julii, centum quadraginta millia Cimbrorum occidit. Qua clade ad extrema redacti Italia egressi, patrias oras, utpote Daniam, Prussiam, Sueciam, Livoniam, Lituaniamque petierunt; ex quibus illi qui Lituaniam occupaverant, Gepidæ nuncupati fuere. Hac vero in regione, ubi Samogitia, Aneas Sylvius Massagetas, gentem Plinio celebrem, confedisse testatur; Lituanorum vero gentem, qui antiquitus Gepidi vocabantur, ex Gotis oriundam. Erasmus vero Stella pulchris rationibus affirmat, cum

Duce

Duce Litalano, sive Litvone Vedenu-
 nuti Prussiae regis filio, anno Domini
 1273, in has regiones vicinas, patris
 imperio, quas olim Alani incolebant,
 venisse, Lituaniaeque nomen à sui de-
 nominatione eisdem indidisse. Sa-
 mogitiam vero à fratre ejusdem Lit-
 vvonis Saimone Principe appellatam,
 idem Erasmus Stella in Prussica historia
 testatur, quae tunc temporis longe in
 Prussiam & Livoniam usque extende-
 batur: Similiter Lotialos, sive Lotvvo-
 nos, qui nunc Livones post Germano-
 rum ingressum Latinis dicuntur, ab
 eodem Litvone cum Litvania pari-
 ter nomen traxisse. Hæ autem gen-
 tes, utpote Pruteni, Polovvci, Samo-
 gitæ, Gepidæ, Lituani, Livones, Cur-
 landi, Iatvvingi sive Iazyges & Iacz-
 vvingi appellati, ut unum idioma, ita
 eosdem mores, consuetudines, leges-
 que & bellorum expeditiones in Chri-
 stianos, concordi Marte semper habe-
 bant, nisi singulæ singulis Principibus
 finibusque certis dirimebantur. Iacz-
 vvingi autem fuerunt populi crudelissi-
 mi, qui in finibus Lituaniae, juxta Maso-
 viam, ubi hodie Podlassia, colonias suas
 habebant, nec in bello referebant pe-
 dem, quin vincerent aut vincerentur:
 ideo bellis assiduis interierunt; reliqui

eorum in Lituanos, Russios & Masovitas, ob vicinitatem, abierunt. Opinantur alii, Lituanos à lituo, quod cornu venatorium significat, dictos esse; quorum opinio, ut anilis & stulta, jure ab omnibus irridetur. Matthias autem Miechoviensis & Dlugossius, Polonicae historiae indagatores, ac annales Rutenorum testantur, Italos, Duce Palæmone, vel ob tyrannidem Neronis, vel promeritum exilium, aut ab Attila Hunnorum rege crudelissimas patriæ vastationes fugientes, has regiones, longa navigatione superata, ex sinu maris Balthici, quod Prussiam, Samogitiam, Livoniamque alluit, per Nemnam fluvium, Crononem Ptolomæo dictum, classe ingressos fuisse; quod & ipsa gens Lituanica strenue asserit. quamplures enim dictiones Latinae & Italicæ idiomaticè eorum intermixtæ habentur. Ajuntque, hunc Palæmonem (quem ipsum nomen, Latinum Italumque esse prodit) cum certa comitiva ex nobilibus propinquitate junctis collecta, quorum præcipuos, Vrsinos, Columnas, Iulianos, Cæsarianos, Gastaldos recensent, Lituaniæ nobilibus familiis & stemmatibus principia dedisse; vulgum vero Lituorum, utpote colonos & agrestes, ex Gotis natos asse-

asserunt; in hancque sententiam plurimi Polonicæ & Germanicæ ac Russorum historiæ scriptores astipulantur; quorum iudicio & auctoritati nos quoque acquiescentes, cum eisdem sentire volumus.

Hic itaque Palæmon ob innatam industriam à gente barbara Princeps salutatus, eam nomine patriæ suæ Italiæ (præposito articulo Italis in fœminini generis nominibus efferendis consueto) *la Italia* appellasse creditur, quæ postea longo temporis successu, Italicis moribus idiomateque in barbariem populi commutatis, Lituania dicta est. Quidam etiam eosdem Italos à littore maris Balthici, quod Prussiam, Livoniam, Lituaniæ ac Samogitiæ extrema alluit, eo quod ibi prius confederint, Lituaniam connominasse putant. Succedente postea Palæmoni quodam ex eadem gente Principe, Itali recens Latinorum nomen non modo deposuerunt, sed ignotam quoque & peregrinam eorum incolarum linguam, apud quos Principatum arripuerant, addiscentes in suam cooptarunt, vivendique normam & modum cum eisdem barbaris susceperunt. Cæterum, hæc gens Litwana longo tempore à sui imperii primordiis obscura

fuit, Rutenorumque iugo subiecta, ut Princeps Kioviensis, Russiæ quondam Monarcha, ab eis perizomata suberique, ob egestatem & soli sterilitatem, in signum tantummodo subiectionis exigeret: Donec Mendolphus sive Mendog, & VVitenen, Gediminusque, duces illustres heroica magnanimitate illa innata, dudum peritia rei militaris oppressa excitata, rebellionem contra Rutenos ab antecessoribus suis inceptam continuantes, unus post alium in Lituaniæ imperio succedentes, Russiæ Principibus partim strenuo Marte, partim astu frequentius aggressis, & quasi debellatis, sensim adeo viribus creverunt, ut iugo Rutenis omnibus injecto, etiam ad tributa sibi pendenda eos compellerent, quæ pluribus ab annis Rutenis ipsi pendebant, ac pro perizomatibus & subere aurum argentumque exegere.

VI.

QVÆDAM AD LITVANIAM
pertinentia, ex Fragmentis
Michalonis Lituani.

Nos Lituani ex Italico sanguine oriundi sumus. Quod ita esse liquet ex sermone nostro semilatio, & ex ritibus Romanorum vetustis, qui non ita pridem desiere apud nos, videlicet ex crematis humanis cadaveribus, auguriis, auspiciis, aliisque superstitionibus, adhuc in quibusdam locis durantibus; maxime cultu Æsculapii, qui sub eadem, qua olim Romam ab Epidauro commigraverat, serpentis specie colitur, & in veneratione habetur. coluntur & sacri penates, mares, lares, lemures, montes, specus, lacus, luci. Sed nec admodum diu sacer ille perpetuusque, qui cremandis victimis Romanorum Hebræorumque more fovebatur, extinctus est per baptismatis undam ugnis, id est, ignis. Etenim & ignis, & unda, aër, sol, mensis, dies, noctis, ros, auro-ra, deus, vir, devir, id est, levir, nepotis, neptis, tu, tuus, meus, suus, levis, tenuis, vivus, juvenis, vetustus, senis, oculus, auris, nasus, dentes, gentes, sta,

R 5 sede,

fede, verte, invertē, perverte, aratum, occatum, satum, semen, lens, linum, canapum, avena, pecus, ovis, anguis, ansa, corbis, axis, rota, jugum, pondus, culeus, callis, cur, nunc, tractus, intractus, pertractus, extractus, merctus, immerctus, futus, insutus, versus, inversus, perversus, primus, unus, duo, tres, quatuor, quinque, sex, septem, & pleraque alia, idem significant Litvano sermone quod & Latino. Deveniant vero in hæc loca majores nostri, milites & cives Romani, missi olim in colonias, ad arcendum à suis finibus gentes Scythicas, seu, ut certior fert opinio, sub C. Iulio Cæsare appulsi, Oceani adversis procellis; nempe cum is Cæsar, ut scribit Luc. Florus, victis Germanis & in Gallia cæsis, Rhenum proxima parte Germaniæ domita superans, ac deinde Oceano in Britanniam disjecta tempestatibus classe, parum prospere navigaret. delatæ enim naves majorum nostrorum ad litus, ubi nunc est arx Samogitiæ Ploteli, creduntur egressi in terram. Quin & nostro tempore pervenerunt naves quædam transmari-
 norum in illud idem litus. Vbi nostri progeantores laborum & periculorum
 rum

rum maris pertæsi, & captivis tam viris quam fœminis onusti, cœpere in tabernaculis ad focos, more militari, adhuc in Samogitia durante, vitam degere. unde ulterius progressi, subegerunt vicinos populos Iaczuingos, deinde Roxolanos seu Ruthenos, quibus tum ut Moscis dominabantur Tartari Zavolhenses: & singulis Ruthenorum arcibus præsidebant ii, qui appellabantur Baskaki; è quibus exacti sunt à parentibus nostris Italis, qui postea Litali, deinde Lituani appellati sunt. Tum innata fortitudine, populis Ruthenicis, regionibus arcibusque è Tartarica atque Baskakorum servitute ereptis, ditionem suam à mari Samogitico, quod Baltheum dicitur, ad pontum Euxinum, ubi ostia Borysthenis, & ad fines Valachiæ, alterius Romanorum coloniæ, & terras Voliniæ, Podoliæ, Kioviæ, Sievvier, atque campestres regiones, usque ad terminos Tauricæ ac Tovvani trajectum Borysthenis omnia occupando, & illinc aquilonem versus ad ultimam & proximam metropoli Moscoviæ arcem Mozaisco, ipsa quidem exclusa, sed VViazmam, Dorohobusz, Biela, Toropetz, Luki, Pskovv, Novihorod, omnibusque citerioribus arcibus & provinciis

vinciis inclusis, protulerunt. Postmodum amplificata sic virtute militaria sua, diadema quoque cum nomine regio obtinuerant Principi suo Mindavvgo, sacri baptismatis characterem insignito. Sed extincto illo rege, etiam nomen regum atque Christianum interierat, donec rursus vicina nobis & Christiana gens Polona, ad sacrum baptismum & regale fastigium anno Christi millesimo trecentesimo octuagesimo sexto invitaret feliciter hic dominantem proavum Sacrae Majestatis vestrae, divum Vladislavum, Lituanice Iagelonem nuncupatum, quo virtus duarum gentium confinium consociata fortior foret in reprimendo communi Christiani nominis hoste.

Iustitia quoque praestant nobis Tartari. nam reddunt unicuique statim quod ipsius est. Apud nos vero capit iudex decimam partem rei iudicatae ab actore innocente. quae iudicis merces appellatur Peressud. quae ilico in tribunali solvenda est. Cum autem de minima fundi agitur particula, non decima datur, sed, licet non fuerit tanti pretii res iudicata, centum grossi; quorum unus duos cruciatis nummos Germanicos valet, cum dimidia
cruciati

cruciatū parte. majoris vero decimam capit semper summæ bonorum totius, quantacunque deducta fuerit in litem.

Ex injuriarum autem personalium & violentiarum utcunque insimularum causis, capit à reo ratione multæ tantum quantum adjudicat actori. adjudicat autem propter tanta sua lucra actori, aperte etiam calumnianti favens, pro offensione ejus qualicunque, mari sexagenas grossorum vicens, fœminæ quadragenas: pro damnis vero realibus, quicquid calumniator peierans asseruerit, centenas & millenas, etiamsi ne unam quidem sexagenam valere appareat tota ejus substantia. Et pro homicidio, non juxta legem divinam, ut sanguis sanguine vindicetur, sententia fertur, sed pecuniaria fit, cum decimis magistratus. Quocirca frequentia hic committuntur parricidia. Et licet actor ingenuus in causis injuriarum victoria positus, placetur à reo mollibus verbis: at non judex. is enim semper pecunias haurit, ab hoc multatias, ab illo decimarias.

Capit & decimas à pragmaticis sanctionibus & transactionibus. In criminalibus vero causis, non decimam
sed

sed totum capit, quicquid furtivum aut latroni ademptum deprehenditur penes aliquem, qui ejus proventus appellatur Litze. Quando autem res ipsa furtiva penes furem seu evictorem ejus, portanda est ad alium judicem: valorem ejus integrum capit prior judex. ita ut necessum sit apud nos repetenti rem suam surreptam, impendere in magistratus plusquam res ipsa valeat. quapropter multi cernentes sua jumenta furtim abacta, aut vi erepta, non audent litem propterea intentare. Fur etiam in recenti crimine captus, non à magistratu loci illius in quo deliquit aut captus est judicatur, sed per multa viarum discrimina ducitur judicandus ad suum dominum, interdum ad talem in cujus domum furta inferebat. quamobrem secure furta committuntur. At apud vicinos nostros Tartaros & Moscos, jurisdictio in omnes baronum & nobilium subditos, tam in civilibus quam criminalibus causis, non privato cuiquam, sed publico ordinarioque competit magistratui, eidemque sobrio, & simul cum aliis habitanti. nostri autem, & singuli seorsim, & bibentes id agunt, remotis arbitris & testibus, ubi quidvis patrare licet. Capit etiam præses apud nos
 præter

præter
 quod
 cum,
 Sic &
 carcer
 fos. p
 & ca
 Famu
 tenti
 parte
 strep
 diri,
 quidi
 Notar
 diffini
 exigi
 lo ad
 quo
 est c
 lata
 præ
 fir, n
 non
 fuger
 rior
 fa ve
 rit
 ejus
 cent
 100,
 Decr

præter scelus, 12 grossos à jumento quod quis rapit, & appellans erraticum, trahit illud ad stabulum curiæ. Sic & ab homine etiam immerito in carcerem detruso, totidem exigit grossos. prætendens, ea stipendia jure sibi, & carceris & stabuli ratione deberi. Famulus quoque judicis, executor sententiæ, capit decimam rei judicatæ partem. quin etiam citra judicarium strepitum, accipit decimam debiti crediti, seu depositi, quantumcunque liquidi, etiamsi minime eat inficias. Et Notarius decimam pene pro litteris diffinitivis, ac pro qualibet opera sua exigit aliquid: pro solo citationis sigillo ad causam unius grossi, quatuor. & quo carius omnia vendantur, necesse est citationem geminam, eamque sigillatam & manu protonotarii subscriptam esse: quod interdum antequam fit, notario in aliis occupato, elabitur non citatus reus, ut eorum natura est fugere. Capit item alius judicis apparitor VVisz, diem reo dicturus, in causa vel minima, siquidem Palatini fuerit, grossos quinquaginta; si vicarii ejus, 30; si regius, vel se eum simulat, centum. Capit tantundem alter, id est, 100, vel 50, vel minimum 30. isque Deczki dicitur, qui reum accersit, & ad causam

causam cum citatione ducit. item factelles tantundem rapit, qui à contestata lite, ad testes sistendum examinandumve, aut ad agrum pratumve ab aliena pecude proculcatum aut depastum, seu ad aliud minus damnum videndum delegatur. Si pauper tantam pecuniam non habuerit, jumentis spoliatur. Iniquum & hoc, quod pauper aliquem è magnatibus citaturus, non invenit tum vel maximo præmio apparitorem. Nec hoc minus iniquum, quod vicinus meus potentior, ejusdem mecum pagi hæres, alterius sit fori: nec tam facile, ut ego, citatur: & quod appellationis remedium sublatum sit nobis, enormi pœna apposita, ut est in stat. Lit. dist. 6. art. 1. Prohibita etiam contra potentes vadia, quæ tenuibus sunt arma & quasi scuta ad protegendum. Ad hoc quicumque in testimonium nominantur, quibuscunque in causis, præterquam in limitibus, injurati fidem plene faciunt, solo quæstu falso testificandi viventes. Librum publicum ad referendas incum venditiones & alia, præter privatas schedas, non habemus. Reus, etiamsi manifestus fuerit rerum alienarum raptor atque violator, non tamen ante ad judicium accersitur, quam

afflicto injuria. eunt miseri homines à finibus Samogitiæ & Livoniæ, usque ad terminos Masoviæ & Moscoviæ, persequentes judicem ordinarium. Ad hoc habemus quotannis 40 dies, recollendæ dominicæ passioni, jejunio, orationique dicatos. quos litibus attentius prosequendis transigimus. Habent ii Voivodæ suos vicarios, qui itidem, curato bene corpore, pro tribunali sedere inter conviviorum strepitus solent, parum gnari jurisprudentiæ, sed in suo Pereslud emulgendero accurati. at Moscovitæ gloriantur se à nobis leges sumpsisse Vitovvdinas, quas nos jam contempsimus: à Tartaris vero arma, vestes, & rationem bellandi absque curribus, exoticis cibariis & portionibus.

VII.

DE DVCATV SAMOGITIÆ,
ex Alexand. Guagnino.

SAmogitia Regio satis ampla, proxima Lituaniæ, à septentrione Livoniæ contermina est; marique Baltheo sive Germanico ac occidente, nonnihil in septentrionem reflectendo, adjacet: Prusiam

fiam quoque in vicinia habet. Nullo castro munito insignis est: civitates tamen in ea, cum pagis tam Regiæ quam nobilium, complures sunt. Huic regioni Præfectus, sive Capitaneus supremus, à Rege Poloniæ, magno Duce Lituaniæ, præponitur, neque temere is nisi gravissimas ob causas officio movetur, sed quoad vivit perpetuo manet. Episcopum habet Romanæ obedientiæ. Agrestis turba in humilibus casis, iisque oblongioribus, vitam ducit, in quibus ignis in medio accensus ardet, ad ignem vero paterfamilias cum domesticis servisque sedet, jumentaque & totam supellectilem domesticam cernit: Solent enim sub eodem quo ipsi habitant tecto, sine ullo interstitio pecora habere. Majores eorundem cornibus animalium, urorum videlicet, pro poculis utuntur. Audaces sunt & strenui homines, & ad bellum prompti, loriciis aliisque plurimis armis, præcipue autem cuspide venatorum, utuntur. Equos adeo parvos habent, ut vix credibile sit, ad tantos labores, eos posse sufficere, quibus foris in bello domique in colendis agris utuntur. Terram nõ ferro sed ligno profcindunt: quod eo magis mirandum, cum terra eorum tenax & non arenosa

ſt. Araturi, ligna complura, quibus vomeris loco utuntur, ſecum portare ſolent: ſcilicet, ut uno fracto, aliud atque aliud, ne quid in mora ſit, in promptu habeant. Quidam ex provinciæ præfectis quo provinciales graviore labore levaret, multos ferreos vomeres fabricari fecerat: cum autem eo, ſequentibusque aliquot annis, ſegetes quadam cœli intemperie exſpectationi agricolarum non reſponderent, vulgus agrorum ſuorum ſterilitatem ferreo vomeri pertinaciter adſcribebat, nec aliud quicquam in cauſa eſſe putabat. præfectus eorum vulgi ſeditionem timens, amoto ferro ſuo, eos more agros colere permifit.

Provincia hæc nemoribus ſylviſque abundat, in quibus horrendæ quandoque viſiones fieri dicuntur. Mel nuſquam melius nobiliuſve, quodque minus ceræ habeat, albumque ſit, quam in Samogitia reperitur. Sylvæque illic ſummas divitias ferunt. ſtipitibus enim cavatis mella paſſim promuntur. Sunt etiam nunc illic inter agreſtes, idololatræ complures, qui ſerpentes quosdam, quatuor brevibus, lacertarum inſtar, pedibus, nigro obefoque corpore, Civojitos patria lingua dictos, tanquam

quam
que d
poſit
famil
rever
ſtante
lis ali
domi
ratur
A
à Vi
juxta
Chri
tore
quem
molt
tem
ſer.
pes
fac
ſer
tam
ſpon
meſ
piac
pun
res
re.
bus
tis
qua

nia gesta sunt, pro exemplo tamen adduxi.

Agrestis turba in Samogitia sacrificium quoddam solennesque epulas gentili more sub finem mensis Octobris collectis frugibus quotannis celebrant hoc modo. Ad locum convivio epulisque sacris delectum omnes cum uxoribus, liberis & servis conveniunt, mensam fœno supersternunt, desuper panes apponunt, & ex utraque panis parte duo cervisiæ vasa statuunt. Postea adducunt vitulum, porcum & porcam, gallum & gallinam, & cætera domestica jumenta, ex ordine mares & fœmellas. Hæc mactant gentili more ad sacrificandum hoc modo. In primis augur sive incantator quispiam, verba quædam proferens, animal verberare baculo orditur: deinde omnes qui adsunt jumentum per caput pedesque baculis verberant: postea tergum, ventrem, & cætera membra, concutiunt; dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik deus, (sic enim illum dæmonem agrestis turba appellat,) offerimus, gratiasque tibi agimus, quod nos hoc anno incolumes & omnibus abundantes conservare dignatus es: nunc vero te rogamus, ut nos quoq; hoc anno præfenti fovere, tueri ab igne, ferro, peste, &

& inimicis quibuslibet, defendere digneris. Postea carnes jumentorum ad sacrificium mactatorum comedunt, & ab unoquoque ferculo, antequam comedant, portiunculam amputant, & in terram omnesque angulos domus projiciunt, dicentes: Hæc tibi ô Ziemniennik nostra holocausta suscipe & comede benignus. Omnesque tunc temporis lautissime solenniter & opipare epulantur. Hic vero ritus gentilis & in Lituania Russiaque ab agrestibus, quibusdam in locis observatur. Mare quod Samogitiam alluit, Baltheum, à quibusdam Germanicum, ab aliis Prutenicū dicitur: sinus Balticus proprie nuncupatur. Interluit enim Cimbricam Chersonesum, quæ Germanis *Iutland*, Latinis *Iutia* vocatur. Alluit quoque Germaniam; & omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu Livoniam, Curlandiam, Regionemque quasdam Moschorum Principis, Suetiam, Phinlandiam, Daniamq; circumluit. Hujus Regionis Samogitiæ, Rex Polonus, magnus Dux Lituaniæ, titulo utitur. Vexillum album bicornem, stemmate Magni Ducatus Lituaniæ in campo rubeo insignitum, Samogitia in bello gestat. Incolæ Regionis, omnibus fere cum Lituanis, vestiuntur habitu

cinericio, moribus, regione, idiomate, paucula differentia interjecta tituntur. Ideo nunc ad describendos mores Lituanoꝝ orationem dirigemus.

Lituaniam admodum syluosa est, prout & Samogitia. paludes lacusque ingentes & amplissimos, in quibusdam locis maris formam referentes, habet. Præterea multos fluuios navigabiles. Quorum alii orientem versus, utpote Bog, (Herodoto Hypanis dictus) Perepetus, Tur, Svvislocz, & Beresina, in Borysthenem, vulgo *Dnepr* dictum, exonerantur. Borysthenes vero pluribus fluuiis haustis in oriente, tandem in meridiem decurrens, in Pontum Euxinum illabitur. Alii vero, Cronon, vulgo *Niemen* dictus, Vilia, Karevv, Bug, in occidentem nonnihil in septentrionem reflectendo decurrunt, in mareque Germanicum juxta Gedanium celeberrimum emporium Prussiae exonerantur. Dzvvina autem, Ptolomeo Rubon, ex Moschovia ortus, à Riga duobus miliaribus eidem mari commiscetur.

Animalia in Lituania omnis generis parva sunt. Gens misera, maxime in villis & pagis, gravi seruitute oppressa. nam ut quisque famulorum cetera stipatus; domum coloni alicujus
ingres-

ingressus, impune quidvis facere, res ad
 vitæ usum necessarias capere, absume-
 re, crudeliter etiam colonum verbera-
 re potest. Colonis quavis de causa ad
 dominos suos absque muneribus adi-
 tus non patet, quod si etiam admittan-
 tur, ad præfectos & officiales relegan-
 tur, qui nisi munera accipiant, nihil
 boni decernunt; & unumquodque ver-
 bum iudicis in Lituania aurum est. Co-
 loni quinque dies, aliquando sex, do-
 minis suis laborant. dies vero lunæ pri-
 vato labori conceditur. atque ut plu-
 rimum diebus Dominicis (nulla enim
 Divorum festa agrestes observant)
 quodvis opus absolvunt, agriculturam
 exercent, segetes prataque metunt,
 tritulant, & id genus alia. Hoc vero &
 in Russia peculiare est. quod si interro-
 gaveris, Quare Dominico die laboras?
 respondere solent, Nonne & die Do-
 minico comedere oportet? Impera-
 tam pecuniam quotannis ter quater-
 que pro defendendis regni finibus pen-
 dunt. à dominis quoque tributis ad-
 inventiciis graviter onerantur. Pane
 atro & vilissimo, siligine una cum spi-
 cis commolita, utuntur. Molendina
 sive pistrina manualia agrestes in pa-
 gis trina quinave domi habent, eisque
 ad commoliendas fruges utuntur;

dumque hæc molendina manibus vertunt, patrio more agrestem quendam concentum edere solent, dicentes, *Melior*; hocque verbum frequentius ad cantilenæ similitudinem repetunt. Id vero est tam viris quam mulieribus peculiare, quod de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes cantant. Tubas quoque ligneas oblongas habent, quas inflantes, mirum quendam & dissonum concentum edunt; aliquandoque unus duas insimul tubas harmonia quadam respondente inflat.

Omnes fere Lituani, & Samogitæ, Livonesque, vestitu vili cinericio communiter utuntur: ut cum turmatim vulgum stantem in foro conspexeris, neminem nisi cinericia veste indutum videas; cothurnosque ex tilia libro, vel ex pellibus jumentorum, una cum fetis detractis, conficiunt. Currus leves absque ullo ferri ministerio conficiunt, & omnia compangunt arboreis gomphis, & ligna coacta vicem ferri complent, rotasque ex uno ligno in gyros aptas contorquent. Pinguedine vel pice nunquam linunt currus, & quando multi insimul vehuntur, mirus quidam concentus querulorum axium longe auditur. Versus:

Neque

*Neque linunt Ruteni querulos pingue-
dine currus;*

*Haud picis auxilium stridulus axis
habet.*

Auditur veniens longe crepitare colassa;

Sic fragiles currus, Russe, vocare soles.

*Nam faciunt habiles uno vectore qua-
drigas*

*Invectas Ruteni, quas equus unus
agit.*

*Nec facile invenies ferrato hærentia
clavo*

*Plaustra, facit ligni cuncta ministe-
rium.*

*Et sine ferri usu pangunt sua plaustra
terebris,*

Et lignum ligno consolidare solent.

*Frumenta omnis generis, primo in ca-
lidissima casa fumo exsiccant, & postea
in horreo coram extructo excutiunt.*

*Arandi seminandique modus in Russia
alba Moschovia confini, & in Ma-
gno ducatu Lituania.*

IN primis agros hoc modo præparant:
Circa festum Divorum Petri & Pauli,
in æstate, ad festum usque assumptionis
Mariæ, nemora myricesque excindere
solent; quam excisionem arbuſtorum
vulgariter *Lada* appellant. Nam si ne-
mus densum fuerit, stramine superster-
nunt,

nunt, per hyememque sic durare patiuntur. Vere autem postea redeunte, post Paschatis festum, sole torrido aliquot diebus ingruente, illam prostrationem prædictam arbuſtorum, ſtramine ſuppoſito ſuperſtratoque, ſuccendunt, & in cinerem comburunt. ubi vero terra combureretur, illic nihil fere naſceretur: ideo ligna incombusta congerunt, in ſtruemque compoſita denuo ſuccendunt. ſicque in illa terra combuſta & inculta, collectis duntaxat carbonibus, & titionibus ſuperfluis, triticum ſeminant primo, & ſupra ſementem, uno equo juncto aratro, arant & occant, in Ruſſia videlicet. Lituani enim bobus cornibus aratrum trahentibus arare ſolent: tantaque ibi fecunditas dictu incredibile ſubſequitur, ut Cererem in illis regionibus natam affirmareſ. Eodem modo & hordeum ſeminatur, metitur, & colligitur, niſi quod craſſiora nemora pro hordeo excinduntur, & pinguiorem terram triticum exigit. In hujusmodi autem agris per annos ſex vel octo, ſimo ſtercoreque non ſuperpoſito, ſeminare ſolent.

Quod ſi arbores nimis altæ & craſſæ in ea ſylva, ubi ſeminaturi ſint, eſſent: utpote pinus, fraxini, roboræ, &

id

id genus
fronde
ſolem
anus,
ſa circ
ſtrum
ſedile
dum
factur
ſicqu
bore
berqu
vum,
arbor
appre
cem
eode
deur
ſi
lem
horde
ad ſi
mina
ption
ſegnis
tione
Mari
quent
fructu
tur. F
malen

id genus aliæ : eas non succidunt ; nisi frondes ramosque circumsecant , ne solem agro præripiant. Rusticus verò unus, omnes arbores una semel ascensa circumsecabit non descendendo. instrumentum enim ad id factum , quasi sedile, ad stapedæ similitudinem secundum proportionem hominis sedentis factum , arbori fune longo appendit; sicque sedens , à puero, fune alia ab arbore ad arborem facile transfertur: habetque ad latus alligatum lignum curvum , ad id studio præparatum , quo arbori appropinquatus , firmiter eam apprehendit , quam à vertice ad radicem usque circumsecat, & frondes illas eodem modo supradictò æstate redeunte succendit & seminat.

Siliginem postea seminant hyemalem super hæc culta novalia, tritico vel hordeo collecto : sed duobus vicibus ad siliginem arare coguntur, quam seminare incipiunt circa festum assumptionis Mariæ, xv Augusti. Quod si segnis agricola non absolverit seminationem ad alterum festum nativitatis Mariæ, quatuor hebdomadis, ad sequentem viii Septembris diem, tunc fructifero proventu consueto frustratur. Hanc seminationem siliginis hyemalem appellant. Vere enim redeunte,
 aliam,

aliam, Æstivalem vocatam, seminant.

Est quoque alius seminandi mos nuper adinventus, in prædicta prostratione succisioneque nemorum superius descriptorum, hoc modo: Duabus partibus hordei, tertiam siliginis intermiscere solent, quam commixtionem vere instante, tempore consueto seminant. eadem æstate hordeum solummodo demetunt. siliginem vero subter hordeum ad modum graminis paulatim densissime crescentem per hyemem durare sinunt: quæ sequente æstate adeo fœcundissime densissimeque excrefcit, ut equo vix eam densitatem penetrare possis; & ex uno grano triginta pluresve spicæ pullulare in tantam altitudinem solent, ut vir equo insidens, vix ex ea appareat. Omnes vero agros Ruteni uno equo juncto aratro proscindere solent. terra enim per se nimis facilis est.

Hic autem ordo in seminandis frumentariis, in tota fere Sarmatia observatur. Primo post festum Paschæ triticum seminant. postea siliginem æstivalem dictam: ab æstivali seminatione vulgariter Iarzyca appellatur, ad differentiam hyemalis siliginis, quæ, ut diximus, pro festo assumptionis Mariæ seminatur ad hyemem futuram: unde
vulga-

vulgari
æstate
fecerunt
mem p
vis sibi
quasi n
fer, sed
Har
Pascha
sibilita
ni, Lit
vitis &
benefic
priori
Ruten
prena
periet
mina
eode
auter
mina
stum
doma
cet m
hebd
recon
Pil
nant,
longu
At
costes

vulgariter Ozimina dicitur. Ex hac si æstate seminaretur, nihil profus nasceretur, & è contra si æstivalis ad hyemem pro hyemali seminaretur, (quamvis sibi grano similes essent, & ejusdem quasi naturæ viderentur) nulli usui esset, sed in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque æstivalem circa festum Paschæ seminant. Secundum agri possibilitatem præparationemque, Poloni, Lituani & Rutheni nigri, cum Masovitis & Prutenis, propter cœli solisque beneficium, & regiones temperatiores, priori seminatione longe antecedunt Ruthenos albos & Moschovitas in Septentrionem degentes, qui ob intemperiem aëris posterius his omnibus seminare coguntur. attamen interdum eodem tempore agros demetunt. Hoc autem mirum est, quod siliginem seminantes æstivalem post Paschatis festum interdum aliquot elapsis hebdomadis, tamen eadem æstate, ut decet maturam quasi per octo duntaxat hebdomadas, demetunt, colligunt & recondunt.

Pisa circa ferias divi Adelberti seminant, vulgariter *Groch* dicta, quæ ad longum usum exficcata reservant.

Avenam & hordeum post Pentecostes festum seminant, quæ vulgariter

ter *Ovviæ* dicitur. *Hordeum Ieczmiense* appellant.

Cicer undecim post Pascha hebdomadis elapsis ante D. Petri festum feminatur. *Tatarika* Polonis, *Grecicha* Rutenis & Lituaniis dicitur.

Rapæ circa D. Ioannis Baptistæ ferias feminantur. Et omnia eadem æstate seminata colliguntur, tritulantur, trituratione in domibus reconduntur, ita ut granum ex penu ad seminandum depromptum, in decem, aliquando in octo hebdomadis, secundum solis clementiam, ad penu unde exivit revertatur, agricolæ suo centuplum fructum referens.

Poloni omnes, Ruteni nigri, (quorum Metropolis Leopoliis est,) Masovitæ, Silesii, Pruteni & Lituani quidam, in horrea & acervos magnos recondunt frumenta, & aliquando apud bonum patremfamilias quadringentos sexcentosve acervos, quasi turres quadrangulares eminentes reperies, ad quindecim pluresve interdum annos reconditi frumenti plenos.

Sed Ruteni albi, Moschovitæque omnes, & Lituani, statim de agro in penu frumenta defalcata & tritulantur congerunt & recondunt. quidam in cavernis subterraneis, in abditis sylvarum

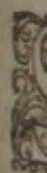
rum studio ad id effossis, & intus bene cum corticibus arborum adaptatis, frumenta, insuper omnia victuaria, carnes porcinas salvas, & id genus leguminum ad victum pertinentium, vestesque & præcipuam suppellectilem, recondere solent, præsertim belli tempore, ubi miseri coloni securi sint ab incursu hostili frequenti & rapinis suorum militum.

Hoc autem apud eos in villis præcipue observatur: Si quis forte capite damnatus fuerit, de seipso, jubente domino, supplicium sumere, suisque manibus se suspendere, etiam si recusaverit, minis verberibusque exagitatus cogitur. Atque hæc nobis de Lituanis sufficiant. Hic tibi Lector candide sciendum restat, quod in hoc magno Ducatu, qui Polono Regi cum universis suis provinciis subest, plurima sunt oppida & castra, tam Regia quam Nobilium, Ecclesiasticorumque, quæ hic non sunt posita. Hic enim nos solummodo provinciales insignioresque civitates & arces, quæ olim pro Ducatibus cum suis territoriis habebantur, descripsimus. Sunt præterea complures Duces particulares in Lituania, Comitatusque; ex quibus Slucensis Ducatus celebrior est.

Princeps enim illius , quamvis Regi Polono Magno Lituaniæ Duci sub-
 sit , & ad quævis mandata Regis exe-
 quenda paratus fuerit , rerum tamen
 in suo Ducatu , qui xxx miliaribus Po-
 lonicis in longitudinem & latitudi-
 nem patet , integre potitur , & thesau-
 ro privato cum Italiæ Germaniæque
 quibusvis Principibus magnis facile
 adæquari potest. Sunt quoque Duces
 alii plurimi insignes , quorum respectu
 Magnus Ducatus Lituaniæ dicitur. Ex
 his primas obtinent Illustres & Ma-
 gnifici Domini Radivilones , Dominus
 Nicolaus Radivilus , in Bierzæ & Du-
 bingii dux , lumen patriæ & alter Ci-
 cero , Hectorque Lituaniæ , Palatinus
 Vilnensis , & illustris Heros Nicolaus
 Christophorus Radivilus , Dux in Oli-
 ka & Niesvicz , Comes in Schidlo-
 vviec , Marschalcus Curia dignissimus ,
 fraterque suus idem Dux , Dei gratia
 Episcopus Vilnensis designatus , Geor-
 gii nomine gaudens. Ille quoque alter
 Scipio illustris heros Dominus Ioannes
 Chodkievvicus , Comes in Sklov &
 Mefs , Castellanus Vilnensis , Archimar-
 schalcus magni Ducatus Lituaniæ , ex-
 ercituumque imperator , & gubernator
 Livoniæ , ac capitaneus Samogitiæ ge-
 neralis , virtutum speculum insigne,
 Mar-

Mart
 super
 rum
 tes d
 celeb
 sigill
 gum
 decur

DE

Han
 ab Ce
 gegat
 ad Bo
 illab
 agne
 te, q
 anne
 ta, p
 ruffi

Martis & Minervæ alumnus. Insuper multos alios heroum antiquorum quorumvis dignitatem adæquantibus duces, & viros insignes, Lituaniæ celeberrimus Principatus fovet, quos sigillatim recensere ut difficile ac longum, ita minus necessarium nobis videtur.

VIII.

IOANNIS LASICII
Poloni

DE DIIS SAMOGITARVM
cæterorumque Sarmatarum.

SAmogitia mare attingit Balticum. Cujus figura triangularis est. longitudo septuaginta miliarium Germanicorū.

Hanc separant fluvii: à Prussia Nemel; ab Curlandia, regione Livonica, Helingegau. quæ provinciæ, aliæque usque ad Borysthenem, in Pontum Euxinum illabentem, regis Poloniæ imperium agnoscunt. In ea regionis sylvosæ parte, quæ ad Regiomontum, Academia, anno Christi 1544, 17 Augusti instituta, plurimum claret. Sunt antiqui Borussi: lingua, moribus ab iis diversi

Germanis, qui hodie permisti Polonis, Prussiam incolunt.

Tradunt veteres, majores Samogitarum, (Zamagitis enim se ipsi vocant) Italos fuisse. Neronem Imperatorem de bellica expeditione cogitantem, illos etiam exsules Romanos, qui in Giaros sterili quadam insula habitabant, evocare in militiam voluisse. Verum hos metu crudelitatis imperatoriae conscensibus eorum à quibus bis terve evocabantur navibus, ipsismet autem cæsis, ad Pontum Euxinum appulisse. dehinc per saltus, ubi olim Romana venatio fuit, quique hodie magna ex parte excisi jam, Russiæ, Podoliæ, Lituaniæque cognomina habent, usque ad mare Balthicum, quod Russi, à Varetzgois quibusdam populis Livonicis, quibus tum parebant, mare Varetzgoie appellant, penetrasse. rei hujus ut idolatriam, gentisque calliditatem, Romanæ similem: ita sermonem ex Latino quodammodo, barbaroque conflatum, indicium esse. Michalo fragmine quinto de moribus Tartarorum, & suorum Lituatorum, paulo hæc aliter refert. ait enim, classis Iulii Cæsaris ex Gallia in Britanniam navigantis partem, coortis tempestatibus, ad littus Samogiticum, ubi nunc est arx Ploteli, per-

pervenisse, sæpeque etiam hodie in illud ipsum littus, naves navigantium, vi ventorum ejici solere. ubi Lituanorum progenitores, periculorum maris pertæsi, & prædis onusti, in tabernaculis ad focos, more militari, & adhuc in eadem Samogitia recepto, habitarent. unde ulterius progressi, Iaczuingos atque Roxolanos subegerint. Haud absurda conjectura. Nam & Zamagitia, propter mare vicinum, & Lituaniam superiorem, terræ inferioris appellationem habet: & Lituanorum cum Samogitis idem propemodum sermo est, idem habitus, iidem mores, eadem ferme religio. Quæ regio cum aquilonaris sit, tam parvæ sunt in ea media æstate noctis tenebræ, ut radii solis occumbentis excipiant orientem, tumque plurimum agricolæ segetes demetant suas. nempe quod duabus ante meridiem horis, totidemque post, solis æstum ferre in agris mesiores nequeant. Et licet vix ante, quam tribus post Pentecosten hebdomadis, agros conserant: tamen id ardor cœlestis efficit, ut eodem quo & apud nos tempore, messis fiat: æstas haud diu duret. Similis in Moscovia fervor, (mirandam divinam providentiam) sex hebdomadis, frugibus maturitatem adfert.

Secus fit in Irlandia ultra Sueciam, sub ipso polo. ibi enim sex mensium dies est: totidem est nox; cujus tenebras focus perennis dispellit. qui locus abest à Stokholm, metropoli & regia Sueciæ, trecentis milliaribus Germanicis. Id Iohannes tertius, Rex Suecorum, qui nunc rerum potitur, cuique sua ditio bene nota est, cuidam medico, is autem mihi narravit. Sita est Stokholm in ipso littore, trans mare Balthicum, è regione Samogitiæ.

Solum Samogiticum fertile quidem est, sed cultores ejus pigri, nec aliis quam ligneis, superstitione quadam, in arando utuntur vomeribus. Idcirco inopia panis laborant: cujus loco rapis tostis, quæ minori labore proveniunt, & instar humani capitis nascuntur, vesci soliti: his vero absuntis, ad panem comedendum se convertunt. Mellis albi, lactis, butyri, pecoris divites, pinguibus pascuis felices. Nec eis pisces desunt. Potus, hydromel & cervisia est. Hæc in vasis, ex corticibus factis, positis intus saxis fervidis ex aqua, frumento, lupulo, una nocte cocta, protinus fæces accipit, posteroque die bibitur. percommoda alvi purgandæ ratio. Præcipui cornibus uorum ornatis (boves sunt sylvestres,
valde

valde feroces) pro poculis utuntur. Strenuos compotatores, cantharo hydro-melis, indufio, mantili, manicis, sudariolo, seu re quavis alia operis domestici libenter donant. Quibus cervisia non est, ii aquam bibunt, proceri, agiles, animosi, robusti, ad arma prompti.

Vivunt autem vulgo centum annos. sunt enim frugales, & modicis exercitiis dediti.

Vladislai Iagellonis Polonorum Regis opera, anno humanæ salutis 1413, (Litvani autem 1387,) Christiana religione initiati sunt. quibus episcopum Miednicii præfecit. duodecim paræcos dedit. dandis pecuniis, pannis cæruleis, pileisque rubris, juxta montem Schatria, ad baptismum amplectendum illexit. Vbi monacho regio, de mundo Adamoque à Deo creatis concionante, unus illorum hisce verbis Regem compellavit: *Mentitur, inquit, ô Rex, hic homo, non admodum senex. multi enim nostrum centesimum annum superaverunt: tamen hæc minime recordantur. eadem illis pueris quæ senibus cæli conversio, eadem temporum vicissitudo, idem cursus & fulgor syderum fuit. Cui Rex, officio & ipse concionatoris fungens, Verum ais, inquit: nec falsum sacerdos; qui non sua ætate,*

*sed multis ante seculis mundum divino
mandatu ex nihilo exiitisse dixit.*

Rei pecuariæ adeo sunt studiosi, ut
unus agricola sexaginta, alius duplo
plus, paullo minus alius cornuti peco-
ris, præter oves & capras alat. Equi
illorum parvuli: ob nimium opinor
frigus: sed tamen robusti. quorum
uno, anno Domini 1554, duobus flo-
renis Vilmæ in Lituania emto, & trahæ
iuncto, vectus sum cursu celeri usque
Cracoviam 120 mill. Germanicorum.
Fœminæ pecori curando, viri agtis co-
lendis dant operam. iidem deni aut
viceni, plures vel pauciores, in uno tu-
gurio linum, lanam, cannabim pe-
ctunt, nent, texunt, vestes conficiunt.
Quicquid horum superest, id Rigam
vel Regiomontum, hinc in Hollan-
diam, pretio tolerabili mittunt. lino
enim maxime & cannabi, agros suos
complent. Disperse per sylvas campos-
que degunt. rara oppida, nec pagos ni-
mium multos, arces autem munitas
nullas habent. quorum fenestræ me-
ridiem versus spectant. Studio Sigis-
mundi Augusti Regis, anno 1572,
7 Iulii mortui, in cœtus & societates
convocati. Mapalia, quæ turres appel-
lant, sursum angusta, atque qua fumus
& sœtor exeat, aperta, ex tignis, asseri-
bus,

bus, stramine, corticibus faciunt. in his homines cum omni peculio, in pavimento tabulato stante, habitant. ita paterfamilias omnia sua in conspectu habet, & feram noxiam, & frigus à pecore arcet, ad ostium cubat, deastro foci custodia commissa, ne vel ignis damnum domicilio det, vel prunæ nocte extinguantur. Vbi crebro accidit, ut vel sus vel canis ex olla in foco stante, carnes auferat: aut rostrum, aqua fervente, lædat. Qui in pagis degunt, ii caulas separatas ab æstuariis habent. Tam hi quam illi plumis concisis culcitras farciunt. quæ non possunt non pungere, & vigilantem reddere cubantem. Paterfamilias, mactatis autumnò avibus domesticis, iisque pecudibus ac bobus, quos se brumæ tempore non posse alere animadvertit, genio cum suis indulget: quæque supersunt, ea doctis inclusa, maritimis vendit. Foras egressus, alcem, aprum, cervum, avem, sciurum, bombardam, venabulo, balista, arcu conficit. Sunt enim jaculatores & sagittarii præstantes. in quorum curribus nihil omnino ferri invenias. omnia lignea, rotæ ex radicibus arborum inflexis, quas procul audias venientes, axibus, quod eas non illinant, stridentibus.

Virgo non ante nubit, quam triginta annos, aut minimum 24 expleat, & ipsa manibus suis, aliquot corbes vestium, omnibus cum sponso venientibus dispartendarum, parat. tum enim dat singulis vel indusium, vel mapam, vel mantile, vel texta è lana tibialia, vel chirothecas. hæc in agrum non prodit, ni prius parentibus interviat, & in omnibus morem gerat. idem facit filius. ac præmissi qui eam in matrimonium petant, primum omnium, num progenitoribus sit morigeræ, reique familiaris studiosa, considerant. Et viri & fœminæ, sunt amantissimi honesti. rarissima apud eos homicidia, furta, supra, incestus. Puella stricto persequitur cultro se ad impudicitiam sollicitantem. quæ duobus, ante & retro pendentibus de zona tintinnabulis, nocte autem semper cum face incedit. quibus rebus monentur parentes, ubi sit, quidve agat filia. Pater filio uxorem quærens, nec formam nec dotem spectat, satis esse ducens dotatam, si sit morata. quæ succi plena atque adulta, magna cum lætitia in domum soceri inducitur.

Præfectos, quos Civonias vocant, non adeunt, quin ipsis aliqua munuscula adferant. Summus toti regionis,
dum

dum vivit , præest Lituanicus Senator. hodie est vir eximius Iohan. Kiska Palatino Vitepscensi natus. Inter eos qui minoris dignitatis sunt , fuit Iacobus Lascovius, Polonus nobilis, tractus Calliffiensis, ex quo hæc percepi: qui in hisce hominibus pie erudiendis , & in certa loca cogendis, Sigismundi Augusti jussu , plurimum operæ impendit. Cui Deum Vnum prædicanti, respondebant idololatræ: *Quid tu nobis Vnicum Deum, quasi omnibus nostris potentior em inculcas? plus uno multi possunt, plura plures agunt.* Idem agrum illorum ad 40 jugerum millia dimensus est. horum tria, uni rustico assignata , præter alia minutiora commoda, quinque florenos fructus annui Regi adferunt.

Iussi autem à Lascovio arbores excindere, invitissimi id, nec prius, quam ipsemet inchoaret, fecerunt. deos enim nemora incolere persuasum habent. sequitur persuasionem effectus. nam in sylvis illorum horrenda quædam visa ac spectra, tam auribus quam oculis spectantium sese offerunt. Tum unus inter alios percontari, num etiam decorticare arbores liceret. annuente præfecto , aliquot magno nisu hæc repetens decorticavit: *Vos me meis anserribus , gallisque gallinaceis spoliastis; proinde*

proinde & ego nudas vos faciam. credebatur enim demens, deos rei suæ familiariter perniciosos, intra arbores & cortices latere. Quorum tantus pene est numerus, quantus aliorum apud Hesiodum. Nam præter eum, qui illis est Deus Auxtheias Visslagiftis, Deus omnipotens atque summus, permultos Zemopacios, id est, terrestres, ii venerantur, qui nondum verum Deum Christianorum cognoverunt. Percunos Deus tonitrus illis est. quem, cælo tonante, agricola capite detecto, & succidiam humeris per fundum portans, hisce verbis alloquitur: *Percune devaite niemuski und mana, dievuu melsu tavvi palti mießsu. Cohibe te, inquit, Percune, neve in meum agrum calamitatem immittas. ego vero tibi hanc succidiam dabo.* Verum postquam nimbus præterit, carnes ipse absumat. Percuna tete, mater est fulminis atque tonitru: quæ solem fessum ac pulverulentum, balneo excipit: deinde lotum & nitidum, postera die emittit. Audros deo, maris cæterarumque aquarum cura incumbit. Algis, angelus est summorum deorum. Ausca, dea est radiorum solis vel occumbentis, vel supra horizontem ascendentis. Bezlea dea vespertina, Breksta tenebrarum.

Ligic-

Ligiczus, is Deus esse putatur, qui concordia inter homines & auctor est & conservator. Datanus donator est bonorum, seu largitor. Kirnis cerasos arcis alicujus secundum lacum sita curat. in quos, placandi ejus causa, gallos mactatos injiciunt, cereosque accensos in eis figunt. nimirum sicut ille avarus Euclio apud Plaut. in Aul. ture ac coronalaris gratiam aucupabatur:

*Nunc tusculum emi, & haec coronas
floreas,*

Hac imponentur in foco, nostro lari:

Vt fortunatas faciat nata nuptias.

Kremara porcorum ac suum est deus. cui similiter focos excitant, & cervisiam super eos fundunt. Pizio juvenus, sponsam adductura sponso, sacrum facit. puellae quoque quendam Gondu adorant & invocant. Modeina & Ragaina sylvestres sunt dii: uti Kierpiczus hujusque adjutor Siliniczus, musci in sylvis nascentis: cujus in aedificiis magnus apud illos est usus. huic etiam muscum lecturi sacrificant. Tavvals deus, auctor facultatum. Orthus lacus est piscosus; quem colunt quemadmodum & Ezernim lacuum deum.

Sunt etiam quaedam veteres Nobilium familiae, quae peculiares colunt deos. ut Mikutiana Simonaitem, Mi-

che-

cheloviciana Sidzium, Schemietiana & Kiesgaliana Ventis Rekiçziovum, aliæ alios. Kurvvaiczin Eraiczin agnellorum est deus; est & Gardunithis custos eorundem recens editorum. Prigirfistis hic est, qui murmurantes exaudire putatur. jubent igitur ut quis summisso murmure, hoc vel illud loquatur, ne clamantem Prigirfistis audiat. Derfintus pacem conciliat. ut & Bentis is creditur, qui efficit, ut duo vel plures simul, iter aliquo instituunt. Lavvkpatimo ituri aratum vel fatum supplicent. Priparfcis est, qui augere nefrendes existimatur. Ratainicza equorum habetur deus, ut VValgina aliorum pecorum. Kriksthos cruces in tumulis sepulcrorum custodit.

Sunt & omnium auguriorum divinationumque observantes. habentque Apidome mutati domicilii deum. nato cujusvis generis, vel cæco vel debili pullo, actutum sedes mutantur. Quin ipse quoque rex VVladislaus, gente Lituanus, has à matre superstitiones didicerat, ut eum diem infaustum sibi futurum crederet, quo primum calcem sinistram fortuito accepisset. ad hoc movebat se interdum in gyrum stans pede uno, foras è cubili proditurus. quorum similia multa observantur

etur ab Samogitis. Ita olim Germani, Plutarcho in Caio Cæsare teste, non ante prælium cum hoste committent, quam nova luna fulsisset. Et nostrum quidam infelicitè se venaturos sibi persuadent, si domo egressis mulier occurrat, seu quis certum numerum capiendorum leporum, vulpium, luporum nominet. Krukis suum est deus, qui religiose colitur ab Budraicis, hoc est, fabris ferrariis. Lasdona avellanarum, Babilos apum dii sunt. hunc Ruffi Zosim cognominant. Sunt etiam deæ, Zemina terrestris, Auftheia apum. utraq; incrementa facere creduntur: ac cum examinantur apes, quo plures in alveos aliunde adducant, & fucos ab eis arceant, rogantur.

Nusquam autem vel candidius mel est, vel minus ceræ habet. unde illæ massæ ceræ, quæ navibus in Belgium, Galliam, Hispaniam deportantur. Præterea, sunt certis agris, quemadmodum nobilioribus familiis, singulares dei. videlicet Devoitis agri Poiurskii, Vetus Retovvskii, Guboi ac Tvverticos Sarakovvskii, Kirnis Plotelscii. Vielona Deus animarum. cui tum oblatio offertur, cum mortui pascuntur. dari autem illi solent frixæ placentulæ, quatuor locis sibi oppositis, paullulum discissæ.

discissæ. eæ Sikies Vielonia Pemixlos nominantur. VVarpulis is esse putatur, qui sonitum ante & post tonitru in aëre facit. Cæterum quid agant Salaus, Szlotrazis, Tiklis, Birzulis, Siriczus, Dvvargonth, Klamals, Atlaibos, alii- que ejus generis, non libenter id Christianis aperiunt. Opitulatores illos hominum esse, ideoque invocandos persuasum habent. Numeias, vocant domesticos. ut est Vblanicza deus, cui curæ est omnis supellex. Dugnai dea, præest farina subactæ. Pesseias, inter pullos omnis generis recens natos, post focum latet. Tratitas Kirbixtu, deaster est, qui scintillas tugurii restinguit. Alabathis, quem linum pexuri in auxilium vocant. Polengabia diva est, cui foci lucentis administratio creditur. Aspenie, angularis. Budintaia, hominem dormientem excitat. Matergabia deæ offertur à fœmina ea placenta, quæ prima è matra sumta digitoque notata, in furno coquitur. hanc post, non alius quam paterfamilias, vel ejus conjux, comedit. Simili modo Rauguzemapati offerunt, posteaque ebibunt, primum vel cervisiæ vel aquæ mulsæ, è dolio haustum. quem Nulaidimos, illum autem primum è massa exemptum panem, Tasyvirzis cognominant. E-

dem
bibit
accep
pater
Si is
bege
pella
kles
ad n
min
Ale
sub
plan
crifi
ma
fec
pa
m
de
re
ru
pr
m
ide
H
a
e
w
f

dem
bibit
accep
pater
Si is
bege
pella
kles
ad n
min
Ale
sub
plan
crifi
ma
fec
pa
m
de
re
ru
pr
m
ide
H
a
e
w
f

dem cervisario deo offert, id est, præ-
 bibit paterfamilias cervisiæ, post facès
 acceptas intumescens, spumantem
 pateram. tum demum & alii hauriunt.
 Si is absit, mater id familias facit. Lui-
 begeldas divas venerantes, ita com-
 pellant: *Luibegelda per mare porire se-
 kles gillie skaute. Vos dea transmisis-
 tis ad nos omnia semina filiginea, in puta-
 mine glandis.*

Eadem turba agrestis, ut est auctor
 Alexander Guagninus, in Sarmatia,
 sub finem mensis Octobris, frugibus
 plane collectis, solenne quoddam sa-
 crificium, eo modo celebrat. nam o-
 mnes ad sacras epulas coacti, mensæ
 fœnum, postea panem, ac ex utraque
 parte duo vasa cervisiæ plena impo-
 nunt. deinde adducta utriusque sexus
 domestica animalia, suem, gallum, anse-
 rem, vitulum, & si quæ sunt alia, hoc ri-
 tu maçant. primus augur, certa verba
 prolocutus, animalis caput cæteraque
 membra fuste verberat: quem turba
 idem agens, ac hæc dicens, sequitur:
*Hæc tibi, ô Zemiennik deus, gratias
 agentes offerimus: quod nos hoc anno in-
 columes conservaris, & omnia nobis ab-
 unde dederis. idem ut & in posterum
 facias, te oramus.*

Antequam vero ipsi comedant,

uniuscujusque ferculi portiunculam
 abscissam, in omnes domus angulos,
 ista dicentes, abjiciunt: *Accipe, o Ze-
 miennik, grato animo sacrificium; atque
 Latus comede.* tum demum ipsi quoque
 praelaute epulantur. qui ritus etiam in
 nonnullis Lituaniæ atque Russiæ locis
 observatur, ac Ilgi dicitur. fieri id sa-
 crum Lascovius ait postridie festi om-
 nium Sanctorum. qui dies est secun-
 dus Novembris. quo die Samogitæ,
 Prussis, quibus erant oppignorati, qui-
 que in terra ipsorum fuere excisis, Vi-
 toldo Duci Lituaniæ (qui diem obiit
 1430, 27 Octob., VVladislai Iagello-
 nis patruelis frater) sese ultro subjece-
 runt. Tertio post Ilgas die, deum
 VVaizganthos colunt virgines, ut illius
 beneficio, tam lini quam cannabis ha-
 beant copiam. ubi altissima illarum,
 impleto placentulis, quas Sikies vo-
 cant, sinu, & stans pede uno in sedili,
 manuque sinistra sursum elata, librum
 prolixum, vel tiliæ vel ulmo detractum
 (ex quo etiam calceos contexunt) dex-
 tra vero craterem cervisiæ, hæc lo-
 quens, tenet: *Waiŷganthos devaite au-
 ging mani linus teip ilgies, ikmani, nie
 duokmunus nogus eithi. Waiŷganthos,*
inquit, produc nobis tam altum linum,
quam ego nunc alta sum; neve nos nudos
incedere

incedere permittas post hæc craterem
 exhaurit, (nam & fœminæ bibaces
 sunt) impletumque rursus, deo in ter-
 ram effundit, & placentas è sinu ejicit,
 à dæastris, si qui sint VVaizgantho, co-
 medendas. Si hæc peragens, firma per-
 stet, bonum lini proventum anno se-
 quenti futurum, in animum inducit.
 Si lapsa, pede altero nitatur, dubitat de
 futura copia, fidemque effectus sequi-
 tur. Iisdem feriis, mortuos è tumulis
 ad balneum & epulâs invitant: toti-
 demque sedilia, mantilia, indusia, quot
 invitati fuerint, in tugurio eam ad rem
 præparato ponunt. mensam cibo, potu
 onerant. dehinc in sua mapalia reversi,
 triduum compotant. quo exacto, illa
 omnia in sepulcris, potu perfusis, re-
 linquunt. tandem etiam manibus va-
 ledicunt. interea hæc ii auferunt, qui
 in sylvis arbores cineris causa, quo ful-
 lones transmarini carere nequeunt,
 comburunt, & aslères faciunt, navium
 materiam, in Oceanum mittendam.
 Consimili huic errore, Christiani, secu-
 lo beati Augustini, in cœmeteriis apud
 memorias defunctorum, ut idem epi-
 stola 64 ait, comessabantur.

Veri quoque Livones hoc tempore,
 qui durâ Germanorum servitute pre-
 muntur, monumentis mortuorum

cibum, potum, securim, & nonnihil pecuniæ, hac cum nãniã imponunt: *Transi*, inquit, *ô miser, ab hoc rerum statu, in mundum meliorem. Vbi non tibi Germani amplius, sed tu illis imperabis. habes arma, cibum, viaticum.*

Cum autem nimia æstatis brevitatis fruges demessas plane sicari non sinat, fit hoc sub tectis ad ignem. Tum vero precandus est illis hisce verbis *Gabie deus: Gabie devaite pokielki, garunuleiski kurbixstu. Flammam*, inquit, *eleva, at ne demittas scintillas.*

Smik Smik Perlevenu. hunc deum Lituani vere araturi venerantur. prima agri lyra vomere facta, hujus ipsius est. quam huic qui illam duxit, toto anno transgredi haud licet: alioquin divum sibi infensum haberet.

Skierstuvves festum est farciminum. ad quod deum *Ezagulis* ita vocant: *Vielona velos atteik musmup und stala.* *Veni*, inquit, *cum mortuis, farcimina nobiscum manducaturus.*

Aitvvaros est incubus, qui post sepes habitat. id enim verbum ipsum significat.

Kaukie, sunt lemures, quos Russi *Vboze* appellant: barbatuli, altitudine unius palmi extensi: iis qui illos esse credunt conspicui: aliis minime. his

cibi

cibi omnis edulii apponuntur. quod nisi fiat, ea sunt opinione, ut ideo suas fortunas (id quod accidit) amittant. Nutriunt etiam quasi deos penates, nigri coloris, obesos & quadrupedes, quosdam serpentes, Givoitos vocatos. hos timore perculsi, dum ex antris ædium ad pastum appositum prorepunt, seque pasti in ea recipiunt, aspiciunt & colunt. Si quid infortunii accidat cultori, serpentem male fuisse tractatum censent.

Srutis, & Miechutele, colorum dii sunt: quos in sylvis, colores ad lanam tingendam quærentes, venerantur.

IX.

ARTICVLI CONSTITVTIONUM bellicarum Magni Ducatus Lituaniæ, in Comitibus generalibus constituti, à supremoque & generali copiarum imperatore fortissimo, & heroe perpetua memoria dignissimo, illustri Domino Gregorio Chodkiewiczio, Castellano Vilnensi, confirmati & militibus imperati.

Omnes qui se obligaverit servitio Sacræ Regiæ Majestatis, debet in eo ad tempus præscriptum perseverare. Si vero

longius servitium militare indictum protractumque fuerit; miles autem servire amplius nolens in primo quartuali non indicaverit; tunc indictum servitium sequentis quartualis adimplere tenebitur.

II In alterius armis nemo audeat servire, sub pœna amissionis honoris.

III Si quis è castris discesserit, servitio non finito; nobilis ille si fuerit, honoris; plebeius vero capitis pœna puniatur. Ille autem qui ejusmodi hominem occiderit, præsertim non habentem literas à Campiductore, sive Rotmagistro suo, juste ab eo factum censetur.

IV Lites, discordiasque, milites invicem seminare non audeant, sub gravi pœna.

V Quod si aliquis ex militibus, præcipue vero pedestribus, arma sua stipendiaria, quibus hostilis impetus arcetur, lusu alearum amiserit, vel si equus equum militiæ destinatum perluserit, tam lucrator, quam amissor, uterque suspensionis pœna puniatur.

VI Quicumque in Campiductorem, sive Rotmagistrum suum, Decurionemve, vel etiam servus in Dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese commoverit, capitis pœna plectatur.

VII Si

VII Si quis in custodes castrorum impetum fecerit, vel custodiam demandatam obire renuerit, aut ad custodiam sine voluntate Campiductoris abierit, capite puniatur; excepto, si excubiæ ordinariæ illum prævenerint.

VIII Quicumque vulneraverit aliquem in ductu legionum sub extensione vexilli, pœna honoris & capitis puniatur.

IX Quicumque pedester in custodia locum suum non tenuerit, aut causa alicujus necessitatis inde discesserit, vel si in ordinatione aciei excubiisve obdormierit, vel officium injunctum indiligenter oscitanterque obierit, circumspectori excubiarum liberum erit talem interficere. Si autem Campiductori oblatus fuerit, capitis pœna puniatur, honoreque privetur.

X Si quis in custodiam campestram destinatus, sive ex muro cum hoste collocutus fuerit sine voluntate Campiductoris, convictus testimonio, pro ejusmodi facinore capitis pœna punitor.

XI Si aliquis miles ex thesauro Sacræ Regiæ Majestatis tam de tormentis pulverem globosve, quam de aliis bonis Sacræ Regiæ Majestatis aliquid in usum suum convertere ausus fuerit;

sine quavis misericordia, turpi & vituperoso mortis genere puniatur.

XII Si quis speculatorem ab hostibus missum in domo sua foverit, vel de illo notitiam habuerit; talis, omni misericordia semota, in quatuor partes dilaniator.

XIII Quicumque tempore necessitatis, sive conflictus, à vexillo in fugam sese dederit, aut verbo aliquo fugiendi causam alicui præbuerit, caput & honorem amittito: similiter qui tempore periculi non conseruerit manus cum hoste, puniatur.

XIV Si aliquis temerarie in terram hostilem irruerit, vel occasionem hostibus dederit, sine voluntate Campiductoris; caput amittito.

XV Tempore nominis dati (quod Polonice *hasto* dicitur) unusquisque miles in ordine suo pacifice permaneat. Quod si post hoc extra ordinem comprehensus fuerit, vel si nomen indictum interroganti proferre nescierit, capitis pœna puniatur.

XVI Dato signo requiei per vocem tubæ, nullos clamores aut strepitus in castris aliquis facere audeat, sub gravi pœna.

XVII Si quis litem aliquam tempore distributionis nominum excitaverit,

rit, vel bombardam in hostem exoneraverit, capite plectatur.

XVIII Tabernæ & nocturnæ commestationes prohibitæ & vetitæ tunc temporis sint, sub gravi pœna.

XIX Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, sub pœna suspensionis. quod si aliquid acceperit præter victum, quod unius grossi pretio constet, sine quavis misericordia juguletur.

XX Nemo militum victus acquirendi causa absque servo Campiductoris in villas audeat discurrere, neve alicui injuria inferatur, sub pœna gravi.

XXI Hominem alienigenam, advenam, & ignotum, nemo in servitium militare suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi pœna.

XXII Servitorem alterius commilitonis, sive Decurionis, nullis ad se persuasionibus & promissis allicere audeat, sub gravi pœna.

XXIII Nemo militum equos stipendiarios currui jungat; neque causa necessitatis privatæ, quamvis opportunæ, illis uti, vel alicui in usum dare audeat, sine licentia Campiductoris.

XXIV Advehentibus victum in castra, si aliquid per vim raptum fuerit, suspensionis pœna esto.

XXV Si quis in viam publicam mercandi præripiendique victus causa extra castra abierit turpe ob lucrum, graviter puniatur.

XXVI De emptione & venditione cibi & potus, Campiductor æstimationem faciat.

XXVII Quicumque ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecuniis, venditor mercibus privetur. similiter & de eo intelligendum est, qui cariori pretio quam Campiductor constituerit, aliquid vendere ausus fuerit.

XXVIII Satellites à Campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub gravi pœna. Similiter administratori justitiæ carnifici nemo illudere audeat, sub pœna honoris.

XXIX Militum præfectus sub pœna honoris tenetur indicare, quot milites in legione sua desiderentur. Arcis vero sive civitatis, cujus præsidia agit, incolam aut civem ad militiam nemo suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi pœna.

XXX Unusquisque militum præfectus diligenter animadvertat, ne arcem fidei suæ concreditâ ad ultimum usque periculum vitæ tradere præsu-

nat, sub honoris & capitis pœna.

XXXI Decuriones commilitonesque, si rotmagister (quod absit) per signa aliqua castrum hostibus tradere conatus fuerit, illum captum Campiductori præsentare tenentor.

XXXII Rotmagister, sive militum præfectus, ad refectionem & occlusionem portarum castrum, quotidie præfens tenetor adesse, neminique castrum tempore incongruo aperire audeat. Noctu vero omnes milites congregatos habere in arce tenetor.

XXXIII Nemo in castrum intro mittitor, nisi certa notitia de illo habeatur, cujas sit, vel ob quam causam venerit; &, si justam causam dixerit, solus in castrum absque famulis intro mittatur, qui absque Campiductoris licentia intromitti non possint.

XXXIV Quicumque militum, maxime autem pedestrium, deprædationis causa in terram hostilem frivolus abierit, talis pœna capitis puniatur.

XXXV Si alicui custodia ordinaria venerit, ille autem præfens custodi non adfuerit, capitis pœna esto.

XXXVI Si quis custodiæ munus obiens, sequentis custodiæ adeuntem non expectando abierit temerarie, caput amittito.

XXXVII

XXXVII Cui ex ordine custodia obire contigerit, idque muneris temerarie per ebrietatem alearumque lusum neglexerit, caput & honorem amittito.

XXXVIII Nullus rotmagistrorum commilitonumve extra arcem discedat, neque suos milites ad quamvis legationem negotiorum suorum destinare audeat, sine licentia Campiductoris, maxime vero Campiductore ibidem praesente, sub gravi poena.

XXXIX Rem forte inventam nemo apud se pernoctare sinat, sed Rotmagistro suo sive Campiductori eam indicet, sub poena patibuli.

XL Quicumque militum absque armis, ad quæ stipendia accepit, ambulaverit, vinculis corrigatur.

XLI Nemo rixas motusque aliquos in arce exercere audeat, sub poena atroci. quod si quis alicujus vulneraverit caput, item pro frivola gladii extractione, manum amittito.

XLII Ad quamvis justam defensionem arcis, maxime obsidionis tempore, nemo militum eorum, qui praesidia agentes in ea manent, propter seipso laborare detrectet.

XLIII Rotmagistri & Decuriones, singuli suos milites semper instruant, doceant-

doceant
acie le
mis su
possi
excell

XL

riones
magis
manu
& Ro
deho
quid

minu

eum p

Camp

X

num

nen

& c

legit

mag

justi

te tr

loceantque, quomodo unusquisque in
acie legitime ordinateque stare, & ar-
mis suis competentibus commode uti
possit. quod si ex ordine aliquis foras
excesserit, caput amittito.

XLIV Commilitones, sive Decu-
riones, honeste sese gerant erga Rot-
magistrum suum, non solummodo
manu, verum etiam verbis. similiter
& Rotmagister erga eosdem, neminem
dehonestando, verberandove. sed si
quid aliquis peccaverit, in corona o-
mnium Decurionum, sociorumque,
eum judicet & puniat. rebellem vero
Campiductori indicet.

XLV Quod si aliquis commilito-
num, sociorumve, sive ipse locum-
tens, Articulos supra scriptos, honoris
& capitis pœna prœmunitos, iuste &
legitime non observaverit, eum Rot-
magister suus Campiductori sub fide-
jussione & nobilitatis honore ordina-
te transmittat.

X.

PRUSSIAE CVM SVIS PROVINCIIIS, & CIVITATIBUS, COMPENDIOSA DESCRIPTIO, EX ALEXANDRO GUAGNINO.

PRæclarus ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos Principes celeberrimus, Aeneas Sylvius, qui in Prussia legationem frequenter obibat, scribit in suis Chronicis, quod Prussia rectius & convenientius Ulmigavia appellanda sit. & hoc non sine causa: nam populus, qui hanc regionem primo incolebat, Ulmigavus nuncupabatur. Ioannes autem Boëmus scribit, ab ortu solis in hanc Regionem populos Amaxobios, Alanos, & Gotos, Venedosque, sive Vandalitas commigrasse. Matthias vero Miechoviensis, Polonorum Chronographiæ scriptor, lib.2, cap.8, refert, Regem Bithyniæ Prussiam nomine ab Hannibale Carthaginensi admonitum, ut Romanis bellum inferret: quod cum ille suscepisset, male ei cessit. longe enim pluribus Romani totius orbis domini quam Prussia rex Bithyniæ copiis valebant. quocirca ab illis adeo cum uni-

verso

verso exercitu profligatus est, ut Bithy-
 niam Regionem propriam relinquere
 cogeretur, & in Ulmigaviam longa
 peregrinatione venire, quam à suo no-
 mine Prussiam appellavit. Comme-
 morat & in alio loco eorundem Chro-
 nicorum idem Miechoviensis, multos
 Romanos in terram istam propter a-
 trocia bella Romæ exorta migrasse, se-
 que partim in Prussiam, partim Litua-
 niam, Livoniamque & Samogitiam
 diffudisse. Erasmus vero Stella asserit,
 in hanc regionem gentiles quosdam
 populos, Sargatianos, Gelidanos, Ala-
 nos, Venedosque venisse, qui omnes in
 Ulmigavia, non diu tamen, domici-
 lium habuerunt. Sebastianus autem
 Franc, Germanorum Chronographia-
 rum scriptor, sic de Prutenis eorum-
 que sedibus inquit: Pruteni proximi
 sunt Vistulæ, sive Vandalo fluvio, qui
 Poloniam à Germania determinat. hic
 fluit ex Silesia; Poloniaque minori &
 Masovia præterlapsa per Prussiam Ge-
 danum usque decurrit, ibique in falsum
 mare exoneratur.

Ab æquinoctio itaque Prussiam Sa-
 xonia attingit: ab occidente Pomera-
 nia & mare Balthicum sive Germani-
 cum: ab ortu solis Lituaniæ, à meridie
 Poloniæ regno & Masoviæ Ducatui
 conter-

PRO-
 dio-
 orum
 mul-
 cele-
 s, qui
 ob-
 quod
 imi-
 sine
 regio-
 nun-
 emus
 nem
 Go-
 com-
 vien-
 scri-
 ny-
 bale
 ma-
 e sus-
 nim
 mini
 vale-
 uni-
 erfo

contermina est : à septentrione Curlandia Livoniaque terminatur. Regio est fertilissima, frugum pecorisque abundans. Incoluerunt illam (maxime autem juxta Vistulam fluvium) Vlmigavi, Alani, Amaxobii, Gothique, ut testis est locupletissimus Ptolomæus. Hæ gentes inprimis immundos spiritus & profanas creaturas adoraverunt, usque ad tempora Friderici Cæsaris hujus nominis secundi, cujus consensu & approbatione à Teutonici ordinis Crucigeris, qui primo Mariani vel Pauperiani nuncupabantur, perdomiti sunt, & ad fidem Christianam conversi, anno Domini 1216. De his fusius Chronica Pontificum De ordine fratrum Teutonicorum eorumque origine legi possunt. Poterit insuper Sebastianus Francus in secunda parte Chronographiæ suæ videri.

Prisca antiquorum Prutenorum religio.

ANno Domini 503, Gentilibus Prutenis, sive Vlmigavis, Rex quidam Bruteno dictus imperavit. qui cum justos annos ætatis consecutus esset, regnum sceptrum dñtius tenere resignavit, quietam vitam ducere instituens. quocirca fratrem Veydenutum successorem

forem sibi in regno elegit : traditoque fratri scepro , ipse Bruteno summus sacerdos gentili ritu effectus est , nomenque ei dignitatis inditum fuit Kirie Kirieyto, quasi dicas, Proximus noster Dominus. Huic Pontifici suo Pruteni, & idolis, præclaram sane & cum maximo sumptu habitationem sub quercu quadam erexerant , locoq; Romanæ à Roma nomen indiderunt. Circa hanc quercum octo ulnarum in latitudinem & altitudinem tela optima sericea extensa fuit. in quam habitationem nemo præter Patriarcham eorum Kirie Kirieyto dictum , & præcipuos ministros idolorum munia obeuntes, intrare poterat. Si autem aliquis invisendi, honorandi, adorandi vel offerendi gratia ad Idola venisset , tunc constituti Deorum ministri telam, ut idola viderentur, à quercu semovebant. Quercus hæc tripartita fuit. inter cæteras sylvas quercinas delectissimo in loco (ubi nunc oppidum Heyligenbeil , id est, Sancta securis , constructum est) sita erat. Ex una parte Prutenorum deum, qui Petuno, id est , fulmen , dicebatur, habebant. In hujus laudem & honorem ignis ex quercubus construebatur, qui die nocteque perpetuo ardebat, & nunquam extinguebatur. quod si

negligentia ministrorum ad hoc officium præstandum deputatorum ignem extingui contingeret, capitali supplicio afficiebantur. Ex altera parte collocatum erat Patrimpo idolum; cuius cultus erat in serpente vivo retinendo, qui lacte, ut eo commodius viveret, alebatur. Tertia ex parte dæmoniacum idolum, Patelo nomine, situm fuit. huius honor in retinendo alicujus mortui hominis capite consistebat. Habuerunt præterea alios multos deos, quos adorabant, cultuque divino prosequiebantur; semper tamen inter querceta holocausta eis offerre solebant; & quot fere res habebant, tot præfides & deos constituiebant. Fuit igitur deus singularis Vurschayto gentiliter dictus, quem magno honore venerabantur, & pro lare sive deo domestico super omnia mobilia, jumentaque, utpote equos, boves, oves, capras, sues, &c. eum præponebant. Alter Deus fuit Shneybrato dictus; hunc super anseres, gallinas, anates, columbos, pavones, &c. constituiebant. Tertium Deum domesticum, Gurcho dictum, habebant; is omnibus esculentis cibariisque præponebatur.

Præterea tonitruis, lunæ, stellis, serpentibus, bubonibus, & omnibus pene
crea-

creaturis, divinum honorem deferebant. Fuit hic populus quondam barbarus & incultus, nec ullam scripturam noverat. propterea nec fidem adhibebant, si quispiam diceret, hominem homini per literas animum & voluntatem aperire posse. Potus illorum, aqua melli commixta, & lac equinum erat. Liberales valde & hospitales advenis se exhibebant.

*Divisio Prussiae in duodecim
Ducatus.*

ANno Divinae incarnationis 373, Vedenuto Princeps Prussiae (qui Brutenno fratri voluntarie sceptrum deponenti successit) duodecim filios procreavit; quorum haec nomina fuere: Saymo, Neydro, Sudo, Slavo, Natan-go, Barto, Galindo, Varmo, Oggo, Pomedzo, Colmo, & Lituo. Cumque jam Vedenuto Princeps centesimum decimum sextum annum attigisset, regiones Prussiae inter filios divisit, Saymonemque natu majorem summæ rerum præfecit. Atque ita Prussia in duodecim Ducatus, secundum filiorum Principis Vedenuti numerum, divisa est, & unusquisque à suo Principe nomen accepit. Quos hic secundum ordinem, cum sua dispositione, castrisque

& civitatibus, annorumque numero, quando videlicet à Crucigeris potissimum erectæ sint, describemus.

Sudavia, Ducatus I.

PRimus & præcipuus Prussiæ ducatus Sudavia olim erat, qui à Sudavo Vedenuti filio, Principe suo, nomen sortitus est. Hic Ducatus omnes alios & præstantia & fertilitate antecellebat: nam quocumque tempore necessitatis, sex millia equitum, & octo millia peditum præstare valebat. In hac regione præcipui Nobiles & Proceres totius Prussiæ priscorum tempore sedes suas habebant. nunc autem paludibus & sylvis maximis obsitus scatet, nec ullum vestigium tam insignis & nobilis regionis remanet, præter septem pagos, quos coloni possident, in Luptavensi territorio. tota enim est devastata à Crucigeris ordinis Teutonici, non aliam ob causam, quam propter inobedientiam & infidelitatem. Distinguit Sudaviam à Sambia regione palus quædam; à Ducatu vero Nadravensi fluvius Lavvo appellatus.

Sam.

Sambia, Ducatus 2.

Sambia, nunc Szamland appellata, regio Prussiae, à Principe Saymo nomen accepit. Hæc priori, cum potentia, tum fertilitate, non multum cedere videtur. poterat enim ex illa 4000 equitum, & 4000 peditum congregari. A Natangia regione fluvio Prægel dicto determinatur.

Sequuntur castra & civitates ad Sambiensem Ducatum pertinentes:

Lebenicht, condita anno	1256
Kneypach, anno	1380
Regiomontum cum castro & antiqua (ut illi appellant) civitate,	1260
Fischusia,	1269
Lechstet,	1289
Mulmelburgia,	1279
Girmavia, Bobetia, Tyremburgia, Rudavia, Lubtavia, Bonūdia, Neuhusia, Schaccia, Rositta, VVargia, Chremetia, Gaymen, Ceilgarbia, VValdovia.	

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis civitatibus, quæ omnes à Crucigeris bene muratæ & fossis cinctæ extiterunt. nunc quædam arces in curias judiciales redactæ sunt. quarundam etiam magna pars humi prostrata jacet.

Natangia, Ducatus 3.

Natangia regio à Principe Natango nomen ducit: quæ à Bartia regione flumine, Alla nominato, secernitur; à Pomesania Passaria fluvio determinatur. Regio est optima. Arces & civitates plurimas, prout inferius ordine descriptæ sunt, habet:

Valdovia civitas, condita anno Domini	1256
Girdavia civitas, anno	1326
Cintia oppidum,	1313
Creneburga civitas cum arce,	1253
Heyligenbeil oppidum,	1301
Friedlandia civitas,	1312
Schippenbeilia civitas,	1319
Brandenburga oppidum cum arce,	1362
Balga arx,	1239
Damnovia civitas,	1400.

Nadrovia, Provincia 4.

Regio Nadrovia à Principe Nadro denominata est. eam à Natangia fluvius Pregiel determinat; à Slavonia, Nara amne distinguitur. Hæc majori ex parte à fratribus ordinis Teutonici, propter infidelitatem incolarum, devastata est. Reliquiæ ejus & vestigia reperiuntur, casæ & tuguria, in quibus piscatores habitant.

Slav

Slavonia, Ducatus 5.

Slavonia regio quondam, priscorum Prutenorum temporibus, pro Ducatu computabatur. A Principe Slavo nomine denominationem accepit. Ex majore parte à Lituanis Crucigerisque depopulata est. Eam à Lituania Memula fluvius determinat. Has infra scriptas munitiones & arces complectitur cum civitatibus & oppidis:

Ragneta, à Crucigeris fratribus constructa anno incarnationis divinæ	1253
Tilfa, anno	1289
Renum, anno	1276
Licovia,	1273
Salavia,	1385
Labia,	1258
Tapia,	1255
Vintburgia,	1409
Christoverder,	1253
Boytia,	1338
Cestia,	1185
Norbeitia,	1381
Vonsdorfa,	1391
Angerburgia,	1412
Dringofortia,	1403.

Bartonia, Ducatus 6.

Bartonia à Barto Principe nominis
 etymologiam ducit. Cum Lituaniis
 & Moschovitis, terminis disceptat. A
 Lituania 70 stagnis & solitudine, à Ga-
 lindia vero flumine quodam finitur.
 Nunc magna ex parte à Lituaniis &
 Crucigeris pervastata est. Arces has
 eum oppidis, à Crucigeris erectas, com-
 plectitur:

Nordemburga, munitio à Crucige- ris erecta anno	1505
Iohansburga, anno	1268
Gurgburga,	1259
Insterburga,	1342
Richteverder,	1396
Bartovia,	1365
Rhenum,	1375.

Galindia, Regio 7.

Hæc regio à Galindo Principe Ga-
 lindia nuncupata est. Cujus Maso-
 via sylvæ ingens à Meridie fines exci-
 pit. Quondam tam populosa fuit, ut
 successu temporis, populus in ea proge-
 nitus locum non haberet. Vnde præ-
 positi regionis obstetricibus severe
 mandarunt, ut nullam fœminei sexus
 post partum prolem hac luce frui per-
 mitterent. quam rem cum minus ob-
 serva-

servatam animadverterent, mamillas
 fœminis, ne amplius prolem educa-
 rent, amputarunt. quod facinus mulie-
 ribus summæ tristitiæ & miseriæ causa
 fuit. Erat autem in illa regione mulier
 quædam, auctoritate, nomine & po-
 tentia clara, quæ pro Prophetissâ ha-
 bebatur: oracula enim interrogantibus
 dabat. Huic cum mulieres calamitates
 suas exposuerunt, Prophetissâ illa, mi-
 seræ sorti fœminæ condolens, dolos
 quibus viros circumveniret, & perpe-
 tratum facinus ulcisceretur, expiaret-
 que, indagare cogitareque cœpit; con-
 vocatisque omnibus proceribus, & no-
 biliaribus viris Galindiæ, monuit eos,
 ut Christianis bellum, sine ullo armo-
 rum genere (eventus enim rerum præ-
 dicere solita erat) quam celerrime in-
 ferrent: hanc enim voluntatem deo-
 rum esse, serio affirmabat. quibus Ga-
 lindiæ auditis, sine ulla mora (certum
 enim esse credebant) juvenes senesque
 valida manu inermes in Polonorum &
 Masoviorum Christianorum provin-
 cias cum impetu excurrunt, nactaque
 ingenti hominum & jumentorum
 præda, ad sua proficiscuntur. Interim
 vero captorum Christianorum aliquot
 aufugiunt, continuoque reliquis Chri-
 stianis nunciant, quomodo Galindi

sine armis in terram eruperint. Christiani re intellecta bene armati Galindos assecuti maxima cruentaque strage profligant, prædamque repetunt; bellumque continuantes, fugientes hostes in regionem usque eorum persequuntur; quam armis & igne evertunt; reliquias tamen matronarum, ancillarum, & juvenum, in captivitatem abducunt. Has civitates & munitiones Galindia complectitur:

Orteleburgum castellum, cujus instaurationis annus est	1266
Rastenburgum oppidum,	1329
Neyburgum arx & oppidum,	1238
Passlenhumia oppidum,	1388
Dreschlovia arx & oppidum,	1338
Lucia castellum,	1348
Lucemburgia oppidum,	1349.

Varmia, Regio 8.

VArmia sive VVermelandia regio à VVarmo Principe nomen sortita est. à Pomesania provincia stagno, & flumine à Passaria discernitur: à Nantangia parvis quibusdam fluviis. Has arces cum civitatibus complectitur:

Resiel arx & civitas, extructa anno	1337
Sreburg arx, anno	1348
Bichotitein civitas,	1325
VVar-	

DESCRIP TIO. 331

VVartemburga civitas,	1325
Allenstein arx & civitas,	1367
Melsatia arx & civitas,	1326
Helsberga arx & civitas,	1320
VVermeditum arx & civitas,	1316
Gulstadia civitas,	1326.

Hogkerlandia, Provincia 9.

HOgkerlandia sive Pomesania à Principis nomine Hogo appellata est. Eam à Natangia, Passaria fluvius separat: à Pomesania, duo fluvii, Mel-fink & Drafen appellati. Hasque arces cum oppidis complectitur:

Brandenburgum castrum & oppi- dum, extructum anno	1258
Frauenburgum oppidum,	1279
Tolkiemit oppidum,	1365
Munhusia castellum,	1365
Scharpovia, prædium,	1400
Elbingense castrum, constructum anno	1237
Civitas vero ipsa Elbinga, celebris & populosa, emporio clara, instau- rata est anno	1239.

Culmensis, Ducatus 10.

CVlmiã Regio Prussiae, à Culmo Principe denominationem trahit. A Polonia & Pomerania, Vistula fluvio fecernitur: à Pomesania, flumine Osla:
à Mi-

à Michlovía vero & Dobrinia territoriis, Drebnicz fluvio fines suos dirimit. Has civitates & munitiones habet:

Culmina, civitas ampla, erecta anno

1223

Vventslavia arx, anno 1215

Aldusia castrum, 1238

Grandentz arx & civitas, 1299

Gugeleburga civitas, 1230

Schonse arx cum civitate, 1305

Strasburga arx & civitas, 1285

Bartonia arx, 1346

Neumarckt civitas, 1325

Rogosna arx, 1293

Colmense civitas, 1251

Torunia arx cum civitate amplissima, emporio clara, ad Vistulam condita anno 1235

Papavia arx, 1375

Frideck arx, 1331

Lipno arx, 1319

Lesna civitas, 1328

Golba arx & civitas, 1300

Luben arx cum civitate, extracta anno 1233

Reden civitas cum arce, 1233

Bergelavia arx, 1305

Lautergia arx, 1301.

Hujus Ducatus titulo rex Poloniae utitur.

Pome-

Pomesania, provincia II.

Pomesania à Pomesa Principe, finitur ab aliis regionibus Vistula, Elbinga, Drusno, Drobnicz, VVeslëra. multæ in ea præclaræ arces & civitates, ut sequitur, habentur.

Marienburga civitas ampla, anno Domini 1302 extracta est: arx vero anno 1281 à fratribus Teutonicis erecta sub Magistro ordinis Hartmano Comite Heldroviensi, natura loci munitissima, valloque fortissimo & fossa profunda circumducta, muro & propugnaculis, ac commeatu copioso, apprime firmata, Regis Poloniæ præfidiis tenetur.

Nevtichia opidum, extractum anno Domini

	1329
Stum arx cum civitate,	1249
Cristburga arx & civitas,	1258
Preusmarck arx,	1329
Salfeld civitas,	1328
Merinek arx cum civitate,	1290
Holand arx & civitas,	1329
Lubstada civitas,	1202
Osterrada arx & civitas,	1270
Rosenburga arx cum civitate,	1289
Marienverder arx cum civitate,	1311
Garnesia civitas,	1328
Germanica Eilovia arx cum civitate,	1337
	Leb.

Lebmulia civitas,	1337.
Hohenstein civitas,	1301
Schonembergia arx,	1319
Rosembergia civitas,	1315
Eilemburga civitas,	1299
Neumburga civitas cum arce,	1289
Salavia civitas cum arce,	1306.

Michlovia, Provincia 12.

Michlovia admodum angusta terra est. inter Brodnam & Drebnicz fluvios jacet. Hujus causa Poloni cum fratribus Teutonicis perpetuas rixas fovebant. Nullam arcem præter unam civitatē Strasburgam, & tres munitiones, Berklii, Dornik, & Mechloviam habet.

Pomeraniæ regionem amplissimam, longo tractu mari adjacentem, unde & nomen habet, in Poloniæ regionum descriptione latius indicabimus. De qua multa bella Poloni cum Prutenis gentilibus & Crucigeris habebant. In hac sita est celeberrima urbs Gedanum five Dantiscum appellata. à mari Germanico uno miliari abest. eam celeberrimus fluvius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. Celeberrimum in ea totius Pomeraniæ & Prussiæ emporium est, regi Poloniæ subjecta, anno Domini 1285 translata.

Pru-

Prutenorum prisca barbaries.

PRuteni Gentiles, barbarie indomita rigentes, perversi & infideles erant, vanas creaturas quolibet pro Diis colebant, nec se ad fidem Christianam converti patiebantur. Idiomate proprio à Livonico non dissimili utebantur. Polonis & Masovitis tributarii erant, sed frequenter nacta occasione jugum excutiebant: ideo multa bella longo tempore Poloni cum eis tenuerunt. Postea anno Domini 1211, Conradus Masovix Princeps, ex regibus Polonorum genus ducens, à Prutenis Gentilibus sæpius variis excursionibus infestatus, ad Imperatorem Fridericum hujus nominis secundum legatos destinavit, implorans auxilia adversus infideles Prutenos. qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros, à Saracenis tunc temporis Hierosolyma pulsos, in Prussiam 20000 misit, quibus Princeps Masovix Culmensem terram inprimis donavit, cum arce Dobrzensi, hac conditione, ut tempore necessitatis subsidium sibi contra infideles Prutenos ferrent, Prussiamque subjugatam insimul partirentur.

Hæc autem Prussix regio, plerisque sinuosis flexibus est ubique amœna, & oportet

oportunis portibus maris Balthici maxime commoda. urbium illustrium, oppidorum, arciumque frequentia & opimis incolarum divitiis, opibusque ac terræ ubertate, supra modum claret. Pecoris omnigeni inæstimabili copia, piscationibus, venationibusque & sylvis fructuosissimis, aërisque temperie, cum amœnitate conjuncta, prædita est. & postquam fidem Christianam Prussia suscepit, 72 arces præcipuas & 62 civitates principales habuit, à Crucigeris domus Teutonicæ erectas. quarum numerus nunc, temporis successu, plurimum crevit. multæ enim & frequentes civitates ac oppida, munitionesque, tam à Polonis quam Crucigeris, vario Marte utrinque decertantibus extructæ sunt. Longitudo ejus ex Aquilone in Austrum, à Torunia urbe confini Masovix usque ad Memulam castrum cum oppido, quinquaginta octo miliaribus extenditur. In latitudinem vero quinquaginta miliaribus, Lituanos, & Masovitas contingens, patet.

Flumina præcipua & principalia in Prussia duodecim reperiuntur. Istula sive Vistula, quæ Silesiam, Poloniam, Masoviam & Prussiam præterlabitur. similiter Cronon sive Nemen ex Lituania

tuania decurrens, Nogat, Elbinga, YVefera, Passaria, Alla, Prægel, Ofla, Drebnicz, Lica, Lavia. Extant quoque alia plura flumina omni genere piscium abundantia, minus tamen hominibus, præcipue externis, cognita. Lacubus plurimis, aliquando septem miliaribus Polonicis patentibus, piscibusque omnis generis exundantibus, undique scattet. Gummi quoque genus lucidissimum, quod succinum sive glessum, vulgariter burltin vocatur, in litore maris Balthici copiose colligitur. Cum autem Prussia, ut copiose superius descripsimus, barbarorum colonia antiquitus fuerit; Polonorum ac Teutonorum armis subactam, sacrisque iniatiatam se agnoscit, qui in eam colonias suas, barbaris penitus fere extirpatis, deduxerunt: nuncq; tam Polonis, quam Germanis equitibus, pariter civibus agricolisque, frequens est. Barbarorum tamen reliquiæ ad Curlandicum lacum hucusque supersunt, qui cum Livonibus & Lituanis vicinis, idiomate, moribus, habituque, concordant. Porro nulla in universo Poloniae Regis dominio regio reperitur, quæ tam frequentibus civitatibus, arcibus & oppidis, ut Prussia, abundet.

Hæc autem Prussiae regio amplissima,

ma, omniumque fructuum, tam ex terra quam aqua nascentium, abundantissima, duplex est, Ducalis & Regalis. nam Dux, gratia Regis Poloniae, in suis civitatibus & arcibus integre re- sum potitur, ut vassallus & feudalis ac beneficiarius regni: Regiomontique, quae est civitas maritima, sedem suam habet. In qua collegium communis studii ab Alberto praefato, primo ex Magistro Duce creato, fundatum. Est autem Regius mons urbs emporio clara: ad eam enim merces ex septentrionis regionibus copiose apportantur. In hanc sedem suam magistri transtulerunt Marienburga nobilissima, eaque munitissima arce, ac totius Prussiae progugnaculo. quae cum se expugnari non pateretur, Casimiro Regi Poloniae, ut diximus, pro certa stipendiorum militibus Ordinis persolutione, dedita est. In ea assidue milites praesidiarii a rege Poloniae asservantur, victu & omnibus ad bellum necessariis tam apprime provisa, ut sex annorum obsidionem sustinere possit. Est enim Regalis Prussiae (id est, illarum arcium & civitatum, quas Rex electus extra Ducem armis majorum suorum acquisitas possidet) caput & Metropolis. A Gedano septem milliaribus distat. Plurimas

rimas nobiles civitates & arces quas superius enumeravimus, Prussia complectitur.

Episcopatus vero quatuor Catholicos, postquam fidem Christianam suscepit, Prussia habebat: VVarmiensem, Culmensem, Sambiensem & Pomesaniensem. nunc Sambienfis VVarmienfi, Pomesanienfis autem Culmensi adjuncti. VVarmiensem Episcopatum, qui est præcipuus, Reverendissimus Dominus Stanislaus Hofius Polonus, Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis dignissimus, singulari pietate, & vitæ sanctitate, ac doctrina cælesti & scriptis divinis coruscans administrat; qui malleus Hæreticorum indefessus, & Catholicæ Ecclesiæ propugnator strenuus jure censendus est. Culmensem Episcopatum, Reverendissimus Dominus N. Costca, virtutum & doctrinæ speculum insigne. Nunc de Pomerania Regione amplissima dicendum nobis occurrit. quæ etiam, Polonorum armis antiquitus perdomita, imperio patet. nam Boleslaus Rex bellicosissimus, anno Domini 1003 Rusiæ Principibus debellatis, strenuoque Marte contusis, perpetuum victoriæ monumentum, Herculeum imitatus opus, tres ferreas columnas in Borysthene fluvio colloca-

vit. Deinde, anno Domini 1008, Saxonibus bellum intulit, & omnem illorum regionem, circa Oderam, ad Albi & Salam fluvios, Chersonesumque Cimbricam, quæ hodie Dania appellatur, summa belli dexteritate ditioni suæ subjugavit. Urbes earum regionum maximas, partim solo æquavit, partim suis Polonis munivit, gentemque universam Pomeranorum barbaram & incultam ad fidem Christianam suscipiendam armis coëgit, & ut sempiterna memoria victoriæ felicissimæ apud posteros extaret, in Albi, & Sala, Ollaque fluviis, columnas æreas inclytus triumphator locavit. Totam Prussiam ac Pomeraniam, Christianis infestissimas, perdomuit.

Ducatus Pomerania.

Pomerania regio amplissima, ab Holsatia ad Livoniam usque, longo tractu juxta mare Germanicum extenditur, unde & nomen habet. Pomorze enim Slavis mari adjacentem regionem significat. In hac Regione natio Slavonica antiquitus confederat; sed nunc Germani magna ex parte eam incolunt. Has præcipuas civitates à mari procul sitas complectitur; Stetiniam, unde Ducatus Stetinensis dicitur,

tur, Neugardiam, Lemburgam, Stargardiam, Bergradum, Camenetiam, Publinam, Grifemborgam, & alias complures. Quæ vero mari impendunt, Colberg, Camin, Coslin, Gribvvald, Sund, Puczka, Revecol, Louemburg, Hechel &c. Iulium in hac regione urbs erat celeberrima. nunc ruinis deformis jacet. Pro hac regione Polonicum Prutenis Gentilibus, & Crucigeris, longo tempore acriter decertabant. nunc titulo ejus Rex Poloniae, qui in ea majori ex parte rerum potitur, Duxque Prussiae, feudalis Regis Poloniae, utuntur.

Gedanum, sive Dantiscum, hujus regionis metropolis, urbs amplissima & insignis, à mari Germanico uno miliari abest. Eam celeberrimus fluvius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. In ea totius Pomeraniae & Prussiae celeberrimum emporium est. ex ultramarinis enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scotia, Gallia, Hispania, Svecia, Dania, & Nordvvegia, naves ad eam appellunt. Ex Lituania quoque, Russia, Volinia, Poloniaque, varia mercies fluviiis navigabilibus in eam deferuntur; præcipue vero siliginis & frumenti ingens copia ex supra nominatis

regionibus advehitur. Regi Poloniae subjecta est, Castellaniumque à Rege praefectum habet. Ex mari in urbem perducta est fossa qua naves maximae intra moenia veniunt. Burggravius cum proconsulibus, & consulibus, regio nomine civitatem administrant. Cives omnes fere Germani sunt, mercatoresque ditissimi, ita ut Gedanum aedificiorum pulcherrima dispositione, commerciorum varietate, maris Vistulaeque oportunitate, incolarum & externorum incredibili multitudine, civium divitiis, & instrumentorum bellicorum, ad hostes propulsandos, ac machinarum aenearum numero, cum praecipuis Europae urbibus, meo iudicio conferenda sit. Praetorium maximo sumptu, eoque regio, exaedificatum, cum superba turri; aedesque sacrae, cum privatis, ingenti auri pondere, artificiose erectae; Geldaque publicum urbis palatium; ac horologium divinis fere manibus elaboratum, cujus campanae mirabilem quendam & suavissimum concentum edunt, secundum artificis voluntatem, & temporis convenientiam, in admirationem omnium gentium advenas attrahentes. Propugnaculum munitissimum in ipso maris portu extructum, frequentibus directis

ctis machinis, ab armatis militibus custoditur. Vexillum totius Pomeraniæ, aquilam nigram in collo coronatam, gladium evaginatum manu humana tenentem, pro stemmate in campo aureo gestat, similem Prussiæ, quam in ejus principio expressimus.

Elbinga, civitas insignis ad ostia Albis fluvii, in littore maris magnificentissime & sumptuose extructa, splendidis civium opibus & mercatorum divitum frequentia claram spectabilemque se reddit. Ejus titulo Rex Poloniæ, scribens se Dominum terræ Elbingensis, maxime in privilegiis, utitur. Districtum enim amplissimum circumjacentem habet. Atque hæc de Prussia breviter dicta sufficiant.

XI.

ORIGO ET SERIES PRINCIPUM Teutonici ordinis.

Nno Domini 1188, cum Balduinus rex Christianus Hierosolymis regnaret, Saraceni & Barbari ex arce nomine Ptolomaida, latine Acona, Germanice Acris dicta, variis excursionibus Sanctam terram infestare solebant. Quam-

obrem Rex contra barbaros Saracenos auxilium petiit à Christianis. Longobardi igitur sexaginta galeras, & in his quinquaginta millia virorum, in subsidium miserunt, cum quibus multi homines probi, piæ peregrinationis causa, in terram Sanctam profecti sunt. Horum numerus erat 500, partim ex Saxonia, partim ex aliis provinciis Germaniæ. qui omnes in unam navem congregati, Aconam usque pervenerunt. ubi per integrum annum, cum infinita multitudine Christianorum, Aconam, antequam caperetur, oppugnaverunt. In oppugnatione, multi Christianorum, telis barbarorum læsi erant. unde in morbum inciderunt, passimque sparsi, cum neminem in terra aliena, qui sublevaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis præcipui, octo boni & pii viri Teutones, qui cum viderent Christianos tam misere interire, commiseratione ducti curam illorum susceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi convaluerunt. Postea xenodochium, sive hospitale, sub titulo beatæ virginis Mariæ, Aconæ erexerunt. Primusque xenodochii præfectus, Henricus de Valpot electus est, ex Germania oriundus. hic maxima

nam diligentiam in fovendis infirmis & egenis adhibuit. ultimum diem Aconæ peregit, ibidemque sepultus est, anno Domini 1190. Postea Balduinus Rex, Hierosolymis templum, & xenodochium, pro pauperibus & pluribus nobiles infirmis, qui in bello Aconensi læsi erant, extruxit, sub titulo beatæ virginis Mariæ.

Tandem anno 1191 Clemens Papa hujus nominis tertius hunc ordinem confirmavit, & intitulationem dedit fratribus Teutonicis xenodochii Hierosolymitani beatæ virginis Mariæ. Præterea Divi Augustini regulam illis servandam imposuit, Stemmataque cum cruce nigra eos insignivit.

Postea Patriarcha Hierosolymitanus, singulos fratres Teutonici ordinis à Pontifice Romano confirmatos, alba chlamyde ex utraque parte crucem nigram habente ornavit, sicque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt, qui vestiti sunt, xxiv fratres laici & vii sacerdotes. His lorica indutis, gladio accincto, missam celebrare concessum erat. nullus barbam tondebat, & super saccum stramine impletum, regula jubente, dormiebant. sed statim hæc mira quadam metamorphosi immutata sunt.

Secundus, Henrico de Valpoth, primo magistro Xenodochii Hierosolymitani, Otto de Karpen, nobilis Germanus, in magisterio successit, anno Domini 1200, sub Imperatore Romanorum Philippo hujus nominis II, & Innocentio summo Pontifice. Hic in humilitate & cordis simplicitate Deo & fratribus servivit. Sexto anno officium absolvit. Aconæque sepultus est.

Tertius ordinis magister, Hermanus Brand Olfacensis, electus est sub Pontifice Innocentio III, & Philippo II, in ordine Germanorum Imperatorum XXII, anno 1206. Præfuit officio quatuor annis. Pauperibus quantum potuit satisfecit. Aconæ sepultus est.

Quartus, Hermanus à Salicen, Nobilis Misnensis, Ottonis, & Friderici II, Imperatorum, Innocentii III & Honorii Gregorii IX, Pontificum, temporibus, anno Domini 1210, electus est. Hic omnium præclarissima privilegia Ordini à Pontifice, & Friderico II, Cæsare, consecutus est. Nam cum simultates & odia inter Pontificem Romanum & Fridericum Cæsarem exortæ essent: ille hujusmodi cladem prudentia sua è medio sustulit. Sub eo Conradus Marchio Turingensis habitum suscepit. Bis mille nobiles, &
aura-

auratos equites Germanos in ordine habuit, quos 30 continuis annis rexit. Ejus temporibus fratribus Ordinis à Saracenis Hierosolyma pulsis, Prussia concessa est, Regum Poloniae, Conradique Ducis Masoviae, & Imperatoris Friderici I concessu. Quorum viginti millia in Prussiam venerunt, Prussiosque Gentiles, auxilio Polonorum, ex terra Culmensi ejecerunt.

Quintus Magister, Conradus Turinorum & Cathorum Marchio, sub Cælestino IV Pontifice, & Friderico II Imperatore, anno 1240, electus est. habitum Marienburgæ in Prussia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, & viris eximiis, ac prudentibus. Cum Prussis Gentibus multa bella gessit, magnoque labore fines Regionum Ordinis dilatavit, & si quæ ruinam minarentur, illas refarciens optime conservavit. Postea è vivis excessit. Marienburgæ sepultus est.

Sextus Ordinis Magister, Poppa ab Osterling, electus est Conradi IV Imperatoris & Innocentii IV Pontificis temporibus, anno 1252. Multa præclara bella cum Prutenis, Livoniensibus, & Svantopolo Duce Pomeranorum, gessit. Postea ante Ligniciam civitatem cum Conrado Silesiæ Duce, sanctæ Hedwigis

duigis marito, à Tartaris totam fere Sarmatiam vastantibus interemptus est: à Christianis vero VVratislaviam delatus, ibique in Basilica divi Alberti, terræ mandatus est. Hujus magistri tempore Regiomontum constructum est.

Septimus Magister, Ioannes Sangerhusensis, officium suscepit, tempore Vilhelmi Comitis Flandriæ, Romanorum Imperatoris, & Alexandri IV Pontificis, anno 1263. Infidelium Prutenorum vires mirabiliter diminuit, Ordoque eo præfidente plurimum profecit. Dominicanorum Monasterium Toruniæ fundavit. Brandenburga quoque civitas cum arce, ejus temporibus ædificata est, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo sexto. Tapia quoque munitio erecta. Annis duodecim præfuit. Treveris sepultus est.

Octavus Magister, Hartmannus, Comes Heldringensis, constituitur, sub Rodolpho XXVII Imperatore, Habsburgensi Comite, & Clemente IV Pontifice, anno Domini 1275. Vir pius & industrius extitit. Nadraviam Sudaviamque regiones Prussiæ debellavit, cum cæterisque finitimis longas acies tenuit. Eo præfidente, anno 1279, Me-
nia

nia civitas ædificata est. Anno Domini 1281 Marienburgense castrum erectum est. Venetiis ultimum diem clausit, ibidemque sepultus est.

Nonus Magister, Burchardus à Svenden, sub Rodolpho Cæsare XXVII, & Pontifice Ioanne XXI, electus est anno 1283. Eo præfidente, fratres ordinis, cum Prussis infidelibus bellum acre larga sanguinis effusione gesserunt, eosque in integrum ad obedientiam compulerunt. Postea, septem annis in officio expletis, magistratu se abdicavit. Mortuus est Rodiis, ibidemque ad Basilicam S. Ioannis sepultus.

Decimus Magister, Conradus de Feuchtvangen, munus magisterii suscepit, sub Adolpho XXVIII Imperatore, & Nicolao IV Pontifice, anno 1290. Eo præfidente ordo multum profecit. Septem annis fratres in officio continuit. Pragæ, Bohemiæ metropoli, spiritum exhalavit, Trebniciæque sepultus est.

Vndecimus Magister, Gotfridus, Comes de Oloch, electus est, sub Cæsare Adolpho XXVIII Germanorum Imperatore, & Pontifice Cœlestino V, anno Domini 1267. Hic Venetia cum multis fratribus in Prussiam profectus est. Decem annis officium gessit.

Postea

Postea Comitibus celebratis, magistratum resignavit, in Germaniamque profectus, è vivis excessit.

Duodecimus Magister, Sofridus de Feuchtvangen, anno 1307 creatus est, Alberti Imperatoris Austriae Ducis & Clementis Pontificis temporibus. Hic sedem Venetiis Prussiae castrum Marienburgam transtulit: nam in terra sancta, Venetiis, Neapoli, & in Anglia sedes suas & praeclara aedificia propter quasdam similitates amiserat. Duobus annis officio praefuit. Marienburgae mortuus est.

Decimus tertius Magister, Carolus Treverensis, susceptus est sub Henrico VII Imperatore, & Clemente V Pontifice, anno 1309. Erat insignis vir, prudens & industrius. Anno Domini 1312, eo praesidente, Memula arx in Curlandia regione Prussiae fundata est, ad propulsandos Lituanorum incursus. Tandem praedictus Magister à Pontifice Romam citatus, adeo crimen obiectum auxilio Dei diluit, ut in adversariorum caput redundaret. Romaque discedens, in itinere, Viennae morbo oppressus expiravit, ibique tumulatus est. Hujus tempore pestis per integrum annum tantopere grassata est, ut omnia frumenta penuria hominum in agris manerent. Deci-

Decimus quartus Magister, Verne-
 rus Vrselensis, temporibus Cæsaris Lu-
 dovici XXXIII & Ioannis Pontificis
 XXII suscepit officium suum, anno
 1322. Ordini cum summa laude præ-
 fuit. Cito post interemptus est à fratre
 ordinis Ioanne Bunsdorfio, in vigilia
 sanctæ Elisabeth, cum ex vespertinis
 precibus egrederetur.

Decimus quintus Magister, Ludol-
 phus Dux Tulisurgensis, sive Brusvi-
 ciensis, sub Ludovico XXXIII Cæsare
 & Ioannè Pontifice XXII Magisterii
 celsitudinem suscepit, anno 1325. Vir
 pius & sapiens extitit. Fratres ad cul-
 tum divinum summopere compulit,
 largeque illis omnia administravit, ideo
 eos liberalitate obedientes sibi effecit.
 Iustitiam magnopere administravit.

Decimus sextus Magister, Dietri-
 chus, Comes Aldemburgensis, octoge-
 narius jam, electus est, temporibus Lu-
 dovici XXXIII Imperatoris, & Ioannis
 XXII Pontificis, anno Domini 1329.
 Eloquentia validus, autoritate gravis,
 iustitiaque rigidus extitit. Gentilibus
 terrori fuit. Templum beatæ Mariæ
 virginis Marienburgæ extruxit. Toru-
 niæ obiit. translatus Marienburgam,
 in templo S. Annæ sepultus est.

Decimus septimus Magister, Rodol-
 phus

phus Dux Saxoniae, Ludovici XXXIII Imperatoris ac Benedicti undecimi Pontificis tempore, in officium susceptus est, anno Domini 1339. Hic anno Domini 1341 magnas copias conscripsit, Neumarcoviamque oppugnavit. Interim vero Lituani Prussiam invaserunt, eamque fere totam igne & caedibus consumpserunt, multos captivos abducentes. quae causa illi tantum maerorem attulisse creditur, ut mente captus, ab officioque depositus, praer maerore vitam terminarit. In Marienverderque civitate sepultus est.

Octodecimus Magister, Henricus Dusmariensis, Clementis VI Pontificis tempore officii dignitatem consecutus est. Sex annos in regendo ordine consumpsit. Cum Lituani & Ruthenis bellum egregium, in die purificationis beatæ Mariæ, gessit, auxilioque divino decem millia inimicorum prostravit. E vivis postea decessit, Marienburgæque humatus est. Hic virginum cœnobium, Lebenich dictum, Regiomonti erexit.

Decimus nonus Magister, Henricus Kimpradiensis, Carolo Cæsare XXXII & Clemente VI imperantibus, ad dignitatem Magisterii accessit, anno 1348. Eo praesidente Ordo doctis viris

abun-

abundavit. Fratres in timore & amore Dei instruxit, annis 31 officio præfuit, Marienburgæ vitam terminavit, ibidemque sepultus est.

Vigefimus Magister, Conradus Zolner, temporibus Venceslai XXXIII Imperatoris Romani, & Urbani sexti Pontificis, ad officium vocatus est, anno Domini 1379. Multa egregia bella & facinora, contra Gentiles Lituanos & Samogitas, temporibus Keystudi, Iagielonis, Vitoldi, & Suidrigelonis, Ducum Lituaniæ, gessit. Ordinem in potestate octo annis tenuit. Marienburgæ naturæ debitum persolvit.

Vigefimus primus, Conradus Valenrodenfis, Venceslai XXXIII Imperatoris, & Bonifacii Pontificis tempore, munus Magisterii oblatum suscepit, anno 1388. Vehemens & iracundus extitit: totis viribus bello incumberebat. Monachos, Sacerdotes, & omnes ecclesiasticos, furore percitus, odio persequabatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno 1321 fratres ordinis, armata manu, per fluvium Crononem, Lituanis Nemen dictum, ad arcem Cavvnsensem in Lituaniam navibus terraque pervenerunt, ibique tres munitiones celerrime erexerunt, Neuverder, & Riteverder, & Metem-

burg appellatas. ex his Crucigeri Lituanis magna damna inferebant, regionem igne & ferro vastando, incolasque occidendo.

Vigésimus secundus Magister, Conradus Iungingen, ad munus obeundum vocatus est, Venceslao XXXIII Imperatore & Bonifacio Pontifice præfidentibus. Hic propter morum probitatem magnam laudem apud omnes obtinuit, pacisque observantissimus erat. Ideo ab Ordinis fratribus eum multa pati oportebat. Annis duodecim officio præfuit. Postea ex carceribus corporis liberatus, Marienburgæ Divæ Annæ templo humatus est.

Vigésimus tertius Magister, Vlricus de Iungingen, Conradi frater, Rupperto XXXIV Cæsare & Gregorio XII Pontifice munia obeuntibus, officium suscepit, anno 1404. Strenuus & bellicosus vir extitit. Regulas Ordinis non admodum observavit. Consanguineos odio prosequabatur, illorumque arces partim eripuit, partim destruxit. Cum Lituanis & Polonis plurima bella gessit. Hunc postea Iagielo Rex Poloniæ, & Lituaniæ magnus Dux Vitoldus, cruento prælio profligavit: ubi & ipse, cum plurimis Commendatoribus, quorum ducenti recensentur, cecidit. Dux quoque

quoque Stetinensis, & Olesnicensis, Kerczdorffque Dux exercitus Crucigerorum, à Polonis capti. Quinque millia Crucigerorum à Polonis cæsa sunt, Lituanorum tamen in castris Polonorum militantium septem millia trucidata fugataque in primo conflictu.

Vigefimus quartus Magister, Henricus Comes Plavenfis, sub Sigismundo XXXV Imperatore & Ioanne XXIII Pontifice electus est. Hic volebat ulcisci injuriam quæ à Polonis Crucigeris illata erat: sed antequam quicquam inciperet, ab officio dejectus est, & Engelsburgæ in carceres coniectus, deinde ad Lebsteg missus. ubi septimo anno in vineulis peracto fatis concessit. Sepultus Marienburgæ.

Vigefimus quintus, Michaël Sterbergensis, Imperatoriæ culinæ Magister, Sigismundo XXXV sceptrum tenente & Ioanne XXIII Romano Pontifice, ordini præpositus est, anno Domini 1410. Primo anno, cum suscepisset officium, Iagiello Rex Poloniae, & Vitoldus Dux Lituaniæ, Osterrodam, Helsburgensemque Episcopatum, Resenburgam, Elbingam, & Christburgum civitates depopulati sunt. Argentoratum obsederunt, re tamen infecta discesserunt. Novem annis Ordinis cu-

ram gessit. Postea, ut deponeretur, precibus obtinuit. Gedani vitam finivit. Marienburgæ vero sepultus est.

Vigésimus sextus, Paulus Rudolfensis, Sigismundi XXXV Imperatoris & Martini Pontificis tempore, Magisterii celsitudinem consecutus est, anno Domini 1419. Hujus tempore provinciæ & civitates Prussiæ ad Regem Poloniæ Casimirum defecerunt, & jugum Crucigerorum excusserunt. Officium novem annis hic magister retinuit, mortuus tandem, Marienburgæque sepultus.

Vigésimus septimus, Conradus Erlichusius, Alberti XXXIX Romani Imperatoris tempore, officium suscepit, anno 1438. Hic à bello, quoad vixit, abstinuit, nimio dolore ob fratrum perverfitatem consumptus. Marienburgæ mortuus, ibidemque sepultus.

Vigésimus octavus, Ludovicus Herlihusius, sub Cæsare Friderico, hujus nominis III, fratres regere cœpit, anno 1450. Hujus tempore Prussia ab Ordine descivit, ad Regemque Poloniæ Casimirum major pars eorum defecit. Milites quoque Ordinis præsidarii Marienburgam Regi anno Domini 1457 pro summa 476000 florenorum vendiderunt, cum aliis castris & civitatibus.

bus. Postea Rex Poloniæ, capta arce Choynicze, pacem cum Crucigeris iniit. Atque ab hoc tempore Pomera-
nia Regno Poloniæ adjuncta est, pro qua Poloni 150 annis perpetuo cum Crucigeris belligerabant.

Vigesimus nonus, Henricus Rheus, Comes Plavenfis, dignitatem Magisterii assēcutus est, sub Friderico hujus nominis III Imperatore, anno Domini 1467. Undecim hebdomadis officio præfuit. Regiomonti in Cathedrali Ecclesia terræ mandatus est.

Trigesimus Magister, Henricus Comes Ritherbergensis, anno 1470 officium suscepit, præfidentibus Friderico III Imperatore, & Sixto Pontifice hujus nominis quarto. Fuit vir rigidus furibundusque. Theodorum Episcopum Prussiæ captum in vinculis fame peremit. Ordini annis septem præfuit. Regiomonti sepultus est. Hujus tempore bellum sacerdotum in Germania fuit.

Trigesimus primus, Martinus Truchses VVeczhausensis, sub Friderico III Imperatore, & Sixto IV Pontifice, ordini præfectus est. Duodecim annis præfuit. Casimiro, regi Poloniæ, obedientiam præstitit. Regiomonti mortuus, ibidemque sepultus est.

Trigesimus secundus Magister, Ioannes de Tiefen ex Helvetia, celebri familia oriundus, Maximiliano sceptrum tenente, & Iulio Pontifice præside, Ordinem in tutelam suscepit, anno 1489. Eodem anno Polonia Regi iuramentum præstitit. Postea eidem regi Ioanni Alberto auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipseque peremptus est. Regiomontum delatus, ibidem terræ mandatur.

Trigesimus tertius, Fridericus Dux Saxonæ, Turingorum & Hermandurorum Marchio, Maximiliani Imperatoris & Iulii Pontificis temporibus, anno Domini 1468, in festo divi Michaëlis, Regiomonti Magistratum suscepit. Nunquam Regi Poloniæ iuramento se obstringere voluit. qua de causa à Polonis sæpius infestatus, in patriam suam Hermanduriam profectus. ubi, duodecim annis extra Ordinis fines exactis, mortuus est. Hujus tempore Ioannes Albertus Rex Poloniæ è vivis decessit, cui in regno Alexander frater germanus successit.

Trigesimus quartus, Albertus Marchio Brandenburgensis, Casimiri regis Poloniæ nepos, Maximiliani Cæsaris & Iulii Pontificis temporibus, Ordini solen-

solenniter cum ingenti pompa Regio-
monti præfectus est, anno Domini
1512. Sigismundo Regi Poloniae avun-
culo suo juramentum præstare noluit,
sed arces necessariis omnibus munivit,
ut se contra Polonorum incursum de-
fenderet. Magnum & diuturnum bel-
lum cum Rege Poloniae habuit, in quo
ex utraque parte multi ceciderunt, eam
ob causam, quod juramento se ob-
stringere Regi noluisset.

*Gesta hujus Magistri tempore
præcipua.*

ANno Domini 1519, in autumnno,
inter Sigismundum Regem Polo-
niae, & Magistrum Prussiae Albertum
Marchionem, bellum ortum est. An-
no 1520 Albertus Marchio, die festo
Circumcisionis Christi, Bransbergam
inopinate occupavit. Eodem anno,
Mielzak, Milimlyn, Regi traditæ sunt,
cum aliis plurimis civitatibus castris-
que. Quadragesimali tempore, mense
Aprili, copiæ Regis Oland civitatem &
arcem sub Magistro cœperunt. Eodem
anno Brandemburga arx & civitas à
Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini 1520 Volfangus, Dux
Schonemburgensis, cum exercitu Or-
dinis decem millium peditum & qua-

tuor millium equitum , Gedanum oppugnavit , ex episcopique monte (ut vulgo vocant) civitati imminente, quater mille globos tormentorum bellicorum, in civitatem frustra tamen exoneravit. nullum enim hominem læsit, sibi vero ingens damnum in tormentis & globulis intulit: nam ex muro civitatis tormentum unum præstantissimum in mille frustra concussum est; & si aliquis ex exercitu se ostenderet, in hunc quatuor vel quinq; tormenta ex turribus civitatis exonerabantur. tantaq; miseria & penuria omnium Crucigerorum milites afflicti erant, ut multis suorum desideratis, quibusdam captis, fuga sibi ab obsidione consulere cogerentur. Interea vero Poloniæ Rex in subsidium Gedanensibus 1200 equitum electorum misit, qui milites Crucigerorum, à Gedani obsidione discedentes, insecuti sunt, plurimosque ex eis trucidaverunt, quosdam captivos abduxerunt, multi etiam à Cassubiis & Pomeranis jugulati sunt. Postea Regius exercitus Dirschoviam & Starger dum arces occupavit. Choynicz quoque arx cum civitate capta est. Postea ceteræ civitates & arces ultro se Regi Poloniæ obtulerunt, & milites Ordinis unacum Crucigeris ex Prussia sunt ejecti.

Anno

Anno Domini 1525, die octava Aprilis, Prussia, quam primum religiosi Crucigeri videlicet tenuerunt, in mundanam politiam & principatum sæcularem cessit. Albertus enim Marchio Brandenburgensis, in ordine trigessimus quartus & ultimus Magister Crucigerorum, belli cum Rege Poloniae pertæsus, difficileque contra stimulum calcitrare videns, Regem sibi per internuntios fratres & affines suos reconciliavit, Cracoviamque veniens, iuramentum solenniter Regi Poloniae Sigismundo, in Majestate Regia ad id fabricata in medio foro Cracoviensi sedenti, Regalibusque induto, præstitit cum multis Principibus. Ibi prædictum Albertum Marchionem Brandenburgensem, post iuramentum solenniter præstitum, Sigismundus Rex Principem secularem, equitemque, ut vocant, auratum creavit. Terrasque omnes Prussiae certis sub conditionibus eidem, ut feudali, clientique, & subdito suo concessit, vexillumque illi suum sub insigniis Polonicis dedit. Atque hic finit ordo ille, ut vocant, Teutonicorum Crucigerorum in Prussia. Anno Domini 1526, Alberto Prussiae Duci, soror Regis Daniae in matrimonium data est: ex qua suscepit filium, Albertum

Fridericum modernum ducem Prus-
siæ, qui etiam post mortem patris Re-
gi Poloniæ juramentum homagium-
que solenniter præstitit. Nunc, quo
ordine & quibus ceremoniis hoc jura-
mentum præstitum sit, quoniam ipse
præfens rerum spectator fui, breviter
dicam.

Anno Domini 1569, mense Julio, in
Comitiis regni generalibus, Lublini ce-
lebratis, Albertus Fridericus Marchio
Brandenburgensis, Alberti Ducis Prus-
siæ prædicti filius, patri in Principatu
succedens, juramentum Regi Poloniæ
præstitit, hoc modo. Decima nona die
Iulii, amplissimum suggestum, (sive Ma-
jestas, ut dicitur, Regia) tectum sericeis
& stragulis tapetisque pretiosis, in sub-
urbio Lublinensi sumptuose erigitur,
ubi Rex sessurus esset. Concurfus fit ad
forum immensæ hominum multitudi-
nis; opplentur viæ, omnesque plateæ,
quacunque incessus erat. satagit pro se
quisque vel ornatus splendido vestitu,
vel armis instructus apparere. Interim
Majestas regia ex arce in thronum pro-
ficiscitur; cingitur ingenti & splendida
Senatorum Procerumque universi Re-
gni corona, præcedentibus Principibus
viris, ac omnis ordinis consiliariis, &
aulicis. Vexillumque pulcherrimum &
amplif-

o amplissimum album, novo Duci de more cum insigniis donandum, Erasmus Debinski, Cancellarii regni filius, præferebat. Postea Rex in domum quandam suggesto oppositam divertitur, ibique ornata regali induitur, sandaliis videlicet aureis, alba Dalmatica, & chlamyde, sive Piviali ex panno aureo confecta, & Corona regia aurea, gemmis lapidibusque pretiosis concinne affabreque ornata; chirothecas quoque annulis gemmisque ornatas manibus imposuit. Induta Majestas regia ornamentis regalibus, de modo illa in suggestum procedit media inter reverendissimos Dominum Iacobum Vchanski Archiepiscopum Gnesnensem primatem regni, ac Dominum Padnievski Episcopum Cracoviensem, præcedentibus & subsequenter contiguis primariis Dominis, Consiliariis, Spiritualibusque. Gladium evaginatum ancipitem Dominus Andreas Zborovvski, Gladiator (ut dicitur) Regni, præferebat. Pomum aureum, cruce insignitum, Petrus Zborovvski, Palatinus Sendomiriensis, portabat, & sceptrum Stanislaus Mysskovvski, Palatinus Cracoviensis, anteferebat. Cum itaque sacra regia Majestas in solio sedit, quatuor Germani proce-

proceres Prussiae, nomine Ducis sui, supplices venerunt, & genibus flexis unus eorum orationem facundo lepore ad S. R. M. recitavit. Oratione finita, regia Majestas quatuor consiliarios suos cum illis quatuor Germanis ad Ducem Prussiae accersendum misit. Veniens itaque illustrissimus princeps Albertus Fridericus, disertissima facundia orationem fecit ad S. R. M, singularem fidem, supplicitatem, & subjectionem testantem. Responsum est postea ipsi Principi consiliariisque ejus Latinis verbis, nomine Regis, Sacram regiam majestatem tam ipsum Principem quam omnes subditos & optimates ejus omni favore & gratia completi defendereque velle. His finitis accessit Princeps ad solium, & pedes regios genu flexus cum summa reverentia attigit: accepitque de sacrae regiae majestatis. martibus vexillum album insignitum aquila nigra, cum literis S & A colligatis in pectore, cum institutione ore Regis facta his verbis: Nos Sigismundus Augustus Rex, annuentes vestris & vestrorum subditorum precibus, tradimus & concedimus Illustritati tuae, prout parenti tuo illustrissimo tradideramus, in feudum, terras, civitates, oppida, & arces in Prussia: & ad
eas

eas Illustritatem tuam investimus, per
 hujus vexilli traditionem: ac institui-
 mus gratia & benignitate nostra, qua
 tuam Illustritatem uti nepotem no-
 strum carissimum complectimur. spe-
 ramusque, quod ejus beneficentiæ no-
 stræ & memor & grata fidelisque Illu-
 stritas tua sit futura. Deinde Princeps
 Prussiæ caudam vexilli tenens, super
 libro Evangeliorum in hæc verba jura-
 mentum præstitit.

Ego Albertus Fridericus, Marchio
 Brandenburgensis, in Prussia, Stetinen-
 sis, Pomeraniæ, Slavorum, Cassubio-
 rum Dux, Princeps Rugiæ, & Burggra-
 bius Norimbergensis, promitto & ju-
 ro, quod Serenissimo Principi ac Do-
 mino, Domino Sigismundo Augusto,
 Regi Poloniæ Invictissimo, Magno
 Duci Lituaniæ, Russiæque ac omnium
 terrarum Prussiæ Domino & Hæredi,
 sicut meo naturali hæreditarioque Do-
 mino, & ejus Sacræ Majestatis hæredi-
 bus, & successoribus regibus, & Regno
 Poloniæ, ero fidelis & obsequens, ejus-
 que Majestatis ac hæredum & totius
 regni Poloniæ bonum procurabo, &
 damnum præcavebo, ac omne id fa-
 ciam, quod ad fidelem vassallum feu-
 dalemque pertinet. ita me Deus adju-
 vet, & hoc sanctum Dei Evangelium.

Accepto

Accepto huiusmodi juramento, Majestas Regia gladium ancipitem à Gladiatore Regni Domino Andrea Zborovski accepit, novumque Ducem ter præcinxit, inclinatum de more, dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Postea ei torquem auream Regio munere non indignam imposuit. Mox omnis Ordinis Nobiles qui ad Equestre munus contendebant (in quorum ego numero, eodem more præcinctus fui) præcincti sunt. Quibus omnibus ex ordine solenniter peractis, ac depositis Regalibus indumentis, cum toto illo comitatu Duceque Prusfiæ cum suis præcedente in arcem rediit.

XII.

L I V O N I Æ D E S C R I P T I O .

Addita est quoque brevis narratio, quomodo hæc regio in jus invictissimi Regis Poloniæ Sigismundi Augusti, Magni Ducis Lituaniæ, cesserit, & quo pacto à Moschorum Principe & Sveciæ Rege diminuta fuerit.

Livonia sive Lieflandia, Regio amplissima, ab Oriente, Russia, Moschorum Principi subiecta, contigua est; Nervaque fluvius

fluvius navigabilis (in cujus utraque
 ripa duæ arces ejusdem nominis, una
 Livoniensium, altera Moschorum, sibi
 ex adverso sitæ sunt) imperium Mo-
 schoviticum à Livonienti dislimitabat.
 Sed modernus Moschorum Monar-
 cha, Ioannes Basiliades, Derpt insigni
 urbe Episcopali cum sibi adjacente pro-
 vincia occupata, ulterius fines suos
 (prout inferius dicitur) promovit. A
 septentrione cum Svveciæ Regno &
 Phinlandiæ Ducatu fines suos sinu ma-
 ris Balthici disternat. Ab occidente
 mari Balthæo (quod Germanicum &
 Prutenicum appellatur) contermina
 est. A meridie Samogitiæ & Lituaniæ,
 nonnihilque in Occidentem vergens,
 Prussiæ adhæret. Nonaginta miliari-
 bus Germanicis in longitudinem, &
 quinquaginta in latitudinem, cum si-
 nu maris Balthici adjacenti extenditur.
 Sed nunc bellis sævientibus, pluribus in
 locis vastata & diminuta est. Continet
 autem in se plurima territoria, quæ pro
 Ducatibus computari possunt. Horum
 singula cum suis civitatibus & castris
 succincte describi curabo. Sed pri-
 mo quomodo & quando Regionis in-
 colæ nomina Christo dederint, paucis
 aperiam.

Totum pene orbem terrarum, post
 maxi-

maximum illud universæ terræ dilu-
vium, fallacium dæmonum fraude se-
ductum, veram unius Dei religionem,
impio multorum & falsorum Deorum
cultu, vanaque superstitione, commu-
tasse constat. Quidam enim mortuos
homines, propter merita beneficia &
egregia gesta, cultu divino veneraban-
tur. Alii malignos Dæmones, ementi-
tis miraculis & prodigiis hominum
oculis sese insinuantes, adorabant. De-
nique belluis atque serpentibus, &
sculptis pictisque arte humana simula-
chris, gloriam veri Dei exhibebant.
Donec Iesu Christi, veri Dei hominif-
que benignitas, & Euangelii ejus clari-
tas, post multa sæcula, quasi lux clarif-
sima, mundo cœlitus affulgens, has ter-
ras terribilesque tenebras discussit.
Sed regiones Septentrionales, & om-
nes gentes ad Aquilonem vergentes,
Christianæ religionis ignaræ, vano
idolorum cultui diutius subjugatæ fue-
runt. difficilis enim ad eos externis
gentibus aditus erat, propter efferam
barbariem, & crudelitatem populi.
Romani etiam & Græci, qui primo
fidem Christianam amplexi sunt, se-
ptentrionalium plagarum minus ex-
actam notitiam habebant: unde fa-
ctum est, ut Livonia, cum cæteris ad
aqui-

aquilonem vergentibus regionibus, novissime omnium Sacro Baptismi fonte lavata fuerit. Demum, Friderici primi ex Ducibus Germaniæ Romanorum imperatoris temporibus, mercatores rem familiarem ex Germania per mare Balticum in Livoniam apulerunt, & gentis barbaræ simplicissimæque animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ simplicitatis, opumque parandarum & rei familiaris justo negligentior. melle enim expressio (quo maxime regio abundat) cæram, velut alias quisquillas & purgamenta, domibus everrebant. Postea succedente quæstu, & mercatoribus Occidentalibus eo loci confluentibus, Sacerdotes paulatim se illis immiscere, adjungereque, piæ peregrinationis causa, cœperunt, ut, mercatoribus videlicet thesauros Livonum acquirentibus, ipsi animas gentis Christo, per verbum Evangelii salutiferum, lucrifacerent. Erat igitur ea tempestate vir quidam, Meinardus nomine, in Lubeca, civitate celeberrima, pietate & sanctimonia vitæ insignis. hic una cum mercatoribus conscensa navi in Livoniam, anno partæ per Christum salutis millesimo ducentesimo, trajicit; & con-

spiciens, in tam insigni & præmatura, messe nullos operarios extare, continuo ibi unius famuli convictu contentus, ætatem transigere constituit, casamque sibi ex arbutis propter imbres arcendos construxit. Paulatim deinde hominum familiaritatem captare, & tædio superato, adhibita jam mutui convictus & contractæ notitiæ cum incolis Regionis oportunitate, Religionis & rerum Divinarum eos admonere cœpit, sensimque à vano Idolorum cultu ad Christianæ fidei observantiam adducere; auspicanteque Deo, & pium viri religiosi conatum secundante, complures incolarum in agnitam veritatis doctrinam concesserunt, quorum crescente numero, multorumque animis (ut fit) rei novæ & inusitatæ religionis studio flagrantibus, Basilica instauratur. Nec multo post Meinardus à Bremensi Archiepiscopo in Livoniæ Episcopum consecratur. qui in messe Christi strenui operarii munus adimplens, rem Christianam multum adauxit, & magnam gentis partem ad Christum convertit. Postea vitam cum morte feliciter commutavit. Huic ex vita decedenti Bertoldus Cisterciensium abbas successit, qui contra irruentes hostes fidei Christianæ, una cum

per-

peregrinis militibus, qui pietatis ergo ad militiam Christo exercendam ex Germania confluerant, pugnare instituit. Vbi vero ad pugnam ventum est, equo infreni in mediam barbarorum aciem projectus confoditur. Tandem crescente multorum pietate, plurimi sacrae se militiae devoverunt, Ordinisque fratrum Teutonicorum habitu suscepto, Ensisferos fratres sese nuncupaverunt. Sed cum rebus gerendis superesse non possent, hostiumque barbarorum vis undiquaque invalesceret, Teutonicorum fratrum Ordini in Prussia se conjunxerunt. Cum enim audivissent, quod Ordo Teutonicus Cruciferorum in tota Germania proficeret, Volquinus Praepositus eorum, a quinto in ordine Magistro Prussiae Conrado, olim Comite Turingensi, in ordinem Teutonicum susceptus est, anno Domini 1234. Suffragiisque ejusdem Magistri Prussiae Conradi, Gregorius summus Pontifex Romanus hujus nominis nonus, jussit ubique, & praecipue apud infideles Prutenos Livonosque, proclamari, quod Ordo fratrum a gladio in Livonia (qui nondum confirmatus erat) Teutonico ordini in Prussia unitus, incorporatus ascitusque esset. Susceperunt itaque fratres a gladio

dio Livonienses, crucem, habitumque, more fratrum Teutonicorum in Prussia. Et semper ab hoc tempore Magistri Prussiae, à Livoniensibus Magistris tributa certa & obedientiam exigebant, usque ad tempora Alberti Marchionis Brandenburgensis, Magistri Prussiae, qui anno Domini supra millesimum quingentesimum decimo tertio, pecuniam, quam obedientiam, accipere maluit. Itaque Livonienses, data praescripta ingenti summa pecuniae, in posterum ab obedientia Prutenicis Magistris exhibenda liberati sunt. Hanc tamen libertatem paulo post per insolentiam suam amiserunt: Rex enim Polonorum Sigismundus Augustus eos in potestatem suam, prout inferius dicitur, redegit. Sed ad rem accedo. Livonienses Cruciferi, habitu fratrum Teutonicorum in Prussia assumpto, gravissimis bellorum laboribus cum barbaris fortiter exantlatis, haecenus rerum in Livonia potiti sunt, Magistrumque sibi elegerunt, qui cum Commendatoribus, seu etiam Praefectis, totam Regionem gubernabat. Erant praeter hunc in Livonia Episcopi quinque: utpote Archiepiscopus Rigenensis; Derptensis, Habselensis, Oseliae, Curlandiae, Revaliaeque Episcopi.

Hi sua munia strenue & magnifice ut Principes objbant. Sed anno Domini MDLVIII, Moschorum Dux, Derpta sive Torpato, insigni urbe Episcopali, potitus, Episcopatum Derptensem penitus abolevit. Rex quoque Poloniae Archiepiscopatum Rigensem cum omnibus arcibus & civitatibus (rerum enim in Livonia positur) tenet. Revaliensem Episcopatum Sveciae Rex, urbe Revalia capta, administrat. Oselensem Episcopatum & Abselensem frater regis Daniae, Magnus nomine, una cum insula Oselia possidet.

Ordinis Teutonici Magister, una cum suis Commendatoribus, plurima oppida & arces munitas possidebat. & primo quidem ordinis Magister & Archiepiscopus Rigenfis, simul & conjunctim Rigam urbem metropolim regionis occupabant; monetamque uterque propriam, qua adhuc incolae regionis utuntur, cudebat. Verum Magister, praeter dominii & possessionis consortium, arcem quoque ibi habebat. Hic jam ordine territoria, arces & civitates, tam Magistro ordinis, quam Episcopis & Commendatoribus subjectas, describere pergam. Haec vero sunt territoria sive provinciae, in Livoniensi

dominio, quæ pro Ducatibus valent: utpote, Leitlandia, Vikeclandia, Curlandia, Semigalia, Estlandia, Virlandia, Haria, Gervendiaque.

Leitlandia sive Rigensis Provincia.

Leitlandia regio Livoniæ, præcipuas has arces & civitates, regi Poloniæ subjectas, habet.

Riga urbs celeberrima, totius Livoniæ metropolis; muro fortissimo propugnaculisque & turribus densis, tormentis bellicis apprime munitis, valloque inexcusso tribus ordinibus tormentorum, undiquaque munita; fossis duabus, ex utraque valli parte, circumducta, & stipitibus acutis circumsepta; rebus bellicis, tormentis & cominatu copioso, militibusque stipendiariis, pacis & belli tempore, bene provisã. Arcem quoque bene munitam, & omnibus necessariis provisam, sibi adjunctam habet. in qua olim Magistri sedem suam habebant. eam nunc Gothardus Kietler Dux Curlandiæ, regis Poloniæ feudalis, nomine regio administrat; in civitatem tamen ipsam jus nullum habet. Administratorem enim, sive Capitaneum aliquem, cives sibi dominari (libertatem asserentes) non patiuntur: sed obedientiam & tri-
buta

buta regi Poloniæ fideliter exhibent, ipsique civilibus legibus urbem administrant. Hanc urbem fluvius Dvina amplissimus (ex Severa regione Russiæ, Moschovitæ Duci subjecta, ortus) una cum arce alluit, & duobus à Riga in mare amplissimis ostiis exoneratur. Per hunc naves ex mari, de ultramarinis regionibus, utpote Svecia, Dania, Holsatia, & cæteris repositis provinciis, appellunt: Ex Russia quoque & Lituania cineres, assères, ligna cæsa, & lævigata omnis generis ad naves fabricandas, frumentum quoque grandi copia, & cætera, importantur. Magnumque hac in urbe & celeberrimum est emporium. quamvis enim duobus miliaribus à mari distat, naves tamen omnigenæ facillime de mari sub ipsa mænia urbis veniunt & redeunt.

Hæ vero arces, civitates & præfecturæ, Capitaneatusque, in hac Leitlandia sive Rigensi provincia, continentur; Videlicet

Dunamunt, arx inexpugnabilis natura oportunitateque loci. Mari adjacet, in ostiis Dvveni fluvii, duobus à Riga miliaribus sita, præfidiisque Polonicis munita. In ea omnes naves ex ultramarinis regionibus ad Rigam ve-

nientes, merces indicare, teloniaque perfolvere, coguntur.

Blokhaus, munitio inter Rigam & Dunamunt, ad Dvvinam condita. In ea quoque omnes naves excutiuntur. Hæ autem duæ arces Rigensibus maxime invisæ sunt.

Kircholm, arx murata ad Dvvinam fluvium, duobus miliaribus à Riga sita, in orientem procedendo.

Hæ quoque arces Dvvinæ impendunt:

Vxul, arx desolata, curia tamen in ea, ubi Præfectus manet, extructa. A Kircholm duobus miliaribus abest. Crudelem illic quondam conflictum, & hominum stragem insignem, cumulus ossium ingens congestus testatur.

Lenvard, arx ab Vxul quatuor miliaribus ad Dvvinam sita.

Ascherad, olim Palatinatus: arx ad Dvvinam munita. Moschovitæque ab ea aliquoties repulsi sunt. Quatuor miliaribus à Lenvarda abest.

Nitavv, Sefuegen, Georgenburk, Levvborg, Rossiten, Lucen, Luden, Nevenhul, arces muratæ absque civitatibus.

Dunemborg, arx ad Dvvinam munitissime sita. Commendator sive Palatinus ei olim Magistri nomine præsidebat.

Sege-

Segevolt, arx & civitas, olim Ordinis. Marschalci primi à Magistro propria erat, cum cæteris ad eam pertinentibus, videlicet Levvburg, Nitavv, Georgenburg, & Choen castris.

Aries, arx; VVolmer civitas & castrum; Hermes arx. quatuor miliaribus à Pernavva & Phelin.

Has supradictas omnes arces, & civitates, cum suis Palatinatibus, & Præfecturis, invictissimus rex Poloniae possidet, excepto Mariemburga castro, quod Moschoviae Princeps occupavit. Adzel autem, & Rodempeus, à Moschovitis exultæ & desolatæ sunt.

Archiepiscopatus Rigenfis.

IN eodem territorio Rigenfi Rex quoque Poloniae omnes arces, civitates, Capitaneatus, & Præfecturas Archiepiscopales possidet.

Kokenhaus, arx & civitas, natura & oportunitate loci munitissima, ad Dvvinam fluvium sita, cæterarum Archiepiscopi arcium principalis.

Vxul, Lenvard, supranominatæ arces: Krevvburg, Landon, Sefuegen, Schamborg, Serben, Conenburg, arx cum civitate, Salis, Vansel, Dalen, Iencel, Treyden.

Smilten, arx à Moschovitis desolata,

Cremon, castrum olim Capituli Metropolitanæ Ecclesiæ Rigenfis.

Sancel, arx apprime munitissima, mari adhærens, ad Archidiaconatum Rigensem quondam pertinebat. Hæ itaque omnes arces, & civitates enumeratæ, Regi Poloniæ subsunt.

Arces nobilium in prædicto Archiepiscopatu hæ sunt: Nochrosen, Rosenberg, Mayan, Pierkiel, Roppe, Nabbe, Elner, & Bersen. Earum domini Polono Regi obtemperant.

Episcopatus Derptensis.

DErpt, sive Torpatum, sive Derbet, insignis urbs Episcopalis, & arx in colle munitissima, urbi impendens. Hæc anno Domini 1558, ab exercitu Moschorum Ducis, violenta oppugnatione cum tota circumjacenti provincia, capta est. Hæc vero arces ad hunc Episcopatum pertinebant: Faleanavv, castrum, & monasterium in signe; Neinhaus, 18 miliaribus à Derpt sita, Rutenis contermina; VVerbeke, Oldentorn, Kiriepe, Verpech. Nobilium arces in hoc Episcopatu quatuor præcipuæ erant, videlicet, Olsen, Kane lichth, Raden, Cunctal, sive Regental; omnesque à Moschorum Duce cum Episcopatu subjugatæ sunt.

Episco-

*Episcopatus Habselensis &
Ozelenfis.*

Vikechzlandia regio ad Habselensem Episcopatum cum suis arcibus & civitatibus pertinebat. quæ quatuordecim miliaribus in longitudinem, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhæret, & has arces complectitur, quas Sveciæ rex una cum regione possidet.

Habsel, arx principalis cum civitate, in qua est Ecclesia Cathedralis. Eam rex Sveciæ vi ad deditorem coëgit.

Lode arx munita, quam Dux Curlandiæ Gothardus Kietler à Svecensium impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat; sed postea ab eisdem capta est.

Lehal castrum, & civitas, in qua est insigne virginum monasterium. nunc præsidiis Svecensium tenetur.

Ficzkel & Felin, arces, à Moschovitis exustæ & desolatæ sunt.

Verder arx munitissima, ad fluvium Zundam sita, ab ipsis Cruciferis Livoniensibus destructa & demolita est.

Ozilia insula in mari Germanico, aliquot à litore miliaribus sita est. Ad Ozelensem Episcopatum pertinebat. Arces & civitates duas munitissimas
habet.

habet. eas Cruciferi regi Daniæ prodiderunt. quas nunc Magnus ejusdem Regis Daniæ frater possidet, Episcopatusque titulo utitur. Harum arcium una Arnzburg, altera Sonenburg, appellatur.

Thuan. lib. LIX. ad annum 1574.
 Ioanni Suecorum Regi hoc anno res parum feliciter cessere. Nam in Livonia, cum Nicolaus Achazius & Pontius Gardius Gallus cum Germanis & Scotis circiter v c i o, qui superiori anno Revaliam venerant, ad recipiendam Vesenbergam medio inter Revaliam & Narvam itinere positam profecti essent, trimestri obsidione tempore per desidiã transacto, tandem post aliquot irritas oppugnationes exitiosa inter Germanos & Scotos rixa exorta est, quæ & ad justum prælium devenit, in quo ex Scotis c i o i o perierunt, cæteri cum vexillis suis ad Russos, qui Vesenbergam tenebant, transfugerunt. Itaque obsidione soluta Aprili mense Suecici Duces re infecta ad sua redierunt. Russi successu elati ad rapinas effusi totam Harigiam ad Revaliæ usque portas excurrentes vastant. Nec melior fuit popularium ac rusticorum condicio sub Livonis equitibus; qui & ipsi rapinis & licentiæ assueti, nec suis
 qui.

quidem parcentes, summaque immanitate cuncta diripientes, tota ea æstate bacchati sunt; & ad extremum, ut sævitiam perfidia cumularent, Hapselam, Lodem & Lealem arces, quas pro stipendiis exactis ab Ioanne traditas acceperant, Daniæ Regi, paciscente Nicolao Vngerno Osiliæ vicario, vendunt xxx aureorum c10, solutione in viii Kal. Quintiles sequentis anni dilata. quod provinciæ detrimentosum, Livonis propudiosum, & emtori infructuosum fuit. Nam paulo post Russi Duce Knesio Mikita, licet illi pacem cum Dano haberent, Lodem, Lealem, Vikelam, & ipsam tractus illius metropolim Hapselam, præsidio & comœtu instructissimam, flagitiosa præfectorum sive ignavia sive perfidia, deditio-
ne capiunt, & exostulantem de injuria Danum ambiguo responso ludificati sunt.

Curlandia Regio.

HÆc regio in Livonia sita. A Septentrione maris Balthici sinu, ab Occidente vero, ubi Prussiam contingit, pelago, qui Curlandicus appellatur, aluitur. A Meridie Samogitiæ confinis est, Regique Poloniæ subest. sed eam Gothardus Kietler, regis gratia & benigni-

nignitate tenet, tituloque ejus utitur.
Has civitates & arces complectitur:

Vinda, arx cum civitate & Palatinatu, Polonis Kiefs dicitur. In ea Magistri sedem suam habuerunt, & Comitiam conventionesque celebrare soliti erant. nunc Polonicis præfidiis tenetur, administrante illustri & magnifico domino Ioanne Chodkievvicz, Generali Samogitiæ, & supremo Gubernatori Livoniæ, ac magno Marschalco Magni Lituaniæ Ducatus.

Goldingen, arx & civitas cum districtu amplo.

Grubin & Candaph, arces cum præfecturis ditissimis.

Tuczkom, Sabel, Durbin, Afem-poth, Shruden, Frauemburg, Alfangen, arces. Nevvburg, castrum in finibus Samogitiæ.

Episcopatus Curlandiæ septem arces continet, quas Magnus Regis Daniæ frater possidet. Episcopatusque titulum sibi usurpat. hisque nominibus hæ arces nominantur: Edvvalen, Pilthen, Hasempot, Angermunde, Dondangen, Neinhaus, & Ambothen.

Semigalia Ducatus.

Hic Ducatus Curlandiæ adhæret. A Meridie Lituaniæ contiguus est.
Hasque

Hasque arces continet: Solemburg, arx & præfectura; Basemborg, Doblin, Nithavv, arces cum districtibus. Civitates nullas habet. Totumque territorium, una cum arcibus enumeratis, Curlandiæ Dux prædictus Regis Poloniæ gratia & benignitate commissum tenet.

Estlandia Ducatus.

Estlandiæ, sive Estoniæ Ducatus, mari Svveciæ à Septentrione adjacet. Has arces præcipuas cum civitatibus & præfecturis complectitur:

Felin, arx & civitas munitissima. Vna cum ultimo Magistro Livoniæ Vilhelmo Furltemberg, feudali Regis Poloniæ, à propriis militibus stipendiariis Germanis Moschorum Duci dolose prodita est. Civitas ipsa exusta, arx vero præsidiis Moschoviticis munita, unaque cum districtu, sive Palatinatu, Moschorum Duci subest. Magister vero in ea captus, Moschoviam abductus, in vinculis spiritum exhalavit. Atque hunc extremum exitum Magistri Livonienses habuere.

Lais & Talczkofen, arces, à Moscho quoque occupatæ sunt.

Tarnest, sive Taurus, arx munitissima, præsidiisque Moschoviticis provisa.

vifa. A Lituanis, Duce exercitus illustri & magnifico domino Nicolao Radzi-
vvil Palatino Vilnensi, pulveribus
bombardariis suppositis eiecta, & cum
Moschovitis, à vi & impetu pulveris
volantibus eversa est. Ego etiam huic
oppugnationi cum patre meo inter-
fui. Hac autem arce expugnata & ex-
usta, Litvani quibusdam Moschorum
abductis, quibusdam occisis, velut
Tartari, arce desolata relicta & non
occupata, nec munita, (quæ facile in-
staurari potuit,) cum spoliis, tormen-
tisque & cætera suppellectili bellica ab-
lata discesserunt, anno Domini 1561,
Iulii ultima.

Operpal arcem exercitus regis Polo-
niæ exussit & desolavit.

Has autem in hoc Ducatu arces rex
Poloniæ possidet:

Karxhaus, Helmeth, Rugen, Par-
navam, arcem insignem & munitam,
cum civitate, mari adjacentem. Hæc
à Sveciæ rege primum occupata erat,
sed postea à Polonis inopinate capta
in ditionem Regis Poloniæ cessit.

Virlandia.

Territorium hoc Livoniæ inter O-
rientalem & Septentrionalem pla-
gam situm, à Septentrione Balthici
maris

maris sinu terminatur, ab Oriente Nerva fluvio celebri, ex lacu Pleybas emergenti & in mare Balthicum ingredienti, alluitur. A Meridie Estlandiæ, ab occasu Hariæ contermina est. Et octo milliaribus in longitudinem, à Nerva fluvio ad Revvaliam usque extenditur; hasque arces complectitur:

Nerva, arx & civitas insignis, munitissimaque, ad fluvium ejusdem nominis sita. Ex adverso in altera ripa arcem à Moscho erectam, Ianovv-Gorod dictam, habet. Atque fluvius prædictus Nerva, has arces interfluens, Moschorum & Livoniensium imperium olim dislimitabat. *Additio.* Hæc urbs hodie ob continua bella, & incendium, superioribus annis misere est deformata.

Tolzeburg, arx ad sinum maris Balthici, inter Nervam & Revaliam civitates æquali distantia sita. Distat à Revalia xv mill., & mænia illius à fluctibus marinis pulsantur.

Vvesenburg, arx & capitaneatus.

Berholm, olim arx Episcopi Revaliensis erat. Abs quoque, & Est, duæ arces nobilium Livoniæ: una Roberti à Gilsen; altera Bernardi de Tabe.

Has omnes arces cum suo territorio Moschorum Princeps occupavit.

Verum rex Sveciæ jam eandem recuperavit.

Halia Provincia.

Halia juxta mare Sveciæ sita, in longitudinem sedecim miliaribus, & octo in latitudinem, extenditur. Cum Virlandiæque territorio pro Ducatu computatur.

Hæ arces in ea sitæ sunt:

Revalia, urbs celebris cum arce munitissima, ad finem maris Balthici condita est. Sede Episcopali clara. Sub Rege Poloniæ à Sveciæ Regis exercitu occupata. Monetam Revalienses propriam quadrangularem cudunt. Revaliensis Episcopus arces aliquot sibi subiectas possidebat; in civitatem tamen nullum jus imperiumve habebat, sed Magister ordinis eam administrabat.

Badis, castrum & monasterium insignis, Succenses inopinata irruptione ceperunt.

Fegueur, arx olim Episcopi Revaliensis. A Moschorum duce expugnata nunc tenetur.

Gervenlandia Ducatus.

Gervenlandia regio mari adjacens, septem miliaribus in longitudinem, sex in latitudinem patet. Frumentum

menti & cæterarum rerum ex terra nascentium feracissima. unam arcem, Vitenstein dictam, principalem, cum pagis & curiis compluribus nobilium, habebat. Eam sub Rege Poloniæ, Suecensium Rex occupavit. Bialykamien, id est, albus lapis, Polonis dicta. In his territoriis sive Provinciis Livoniæ prædictis (quæ etiam pro Ducatibus computari possunt) variæ sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Livonica tribus fere linguis (non multum tamen à se differentibus) utitur, ad Lituanicumque idioma magna ex parte alludunt. Barbarie & moribus incultis rigent. Lituanis & Samogitis ob vicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque ut plurimum cineritio, ad Germanicum habitum alludenti, utuntur. Ex tiliæ libro, more Lituatorum & Rutenorum, cothurnos connectere solent; vel ex jumentorum pellibus, una cum setis detractis. Fœmineus sexus in pagis, more gentis Cyganorum, (vel, ut quidam volunt, Cyrenæorum) vagabundæ, vestiuntur, vestitumque quibusdam globulis plumbi, cupri & electuariis exornant. Indusia quoque, circa collum præcipue, annulis intertexturisque variis ornant.

Crinibus passis mulieres vetulæ & virgines omnes promiscue incedunt. Capitis ornamenta quædam, mire ex globulis quibusdam confecta ad similitudinem unionum gemmarumve, varii coloris, gestant. Omnes fere matronæ, sagæ & incantatrices peritissimæ sunt, artibus magicis supra modum deditæ. Pane vilissimo teterrimoque, & cibariis simplicissimis, utuntur. Frumenta omnis generis, trituranda excutiendaque, perinde ut Litvani, primo in calidissima casa, ad id præparata, fumo exsiccant, & postea in horreo coram extracto excutiunt. In ollis figulinæ artis nusquam, sed in lebetibus æreis, cupreisve, in pagis & civitatibus coquunt; neque tibi ollam argilleam ullibi per totam Livoniam videre licebit. Paleis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina siliginis mixtis, utitur. Et quamvis miserissima gens fuerit, supra modum tamen callida, fallax, tumida, atrox, & ad cædes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Rutenos, cæterosque extraneos, Regi Poloniæ militantes, (extra Germanos, quorum sub jugo olim fuerunt) maxime invisos habent, eosque deprædatores & comestores bonorum, fundique sui calamitatem, appellant.

lant, & ubi poſſunt, quoscuque milites aſtu circumventos & incautos opprimunt. Vni vel duobus viris tranſitus difficilis eſt, præcipue ſi apud agreſtes pernoctaverint; nam ſomno oppreſſos, magna ex parte trucidant ſuffocantque. Diverſoria in hac regione rara vel penitus nulla reperiuntur, ſed ad curias & prædia viatores divertere, ibidemque pernoctare ſolent. Tempſa quoque rariffime, niſi in arcibus, viſuntur.

Cives & Nobiles omnes Germani ſunt, Germaniſq; moribus & idiomate utuntur. Fœmineus ſexus pallia rubea, communiter capiti impoſita, ad talos cum frequentiffimis plicis gerit. Vittas mulieres in capitibus non gerunt, ſed contricatos crines, (quos maxime nutriunt, vel ad id præparatos adaptant,) tam matronæ quam virgines capiti circumnectunt. Pileos ſive biretos quadrangulares, more Cardinalium Romanorum, geſtant; quædam vero palliis cum velamine, velut teſto, frontem & caput tegente, utuntur.

Sponſa, cum ad matrimonium contrahendum deducitur, corona argentea deaurata rotunda & in altum prominente ornatur; omniſque virginalis & matronarum chorus, rubeis palliis veſtitus, longo ordine præit & ſequitur.

tur. Cervisia ex hordeo & lupulo passim in pagis & civitatibus gustu amarissima, maxime differenti à cæterarum regionum cervisia, utuntur; atamen gens illa, & omnes Germani regionis incolæ, hunc potum suaviter præbunt.

Siliginis & frumenti Livonia dives est; adeo ut exteræ quoque & transmarinæ nationes, Lubeca, Amsterdam, Olandia, Dania, Svveciaque, ejus ubertatem percipiant; ad quas grandi copia frumenta è Livonia deportantur. In Livoniam quoque ipsam ex Russia Lituaniæque regionibus, fluvio Dvina & Nerva, siligo & id genus rerum plurimum abvehitur. Pecoribus & jumentis domesticis omnis generis abundat; lacubus, fluviiisque piscosis, & sylvis ad venationem idoneis referta; in quibus habet ursos, alces, vulpes, lynces, marturos, castores, & omnis generis animalia. Lepores in Livonia mutant æstate & hyeme colorem, perinde ut Helvetiis in alpibus: hyeme sunt albi, & æstate cinericii. Inferunt & Moschovitæ pelles ursarum albas in Livoniam, quas ex frigidissimis Septentrionis regionibus, maxime ex Dvina provincia Oceano glaciali adhærenti, acquirunt. Religiosissima gens Livonica,

nica, post susceptam Christianam fidem, Romanæ Ecclesiæ ritum ardentè observans erat: Domini etiam ordinis Teutonici, & ipse Magister, priusquam ad Lutheranismum desciscerent, religiosa pietate diligenter ordinis regulas, in moribusque & habitu cultum decentem, observabant. Divorum delubra, pietate & pulchritudine decorabant, quæ hodie à Lituanis pene demolita & desolata videntur: ditionemque suam ab omni incurfu barbarorum strenue summa cum laude vindicabant: omnia denique illis ex voto (benignitate divina propter religionis antiquæ observantiam prosperante) cedeabant: & Moscham barbarum, potentem hostem, à finibus suis sæpissime summa cum victoria propulsabant; prout ex his duobus præclaris & victoriosissimis certaminibus (quæ mihi explanare lectori haud ingratum visum est) apparebit.

Ab anno, quo lux divina, humana in specie cœlitus mundo affulsit, 1381, Magnus Moschoviæ Dux, Livonien-sium castrum Nienhuys, in provincia Derptensi, acerrime oppugnabat. cui oppugnationi ipse sua persona cum trecentis millibus armatorum intererat. Demum post diutinam & acrem

obsidionem , crebrasque irruptiones, mœnia & propugnacula diruta , labefacere inceperant : obsessi etiam defatigati, & viribus exhausti ac destituti, divinæ propugnationi & tutelæ humiliter sese submitunt. ipse etiam præfectus arcis, nocte Veneris diem antecedente, insomnis ante aram quandam prostratus, flagranti corde orabat ut Deus in tam deplorato rerum statu sibi suisque auxiliari dignaretur, felicemque gravis obsidionis liberationem elargiretur. Sole igitur tenebras noctis discutiente, cum Moschovitæ certâ jam arcis expugnationem sibi promitterent, Præfectus ille è precibus exurgit, arcuq; arrepto telum cum cuspidè præacuta, è fenestra propugnaculi in medium exercitum Moschoviticum jaculatur, & aspirante conatibus Deo, ipsius magni Principis cor lethaliter transfigit. Concurrent trepidi Moschovitæ, dominumque exanimatum levant, & cum magno ululatu deplorantes funestissimum casum Domini sui, relictis castris & arrepto cadavere, in Moschoviam, fuga sibi consulentes, pergunt. Livones ex arce sese proripientes, hostes fugientes persequuntur, per agrosque, sylvas & pagos, palantes assecuti trucidant, obruunt, telisque transfigunt; & videntes

dentes, mirabili memorabilique modo numinis auspicio se liberatos, arcum ad perpetuam rei memoriam, Deo dicatum, in Basilica arcis ad altare appendunt. Solebatque in eo templo cultus divinus magna pietate & devotione peragi. Sed postea anno Domini 1551, Lutheranis dogmatibus assumptis, nullum pristinae pietatis vestigium conspiciebatur: arcus tamen praedictus immotus ad altare pendeat. donec tandem anno Domini 1558, Ioannes Basiliades modernus Dux Moschoviae, eadem arce potitus, religionem quoque Lutheranam immutavit.

Aliud celebre & perpetua memoria dignum praelium Livones contra Moschoviae Ducem gesserunt, anno 1500, sub ordinis Teutonici Magistro, Domino Voltero à Pletenburg. Qui cum Moschis bellum inferre statuisset, publica jejunia & solennes litanias, secundum morem Ecclesiae Romanae, instituit; nondum enim eos Lutherana doctrina à Catholicismo transversos egerat, Menseque Septembri, paulo post natiuitatem Mariae virginis, exercitum ordinat. Rigensis quoque Archiepiscopus mille Germanos equites adducit, Torpatensis Episcopus quingentos, Revaliensis & Habselensis itidem quingentos

simul. ita ut magister Livonicus septem haberet Germanorum equitum millia, & quinque millia Curionum pedestrium, (qui populi sunt Livoniæ, in regione quæ Curlandia dicitur.) Hoc cum exercitu Magister Russiam finitimam Moschoviæ Ducis invadit, arcesque & oppida quædam expugnat. Inde ipso exaltationis sanctæ crucis die ad urbem Pscoviam exercitum ducit. Iuxta hanc sita est planicies duorum miliarium latitudine patens. in quam cum devenerunt, obviam illis procedit Moschoviticus exercitus, centum millia armatorum (in duodecim acies distributus) continens. His adjunctæ erant Tartarorum copiæ, barbarie feroces, triginta millia conficientes. Itaque Teutonicus Magister, ubi aut turpiter fugiendum aut ingenti cum animo adversus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem, procedendum videt, nihil de victoriæ spe remittens, aleam belli tentare constituit, & animis suorum confirmatis, classicum canere jussit. Moschovitæ quoque ex adverso signa tollere, patrioque more tubas inflare, & timpanulas (quas parvas singuli præfectorum habere solent) pulsare cœperunt. Magister Teutonicus, globos tormentarios

felo.

sclopetariosque, velut crebra continua-
 que tonitrua, in Tartaros contorquet.
 Tandem maximo clamore, strepitu,
 armorumque coruscatione, utrinque
 concurrunt. Tartari & Moschovitæ,
 arcubus & sagittis assueti, densissimo
 creberrimoque telorum jactu æthera
 obumbrant; quæ tamen emissâ aërem
 irrita verberabant. Tartari ubi prælio
 à Teutonicis fustrugatique fuere, duo-
 decim Moschorum acies centum mil-
 lia conficientes, viribus animisque re-
 centes succedunt. Teutones cæsis Tar-
 taris, ubi bellum recrudesceere sentiunt,
 quanto majorem hostium vim priori-
 bus succedere vident, tanto majoribus
 animis in hostes irruere, & velut ab in-
 tegro nova virtute resumpta, ingenti
 cum fremitu, cæsim punctimque, ver-
 gente jam ad vesperam die, conflagunt.
 Ex Moschovitis qui supererant, fuga
 sibi consulentes, in Pscoviam se reci-
 piunt. Prælio itaque dirempto, com-
 pertum est, ex Teutonicis unum dun-
 taxat desideratum, compluresque, sed
 non lethaliter, vulneratos: Moscho-
 vitarum vero & Tartarorum circiter
 centena millia trucidata; ita ut duo-
 bus milliaribus cadavera passim pro-
 strata jacerent: triginta vero millia
 fuga elapsi sunt. Memorabilis sane
 trium-

triumphus , & sempiterna memoria dignum singularis virtutis & fortitudinis exemplum. Hac igitur clade suorum Moschorum Dux Basilius Ioannes audita, summo stupore admiratus, tantum exercitum à tam exiguo tam turpiter cæsum & prostratum, ad quinquaginta annos cum Teutonicis inducias confestim firmavit; Rutenique & Moschovitæ ab eo tempore Teutonicos ferreos viros appellabant.

Ex his igitur felicissimis & victoriosissimis duobus Livonorum cum Moschovitis præliis (quamvis multa varii eventus prælia inter eos utrinque eveniebant) apparet, quod Livonienses, ordoque Teutonicus, priusquam à Catholicismo desciscerent, manu divina contra quosvis incurfus hostium propugnabantur, omnibusque rebus ex terra nascentibus, & cæteris fortunis, copiose affluebant. Vbi vero Lutherana dogmata amplecti anno Domini 1527 cœperunt, pietatem & religionem avitam cum omnibus virtutibus una excusserunt. Postea variis & diversis plagis omnes passim gravissime afflicti sunt; adeo ut universa elementa in vindictam eorum conspirasse viderentur. Terra enim regionis, quæ omnium frugum & fructuum legumi-

gūminumque feracissima erat, victum (nihil proferens) illis denegabat. Aqua etiam lacusque olim piscosi nullos pisces dabant. Aër quondam saluberrimus, hominum saluti à Deo concessus, in venenum & contagium conversus erat. Igne etiam & ferro Moschovitæ universam Derptensem Provinciam crudeliter vastabant. Sed Teutonici fratres nobiles, & cives, hujus afflictionis culpam, & numinis offensam, Catholicis imputabant.

De intestino & civili Livoniensium bello, & causa expeditionis Regis Poloniae contra Magistrum Livoniensem.

Magister Livoniæ, cum omnibus Teutonici ordinis fratribus & equestri ordine, post Lutheranismum susceptum, Archiepiscopo Rigensi collegæ suo, ob non susceptum dogma Lutheri adversabatur. Hic autem Archiepiscopus ex illustri prosapia Marchionum Brandenburgensium genus ducebat, frater Alberti Marchionis Brandenburgensis, olim Magistri Teutonici ordinis, & postea Ducis in Prussia, neposque Regis Poloniae.

Magister itaque, Comitibus generalibus celebratis, conclusit & constituit,
 Archie-

Archiepiscopum bello appetendum esse. in quod totus ordo & nobiles cum omnium suffragiis consenserunt. Episcopus quoque Torpatensis Hermanus, ut erat inconstantis animi, facile ad oppugnandum Archiepiscopum inductus est. Revaliensis etiam & Habslensis Episcopi, Magistrum metuentes, facile in castra ejus concesserunt. Et ita universa Livonia in Rigensem Archiepiscopum hostiliter conspiravit. Anno itaque 1557, paulo post natalem divi Ioannis Baptistæ, ordinis Teutonici Magister, Vilhelmus Furstemberg, exercitum cum Commendatoribus conscribit. tres quoque Episcopi prædicti copias suas eidem conjungunt. Sicque instructissimo exercitu, & magno cum apparatu, Rigensem Provinciam hostiliter invadunt. Archiepiscopus Rigensis tametsi defensionem meditaretur, & magnam nobilium partem sibi adjunctam haberet, infirmior tamen erat, & viribus impar, ut tanti exercitus vim sustinere & propulsare neutiquam posset. In arcem itaque Cokenhusen, natura loci munitissimam, in edita rupe constructam, cum suis profugit. Magister vero eum cum universo exercitu ibidem gravi obsidione oppugnabat, tormentis machinisque belli-

bellicis muros fatigans. Sed neque tormentorum crebra tonitrua, neque validos hostium impetus muros labefacere poterant; sola fames & inedia obsessos ad deditioem compulit. Octavo itaque obsidionis die, portis adaperitis, Archiepiscopo jubente, hostibus sese dederunt. Ordinis Teutonici Magister Archiepiscopum, non ut unius Provinciae & urbis Rigensis consortem, non ut claræ profapiae Brandeburgensium Marchionum Principem, non ut Præsulem & Primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumeliis & probris ludificatur, omnibusque oppidis, arcibus & pagis mulctatum, carceri mancipavit, totoque anno vincitum detinuit.

Rex Poloniae Sigismundus Augustus, ubi id ab ordinis Marschalco (quem Magister bonis omnibus spoliatum, eo quod bellum contra Archiepiscopum dissuadebat, expulerat) rescivisset, nepotis sui servilem captivitatem ægre ferens, Episcopum quendam in Livoniam ad Magistrum destinavit. Qui cum multis rationibus de liberando Archiepiscopo nomine Regis coram Magistro ageret, Magister neque excarcerandi Archiepiscopi nec componendorum dissidiorum spem præbuit. Itaque

que Legatus re infecta ad Regem revertitur. Qui, ut operam suam irritam cognovit, ordinis Magistro, omnibusque ejus auxiliariis, bellum denunciat. quo nuncio accepto, confestim magister ingentem thesaurum in Germaniam ad exercitum ibidem conscribendum, mittit; adductaque sunt aliquot millia equitum & sex vexilla peditum Germanorum in Livoniam. Rex Poloniae haud diu moram trahens, infestis signis in Livoniam contendit: equitum simul & peditum armatorum virorumque electissimorum centena millia, cum tormentis, amplissimaque bellica suppellectili, procedunt. Ordinis Magister universos quos habebat praefectos & commendatores Regi opponit. Episcopi quoque tres, Derptensis, Revaliensis, & Habselensis, copias suas eidem conjungunt. Itaque ordinis Magister tunc temporis habebat Germanorum equitum septem millia & sex peditum vexilla, bene armatos. praeterea etiam agrestium aliquot millia Livonorum. Sed Magister, Polonorum validissima lectissimaque manu conspecta, victoriae spem prorsus abiecit; legatumque ad Regem, qui praesens in armis erat, ocius destinavit, praelium deprecando, & pacem humillime efflagitans.

gitando. Rex clementer & benigne respondit, Nisi viduas, pupillos, orphanos, & inopes, innocentesque colonos miseretur, nullo pacto pacem se cum Magistro initurum; sed ut Magister ordinis agnoscat, (inquit,) me sanguinis aut belli sitientem non esse, ipse, si pacem expetit, huc ad nos intra 18 horarum spacium accedat, Principemque & Archiepiscopum Rigensem una adducat. dein pacis & concordiae rationem inibimus. Teutonicus Magister hoc responso accepto, confestim Archiepiscopum, qui non longe aberat, custodia liberari & à vinculis educi jubet. Ambo itaque, trecentis equitibus inermibus stipati, ad regem veniunt. Ibi cum ultro citroque de pace ageretur, tandem concluditur, ut Magister ordinis Archiepiscopum in pristinum statum restitueret; omneque damnum & detrimentum eidem illatum resarciret; præterea Regi Poloniæ stipendia in milites erogata persolveret. Graves hæ erant ordini Teutonico pacis conditiones. attamen Magister, metu gravioris periculi urgente, consensit, & secundum pacta omnia præstitit. Postea Archiepiscopo prædicto è vivis decedente, Rex omnes arces civitatesque, pagos, & curias, ad Archiepiscopatum per-

402 P O L O N I Æ
tinentes, jure propinquitatis in Livonia occupavit. Magistro quoque prædicto à Moschovitis in arce Felin per proditionem militum suorum capto, & in Moschovia in vinculis mortuo, tota Livonia cum suis Provinciis in jus Regis Poloniæ cessit. Atque hic ultimus Magister ordinis, Vilhelmus Furstemberg, Magisterium, Teutonicorumque fratrum Crucigerorum in Livonia ordinem, terminavit, absolvit, finemque supremum imposuit.

XIII.

IOANNIS BOTERI
P O L O N I Æ
D E S C R I P T I O.

Regis Polonia.

Poloniæ regnum nunquam tam amplum fuit quam nunc est; quod Magnus Ducatus Lituaniæ & Livonia ei adjuncta sint. Extendit se à flumine Notes & Obra, quæ id à Marchia dividunt, & fluvio Odera, qui ipsum à Silesia distinguit, ad Beresajam & Borysthenem usque, qui ipsum à Moscovia separant: à mari Balthico ad flumen Niester, quod

quod id à Moldavia distinguit: & ad montes Carpathios, qui ipsum ab Hungaria separant, usque. Occupat itaque à finibus Silesiæ, ad terminos Moscoviæ usque, inter Occasum & Ortum, cxx milliaria Germanica: nec minus ab ultima Livoniæ parte, ad fines Hungariæ usque. Cum itaque talis sit ejus forma, ut cum rotunditate participet, multo capacius est, quam quisquam credere possit. Multas amplasque Provincias continet: nempe Poloniam majorem & minorem, Mazoviam, Prussiam, Russiam, Volhiniam, Livoniam, Lituaniam. Inter eas Provincias Polonia, à Polonis inhabitata, inventa fuit. Prussia, cum parte Pomeraniæ, Podolia, Volhinia, Mazovia, Livonia, armis acquisitæ sunt. Lituania, cujus erat Samotgithia, & Russiæ pars, patrimoniales familiæ Jagellonicæ fuerunt. Anno enim mcccclxxx Jagello, tunc Dux Lituaniæ, duxit in uxorem Heduigim Principem, quæ familiæ regalis Poloniæ ultima erat. factusque fuit Rex tribus conditionibus. una fuit, ut Christianus fieret: altera, ut suos ad idem faciendum induceret: tertia, ut suam ditionem Poloniæ uniret. Ea conditio nostris temporibus (cum familia Jagellonica defecisset) adim-

pleta fuit. Cum enim Reges se ditione hæreditaria, cujus merum habebant imperium, privare nollent, eamque electioni submittere, distulerunt semper adimpletionem conventionis, allegantes, proceres & populum Lituaniæ id non passuros, ne illa admixtione amitterent gradum & dignitatem. Tandem tamen Litvani, cum ab una parte viderent deficere stirpem suorum Principum, (quæ, quod ad masculos attinet, defecit in Rege Sigismundo Augusto,) & ab altera parte sibi metuentes à potentia Moscorum, consenserunt ut uniretur. Livonia fuit quondam equitum Teutonicorum, qui in ea suum Præfectum specialem, qui Magnus Magister dicebatur, habebant. Sed cum anno MDLVIII, à Magno Moscorum duce, maxima ditionis parte spoliati essent, confugerunt ad Sigismundum regem Poloniæ, qui eos in suam tutelam suscepit; sed Livonia ante liberata non fuit, quam cum anno MDLXXXII Rex Stephanus id fecit. Regni Poloniæ pars plana est: exceptis enim aliquibus montibus, qui in minori Polonia visuntur, & aliquibus potius collibus quam montibus, quibus à Prussia distinguitur, omne reliquum explicat se in latissimos campos. Verùm quidem

quidem est, quod in eo regno satis multæ sylvæ sunt, præcipue in Lituania, quæ iis occupatur. Minor & major Polonia frequentius inhabitantur, quam ulla alia hujus regni provincia. Idem dicendum fere est de Russia, Prussia & Livonia, quæ propter oportunitatem maris, portuum, & fluminum ibi concurrentium, aliis provinciis, civitatibus & fabricis ornatiores, commerciis quoque & concursu mercatorum ditiores sunt. Cum enim ibi diu dominati sint equites Teutonici, ædificarunt civitates in morem Germanorum: arces quoque & loca præclara, quæ se extendunt ad longum littoris maris, amplius quam per octingenta milliaria. Habent multos & oportunos portus, dominanturque omni mercaturæ inter Poloniam & mare Balthicum. Est ea res magnæ consequentiæ: fluvius enim Vistula, qui ortum habet in extremitate Silesiæ, transfluit totam Poloniam minorem, & partem majoris, Mazoviam & Prussiam, conditque se mari Balthico, infra Gedanum, quo conducit per plusquam cccc millia navigationis (quo spatium recipit diversos alios fluvios) bonam partem siliginis, frugum, mellis, & ceræ regni. Ab alia parte Daina flumē nobilissimum (quod oritur ex lacu

Rutenigo auctum aquis, findensque mediam Livoniam) condit se mari sub Riga, ad quam urbem magnus concursus est. Sunt præterea in Prussia & Livonia multi lacus, inter quos unus, qui mare novum dicitur, quia antiquus non est, ad centum milliaria in longitudinem extenditur. In Livonia est lacus Peibas, plus quam 40 milliaria longus. Ex eo flumina, quæ Perenoviam urbem ad mare, & Narvam, alluunt, fluunt; faciuntque duos portus satis celebres. Inter dictas civitates sita est Revalia urbs, quæ duabus supra dictis civitatibus non cedit. Samogitia aliis provinciis incultior est, retinetque plus barbariei. Podolia aliis magis deserta est, non terræ vitio, (copiosissima enim est omnium rerum, quas fert clima, cui subjacet,) sed culpa Tartarorum, qui eam suis excursionibus adeo infestant, ut præ ipsorum metu aut fugiant incolæ, aut abducantur in captivitatem à Tartaris.

Opes.

Polonix opes consistunt in copia frumenti, frugumque omnis generis. quibus tanta copia abundat, ut anno elapso, qui fuit MDXC, & anno præsentis, partim subvenerit necessitati Genuen-

Genuensium, Thusciz & Romæ, partim etiam gentium, quæ viciniore erant: ubi fame, non caritate extrema tantum, laborabatur. Abundat quoque Polonia melle & cera infinita. Cum enim omnes hæ provinciz septentrionales, Polonia, Lituania, Russia, Moscovia, à natura vino donatæ non sint, ejus loco contulit illis mellis quantitatem incredibilem. ex quo hi populi conficiunt inter alia potionem delicatam & sanam. Apes mellificant partim in sylvis, ubi arbores aut carie, aut hominum industria excavatas reperiunt; aut in alveariis, quæ rustici in campis posuerunt; aut in terræ puteolis, omnique in loco, ubi vel minimam oportunitatem reperiunt. Abundat quoque Polonia lino & cannabe, gregibus & armentis, equis quoque bonis & mulis. sylvestres equi quoque satis frequentes sunt. Inter sylvestria animalia est bisons magna bestia, equi indomiti, boves colore nigri, qui extra sylvam, quæ in Nazovia est, non vivunt. Theauri regni consistunt in salinis Bacænæ & Veliscæ, quæ loca in territorio Cracoviensi sunt. Divitiæ Poloniæ ut plurimum inter dominos & nobiles satis bene divisæ sunt: nemo enim ex patrimonio adeo dives est, ut

alios præter modum superet; nec maximi redditus excedunt xxv aureorum millia. Soli Duces Curlandiæ & Regii Montis excedunt mediocritatem. Quamvis enim hi tanquam regni feudatarii Regem superiorem agnoscant; non sunt tamen viva membra regni: non veniunt ad comitia regni: non habent suffragia in electione Regis, nec partem in regni gubernatione: nec pro dominis naturalibus habentur, sed pro extraneis, sicut vere sunt; Dux Curlandiæ nempe ex familia Ketterorum, Dux Regii Montis autem ex familia Brandeburgica. Omnis Prussia fuit olim Equitum Teutonicorum, qui ibi habebant (sicut ante diximus) Magnum Magistrum specialem: qui cum viribus Polonorum resistere non posset, submisit se tanquam feudatarius Regi Casimiro. Cum deinde Magnus Magister Albertus Brandeburgicus Lutheranismum amplexus esset, factus est ex Magno Magistro Dux Prusiæ, quæ tunc in duas partes fuit divisa. In Regiam nempe, quæ immediate sub corona permanit, & Ducalem, quæ tanquam feudum Alberto & ejus successoribus relicta est. In Regia parte sunt Mariæburgum, Torovia, Culma, Varmia, Gedanum: Ducalis partis (quæ reddit

reddit cxx aureorum millia annui redditus) caput est Regius Mons civitas, quam Germani appellant *Koningsberg*, ubi Dux aulam habet.

Regimen.

POloniae regimen potius Reipublicae quam regni est, quod nobiles (qui magnam auctoritatem in Comitibus regni obtinent) Regem eligunt, dantque illi auctoritatem, quam volunt: tamen ipsorum potestas major fit. De electione Regis non habent legem, nec statutum aliquod, non regulam aut formam scriptam nec traditam. Tantum hoc scitur, apud Archiepiscopum Gnesnensem, interregni tempore supremam auctoritatem esse: ipse denuntiat diartas, praesidet in Senatu, proclamat novum Regem; sic ut cum Archiepiscopo Leopoldo, & suis suffraganeis, qui tredecim, Palatinis, qui 28, Castellanis majoribus, qui 30 numero erant, antequam rex Stephanus instituisset novos Episcopos, Palatinos & Castellanos in Livonia, quam ipse acquisiverat, pauci alii intersint Regis electioni. Habent ibi quoque quandam auctoritatem nuncii terrestres. (ita appellant quosdam quasi agentes circulatorum nobilitatis, qui in provinciis habentur.)

Comitiorum tempore conveniunt hi in loco Senatui vicino, eligunt ibi duos Marescallos, per quos significant Senatui, quid desiderent, sed cum auctoritate fere Tribunitia. Crevit enim parvo abhinc tempore eorum auctoritas existimatioque in tantum, ut auctores, & capita potius, quam ministri & participes deliberationum publicarum regni sint. fuitque unus, qui, exemplo Clodii, renuntiavit dignitati senatoria, ut fieret nuncius. Hi omnes simul, cum novus Rex eligendus est, restringunt magis magisque potentiam Regis, nec eam nimis excrescere sinunt. Quamvis autem Corona Poloniae à decreto nobilitatis dependet, non tamen legitur, ipsos unquam successores regios exclusisse, aut præteriisse, nec regnum in aliam familiam transtulisse, excepta una vice, cum Ladislaum deponentes (qui tamen postea fuit restitutus) elegerunt VVenceslaum Bohemum. Filiarum Regum quoque semper ratio habita est, sicut olim Hedugis, quæ Jagelloni ab ipsis collocata fuit, & nostra ætate, Annæ, quæ Regi Stephano in uxorem data. Sigismundo III non parum profuit natum fuisse Catharina, Sigismundi Augusti & Annæ sorore, ut Coronam Poloniae ad-

pisc-

pisceretur. Etsi autem Regis auctoritas
 ita ab electione dependeat: ejus aucto-
 ritas tamen, cum electus est, in multis
 rebus absoluta est. Ipsius muneris est
 convocare diætas, assignare tempus &
 locum, ut ipsi placet: eligit Consilia-
 rios laicos, nominatque Episcopos, qui
 deinde manent Consiliarii. Est absq-
 lute patronus reddituum Coronæ, &
 dominus eorum, qui ei immediate sub-
 sunt: in nobilium subditos nullum est
 jus. Est absolutus executor decretorum
 in diætis factorum: est supremus judex
 nobilium in causis criminalibus. Ha-
 bet in manu omnes modos remune-
 randi, beneficioque afficiendi, quos
 ipsi placet. Ut finem faciam, tantum
 potest Rex, quantum ipse dexteritate
 & prudentia valet. Propter rationes
 supra dictas vivunt nobiles in Polonia
 in magna libertate, faciuntque quod
 ipsis placet. Decreta Regis (sicut ipsi-
 met dicunt) non durant plus quam
 tres dies: versantur cum Rege non tan-
 tum tanquam cognati (quod faciunt
 Franci) sed ut fratres. Sicut Rex cum
 plenaria auctoritate, eos, qui imme-
 diate subsunt, regit: ita & nobiles dis-
 ponunt independenter de suis vafal-
 lis, in quos suorum unicuique imperium
 plus quam regium est, habentque ipsos
 fere

fere pro mancipiis. Stabiliendo suo imperio, fecerunt Poloniae Reges rem notatu admodum dignam. Sicut enim Romani suas vires amplitudinemque auxerunt, communicando jus Latii & civitatis Romanae, aliis civitatibus, imo integris provinciis: ita & Reges Poloniae extenderunt, unierunt, firmaruntque suum statum, participes faciendo privilegiorum nobilitati Polonicae priorum provincias armis aut alia via acquisitas. ipsarumque nobilitatem Polonicae nobilitati aequalem faciendo. Rex Ladislaus hoc modo aggregavit, imo univit Poloniae Russiam & Podoliam: Sigismundus Augustus Lituaniam, Stephanus Livoniam. Aequalitas enim in commoditatibus & honore, reddit animos unitos in necessitatibus & periculis.

Vires.

HVjus regni vires, sicut & aliorum, consistunt in com meatu, pecuniis, peditatu, equitatu, armis & munitio- nibus. De com meatu diximus supra. Pecuniis quidem non admodum dives est. Excipiendo enim portum Gedanensem non habet emporium alicujus existimationis. Merces autem, quae ex portibus Prussiae & Livoniae vehun-
tur,

tur, non ditant regnum pecunia, imo vix pannis ex serico & lana, qui ex Flandria & Anglia: vino, saccharo, aromatibus, fructibus, quæ ex Hispania & Lusitania advehuntur, sufficiunt. Eo usque ab alia parte quoque defertur vinum Malvaticum sive Creticum, cujus dolium LXX aureis venit. Cum denique regnum mercaturæ addictum non sit, nec civitates mercimoniis deditæ sint, nec populi industria polleant: Nobilitas autem magnanima sit, profusa in expendendo, quæque in victu & vestitu plus quam in re ditu habet, consumat: cumque condimenta ciborum, aroma, (quorum Poloni plus absumunt quam ulla natio) vinum, panni è serico, & potissima pars laneorum, ipsis ab extraneis adferantur: fieri non potest, ut regnum auro & argento dives sit. Opes enim uniuscujusque regni consistunt in eo, ut multæ merces inde evehantur, pauca inferantur: ut exeuntia pecunias externas eo trahant, illata non efferant. Ea in re consistunt opes regni Neapolitani, & Ducatus Mediolanensis: illud emittit maximam frugum, vini, olei, serici, croci, equorum, fructuum, & aliarum rerum quantitatem, quæ maximam externarum pecuniarum vim eo pertrahunt.

Hæc

Hæc suppeditat multis regionibus frumenta, oryzam, pannos, ferramenta, & merces omnis generis, recipitque parum rerum. Si regnum Neapolitanum, & regnum Siciliae, ita abundarent operis artificiose factis, sicut fructibus & bonis, quæ natura largitur, divites sunt, nulla alia regna eis possent comparari. Sed ut ad Poloniam revertamur, ejus reditus non sunt adeo tenues, sicut aliqui existimant. Reditus enim regni, qui ex mineris salis & argenti percipiuntur, accedunt ad sexcenta aureorum millia quotannis. Verum quidem est, Sigismundum Augustum, redituum partem oppignorasse: Rex quoque Henricus, uno ante fugam mense, ut sibi unam nobilitatis partem obligaret, ex reditibus plusquam pro ccc aureorum millibus quoque anno alienavit. Rex quoque potest applicando coronæ bona caduca, quæ reges privatis personis concedere solent, sibi magnos reditus parare. Dictorum redituum magnam partem potest Rex sibi servare, parcereque sumptibus. Eos enim faciunt Lituani, quando rex cum aula in Lituania degit. idem quoque fit in maxima Poloniæ parte. Hoc parvi non facit is, qui perpendet, Scotiæ, Navarræ, Sardinia regno-

regnorum reditus non excedere centum aureorum millia quotannis: nec regna Aragoniæ, quoque triennio, plus quam c millia aureorum pendere. Reditus Regis Angliæ, antequam usurpavit bona Ecclesiasticorum, non excedebant sexcenta aureorum millia quotannis. Rex Poloniæ multo plus redituum haberet, si erga suos Palatinos & Castellanos tanta liberalitate non uteretur. Concedit enim eis ut plurimum duas partes tertias, & fere semper omnes reditus, quos in ipsorum gubernationibus habet. Sed in necessitatibus bellicis, & arduis expeditionibus, (facto decreto in Comitibus regni,) gravat Rex populum magnis impositionibus aut tributis, quæ ex territoriis percipiuntur, aut ex vectigali cerevisiæ; adscenduntque ea tributa ad talem pecuniarum summam, ut ea Rex Stephanus sustinuerit onera gravissimi triennalis belli, quod cum Magno Moscorum Duce gessit. Sed illud maximum est, quod nobiles propriis expensis, pro defensione regni, Regi inservire obligati sunt. Serviunt hi equis, armis instructi partim sicut nostri cataphracti equites, partim aliquanto levioribus, partim sicut Tartari. Dicuntur hi, Cosacchi. Horum ars est.

est furari, depopulari, omnia vastare, pessundareque. Eunt in bella pompe, ornati sagis & vestibus, quæ auro, argento, milleque variis coloribus discriminantur. Ornant se quoque penis & alis aquilarum, exuviis leopardorum & urforum, vexillis labarisque multis variisque. Hæc aliaque ornamenta ipsos suis visendos hostibus terribiles faciunt, suosque animos ad feritatem ferociamque incitare possunt. Ipsorum equi mediocres sunt, sed agiles, & Germanicis longe animosiores. Æstimatur, Poloniam necessitate exigente centum, Lituaniam LXX equitum millia colligere posse; sed tantum circiter centum equitum millia educi posse existimant aliqui. Verum quidem est, quod equi Lituanici Polonicis longe inferiores sunt. Fidunt Poloni tantum magno numero sui equitatus, ut non verentes ullius hostis vires, parum de munitionibus extruendis solliciti sint; suumque exercitum in locis apertis, adversus hostes, pro patria, liberis, libertate, omnibusque suis bonis, magno animo pugnaturum credunt. Hostibus se nunquam, etiam in quacunque fortuna, terga obvertere profitentur. Sigismundus Augustus tentavit, ut in Comitibus regni deliberaretur de munienda

nienda Cracovia, propter Cæsaris vicinitatem: sed Polonis id persuadere nunquam potuit, tum quod nolint Regibus, medio præsidiorum, commoditatem dare, invadendi merum imperium, & absolutam dominationem: tum quod dicunt, sua pectora defendendo regno sufficere. Pedestrem militiam non habent, quod omnis regni populus divisus sit in mercatores & artifices, (qui oppida incolunt,) rusticos & villicos, qui ruri in tali subjectione (sicut dictum est) degunt. Sunt itaque arma in manibus nobilium tantum, qui pedibus non militant. In necessitate peditibus Germanicis & Hungaricis usi sunt; habuitque rex Stephanus in expeditione Livonica, sub signis, plus minus xvi peditum Germanorum & Hungarorum millia. Ducendis tormentis bellicis, cuniculariorum & fossorum loco utuntur Tartaris & suis rusticis. Quod ad tormenta bellica eorumque apparatus spectat, regnum iis satis instructum est: tum quod nobiles satis illorum in suis arcibus habent, tum quod illorum indigentiam pati non possit, ob Germaniæ vicinitatem, quæ metallorum ferax est, habetque multos magistros fundendi tractandique tormenta, atq; omne quod

ad usum armorum facit. Tanto quoque tormentis instructior est Rex Poloniæ, quanto minorem arcium numerum habet. Sunt tamen non parvæ considerationis arces Leopoldis & Camnetzy in Russia, arx Cracoviensis in minori Polonia, Poloscensis in finibus Moscoviæ, Mariemburgi & aliquorum oppidorum in Prussia & in Livonia, quæ oppida non à Polonis, sed ab Equitibus Teutonicis (qui earum dominerant) munita sunt. Poloniæ vires, quas commemoravimus, sunt & numero & natura tales, ut pauca Europæ regna eas æquent, non superent. Una res eis deest, nempe agilitas. Sed ad firmitatem cujuscunque status quatuor res requiruntur; nempe ut vires sibi propriæ, numerosæ, validæ & agiles sint: propriæ, quia ægre ei credi potest, quod alterius est: numerosæ, ut in rebus adversis & incommodis semper aliquæ supersint: validæ, quia numerus absque fortitudine parum juvat, imo potius molestiam quam auxilium adfert: agiles, ut facile colligi possint, impellique quo exigit necessitas. Polonis deest dictarum quatuor qualitatum ultima, agilitas nempe. quæ à rebus duabus dependet: una est Principis auctoritas: altera, prompta pecunia. Rex potesta-

potestatem non habet in Polonia aliquid decernendi, bellum indicendi, onera ad conflandum pecuniam imponendi, absque consensu Comitiorum. Sed Comitiam & consultationes, quibus multos interesse opus est, similes sunt machinis ex pluribus partibus multisque instrumentis constantibus, quæ progressum alicujus momenti non nisi longo tempore faciunt. Sed in rebus bellicis sunt ii Principes expeditissimi, qui soli imperare possunt, quæ pecunias in promptu habent: alioquin in indicendis disponendisque Comitibus, ut decreta propositioni respondeant, deinde exequendo, colligendoque pecunias, tanti temporis jactura fit, ut ad expeditionem parum supersit, fugiatque occasio. Barones & nobiles Poloni tam magnos sumptus faciunt invisendo comitia, hærentes degentesque in iis, ut ad bellum vires non supersint. Fieri posset, ut ad defensionem status promptior expeditiorque resolutio inveniretur, quod imminens periculum omnibus pavorem incutiat: sed ad aliquid acquirendum credo ibi futuram magnam tarditatem. Spes enim boni non adeo afficit, quam timor mali. Vidimus tamen Moscum abstulisse Sigismundo

Augusto statum Poloscensem & Smoloczensem, nec hic tamen persensit, aut vindicavit, sicut tanto Regi regnoque conveniebat. Idem Moscus absque obstaculo invasit Livoniam, quæ se sub umbra & protectione Sigismundi Augusti contulerat. Tempore quoque Henrici Andegavensis Regis Poloniae, Iohannes Moldaviae Princeps (qui magno animo & claris victoriis per aliquod tempus bella adversus Turcas gessit) à Polonis præter pacta foederis, inter ipsum & Sigismundum Augustum, desertus fuit. Dicamus tamen, vires Poloniae per se numerosas, independentes & validas, tantum agilitatis & promptitudinis habituras, quantum in Rege valoris, roboris & efficaciam erit. Ejus rei fidem fecit Stephanus Bättoreus. cujus tempore Polonia non solum conservavit sibi nomen & existimationem regni, quod se à viribus extraneis defendere queat: sed quod etiam magni momenti acquisitiones de potentibus hostibus facere & referre valeat. Cum autem dixerimus de agilitate, quæ res viribus cujuscunque status necessaria est, non præter institutum erit, causas ipsius agilitatis adjungere. Præcipuæ sunt (sicut diximus) auctoritas Principis, qui
motum.

motum dat, & vis pecuniæ, quæ ipsa
 conservat. Vidimus enim potentissi-
 mos exercitus propter tarditatem, tor-
 poreque capitis, tempus inutiliter
 trivisse: & præclarissimas victorias
 nullum fructum peperisse aut fecisse,
 propter pecuniarum penuriam, sine
 qua moveri non potuerunt milites. Mul-
 tum quoque ad rem facit militum qua-
 litas. Negari enim non potest, pedi-
 tem Germanum & Bohemum ab agi-
 litate laudari non posse. quæ laus abs-
 que dubio, Italo, Hispano & Franco
 debetur, non ob id solum, quod corpo-
 re melius constituti sint, sed, quod plus
 est, quod in bello minori contenti sint.
 quamvis enim vinum non habeant,
 non pavent: nec cadunt animis, si car-
 nes desint; & quomodocunque cedat,
 ferunt diutius inopiam & incommo-
 ditates. Levis equitatus magis agilis est,
 quam cataphracti; & tractatio sclope-
 torum, quam lancearum. Id confide-
 rantes Franci, ultimis bellis lancearum
 usum, in quibus ipsorum militaris glo-
 ria consistebat, reliquerunt, utunturq;
 earum vice sclopetis, sicut equites Ger-
 mani ense. Sed quo iudicio id fecerint,
 excutiet alius. hic non dico, equitem le-
 vioris armaturæ, in rebus bellicis abso-
 lute cataphracto esse meliorem; id dico,

quod expeditior promptiorque sit. Multum quoque facit genus equorum: Flandrici multum superant Frisicos & Germanicos: nec minus præstant Hungarici Polonicis, Asturcone Turcicus. Barbarici prædictis sunt velociores. Inter utrosque sunt equi Neapolitani, qui vernacule *corsieri* appellantur. Quamvis enim Asturconi velocitate pares non sunt, perdurant in labore, feruntque melius pondus armorum, nec tardi sunt. Ut, quod verum est, dicatur: Experientia docet, equitatum Germanicum propter eorum tarditatem aptum non esse ad insequendum fugientes, nec ad effugiendum hostes. Si enim Valacchici, Hungarici, Polonici, Turcici, Mauri, Barbarici equites, Germanicos fuderunt, non possunt effugere: si illi autem rupti sunt, non possunt equi Germanici illos insequi. Falconum enim instar aggrediuntur hostes, rursusque avolant longissime. In expeditionibus maritimis, agilitate parum valent naves: destitutæ enim vento moveri non possunt, neque verti: aliquantulum, sed parum, amplius faciunt magnæ actuariæ naves, sed velocitate præstant maxime triremes, quas galeres vocant. Vidimus itaque, classès Christianorum, quorum vires
in

in navibus sitæ sunt, bonam æstatis partem, temporisque expeditioni commodi, in progrediendo trivisse. Turcicas autem classes cito institutum cursum effecisse. Nulla autem res Turcis in sua agilitate plus commodi contra nos adfert, quam ipsorum parsimonia, & nostra ingluvies. Vinum enim, similesque delitiæ, sunt nostris exercitiis tanto impedimento, quanto Turcis commeatus simul. Mirum itaque non est, quod ipsi in expeditiones eant quam optime instructi tormentis, globis, pulvere sulphureo, & commeatu: (iis enim rebus currus terra, triremes mari onerant:) non vino, pullis, rebusque non necessariis. Eunt denique in bella ut pugnent, non ut crapulæ indulgeant.

XIV.

DE NOVO IN POLONIA
Rege eligendo Honorii
Dissertatio.*Anno 1587. perscripta.*

Nationis Polonicæ studia & volûtates adeo mobiles sunt, & privatis utilitatibus ducuntur, ut futurarum ejus actionum difficile judicium existat: nihilominus tamen, ut Amplitudinis Vestræ mandatis obtemperem, dum jubet, ut, de novo eligendo Rege Polonorum quid ego sentiam, in scriptis referam, libenter ea, quæ ingenii mei imbecillitas, & nonnulla earum partium, in quibus aliquot me annis detinui, cognitio suppetent, communicabo. Regnum Poloniæ, ut nemo nescit, electivum est, non hæreditarium, & reges eliguntur, non ut tanquam regnum & absolutam exercent auctoritatem, sed tanquam civilia Reipublicæ capita, simul cum Senatu de pace, de bello, de rebus arduis ac delictis nobilium conjunctim decernant. Senatus absque nobilium interventu atque consensu eligere non potest: Nobiles vero, cum aliquis ex nova stirpe Rex inducendus

cendus est, ad Comititia in armis consistunt, perinde ut consueverant prætorix cohortes in acclamandis Imperatoribus Romanis: Eo loco jus in armis; & juxta libitum ipsorum Rex eligitur; & quisquis eligi cupit, ei Nobilitatis magis, quam Senatorum favor & gratia aucupanda est. Plerique sunt candidati Principes, qui in præsentis interregno proponuntur: verum quia celebriores sunt Dux Parmensis, Archidux Ernestus Austriæ, Vaivoda Transylvaniæ, vel ejus cognatus Cardinalis Battoreus, & Princeps Sueciæ; de his meam sententiam declarabo, omittamque indigenas Nobiles, quos Piasos nuncupant, siquidem inaniter credi puto, fore, ut Polonica capita consensura sint ad unum ex se ipsis promovendum, cui cætera omnia natura æqualia subsint & obediant: quod à sexcentis annis nunquam accidit, post electum scilicet Piasum illum primum hominem sordido genere natum, quo tempore Respublica nondum leges, quibus utitur, constabiliverat, & populorum ingenia moresque plurimum à præsentibus discrepabant.

Si ætatem, prudentiam, virtutem militarem Ducis Parmensis respexerimus, nulla adversus illum exceptio

timenda videtur, cum jam provectæ ætatis, rerum humanarum experientissimus, & nostro seculo præclarus existat Imperator, materno genere Austriacam stirpem referens, quæ in eo Senatu plurimum pollet, ex domo Farnesia, & Farnesii Cardinalis Polonici Regni apud Sedem Apostolicam Protectoris nepos, à quo Cardinale Poloni publice & privatim in Italia eximios honores & plurima benevolentia argumenta retulerunt: neque deficit illum pecunia, cujus ope apud Nobilitatem gratiosus fiat, si tamen homines habuerit virtute atque eloquentia insignes, qui in Polonia causam suam tueantur: hæ quidem omnes dotes sunt, quæ magnum rei momentum ad eam Coronam consequendam afferre deberent.

Verum plurima, neque minoris considerationis eidem obstitura esse videntur. Primo quidem origo Italica nihil ipsum adjuvabit. nam tametsi proceres Poloni, qui Italiam aliquando inviserunt, moresque Italicos observarunt, nostram videntur nationem diligere: tamen in universum nihil minus convenit, imo illic nostra gens abhorretur, estque in abominatione, scilicet Italos astutos, & fraudulentum
ingenii

ingenii homines putant. Mallent ipsi Regem, qui natura & assuetudine mores regionis amplecteretur, ac secum familiaritate quadam versaretur, quam in Principe Italo minime sperarent se comperturos, multo minus in Duce Parmensi, qui inter Hispanos in exercitiis educatus est, in quibus suprema semper auctoritate imperavit: quocirca propter ejus magnitudinem animi dubitarent semper, ut contemptis ipsorum legibus, animum ad opprimendam Rempublicam converteret: quin etiam Stephani Regis exemplum, qui superbius imperitavit, eosque ad humilitatem animorum coëgit, circumspetiores ipsos efficiet in futura electione. Præterea cum Respublica illa Turcicum bellum valde abhorrenter evitet, rebus præteritis edocta, cavebit in posterum, justamque timoris occasionem habere sibi videbitur, ne Dux Parmæ ob affinitatem atque clientelam, quæ sibi est cum Rege Hispaniarum, ipsius intuitu bellum excitet adversus Turcas quod postea extinguere opus arduum sit. quanquam Reges, vigore legum, absque Senatu & nobilitatis assensu, in publicis Comitiis, neque de pace, neque de bello quidquam possunt decernere; tamen prudens aliquis

quis Rex occasionem aperire facile potest, qua se extra culpam poneret, suamque libidinem simul exequeretur: & profecto si Cosaccis frenum paulisper laxaret, nedum eos instigaret, cum ii naturales sint Turcarum hostes, saltem causa finium incredibiles motus excitarent. Neque hanc ob causam electio Parmensis Ducis Turcæ Imperatori quicquam placeret: proinde verisimile est, operam daturum, & omni ope enixurum, ut omnino excludatur. Stragem etiam, quam adversus hæreticos in Belgio admodum cruentam edidit, meo quidem iudicio ejus causam remoraretur, nam Poloni hæretici, qui numero valent, ab eo semper abhorrebunt: neque injuste suspicabuntur, si Rex foret, ut ille, etsi adversantibus regni statutis, ipsos persequeretur, vel saltem commodis publicis & honoribus, qui omnes absque interventu Senatus per meram unius Regis auctoritatem distribuuntur, eos nunquam cohonestaret.

Archidux Ernestus Austriacus faventem habiturus est in eo Senatu Austriacam factionem, quæ ad hæc usque tempora Principibus illis plurimum addicta est. Princeps est singulari virtute præditus, generosus, & natura affabilis,

bilis, demum Polonorum genio moribus responsurus videtur. Duo tamen illi, nisi me animus fallit, adversabuntur. Primum quia Germanus est; nam miram Poloni cum Germanis antipathiam habent: & quanquam Archidux ille, qui benignissimum gerit animum, forte gratiæ plurimum collecturus videtur, tamen dum considerabitur, sub illius umbra & patrocinio in Poloniam Germanos, gentem invisam, ingressuros, & hic auctoritatem habituros, id certe privatim & publice consultantium mentes valde turbaret. Alterum impedimentum videtur esse, quia cum Polonica Nobilitas nihil potius & optatius habeat, quam antiquæ libertatis suæ jura tueri, quæ hæstenus illibata servaverunt; inprimis caverent, ne vicinum Principem tot viribus & amicitis validum eligerent, qui Regno frenum injicere queat, quemadmodum ab aliquo Austriaco sibi timere possent, & ab ipso Ernesto, quem facile cupiditas incessere potest suppressendæ Polonicæ libertatis, illudque regnum hæreditarii juris facere, sicuti in Hungarico & Bohemico fecerunt, quæ regna nativos Reges non habebant. Et hæc ipsa fortasse dubitatio nobiles movit, ut electionem, quam Senatus in Maximilianum

num Imperatorem fecerat, in interregno Regis Galliaë exploderent. Quod si Turca in hujusmodi Comitibus aliquam habuerit auctoritatem, credibile est, eum minime passurum, ut Austriacorum Principum quispiam eligatur, ne Polonorum viribus aggregatis illam Hungariaë partem, quam occupaverunt Turcæ, recuperare, & Othomanicum Imperium lacerare velit. Quod si etiam in eodem ambitu alii ex domo Austriaca, sicuti forte Ferdinandus & Carolus Archiduces, aut Maximilianus & Matthias ejus frater, concurrent, Ernesto major supererit difficultas. Transsylvanus Regulus, ut nepos & hæres Stephani regis, nihil in ea successione juris habet. nam tametsi antiqua fuerit consuetudo, ut filii atque etiam nepotes defunctorum, usque ad lineæ sive stirpis totius occasum, in Regnum vocati fuerint; tamen spatio ducentorum annorum nunquam nepotes electi fuere, qui non ex stirpe regali descenderint. &, quanquam Stephanus Rex eximia virtute decoratus, deque toto regno optime meritus fuit, propter egregia facinora, quæ adversus suos hostes peregit: nihilominus, cum Poloni eum magis veriti fuerint ob ipsius potentiam, ac timuerint, quam dile-

dilexerint, cum ille in honoribus & commodis publicis parum proceribus satisfecerit; præterquam quod suorum bonorum parcus extitit, successoribus suis tenues opes reliquit. Neque Princeps ille alibi spem suam firmare potest, quam in auxiliis cognati sui Cancellarii, cujus auctoritas sicuti regnante Stephano cæteros proceres supereminebat, ita nunc, quia nobilitatis odium subivit ob superbiam suam, & quia familiæ Sboroskæ primatem supplicio ultimo extinxit, credibile est, eum de culmine suæ potentiae dejectum fuisse. Tamen cognatum non mediocriter juvabit, quia magni est vir ingenii, divitiis affluens, audacia promptus, & ad hæc Turcicis auxiliis, & pecunia, quæ eum non deficiet, non nihil boni efficere valebit. Verum non usque adeo valiturus esse videtur, ut difficultates objiciendas queat diluere, præsertim nondum adultæ Princeps ætatis, cum is adhuc adolescentulus sit. quod si unquam Regnum illud adulto ac præstante Rege indignit, per hæc tempora vel maxime indiget, propter occasionem, quam Moschorum civilia bella bene gerendæ reipublicæ offerunt. Et quanquam Turca ipsum, tanquam fiduciarium ac vasallum suum,
 vehe-

vehemēter promoturus videtur, quem-
admodum Stephanum ejus patruum
promovit, non video, Turcicam opem,
præsertim his temporibus, quibus im-
perii illius vires alio intentæ sunt, plu-
rimum eidem afferre posse adjumenti.
Nam Poloni, ut in interregnis immi-
nentibus assolet fieri, fines regni validis
præfidiis dispositis sorte muniverunt,
quo ab insultibus Turcarum, & cujusli-
bet Principis qui molestiam iis inferre
tentaret, sese tutos efficiant, ac tuean-
tur. Cardinalis Battoreus ejus patrue-
lis, & nepos ipse quoque Stephani Re-
gis, minora fortasse obstacula patietur:
propterea quod ætate jam adultus est,
& in ordine Ecclesiastico audit honori-
fice, notus & plurimum dilectus Sena-
toribus multis, ingenio & virtute pol-
lens, apprime affabilis, & qui naturæ
Polonorum se adaptabit: nihilominus
credibile non est, ut natio illa, de pa-
truo ejus Rege haud jucundam servans
memoriam, & Hungaros immortali
odio prosequens, dubitans etiam, ne
ipso electo Cancellarii amplitudo re-
surgeret, consensura sit unquam ad
quemquam ex Battorea domo eligen-
dum. Princeps Sueciæ etsi adolescentu-
lus est, non tamen adeo acerbæ est æta-
tis, ut regnum capeflere, & paucis post
annis

annis recte gubernare nequeat; multique virtutibus, ad eligendum se, & senatores & nobilitatem potest compellere. Nam quia ex materno latere Iajeloniam domum refert, quæ domus ob egregia illorum Regum facinora, & in Rempublicam merita, summopere à Nobilibus diligitur, & præsertim ideo, quia Reipublicæ aggregavit maximi momenti regionem, cujusmodi est Lituania: item quia nepos est ejus ex cujus autoritate magnam gratiam consequetur: præterea, quia suppetet ei pecunia, cum ex paternis thesauris, tum ab ipsa Regina, ad concilianda sibi nobilium studia: hæc medius fidius magna sunt adminicula, unde facili negotio ad regnum promoveri posset. Verum si ad hæc adjungeretur, ut rex Sueciæ amplificandi magis filii sui causa, Sarmatis offerret (ut eum facturum verisimile est) sui regni unionem ad Polonicam Rempublicam, si filium elegerint, nihil mihi superest dubitandum, quin ipse, cæteris omnibus candidatis suis superatis, coronam illam obtineret. etenim regnum Polonicum vicini regni accessioni mirum in modum lucrifaceret, non solum in seipso, sed etiam propter bona plurima, quæ inde Polonorum emolumento conse-

querentur, præsertim in compeſcendis ſubditis, ac ſpeciatiſſime Dantiſcanis & prætenſis Ducibus Pruſſiæ, aliisque qui Suecorum ope nixi sæpenumero defecerunt, & contra proprios dominos reges Poloniæ arma ſumpſerunt: ceſſarent quoque controverſiæ atque prætenſiones jurium, quas Princeps Sueciæ habet in Lituania, tanquam in Statu ad maternam hæreditatem ſpectante: quæ res inter illa duo regna ingentes motus excitare poſſe videtur: portus Narvæ in Livonia ad Polonos rediret, quem portum Sueciæ Rex haud pridem occupavit, dum Stephanus cum Moſcho bella gereret; quamobrem Poloni coacti ſunt portum illum recuperare, acceptamque injuriam ulciſci. Sed quod magis referret, illud eſt, quod junctis duorum regnorum viribus adverſus Moſchum progreſſus fierent feliciores; non enim ignoramus, Moſchoviam modo civilibus diſſenſionibus vehementer agitari. Adæo ut ex iis, quæ diximus, non videam, cur Sueciæ Princeps, ſi regni ſui unio propoſita fuerit, excludi queat: quandoquidem probabile eſt, oblationem huiusmodi nihil minus virium habituram, quam Iajellonis magni Ducis Lituaniæ habuerit oblatio.

tio. is enim, ut Eduigem Poloniae Reginae in matrimonium obtineret, Ducatum suum reipublicae consociandum proposuit: quae propositio tantum effecit apud Rempublicam, ut quanquam Heduiges Gulielmo Archiduci Austriae ante promissa fuisset, jamque ille ad celebrandas nuptias Cracoviam advenisset, nihilominus Iajeloni concessa fuerit: cujus propago sive linea postmodum annos ducentos feliciter regnavit. Quod si Princeps Sueciae Catholicam religionem sectatur, quemadmodum uno ore omnes consentiunt, profecto nescirem, quem Respublica Christiana Regem ipso posset eligere fructuosiore: is enim, debellatis Moschis, in magnitudine & continuatione Imperii caeteros omnes Europae Principes longo intervallo post se relinqueret; quoniam ab ortu ad occasum totam regionem, quae inter mare Caspium & Germaniae terminos comprehenditur, possideret; ab Austro vero ad Septentrionem, à Caucaso usque ad ultima Scythici maris littora imperii sui limites protenderet. quantum vero Turcis terrorem tam magnus Princeps adeo vicinus incuteret, quantumque auxilii fessis Christianorum rebus adferre posset, unusquisque

ex seipso id animi cogitatione consequitur.

X V.

IOANNIS BARCLAI IVDI-
cium de Polonia & ingeniis
Polonorum.

Hungariæ à Septentrione Po-
lonia est, inde ad Oceanum
procedens, Russiæque con-
termina. Tot spatiis diffusa
regio pene nullibi in montes assurgit;
& à planitie factum nomen, quam Scy-
thico verbo *Pole* appellant. Campi in-
immensum patent, quos nix altissima
hyeme obruit: hac discussa segetes cre-
scunt, non in indigenarum tantum
usus; sed & mari delatæ, per multa Bal-
thici littoris spatia, sterilibus fundis
annisve opem ferunt. Sævæ hyemes
terram fluminaque advinciunt. quia
violentia Aquilonis, nullis montibus
repercussa, liberum ut in pelago cœ-
lum rapit. accedit Septemtrionis vici-
nia, & ibi emoriens Solis vis, præfer-
tim cum recessit ad brumam. Natura
subsidium admovit profundissimas
sylvas, quæ & in ignem datæ frigus ex-
pellant, & in suis præterea umbris ani-
malia.

malia alant, quorum pelles fulciendis vestibis preciosiſſimæ habentur. Hac duplici ope utuntur in hyemem. Alio quoque commodo ſuis ſilvis obnoxii. quippe alicubi immenſa examina apum fervent. Agreſtia illa ſunt, nec cujuſquam cura aut paſtum aut tecta accipiunt. Vacuis quercuum ramis, aut truncis, inhærent; ibi cereas domos extruunt, & optimo melle implent. Hinc ingens facilisque in regionem proventus. Ceram mercatores devehunt; ipſi melle conficiunt potum, quem in deliciis habent. Flumina, paludesque, plus juſto quaſdam provincias obruunt; adeo ut æſtate vix poſſint adiri. concretis per hyemem undis curricula habent, quæ lubrica glacies facile evolvit; ita per regionem ~~ſeruntur, & non eſt commercii tempus~~ quo externi ad eos commeent, ceramque & pelles mercentur, ac ſi quid præterea ſub tam rigido cœlo in pretium naſcitur. Plerumque lapides extruendis domibus deſunt. Lignis ad parietes utuntur, ſtramentoque operiunt; præterquam in celebrioribus oppidis, arcibusque Optimatum, quantum illa regio ferre poteſt, excultis.

Polonis ut plurimum dura vita, cœlo aſpero, nec populi moribus factis

ad nostri seculi venustatem. & hinc aliquando sæviora ingenia. Diversoria peregrinos excipiunt, longe à nostrarum terrarum ratione. Deducuntur in sedem, quæ inanis, & plerumque perfossis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoque & hyemi patet. nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas mensa. longo ac multiplici clavo paries fixus est. Illic hospites sarcinas quas habent in ordinem appendunt. Multo deinde stramento sternitur solum; & hoc in illis diversoriis pro thoro est. Itaque per illam regionem processuri, ad iter ita se comparant quasi domum circumducant. cibos, & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant; ut nudis illis tectis excepti, sua supellectile & famam & frigore arceant. Gens est ad ferociam, & licentiam nata, quam vocant libertatem; adeo ut infandæ barbariei legem multis seculis ibi solemnem, vix nunc demum omiserint; Ea scilicet caverant, ut qui hominem peremisset, solveretur metu judiciorum, si in jacentis cadaver projecisset pauculos nummos, quorum numerus eadem lege destinabatur. Nec tam vile fecissent humanæ vitæ precium, nisi sui genii impetu
pro

pro levi facinore haberent humanum
 cruorem prodigere. Ipsum nomen non
 tantum servitutis, sed & iusti ac legiti-
 mi regni oderunt. Rex ad patrias leges
 vi & armis adigitur. Nobilitas tristi-
 bus prærogativis se ipsa donavit, qui-
 bus possit sibi invicem & impune no-
 cere. quippe Principi non satis juris
 est, ut quod peccaverint ipse vindicet.
 Maxime sibi credunt; nec major libi-
 do est libertatis in moribus, vitaque
 civili, quam in religionum & cæle-
 stium rerum sensu; de quibus, ut pla-
 cet, sine metu & sentire volunt, &
 loqui; scilicet immani fiducia sui, qui-
 bus sapere alieno ductu pudet. Hinc in
 diversa hodie scissæ mentes, errorum-
 que omnium lues, quicunque antiqua
 secula polluerunt. Quisque in suæ fa-
 milia laudem intentus est; præsertim
 si in externos incidit, & expertes sua-
 rum fortunarum. Sævire quam deci-
 pere promptiores; & ipsi magis frau-
 dibus quam vi patent.

XVI.

EX ALSTEDII

C H R O N O L O G I A ,

DE REGNO POLONIAE.

Q Vinque dynastiæ hic recitantur. Prima est ante tempora Piaſti, quæ ad certos annos redigi non poteſt. Secunda eſt ducum Piaſtadarum, anno Chr. 806, quo Piaſtus ex ruſtico factus eſt dux Polonorum. Tertia eſt regum Piaſtadarum anno 1000, quo Boleſlaus filius Mieciflai, primi Ducis Chriſtiani in Polonia, creatus eſt rex ab Ottone III Imperatore. Quarta eſt regum Iagellonidarum, qui ſic dicuntur à Iagellone Lituano, qui baptizatus eſt anno Chriſti 1368, & Vladiflai IV nomen accepit. Quinta eſt regum exterorum, puta Hungarorum, Gallorum & Suecorum, inde ab anno Chriſti 1571, quo moritur Auguſtus, ultimus Iagelloniæ ſtirpis maſculæ. Succedit ipſi Henricus rex Galliæ: & huic Stephanus Bathori Transylvanus anno 1576: & huic Sigifmundus III rex Sueciæ anno 1587.

SERIES

SERIES AC ORDO
PRINCIPVM AC REGVM
POLONIAE.

<i>Anni nati Christi.</i>	<i>Principes.</i>	<i>Anni Regi- mini.</i>
550	Lechus Primus. Duodecim Palatini.	
700	Cracus. Lechus Secundus.	
750	Venda. Duodecim Palatini.	
760	Præmissus sive Lescus Primus.	
804	Lescus Secundus.	
810	Lescus Tertius.	
815	Popielus Primus.	
830	Popielus Secundus.	
842	Piastus regnavit	19
861	Ziemonitus	32
892	Lescus Quartus	21
913	Ziemomissus	51
964	Miecisslaus primus Princeps Chri- stianus.	35

Reges.

999	Boleslaus Primus cognomine Chrobri	25
1025	Miecisslaus	9
1041	Casimirus Primus	17
1059	Boleslaus Secundus Audax	22
	Ec 5	<i>Prin.</i>

442 P O L O N I A E

<i>Anni</i>		<i>Anni</i>
<i>nati</i>	<i>Principes.</i>	<i>Regi-</i>
<i>Christ.</i>		<i>minis.</i>

1082	Vladislalauus Primus cognomine Hermannus.	20
------	--	----

1103	Boleslaus Tertius Crivouustus	36
------	-------------------------------	----

1140	Vladislaus Secundus	6
------	---------------------	---

1146	Boleslaus Quartus Crispus	27
------	---------------------------	----

1174	Miecisslaus Senex	4
------	-------------------	---

1178	Casimirus Secundus	16
------	--------------------	----

1195	Lescus Albus cum matre Helena 4	
------	------------------------------------	--

1199	Miecisslaus Senex ite- rum	} turba per biennium.
	Lescus Albus cum matre	

1202	Miecisslaus Senex tertium. Eodem anno moritur.	
------	---	--

1203	Vladislaus Lasconogus	3
------	-----------------------	---

1206	Lescus Albus tertium	20
------	----------------------	----

1226	Boleslaus IV Pudicus	53
------	----------------------	----

1279	Lescus Niger.	10
------	---------------	----

Reges.

1295	Præmissus Menses 7 aut 8.	
------	---------------------------	--

1296	Vladislaus Locticus	4
------	---------------------	---

1300	Venceflâus Bohemus	5
------	--------------------	---

1305	Vladislaus Locticus iterum	28
------	----------------------------	----

1333	Casimirus Secundus cognomine Magnus	37
------	--	----

1370	Ludovicus Vngarus	12
------	-------------------	----

1386

DESCRPTIO. 443

<i>an. Chr.</i>		<i>an. Reg.</i>
1386	Vladislaus Iagello Lituanus	48,
	mensis 3.	
1434	Vladislaus Tertius	10
1447	Casimirus Tertius	45
1492	Ioannes Albertus	9
1501	Alexander	5
1507	Sigismundus Primus	41
1548	Sigismundus Augustus	25
1574	Henricus Valesius Gallus	
1576	Stephanus Batoreus Transsylva- nus	10
1587	Sigismundus Tertius, qui nunc regnat.	

XVII.

DE RE NUMMARIA POLO-
norum, ex Historia Salomonis
Neugebaueri à Cadano.

IN magna rerum omnium
copia, ut fit, major aliquanto
fuit superioribus temporibus,
quam nunc est, argenti & au-
ri, reique nummarie penuria, præfer-
tim cum auri & argenti metalla nulla
extarent, & minus nota essent Polonis
transmarina mercimonia. Neque pro-
prium habebant nummum Poloni, sed
externis & maxime Bohemicis usi sunt
ali-

aliquandiu. Cœpit deinde ante ducentos annos à Casimiro Magno Rege Poloniae æs & argentum signari ad Bohemorum exemplum. Aureos vero nummos primus omnium Sigismundus Rex nostra memoria signavit, bonitate & pondere Vngaricorum: tamen si Alexandri Regis quoque fratris ejus aureus nummus visus est. Sic autem crevit jam auri pretium, ut duplo nunc carior sit aureus nummus, quam fuit avorum nostrorum memoria. Id adeo partim propter luxum ac crebriorem auri usum, exportationemque ad externos, partim quia deterior nunc esse fertur reliqua moneta, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem ea multiplex. Ac grossus quidem argenteum numisma est cum admixto ære, olim viciesima octava, nunc sexagesima pars Vngarici, sexagenæ sexagesima, marcæ quadragesima octava, floreni tricesima. Sunt & minores grosso nummi. Medians quidem grossi dimidium, nona fere parte superans crucigerum Germanicum, sed jam æquatus. Solidus tertia pars grossi, ternarius sexta, obolus vero decima octava. Atque hi quidem nunc ærei sunt inalbati: superiori tempore habuerunt admixtum argentum, ut etiam nunc
habent

habent grossi & mediantes. Argentei vero sunt trigrossus ac segrossus, hic quidem sex, ille vero tribus grossis æstimatione par. Vtrumque primus signavit Rex Sigismundus primus. Sed jam pauci extant: exportantur enim & constantur ab avaris Iudæis, mercatoribus, & argentariis apud gentes finitimas. Permagnus est autem etiam nunc apud nos usus externæ monetæ, quæ pro mercibus undelibet importatur.

XVIII.

DE VECTIGALIBVS REGIS.

Poloniæ ex eodem Salomone

Neugebauero.

Vectigalia Principis aliquantò luculentiora & ampliora olim fuere, quam nunc sunt. Conferebant enim ei omnes agrestes & ascriptitii quotannis tributum rastrale sive regale in iugerum seu mansum duodenos grossos, & quidem Pragenses. Solvebant & alias quasdam cum nummarias tum pecuarias, frumentarias, avenarias, & aliarum rerum pensiones: nec modo agricolæ, sed & oppidani: quin & Nobiles non penitus immunes erant: jumenta que erant, qua-

quacunq̄ue iter faciebat, alii secundum alios suppeditabant, & canes cum venatoribus ejus alere neceſſe habebant. Ne monaſtica quidem & alia eccleſiaſtica bona initio prorsus erant libera ab hujusmodi oneribus ac tributis: quorum appellationes videre licet in vetuſtis Principum diplomatis. Liberæ autem Principi erant ubique piſcationes ac venationes: aliis non item, ne in ſuo quidem cuiquam fundo, abſque peculiari Principis indulgentia. Multæ quoque maleficiorum Principi dependebantur. Exinde cum permagna eſſet rerum omnium ad victum pertinentium vilitas, & nec dum maritima cum externis populis commercia exiſtiſſent, non diſtrahebantur fruges & alii fruſtus prædiorum Principis, quæque ex penſionibus in cellam ejus comportata erant, neque ad unum aliquem totius regni locum (quod non ſine gravi agreſtium preſſura futurum erat) convehebantur, ſed in præfecturis aſſervabantur. Cumque ad officium Principis pertinere exiſtimaretur, non deſidem & uni alicui loco affixum hære, ſed obire omne regnum, ac fines ejus tueri, & omnium uſibus ſeſe exponere, querimonias afflictorum audire, jus dicere, tenuiores à potentiorum

tiorum injuriis vindicare, quoquo is venerat cum equitatu ac comitatu suo aulico, ejus præfecturæ fructibus ac proventibus alebatur, quoad ei manere ibi libuisset, opusve esset, sive quoad horrea cellæque sufficerent, seu denique descriptis cuique præfecto pro ratione præfecturæ & proventuum certis temporum spaciis. Cæterum postea cum Principes vel certo se loco continere, vel bellis distenti peregre diutius abesse cœpissent, distrahi cœpere fructus prædiorum, qui præfectorum cum sua cujusque familia moderatis usibus superessent. Remissæ sunt deinde Principum beneficentia sacro & equestri Ordini, & utriusque adscriptitiis ac subditis pleræque omnes pensiones atque onera. Nunc sane equestris & ecclesiastici Ordinis homines nil Regi pensitare necesse habent. Ac ne oppidani quidem eorum, aut agrestes adscriptitii, præter binos grossos vernaculos de manso pagano, & eo quidem solo, quem adscriptitius ipse sibi colit. Nam qui sacerdotibus & equitibus coluntur, itemque suburbani & scultetorum agri ab ea quoque pensione immunes sunt: ne subserviunt quidem Principi sacerdotum & equitum homines agrestes & oppidani,

dani, præterquam ad arces tempore belli perficiendas, atque etiam novas, si id è senatusconsulto fiat, condendas. Non ita pridem Abbates & Præpositi monasteriorum certas pensiones, quæ stationes vulgo dicuntur, Regi denuo pendere cœperunt. Adscriptitii quoque ipsorum ad colendos Principi agros, subvectiones ac pensiones quasdam frumentarias revocantur, quo præfectorum regionum præsidio tutiores sint ab injuriis improborum. His autem exceptis, soli præfecturarum adscriptitii in suis quique præfecturis agros colendo, & vectigalia pensitando rem familiarem Principis sustinent: quæ nunc tamen aliquanto exquisitius curatur, quam olim. Habes is etiam è metallis mediocre vectigal. In iis autem conductitiarum operarum usus est: quarum impensa deducta, reliquum cedit Principi. Omnium vero metallorum in Polonia fructuosissimæ sunt salinæ. Sed habet in illis Nobilitas hanc prærogativam, ut in usum suum domesticum statis anni temporibus aliquanto minoris emat sale, quam cæteri homines. Et teloniis quoque mercium & vectorum provenit vectigal Principi. Cæterorum hominum nemo jus ullum habet instituendi

tuendi

tuendi & exigendi telonii, præter peculiarem Regis indulgentiam, idque ob necessariam extra ordinem refectio- nem viarum, pontium & aggerum. Cæterum naulum à trajectu fluminum in suo cuique solo instituere licet.

Duplex autem est telonium, vetus & novum. Ac vetus quidem exile est, quod ab iis solvitur, qui intra fines regni negotiantur. Novum autem majus aliquanto, quod boum, equorum, coriorum, frumenti, lanæ, ceræ, sebi, & aliarum mercium, quæ ad exteras oras exportantur, & earum, quæ aliunde importantur, nomine pensatur. Vtriusque immunitatem habent ecclesiasticus & equestris ordo, modo ne mercaturam quis exercent, hoc est, venum ea exportet, quæ ipse abunde emerit, ac non de suo pararit. Si quis tamen boves emptos suo pabulo ac frumento per hyemem aluerit, perinde habetur, ac si domi ejus nati essent. Publice quoque civitates nonnullæ habent immunitatem veteris telonii. Hæc igitur nunc sunt perpetua Principis vectigalia: quæ distrahere, aut addicere cuiquam hæreditario jure Rex Alexandri Regis lege prohibetur. extra ordinem nihil à quoquam, nisi forte à Iudæis Regi pensatur. Ex his autem

vectigalibus Rex cum domestica familia sua sese sustentat: inde comitatu suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, dotes & elocationes filiarum, arcium præsidia, & facta tecta, viarum publicarum refectiones, machinas & apparatus bellorum, præmia bene merentium de se, ac de Republica, & in alios usus impendit: inde & Senatoribus fere, ac magistratibus publicis, ac nonnullis sacerdotiis certi ac perpetui redditus antiquitus constituti sunt, partim pietate ac beneficentia Principum attributi, partim accepto in usus necessarios precio venditi. Et hæc de Rege & vectigalibus ejus.

F I N I S.

INDEX.

I N D E X.

A.

A Brogandorum honorum ratio.	174
Academia.	79. 238
Alberti, Marchionis Brandenburgensis, Ordinis Teutonici magistri tempore gesta quadam precipua.	359
Albus lacus, & natura ejus.	65
Alce, & ejus natura. 69. 70. & 239.	240
Aluta fl.	255
Ambra.	55
Animantia Polonia.	69
Appellatio. vide Provocatio.	
Aqua tepida.	68
Arces.	86. 266. 267. 418
Archiepiscopi. 4. 5. 135. Munia.	142
Argia amnis.	255
Arma seu insignia gentilitia.	103
Armenorum religio.	116

B.

B Alnea.	88
Barones.	3
Bellii ratio. 206. constitutiones pro Ducatu Lituanie.	309
Bella Livoniensium.	392. 393. 396
Berestina fl.	56. 239
Bifontis fera historia.	69. 71. 239
Bogus, Bohus, sive Bugus, fl.	60. 61. 244
Ff 2	Borussæ

I N D E X.

<i>Borussi antiqui.</i>	291
<i>Borysthenes, Nieper dictus. 61. non est</i>	
<i>Berezina.</i>	56
<i>Brunsb erga urbs.</i>	85
<i>Burggrabii.</i>	160

C.

C <i>Amenecia urbs Podolia.</i>	81
<i>Campiductor.</i>	147.148
<i>Cancellarii.</i>	145.250
<i>Capitaneus, seu praefectus arcis.</i>	154
<i>Captorum in bello ratio.</i>	79.208
<i>Carbunculus.</i>	53
<i>Casimiria.</i>	237
<i>Castellani. 8. 135. &c. 239. munia eorum. 143. auctoritas.</i>	250
<i>Castorum natura.</i>	70
<i>Chodkievicii comites.</i>	240
<i>Chronon fl.</i>	239
<i>Cimbrorum historia.</i>	257
<i>Cleparia.</i>	79
<i>Cleri ordo. 168. electio.</i>	171
<i>Comites Polonia.</i>	103
<i>Comitiorum ratio. 198. ecclesiasticorum.</i>	
205	
<i>Commercia Polonorum.</i>	120
<i>Consilium publicum, id est, Senatus regius.</i>	139
<i>Convivia.</i>	97.98
<i>Coturnicum Polonicarum natura.</i>	74
<i>Cracovia.</i>	78.237
	Cracus.

I N D E X.

<i>Cracus.</i>	237. 245
<i>Crinice locus, & natura ejus.</i>	65
<i>Cromeri familia & gentilitia.</i>	107
<i>Cruciferi notati. 225. de illorum initis.</i>	
320. 335. 343. magistrorum triginta	
quatuor historia. 344. &c. inter eos	
fratres Ensiiferi.	371
<i>Cujavia.</i>	238
<i>Curatores regni. 251. tenutarum.</i>	158
<i>Cypselorum & hirundinum mirabilis</i>	
<i>natura.</i>	75

D.

D <i>Antiscum.</i>	82
<i>Dii.</i>	300
<i>Diœceses.</i>	4
<i>Dobenisa amn.</i>	255
<i>Donajecius flu.</i>	57. 58
<i>Drausenius lacus.</i>	64
<i>Duces Polonia.</i>	103
<i>Duces ante reges fuere. 123. eorum qua</i>	
<i>fuert potestas.</i>	124
<i>Duces exercitus.</i>	147
<i>Dunamunt.</i>	375

E.

E <i>Cclefiastica munia.</i>	168
<i>Ecclesiasticorum immunitates.</i>	177
<i>Ecclesiasticus ordo.</i>	117. 168
<i>Elbinga.</i>	83
<i>Electrum.</i>	55

Ff 3

Ensi-

I N D E X.

<i>Ensisferi fratres, id est, Crucigeri.</i>	
<i>Episcopi. 5. 135. illorum munia. 142. reditus.</i>	177
<i>Equestris Ordo.</i>	3. 100
<i>Equitatus Polonia.</i>	416
<i>Exactores tributorum.</i>	161

F.

F <i>amilia.</i>	103. 104. &c.
<i>Felin civitas.</i>	383
<i>Fera Polonia.</i>	69
<i>Feudatarii Polono qui.</i>	1. 2. 3
<i>Fluvii Polonia.</i>	56. 405
<i>Fons pestilentis natura.</i>	68
<i>Frigus hiemale in Polonia.</i>	51
<i>Fruges.</i>	50. 51. 52
<i>Fruventorum & seminandi arandique ratio.</i>	283. 286. 287. 288. 289. 388

G.

G <i>Danum.</i>	82
<i>Gepidi, qui nunc Litvani.</i>	260
<i>Geta.</i>	255
<i>Glacies aestiva.</i>	54
<i>Gnesna.</i>	236
<i>Gophus lacus.</i>	64
<i>Graca religio.</i>	115

H.

H <i>Abitandi consuetudo Polonorum.</i>	78. 86. 87
--	------------

Habsel

I N D E X.

	<i>Habsel arx.</i>	379
	<i>Habus lacus.</i>	63
177	<i>Heretici in Polonia qui.</i>	113.114
100	<i>Hereticorum malleus.</i>	339
416	<i>Hebraeorum vicus.</i>	239
161	<i>Hierasus fl. 255. ejus fontes.</i>	ibid.
	<i>Hirundinum Polonicarum mirabilis natura.</i>	75
71.	<i>Hoina amn.</i>	255
183	<i>Honorum mandandorum ratio.</i>	171
69	<i>Hypocausta.</i>	87

I.

68	I dololatria historia.	276.277
51	<i>Insignia gentilitia.</i>	103
52	<i>Insula.</i>	79.84.85
46	<i>Judicia. 179. nobilitatis. 191. plebis. 194.</i>	
88	<i>ecclesiastica. 179. politica. 181. Iudeo-</i>	
	<i>rum ad quem pertineant.</i>	7
	<i>Iumenta Polonia.</i>	73
81	<i>Iustitia Tartarorum & Lituanorum in-</i>	
50	<i>aqualitas.</i>	268

K.

16	K okenhaus.	377
4	<i>Koningsberga.</i>	83. 409

L.

	L acus Polonia.	63
	<i>Lacus pestilentis natura.</i>	68
	<i>Lapides Polonia.</i>	54
	FF 4	<i>Lechus.</i>

I N D E X.

<i>Lechus.</i>	236. 245
<i>Legatorum & nuntiorum ratio.</i>	201. &c.
<i>Leges Polonia.</i>	133
<i>Lehal castrum & civit.</i>	379
<i>Leopolis urbs.</i>	81. 288
<i>Liblium, seu Lubovulia arx.</i>	43
<i>Lingua Latina quam Polonis usitata.</i>	76
<i>Lituania descriptio.</i>	239. 280. 289. Du-
<i>catus.</i>	289. nomen. 240. 267. termi-
<i>ni.</i>	267
<i>Lituani.</i>	282. 287
<i>Lituanorum gentis deductio.</i>	256. 265.
<i>conversio.</i>	240. Princeps.
<i>241</i>	
<i>Livones.</i>	282. 307. eorum bella.
<i>392.</i>	393. 396
<i>Livonia descriptio.</i>	366. & provincia-
<i>rum.</i>	373. &c. descriptionis continua-
<i>tio.</i>	387
<i>Lode arx.</i>	379
<i>Lublinum.</i>	80
<i>Lutheranismus notatus.</i>	80. 113. 114. 115.
<i>391. 393. 396</i>	
<i>Lutherus notatus.</i>	219
<i>Lubovulia arx.</i>	43

M.

M	<i>Agistratus.</i>	123. 144. 147. 148. ple-
	<i>beius.</i>	169. terrestres. 148. Vide
	<i>Officiales.</i>	
	<i>Magistratum reditus.</i>	176. creandorum
		<i>ratio.</i>

I N D E X.

<i>ratio. 171. plebeiorum.</i>	175
<i>Marchiones regi feudatarii.</i>	1. 3
<i>Mareschalci.</i>	144. 250
<i>Mariaburgum.</i>	84
<i>Mariani, id est, Crucigeri.</i>	320
<i>Masovia.</i>	244
<i>Metalla Polonia.</i>	52
<i>Milites olim, qui nunc equites.</i>	100
<i>Militia.</i>	97
<i>Ministeria aulica. 161. viliora.</i>	166
<i>Mirabilia Polonia.</i>	54. 55. 61. 65. 68. 75
<i>Moldava amnis.</i>	255
<i>Moldavia.</i>	255
<i>Monasteria.</i>	86
<i>Montes Polonia.</i>	49

N.

N <i>Arva fl. 239. 244. ejus natura.</i>	61
<i>Nerva arx & civitas.</i>	385
<i>Nester fl.</i>	255
<i>Nieper, id est, Borysthenes.</i>	61
<i>Nobiles, seu Nobilitas. 3. 100. ejus studia. 108. 109. 110. Lituania.</i>	240
<i>Notarius thesauri regii. 161. castrensis, seu campestris.</i>	ibid.
<i>Notescius fl.</i>	59
<i>Numaria res.</i>	118. 443
<i>Nuntiorum & legatorum ratio. 201. & c.</i>	

I N D E X.

O.

O fficia curia. 161. <i>terrestria.</i>	149
<i>Officiales.</i> 13. &c. 18. &c. 23. &c. 26.	
&c. 28. &c. 139. 144. 147. 148. 250.	
<i>inter officiales qui non censeantur.</i>	
164	
<i>Ordines in Polonia.</i>	99
<i>Ordo Teutonicus. Vide Crucigeri.</i>	
<i>Olice Duces.</i>	240
<i>Oppida Polonia.</i>	78
<i>Ozilia insula.</i>	379

P.

P agi.	86. 87
<i>Palatini.</i> 7. 135. & 136. 137. 238. <i>co-</i>	
<i>rum jura & munera.</i> 7. 142. 239. <i>au-</i>	
<i>toritas.</i> 259. <i>Lituani.</i>	273
<i>Pauperiani, id est, Crucigeri.</i>	320
<i>Pecora Polonorum.</i>	73
<i>Peditatus ratio in Polonia.</i> 209. 210. 417	
<i>Pisces Polonia.</i>	66
<i>Piscina arte manuque facta.</i>	65
<i>Plebs Polonia.</i>	III. 169
<i>Ploscovia.</i>	245
<i>Ploscum.</i>	82
<i>Podolia provincia.</i>	47. 48
<i>Polona gens.</i> 32. 33. <i>sacra Christiana sus-</i>	
<i>cipit.</i>	236
<i>Polonia provincia. 1. divisio & partes.</i> 4.	
41. &c. 235. <i>fines & ambitus.</i> 34. 37. 39	
<i>suus.</i>	

I N D E X.

	<i>fitus.</i> 32. 33. <i>solum & calum.</i> 48. 404.	
	<i>nomen.</i> 34. 235. <i>Rex.</i> 1. 30. 402. <i>regimen.</i> 409. <i>interregnum.</i> 253. <i>opes.</i> 246. 406. <i>vires.</i> 412	
	<i>Polonorum genera & ordines.</i> 99. 100.	
	<i>cultus corporis.</i> 89. 99. 387. <i>mores & habitudo.</i> 90. <i>idioma.</i> 75. <i>ingenia & instituta.</i> 75. 88. 91. 92. 405. <i>educatio & studia.</i> 91. 437. <i>victus.</i> 89. <i>potus.</i> 89. 90. 239. <i>respublica.</i> 123	
	<i>Pomerania quadam descriptio.</i> 334. 339. 340	
	<i>Posnania urbs.</i> 80. 238	
	<i>Praefecturarum distinctio.</i> 157. 158. <i>reditus.</i> 159	
	<i>Praefectus arcis.</i> 155. <i>tenuarii.</i> 158	
	<i>Prelatorum reditus.</i> 177. 178	
	<i>Principes Polonia olim sine titulo regis.</i> 123. <i>eorum potestas.</i> 124. 246	
	<i>Pripetius fl.</i> 61	
	<i>Procurator magnus.</i> 155	
	<i>Provocatio ad certamen.</i> 191	
	<i>Provocationum judicia.</i> 187. 188. 189. <i>in plebes.</i> 194. 195. 196. 197	
	<i>Prussia fines.</i> 45. <i>ducalis.</i> 214. <i>regia.</i> 216. <i>alia descriptio</i> 318. <i>Ducatus duodecim.</i> 323. <i>descriptionis continuatio.</i> 335	
	<i>Prussorum ordinum distinctio.</i> 219	
	<i>Prutenorum antiquorum religio.</i> 320. <i>barbaries.</i> 335	
	<i>Prutus fl.</i> 62	
	Q. <i>Qua-</i>	

I N D E X.

Q.

Questores teloniorum. 160

R.

Regina comitatus. 166. 167. inaugu-
ratio. 127

Regius mons. 83

Rex Polonia. I. 30. 402. primus qui. 123.
245

Regum de electione dissertatio. 424.
creatio. 126. officium. 129. potestas. 125
247. vires. 412. comitatus. 164. 165.
equitatus. 249. opes. 246. 406. cen-
sus. 249. vectigalia. 128. 445

Religiones in Polonia qua. 113

Revalia. 386

Riga. 374.

Rivus Scepusii natura mirabilis. 68

Russia rubra limites. 47

S.

Sal, lapidea duritie. 53

Salina. 248

Salinatores. 160

Samogita. 282. 293. Itali. 292. pigri.

294. frugales & annosi. 295. conversi.

295. eorum studium & vita. 226. dii.

300

Samoa

I N D E X.

	<i>Samogitia ducatus.</i> 274.291. nomen &	
	regio. 293. solum.	294
169	<i>Sanus fluvius.</i>	58
	<i>Sauromatia Europæ regiones.</i>	234
	<i>Scepusium.</i>	43
	<i>Scriba thesauri regii.</i> 161. castrensis.	
	ibid.	
117	<i>Senatus regius.</i> 135.139. convocatio. 141.	
83	autoritas. 250. munia. ibid. 251. pote-	
123	stas unde.	252
	<i>Signa gentilitia.</i>	103
144	<i>Slavonica gentis lingua.</i>	236
145	<i>SocZavia.</i>	255
61	<i>Stanislaus Hofius.</i>	339
78	<i>Succinum, vulgo ambra.</i>	55
145	<i>Sylva Polonia.</i>	50.436.437
113	<i>Synodi ecclesiastica.</i>	205

T.

47	T <i>Arnešt arx.</i>	383
	<i>Tarnovisa.</i>	254
	<i>Teloniorum quaestores.</i>	160
	<i>Tenista, & tenutarii.</i>	158
53	<i>Tergovista.</i>	254
148	<i>Thesaurarius.</i>	147
160	<i>Torpatum.</i>	378
171	<i>Torunia.</i>	83
175	<i>Tributa pro peditatu.</i>	211
181	<i>Tributorum exactores.</i>	161
184	<i>Turi boves.</i>	244
	<i>Typo-</i>	

I N D E X.

Typographia. 95
Tyra, Nester, fl. 255

V.

V *Aivode, Palatini.* 238.256.274
Valachia. 254. hujus Princeps Polono
feudatarius. 1. 2
Varsavia. 82.244
Varta fl. 59. 238
Vectigalia Polonia. 128. 445
Velia fl. 239
Vilna fl. & opp. *ibid.*
Vinda civit. 382
Vismirus, seu Cracus. 253
Vistula fl. 56.237. *ibid.* 244
Vitensteyn. 387
Vitriolus. 54
Vladislavia. 238
Vlmigavia, id est, Prussia. 318
Volucris Polonia. 74
Vrbes Polonia. 78
Vri boves. 244
Vrforum captura. 73
Vxul, arx Livonia. 376

Z.

Zupparii quinam. 160

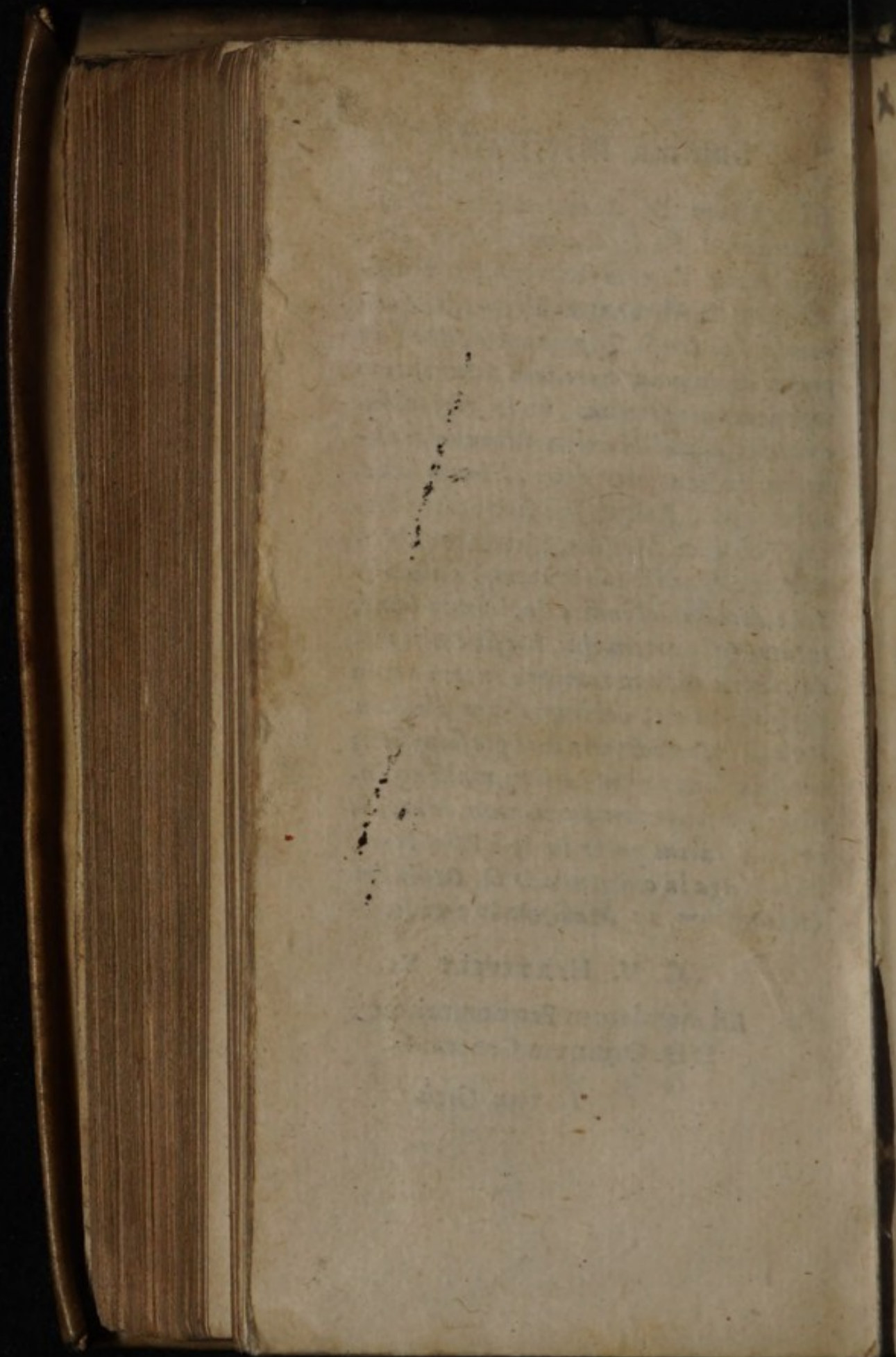
F I N I S.

Summa Privilegii.

Illustrium & Præpotentium D D.
Ordinum Fæderatarum Belgia Pro-
vinciarum decreto cautum est Bona-
venturæ & Abrahamo Elzeviriis, Aca-
demia Leydensis Typographis, Ne quis
præter illorum aut heredum voluntatem
toto decennio proximo, his in regionibus
excudat, aut alibi extra Provincias ex-
cusum inferat vendatve, librum hunc,
cui titulus, Respublica sive Status Re-
gni Poloniæ, Prussiæ, Lituaniæ, Livo-
niæ, &c. Quod si quis contempta auctori-
tate, directe vel indirecte, librum hunc,
totum, vel partem ejus, hoc sive alio mo-
do, intra dictum temporis intervallum
typis mandare, vel impressum alibi in
has oras inferre & vendere præsumpserit;
confiscatione exemplarium, mulctaq; in-
super sexcentorum florenorum, damnas
esto. uti latius patet in ipso Privilegio,
dato Haga in conventu D D. Ordinum
Generalium, xv Maii, clō Io c xxvi.

G. V. HERTEVELT Vt.
Ad mandatum Præpotentium
D D. Ordinum General. ff.

I. van Geck.

+

12408

